

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ
Nr.1-3 2004 • ANUL XIV • CHIȘINĂU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ
de știință și cultură

Nr. 1-3 2004
ianuarie-martie

REDACTOR-ŞEF
Alexandru BANTOŞ

COLEGIUL DE REDACŢIE

Alexei ACSAN, Mioara AVRAM (Bucureşti), Ana BANTOŞ, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Mircea BORBILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huşi), Anatol CODRU, Nicolae CORLĂTEANU, Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Demir DRAGNEV, Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Andrei EŞANU, Iulian FILIP, Gheorghe GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADĂRĂCĂ, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MĂTCAŞ, Vasile MELNIC, Valeriu RUSU (Franţa), Marius SALA (Bucureşti), Gheorghe STOG (Bălţi), Dumitru TIUTIUCA (Galaţi), Petru ȚARANU (Vatra Dornei), Vasile ȚĂRA (Timișoara), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

Pentru corespondență:
Căsuța poștală nr. 83,
bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 87 03, 23 46 98
e-mail: *limba_romana @ mail.md*

„Autorii acestor rânduri, la fel ca și alți mulți lingviști sovietici au căzut într-un timp în greșeală, când se străduiau să depisteze o anumită „autonomie” a limbii moldovenești față de limba română. Ne-am străduit cât ne-am străduit, dar n-am reușit să arătăm și să demonstrăm – pe bază de fapte concrete și edificatoare – deosebiriile dintre limbile română și moldovenească. Unitatea de limbă româno-moldovenească s-a cristalizat de foarte multă vreme, încă din perioada de formare a limbilor romanice. La ora actuală această teză este recunoscută de către toți specialiștii care tratează problema în cauză. Teoria despre două limbi est-romanice... a adus mari prejudicii lingvisticii sovietice. S-au irosit multe forțe și mult timp pentru a demonstra teza eronată cum că moldovenii și românii vorbesc limbi romanice înrudite, dar diferite. Dovezi în favoarea acestor teze nu au existat și nici nu pot exista.”

*R. Budagov, S. Bernștein, „Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească”, revista **Nistru**, nr. 11, 1988, Chișinău.*

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

EDITOR: colectivul redacției
ISSN 0235–9111

LECTOR: Veronica ROTARU
PROCESARE COMPUTER: Oxana BEJAN
Com. nr. 1969 Editura „Universul”

Acest număr este ilustrat (pag. 107, 125, 142, 171, 185, 205) cu lucrări de Ștefan EȘANU
Coperta I: Priviri la masă
Coperta IV: Flori de munte, Portret în doi, Festin

Orice articol publicat în revista *Limba Română* reflectă punctul de vedere al semnatarului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.

SUMAR

ARGUMENT

Emilian MARCU. Se-ntoarce-acasă Ștefan
5

APĂRĂTOR AL PATRIEI ȘI AL CREDINȚEI

Ștefan ȘTEFĂNESCU. Ștefan cel Mare – simbol al identității europene a românilor
7
Petru Demetru POPESCU. Importantă personalitate istorică
12

ADEVĂRUL DESPRE NOI

Victor V. GRECU. Limba – teme al ființei și al unității naționale
15

ANIVERSĂRI.

ANATOL CIOBANU – 70

Mesaje de salut. Tudor FURDUI, Nicolae CORLĂTEANU
20
Valeriu RUSU. Frate cu adevărat
22
Teodor Cotelnic. Eminent cercetător și profesor universitar
23
„Vom ieși din impasul lingvistic rușinos și ridicol, în care am ajuns, numai atunci, când în capul mesei se va afla știința eternă, și nu politicul efemer”. Dialog: Alexandru BANTOȘ – Anatol CIOBANU
28
Bibliografie selectivă
30
Anatol PETRENCU. Sincere felicitări
38
Silviu BEREJAN. Prof. A. Ciobanu în sociolingvistica românească modernă
42
Petru BUTUC. Exponent al lingvisticii funcționale de la Praga
47

Mihail DOLGAN. Investigații lingvistice prin „repere” literare
51

Mihail PURICE. Problemele limbii de stat în viziunea prof. Anatol Ciobanu
56

Ana BANTOȘ. Verba volant, scripta manet!
62

Irina CONDREA. Cultivarea limbii – o preocupare constantă
63

Ion CIOCANU. Contribuție importantă la asanarea limbii
67

Ion MELNICIUC. Pedagog înnăscut
73

Claudia CEMĂRTAN. Coborâtor „din munții latiniei”
76

Anatol EREMIA. Promotor și apărător al graiului matern
80

Eugenia DODON, Emilia OGLINDĂ. Romanistica și lingvistica generală în opinia profesorului Anatol Ciobanu
82

Estelle VARIOT. Hommage à un autre esprit latin
91

Galaction VEREBCEANU. Gânduri despre profesorul Anatol Ciobanu
93

Elena GROSU. Un dăruitor de lumină
95

Sabina CORNICIUC. Am ceva de declarat...
96

Ion HADÂRCĂ. Vivat, Professore!
98

VOCABULAR

Adriana KORONKA. Considerații privind evoluția unor neologisme de origine engleză intrate recent în limba română
99

Ion CIOCANU. Motoul și anticamera; Oarecare; Avizele
102

Alexei PALII. Detaliu...; Promoțional...
105

Adrian CHIRCU. Despre *pizza*, *pizzeria*, dar și despre *pizzar*
108

ÎNTRE CORECT ȘI ERONAT

Alexei ACSAN. Cunoașteți formele corecte al cuvintelor românești?
111

EMINESCU AL NOSTRU

Theodor CODREANU. N. Georgescu și precursorii săi
120

ARS POETICA

Ana BANTOȘ. „Stranie intrare în sonet”
124

Ion HADÂRCĂ. Versuri noi
126

ANALIZE ȘI SINTEZE

Grigore CANȚĂRU. Glose la fenomenul intertextualității
132

Elena UNGUREANU. „Filologos, cari deștul cerci a pune pă dantea...”
137

Ofelia ICHIM. *Despre degradare și risc* în Europa, cu Vintilă Horia
144

Diana VRABIE. Metamorfozele personajului românesc
149

PORTOFOLIUL PROFESORULUI

Constantin ȘCHIOPU. Procede de valorificare a textului literar: situația de opțiune morală
153

Cecilia CĂPĂȚĂNĂ. Tipuri structurale ale locuțiunilor adverbiale
156

DIMENSIUNI ALE EXISTENȚEI

Ion ȚURCANU. Sensul vieții și al istoriei în opera lui Cioran
165

Diana VRABIE. Nae Ionescu și generația condamnată la luciditate
169

POESIS

Ion HADÂRCĂ. Arhitectura bucuriei
173

Romanița RUSU. Orașul; Elemente; Contrast; Când înfloresc cași; Taina timpului; Rânduri-gânduri; Dreptatea; Duet; Amintire; Amnezie; Stare de verde; Fără scăpare
175

RECONSTITUIRI

Emil VRABIE. Al. Sturza, scriitorul
181

LECȚIILE ISTORIEI

Nicolae FUȘTEI. Biserica Sf. Dumitru din Chișinău
186

ANIVERSĂRI

ION BORȘEVICI – 75

Andrei VARTIC. Principiile politico-morale ale profesorului Ion Borșevici
195

ANATOL PETRENCU – 50

Ion NEGREI. Profesor și istoric de seamă
198

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Viorica POPA. Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora
199

Irina CONDREA. Dicționare clujene
203

Vitalie RĂILEANU. Ubicuitatea omului din poezia lui Adrian Ciubotaru
206

O ANTOLOGIE A EPIGRAMEI ROMÂNEȘTI

Plăcerea de a glumi-II. Rubrică îngrijită de Gheorghe BĂLICI
209

Autorii noștri

215

Emilian MARCU

SE-NTOARCE-ACASĂ ȘTEFAN

*Deschideți larg fereastra pe-nserate
Când clopotele toate bat în lung ecou
Se-ntoarce Ștefan. Veacul în cetate
Cu fiecare clipă se-aprinde-n scutul său.*

*Potop de reci miresme tăcerea ne-o doboară
Și-mbracă-n veșnicie altarul princiar.
Deschideți larg fereastra lumina în odoară
De fulgere ușoare e taină-n calendar.*

*Se-ntoarce-n grâne Ștefan ca semnele ușoare
Sub semnul crucii sfinte e tainicul chezaș
Deschideți larg fereastra cu fiecă ninsoare
Ștefan se-ntoarce-n case să-și caute sălaș.*

*E iarba-n clopot ninsă de îngerești alaiuri,
Mitropolii de brumă sub grâne-au înflorit.
Deschideți larg fereastra în toate-aceste raiuri
Se-ntoarce-acasă Ștefan sub clopot de granit.*

Acad. Ștefan ȘTEFĂNESCU

ȘTEFAN CEL MARE – SIMBOL AL IDENTITĂȚII EUROPENE A ROMÂNILOR

Dacă forța unui popor vine și din conștiința despre oamenii aleși pe care i-a avut, ca și din cultul acestora, Ștefan cel Mare face parte din existența noastră actuală și dă forță mersului nostru înainte. Personalitate viguroasă, continuator dar, totodată, și creator de tradiție politică, Ștefan cel Mare a reușit să simbolizeze atât puterea de creație a poporului român în cele mai diverse domenii, cât și identitatea europeană a statalității românești.

Ștefan cel Mare a înălțat Moldova și a implicat-o ca putere în procesul complex, transformator, care a făcut din Europa celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea o „Nouă Europă”.

În numele suveranității de drept divin în guvernarea țării, el a știut – în funcție de împrejurări – când să folosească sabia și când arma diplomației; a acționat cu îndrăzneală și prudență pentru a crea și menține echilibrul între forțele în mijlocul cărora a fost obligat să manevreze.

Cu unele dintre personalitățile ilustre ale vremii, Ștefan cel Mare s-a înfruntat pe câmpul de luptă și cu toate s-a întrecut prin creații monumentale în timp de pace.

Istoricul este chemat să definească resorturile care au făcut din Moldova o construcție statală formidabilă în vremea lui Ștefan cel Mare și care i-au dictat domnitorului măsuri pe planul vieții instituționale, cu rol însemnat în definirea identității statale și impunerea ei ca o putere în geografia politică a timpului.

Ștefan cel Mare a înțeles de la începutul domniei că Moldova în libertate și în înălțarea ei trebuie să se bizuie, în primul rând, pe sine, pe tăria internă, dată de coeziunea locuitorilor, asigurată de exercițiul libertății lor, și pe forța militară.

Preocupat să întărească autoritatea domniei și să diminueze privilegiile boierimii anarhice, Ștefan cel Mare a știut să evite excesele practicate de Vlad Țepeș, generatoare de ură și revoltă. Acest fapt a asigurat domniei sprijinul celei mai mari părți a boierimii și, totodată, sprijinul Bisericii, ale cărei interese Ștefan cel Mare, de la începutul domniei, le-a protejat.

Cât privește oastea țării, Ștefan cel Mare a izbutit să aplice în practică, pe scară mult mai largă, programul ce și-l impusese Vlad Țepeș – de organizare a unor cete de ostași recrutați în special din mediul țărănesc; el a dat un nou conținut instituției „vitejilor”, făcând din elementele populare, ridicate la situația de „viteji”, auxiliarii ai politicii de întărire a autorității domniei și, totodată, o forță capabilă să crească rezistența țării în confruntările cu oștile de care dispuneau puterile străine agresoare.

Biruințele reputate de Ștefan cel Mare au dovedit, – într-o vreme în care dezvoltarea armamentului făcea să crească rolul oștilor de mercenari –, că cei mai buni oșteni sunt cei care luptă „pentru altare și cămine”. Aceștia reprezintă componenta esențială a capacității de apărare a țării.

În cadrul măsurilor de apărare a țării, Ștefan cel Mare a acordat o atenție deosebită fortificațiilor, întăririi sistemului de cetăți. Au fost redimensionate zidurile acestora, ținându-se seama de generalizarea utilizării armelor de foc.

Ștefan cel Mare și-a dat seama că progresul societății va fi cu atât mai rapid, cu cât ea va fi mai deschisă cuceririlor de civilizație din alte țări. Printr-o veritabilă politică economică, el a asigurat afluxul de mărfuri din Centrul și Apusul Europei și, totodată,

Serbarea Unirii Basarabiei la Chișinău

Ștefan cel Mare și Sfânt în fața Arcului de Triumf. Fotografie de epocă

desfacerea în afara hotarelor a produselor marfă, realizate în țară. Prin stabilirea ordinii interne și întărirea siguranței drumurilor a fost favorizată dezvoltarea economică. Măsurile de atragere a negustorilor străini s-au îmbinat cu cele de protecție ale negustorilor autohtoni.

Orașele, beneficiind de protecția domnului, și-au crescut potențialul demografic și au devenit importante surse de venituri pentru vistieria statului. Venituri însemnate aduceau vistieriei și vămile de graniță, ca și cele din interiorul țării. Dinamismul economic pe care l-a cunoscut Moldova în timpul domniei lui Ștefan cel Mare o situa printre statele de primă importanță în comerțul european.

Proșperitatea economică a asigurat domniei succesul măsurilor pe care le-a întreprins în opera de guvernare. Organizarea țării, de care își legase, în mare măsură, numele Alexandru cel Bun, a fost continuată cu perseverență și energie de Ștefan cel Mare, subordonând-o țelului suprem urmărit: înflorirea economică și culturală a Moldovei, creșterea puterii ei militare.

Pe plan extern, Ștefan cel Mare a căutat, în funcție de primejdia care

amenința Moldova, să asigure un sistem de alianțe, care să-i înlesnească riposta față de agresor. El a urmărit să nu aibă în același timp doi dușmani și în acest scop a angajat relații internaționale, care au depășit sfera statelor vecine, – a încheiat alianțe cu toate acele puteri ale căror interese coincideau în anumite momente cu cele ale Moldovei.

Situația în care se afla Moldova l-a obligat pe Ștefan cel Mare la o permanentă examinare lucidă a conjuncturii internaționale cu scopul de a găsi soluția cea mai favorabilă salvării țării. În slujba acestei cauze s-a folosit nu numai de arta diplomatică, dar și de arma politico-militară și legăturile matrimoniale.

Conștiința clară că nici o frontieră a Moldovei nu era sigură, inclusiv cea dinspre Țara Românească, unde prin urmașii lui Vlad Țepeș turcii aveau calea deschisă către Moldova, l-a determinat pe Ștefan cel Mare să încerce refacerea frontului de luptă antiotomană în spațiul românesc.

Apărător al Moldovei, el a apărut deopotrivă Țara Românească, împiedicând prăbușirea ei sub stăpânire otomană.

Dacă Țara Românească nu a intrat în stăpânirea imperiului otoman în a doua jumătate a secolului al XV-lea, aceasta se datorește în bună măsură rolului politic jucat de Ștefan cel Mare, cu toate că domnii impuși de el pe tronul Țării Românești au renunțat la lupta împotriva turcilor și, în unele cazuri, i-au însoțit chiar pe turci împotriva domnului Moldovei.

Preocupat de a avea un domn aliat, credincios în Țara Românească, Ștefan cel Mare a căutat, totodată, să-și asigure sprijinul Transilvaniei, care, la rândul-i, – în condițiile în care regele Matia Corvin era antrenat în luptele pentru cucerirea Austriei și Boemiei – căuta protecția lui Ștefan cel Mare.

Acțiunilor politice și militare, menite să consolideze alianța Țărilor Române împotriva primejdiei otomane, le-a adăugat Ștefan cel Mare demersuri pe plan internațional, pentru a convinge puterile europene să se unească într-o alianță mai largă, în cadrul căreia eforturile Moldovei ar da mai mult pentru cauza ei, ca și pentru cea generală a Europei.

Referindu-se la importanța geostrategică a Moldovei ca „cetate de apărare a Țării Ungurești și a Poloniei” și ca „Poartă a întregii Creștinătăți”, Ștefan cel Mare atrăgea atenția că „dacă această Poartă (a Creștinătății), care este țara noastră, va fi pierdută, – Dumnezeu să ne ferească de așa ceva – atunci toată Creștinătatea va fi în mare primejdie”.

Cuvintele domnului român nu erau un exercițiu de retorică politică, ci redau o conștiință clară în privința însemnătății spațiului românesc în confruntarea *Creștinătate – Barbarie*, prin *Barbarie* înțelegându-se ceea ce era în afara *Creștinătății*. *Barbar* era sinonim cu *păgân*.

Gândirea politică a lui Ștefan cel Mare îl situa printre promotorii echivalentei *Europa = Creștinătate*.

Este cunoscut faptul că umanistul Enea Silvio Piccolomini (papa Pius al II-lea [1458-1464]) a introdus, prin autoritatea numelui său, în circuitul

cultural-politic din secolul al XV-lea numele de *Europa*, aflat în patrimoniul cultural al antichității. În 1458 el a dat titlul de *Europa* unuia din tratatele lui de geografie politică.

Termenul de *Europa* avea la Enea Silvio Piccolomini sensul de realitate geografică, dar, totodată, politică și spirituală, desemnând Comunitatea de credință creștină cu sens restrâns, catolică, occidentală, latină. Aceasta era marcată de heritajul limbii latine.

Papa Pius al II-lea, nutriend planul și desfășurând o activitate vie în vederea organizării unei cruciade antiotomane – în care scop a reunit, în 1459, un Conciliu la Mantova – identifică *Europa* cu *Creștinătatea* și pleda pentru unitatea acesteia, în fața tot mai amenințătoarei primejdii otomane.

În cadrul proiectatei cruciade antiotomane, papa Pius al II-lea acorda o atenție specială popoarelor direct amenințate, aflate în prima linie a apărării Creștinătății, între acestea un rol însemnat revenindu-le românilor.

Papa Pius al II-lea a fost, de altfel, umanistul care a contribuit cel mai mult la difuzarea în lumea apuseană a cunoștințelor despre ținuturile locuite de români, despre romanitatea lor și latinitatea limbii vorbite de ei.

Este semnificativ faptul că o dată cu redescoperirea termenului de *Europa*, căruia i s-au atribuit în secolul al XV-lea sensuri născute din prefacerile istorice ale vremii, a crescut și interesul pentru cunoașterea valorilor poporului român, care-l integrau celor europene și-l făceau solidar cu acestea. Constatările umaniștilor apuseni își aveau în mare măsură sorginea în felul în care românii ei înșiși își defineau identitatea europeană, afirmându-și *romanitatea* ca origine și apartenență la *Creștinătate*, ca civilizație, diferită de *Barbari*. *Romanitatea* – componentă definitorie a ființei poporului român și element însemnat în structurarea conștiinței europene față de care umaniștii arătau o adevărată venerație – era

văzută ca o coordonată importantă a unității creștine, care se identifica tot mai mult ca unitate europeană.

Merită subliniat faptul că Ștefan cel Mare – „Lucașul Moldovei” – cel care a definit lucid locul și rolul Moldovei în Europa a fost și primul conducător politic român, care a afirmat unitatea etnică a românilor. Pentru el statul românesc de la sud de Carpați era „l'altra Valahia” (cealaltă Țară Românească), în raport cu Moldova, care era tot o *Valahie*, o *Țară Românească*.

Prin afirmarea Moldovei, ca putere europeană și creșterea interesului mediilor politice și culturale europene pentru spațiul românesc s-a produs și o schimbare de viziune în aprecierea raportului de înțâietate în cadrul dualității statale românești. Dacă până la victoriile de răsunet european ale lui Ștefan cel Mare termenul de *Magna Valahia* desemna Țara Românească de la Sud de Carpați, Moldova fiind *Valahia Minor*, o dată cu creșterea renumelui conducătorului Moldovei și a rolului acestei țări în constelația politică a Europei, *Țara Românească de la Est de Carpați*, condusă de Ștefan cel Mare, a devenit *Valahia Magna* (*Țara Românească cea Mare*). Acest fapt este consemnat într-un remarcabil izvor cartografic. Este vorba de *Harta Europei Centrale*, întocmită de cardinalul Nicolas de Cusa și tipărită în 1491 la Eichstätt (Bavaria). În această hartă, considerată prima hartă modernă a Europei Centrale, teritoriile românești de la Sud și Est de Carpați sunt desemnate cu numele de *Magna Valahia* (Muntenia) și *Valahia Magna* (Moldova).

În sprijinul existenței conștiinței romanității, ca dimensiune a celei europene în gândirea politică a lui Ștefan cel Mare pledează și faptul că una din variantele *Cronici* redactate la Curtea sa – *Cronica numită moldo-rusă* –, menită să informeze mediul politic rusesc cu date despre originea românilor și începuturile statului Moldova, cuprinde mitul despre frații *Roman* și *Vlahata*, strămoși

eponimi ai românilor sau vlahilor, ai celor două state separate, Țara Românească și Moldova, înrudite prin fondul etnic comun.

Apărător al *Creștinătății*, într-o vreme în care *Creștinătatea* pierdea sentimentul solidarității împotriva necredincioșilor, Ștefan cel Mare s-a ridicat în rândul personalităților proeminente ale Europei celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea. Nici un domnitor român până la el nu s-a bucurat încă din timpul vieții de o faimă internațională atât de mare ca a lui.

Din îmbinarea trăsăturilor puse în valoare de tradiția țării cu idealul monarhic bizantin, Ștefan cel Mare a creat modelul domnesc, care prin numele lui s-a impus ca exemplu de urmat pentru cei chemați să conducă poporul român.

La crearea imaginii lui Ștefan cel Mare ca *Mare*, *Bun* și *Sfânt*, Biserica – Mănăstirile și clerul – a avut un rol hotărâtor.

Anii domniei lui Ștefan cel Mare au fost și ani de fructuoasă colaborare între *Domnie* și *Biserică*. Protecției pe care Domnia i-a arătat-o, Biserica i-a răspuns cu înalta ei autoritate morală în armonizarea socială, cu sprijinul și binecuvântarea actelor de guvernământ și sacralizarea imaginii domnitorului, „Tatăl Patriei”, reazemul poporului.

Numeroasele edificii bisericești ridicate de Ștefan cel Mare, înzestrate cu bogate resurse economice, sunt mărturii ale credinței spre care convergeau simțirile cugetului și ale spiritului, dar sunt, totodată, mărturii ale unei politici de stat, de glorificare a ctitorului lor, care dezvoltă tradiția dinastică a țării și solidariza Moldova cu idealurile Europei creștine.

Mănăstirea Putna, principala ctitorie religioasă a lui Ștefan cel Mare, a devenit, încă din timpul vieții lui, cel mai de seamă centru cultural și artistic al Moldovei, cu iradierii de parte, în afara hotarelor țării.

Mănăstirea Putna, în care călugării cărturari au însemnat „spre luminarea și mândria urmașilor is-

prăvile ctitorului strălucit”, ca și multe altele dintre așezămintele religioase, ridicate de Ștefan cel Mare, au avut și au nu numai valoare de cunoaștere istorică, ci și de monumente de artă religioasă, reprezentative pentru nivelul de civilizație a epocii ștefanienne, când s-a cristalizat în arhitectură stilul moldovenesc.

Mărturiile istorice, scrise sau monumentale, orale sau iconografice au întreținut de-a lungul secolelor amintirea lui Ștefan cel Mare, care a introdus poporul român în istoria europeană.

Numele lui Ștefan cel Mare este un nume-simbol în panteonul gloriei românești.

Dacă în 1904 comemorarea a 400 de ani de la trecerea în eternitate a lui Ștefan cel Mare era menită să întărească conștiința unității și solidarității naționale, în vederea împlinirii idealului național, azi marcarea a 500 de ani de la moartea marelui voievod prilejuiește evocarea acelor fapte ale lui Ștefan cel Mare, care ni-l fac contemporan, un reper luminos în angajarea noastră în construcția noii Europe, a Uniunii Europene.

Mănăstirea Neamț, una dintre ctitoriile lui Ștefan cel Mare, a cărei biserică a fost sfințită în noiembrie 1497

Petru Demetru POPESCU

IMPORTANTĂ PERSONALITATE ISTORICĂ

File de biografie

Ștefan cel Mare, domnul Moldovei (1457-1504), om politic și diplomat strălucit, comandant de oaste, ilustru și priceput strateg, gospodar, unificator, sprijinitor al culturii, însemnat ctitor de așezăminte, simbol al luptei antiotomane a românilor și creștinătății (*Athletus Christi*). **Ș** era fiul lui Bogdan al II-lea, domnul Moldovei (1449-1451), și nepotul lui Alexandru cel Bun. Își petrece copilăria la Borzești, sub supravegherea atentă a mamei sale, Oltea Maria. De la moartea lui Alexandru cel Bun, urmașii luptaseră între ei pentru tron, ceea ce contribuise la slăbirea puterii centrale. Bogdan al II-lea, primejduit de frații săi (Iliăș, Petru al II-lea, Ștefan al II-lea, Petru Aron), se refugiază, împreună cu soția și copiii, la rudele soției, în Țara Românească. Preocupat să formeze și să mențină un front antiotoman, lancu de Hunedoara îl sprijină pe Bogdan al II-lea să ocupe tronul Moldovei (martie – octombrie 1449) împotriva lui Alexandrel (fiul lui Iliăș) care, ca domnitor, era slab și la dispoziția panilor polonezi. Bogdan II ia tronul prin luptă, învingând oștile lui Alexandrel la Tămășeni (octombrie 1445) și intrând victorios în Suceava. S-a dovedit un capabil conducător de oaste, trezind admirația lui **Ș**, care s-a aflat alături de tatăl său... Dar în anul următor (1450), Alexandrel revine cu ajutor polonez pentru a-și relua domnia. Este înfrânt din nou în bătălia din Codrul Crasnei (septembrie 1450). **Ș** are din nou prilej să învețe din tactica militară a tatălui său. Însă, pe când se găsea la o nuntă în localitatea Reusenii (octombrie 1451), Bogdan II este surprins de fratele său, Petru Aron, și ucis mișelește. Tânărul **Ș** este nevoit să ia drumul pribegiei și ajunge la curtea lui lancu de Hunedoara. Împreună cu vărul său, Vlad (Țepeș), se maturizează sub oblăduirea voievodului Transilvaniei și amândoi se pregătesc să ia domnia țării române. În primăvara lui 1457 îl aflăm pe **Ș** la curtea lui Vlad Țepeș (care luase domnia cu un an înainte) și cu un corp de oaste dat de acesta intră în Moldova. I se alătură oameni din țară și întâlnește oștile lui Petru Aron, pe care le înfrânge la Dolhești, pe Siret. Petru Aron fuge în Polonia, pentru ca mai târziu **Ș** să-l prindă și să-lucidă, împlinind datoria către părintele ucis. **Ș** este uns de mitropolitul Kir Teoctist pe câmpia de la Direptate din marginea Sucevei, cu voia întregului norod al Moldovei (aprilie 1457). După luarea domniei, **Ș** amână lupta antiotomană, timp de 18 ani (1457-1475), consimțind să plătească tribut Porții. Prin măsuri multilaterale, consolidează Moldova pe plan intern, iar pe plan extern încheie un sistem de alianțe. Are în vedere legături strânse cu voievozii țărilor române surori. Îl învinge pe Matei Corvin la Baia (1467), iar pe tătari la Lipnic (1470). Consolidat pe plan intern și extern, **Ș** refuză plata tributului. Încep războaiele de apărare a Moldovei: marea biruință de la Vaslui (Podul Înalt) din 10 ianuarie 1475, înfrânt în înclăștarea de la Războieni (26 iulie 1476), dar, prin retragerea în cetățile Moldovei și apărarea lor, transformă înfrângerea în biruință. Câțiva ani mai târziu, Mahomed al II-lea invadează Moldova și cucerește Chilia și Cetatea Albă (1484), provocând o spărtură în sistemul de apărare al Moldovei. După doi ani, **Ș** îi înfrânge din nou pe turci în bătălia de la Scheia (1486). Întrucât Imperiul Otoman încheiase pace cu Veneția (1479), cu Ungaria (1483) și cu Polonia (1487), **Ș** este nevoit să plătească suma de 5.000 de ducăți și să încheie pace cu sultanul (1489). În ultimii ani de domnie, **Ș** respinge expansi-

nea polonă a regelui Ioan Albert, pe care îl învinge în bătălia din Codrui Cosminului (26 octombrie 1497). Activitatea lui Ș în politica internă este greu de redat datorită vastității ei și varietății domeniilor în care s-a afirmat: economico-social, politico-administrativ, juridic, militar-strategic și cultural. Ș contribuie la închegarea unui sistem de acțiune în domeniul comerțului: controlează marile drumuri comerciale și orașele care s-au dezvoltat de-a lungul lor, organizează sistemul vămirilor, acordă privilegii negustorilor autohtoni, cât și celor din Brașov și Liov (Polonia). O pondere deosebită o are politica lui Ș de întărire a autorității domnești (puterea centrală) împotriva mării boierimi care ajunsese să domine politica statului. Ș a lărgit baza socială a puterii domnești (forțele de sprijin) creând o bază materială pentru acestea. Prin reconstituirea domeniului domnesc, limitează posibilitățile de acumulare a pământurilor de către marea boierime. El face danii micii boierimi, țărănimii libere (răzeșii), târgoveșilor. Întărește sfatul domnesc cu oameni de încredere din rândul acestor categorii sociale. Lărgind baza socială a puterii domnești, ajunge la întărirea forței militare a țării care se baza pe aceleași categorii credincioase domniei. Locul cetelor mării boierimi îl au unitățile de cavalerie ale micii boierimi și răzeșilor. Concepția strategică a lui Ș decurge din victoriile obținute sau din înfrângerile transformate în victorii (Războieni). În sistemul gândirii sale un rol însemnat îl joacă cetățile de apărare ale Moldovei (Suceava, Neamț, Hotin, Soroca, Orhei, Chilia, Cetatea Albă) care, după Războieni, au rezistat oștilor lui Mehmed al II-lea. Alături de concepția strategică se dezvoltă la Ș una diplomatică. Sistemul de alianțe îl impune ca o personalitate de mare valoare în politica europeană. Încheie tratate cu Matei Corvin și Cazimir al IV-lea, se află în raporturi cu papa de la Roma, cu dogele Veneției, șahul Persiei, ducele Lituaniei, țarul Moscovei etc., unele alianțe fiind întărite prin acte de înrudire. Nenumăratele încercări pentru a avea domni prieteni în țările române frățești conduc la războaiele cu Radu cel Frumos, Laiotă Basarab, Basarab cel Tânăr (Țepeluș). Toate sunt dovada unei diplomații care să evite a avea în față doi dușmani deodată. Moștenirea lui Ș este uriașă. Chipul Moldovei este reflectat în cartea negustorului rus Afanasie Nichitin (**Călătoria peste trei mări**) care vizitase țara lui Ș și nota: „Moldova este bogată și are de toate”. Consolidarea puterii centrale și a instituțiilor statului (domnia, sfatul domnesc, oastea etc.) alături de lupta antiotomană ca și creșterea autorității Moldovei în contextul european al vremii, toate acestea sunt strâns legate între ele și evidențiază altă latură a moștenirii lui Ș; lasă urmașilor țara independentă și cu posibilitate de continuitate mușatină. Ș a stăpânit, în Transilvania, Ciceul și Cetatea de Baltă. Moștenirea spirituală se răsfrânge în actul de creație al vremii sale. Ș este domn creștin și războaiele conduse împotriva Semilunii se desfășoară în numele Crucii. Campion al luptei creștine, „Athletus Christi” cum a fost denumit, Ș a ținut biserica și pe reprezentanții ei la mare cinste. În acest sens, trebuie apreciat și considerabilul act ctitoricesc. Tradiția consemnată în secolul XVII dă numărul de 44 de biserici și mănăstiri dar, socotind după pisanile păstrate, numărul lor este de 32. Cele mai însemnate sunt la Putna, Neamț, Bistrița, Voroneț, Tazlău, Dobrovăț. A ridicat noi lăcașuri la Suceava, Iași, Vaslui, Dorohoi, Piatra, Hârlău, Baia, Chilia, ca și în satele Borzești, Războieni, Reuseni. În semnul unirii dintre români ridică o biserică la Râmnicu-Sărat, iar în Transilvania, bisericile de la Vad (pe Someș) și cea din Feleac. Ca domn al creștinătății, Ș a făcut danii la Muntele Athos, a adus multe îmbunătățiri mănăstirii Zografos. Pe drept, Biserica Română l-a canonizat, trecându-l în rândul sfinților părinți ai bisericii și credinței creștine. Ș a ridicat curțile domnești la mare strălucire, cele de la Suceava (cetatea sa de scaun), Iași, Piatra (Neamț), Vaslui, Hârlău, Huși, Bacău. Ca mărturie a „epocii lui Ștefan” rămân nu numai așezămintele religioase și civile (care impresionează și astăzi), ci întregul

context spiritual. În vremea lui Ștefan, diecii cancelariei domnești au început (pe la 1473) scrierea unui letopiseț, sub îndrumarea mitropolitului Kir Teoctist, **Analele de la Putna**. Opere de artă (bijuterii) sunt și miniaturile care împodobesc textele manuscriselor. Familia lui Ștefan a fost numeroasă. Prima soție, Evdochia din Kiev (cu care s-a căsătorit la 5 iulie 1463), i-a dăruit pe Alexandru, Elena și Petru. Alexandru a fost favoritul lui Ș. Aflat ca zălog la Poartă, el se va căsători cu Maria (1489), din neamul Paleologilor Asani, o ramură a familiei imperiale bizantine înrudită cu urmașii Asăneștilor bulgari. După căsătorie, Alexandru primește titlul de voievod și este așezat la curtea domnească din Bacău. Alexandru va lua parte la întreaga politică internă și externă a tatălui său. Ș voia să-l lase urmaș la tron. Alexandru se stinge însă (26 iulie 1496) și este îngropat la mănăstirea Bistrița, lângă străbunul său, Alexandru cel Bun. Elena s-a căsătorit (1483) cu țareviciul Ivan Ivanovici al Moscovei. Petru a murit de mic (1480) și este îngropat la Putna. A doua soție a lui Ș a fost Maria de Mangop (căsătoria a avut loc în 1472) din neamul stăpânilor cetății Mangop din Crimeea. Cu ea a avut doi băieți: Ilie și Bogdan. Ilie dispăre din documente (1473), Bogdan moare (1479) și este înmormântat la Putna, lângă Petru. Maria de Mangop moare (1477). Ștefan ia în căsătorie (1478) pe Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos. Ea îi dăruiește lui Ș pe Bogdan al III-lea (cel Chior), viitorul domn al Moldovei (1504-1517) și care a avut ca fiu pe Ștefaniiță (1517-1527). Bogdan al III-lea a avut două surori: Ana (moartă înainte de 1499), Maria-Cneazna, căsătorită cu cneazul polon Teodor Wiesznowiecki. Ș a avut ca fiu natural pe Petru Rareș, cu Maria Rareș din Hârlău, domn între 1527-1538 și 1541-1546. La 2 iulie 1504, Ș a încetat din viață și a fost înmormântat la ctitoria sa de la Putna. Pe drept, Barbu Ștefănescu-Delavrancea îl socotește „Apusul de Soare” al Moldovei pe cel care, în eternitatea istoriei românilor, rămâne „Ștefan cel Mare și Sfânt”.

BIBL.: I. Atanasiu (G-ral), *Oastea română de-a lungul veacurilor*, București, 1933; Gh. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926; I. Bogdan, *Documentul Răzenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în secolul XV*, 1908; Idem, *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI*, publicate de P. P. Panaitescu, București, 1959; Al. Boldur, *Politica externă a lui Ștefan cel Mare într-o lumină nouă*, Iași, 1943; Gh. I. Brătianu, *Lupta de la Baia (după izvoare ungurești)*, în „Rev. Ist.”, V, 1919; Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ediție îngrijită și prefațată de Constantin Măciucă, Editura Ion Creangă, București, 1978, p. 63-148, 200-208; I. C. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare*, versiunea germană a lui Schedel, București, 1942; Ion Cupșa (G-ral), *Ștefan cel Mare*, Editura Militară, București, 1974, p. 7-33, 102-115, 147-157; I. Dlugosz, *Historiae Polonicae (Istoria Poloniei)*, Leipzig, 1712; Constantin C. Giurescu, *Lupta de la Soci*, București, 1960; Al. I. Gonța, *Strategia lui Ștefan cel Mare în bătălia de la Baia (1467)*, București, 1967; Ștefan Sorin Gorovei, *Mușatinii*, p. 58-67; Ion Ionașcu, *Ștefan cel Mare*, București, 1955; Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1904; S. T. Kirileanu, *Ștefan cel Mare și Sfânt, Istorisiri și cântece populare, Mănăstirea Neamț*, 1924; Al. Lapedatu, *Ștefan cel Mare*, București, 1904; I. Lupaș, „*Chronicon Dubnicense*” despre Ștefan cel Mare, București, 1929; Manole Neagoe, *Ștefan cel Mare*, București, 1970; I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O seamă de cuvinte*, București, 1955; P. P. Panaitescu, *Ștefan cel Mare și orașul București*, București, 1959; Idem, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1934; Ștefan Papacostea, *Bibliografia istorică a epocii lui Ștefan cel Mare în „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”*, București, 1964, p. 641-675; Andrei Rădulescu, *Luptele lui Ștefan cel Mare cu turcii, în anii 1475 și 1476*, București, 1908; Radu Rosetti (G-ral), *Încercări critice asupra războaielor din anii 1475 și 1476 dintre Ștefan cel Mare și turci*, București, 1914; Mihail Sadoveanu, *Viața lui Ștefan cel Mare*, București, 1954, p. 13-40, 148-174; Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei (L.Ț.M.)*, p. 83-112; I. Ursu, *Ștefan cel Mare domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504*, București, 1925; A. D. Xenopol, *Ist. Rom. din D.T.*, II, p. 278-348.

Victor V. GRECU

LIMBA – TEMEI AL FIINȚEI ȘI AL UNITĂȚII NAȚIONALE

În conștiința națională lingvistică, convingerea privind semnificația vitală a limbii pentru existența unei națiuni, pentru unitatea politică reprezintă un adevăr axiomatic fundamental, care străbate întreaga gândire social-politică și națională românească, fiind recunoscut și proclamat lapidar și cu patos de toți reprezentanții de seamă ai culturii românești, de la începuturile ei și până astăzi. Lupta pentru limbă a fost, de-a lungul veacurilor, pentru toți marii învățați ai neamului, o componentă a luptei politice pentru emancipare, suveranitate și unitate politică. În conștiința acestora limba și viața sunt sinonime. Așa cum spunea G. Bariț, „Limba e condițiunea vieții sau morții politice”.

Examinarea principalelor mărturii ale conștiinței și convingerilor privind însemnătatea națională, politică și culturală a limbii pentru viața unui popor, exprimate în decursul timpului, este în măsură să releve caracterul lor realist, înaintat, să legitimizeze un crez politic, să demonstreze multilateral primordialitatea unui imperativ și să îi fundamenteze permanența și triumful.

Conștiința unității naționale, a unității și unicității limbii, produs al evoluției conștiinței de sine ca popor și apoi al conștiinței de neam este afirmată încă de exponenții literaturii religioase. Varlaam își intitulează **Cazania** sau **Carte românească de învățătură**, 1643, prin urmare nu muntenească, nu moldovenească ori ardelenescă, ci *românească*, conștient că se adresa și era destinată tuturor românilor, așa cum o exprima

și Mitropolitul Simion Ștefan și **Biblia** de la București, 1688.

Pentru cronicari, unitatea limbii era asigurată de latinitatea ei ce izvora din romanitate, cum o spunea stolnicul Constantin Cantacuzino: „românii dintr-o fântână au izvorât și cură”, și, mai erudit, principele savant, D. Cantemir, relevând romanitatea, continuitatea și unitatea etnică și lingvistică a românilor de pretutindeni.

În **Înștiințarea Soțietății Filosofoști a Neamului Românesc în Mare Prințipatul Ardealului**, de la 1795, se arăta că, „prin împodobirea stilului limbii sale și deprinderea în învățături, s-au înălțat firea a multor neamuri până la acea stare a nemuririi”¹, iar **Manifestul Societății pentru cultivarea limbii române**, la 1808, îndeamnă la realizarea celor două obiective: „Până când ne vor veni în ajutor și alte împrejurări, trebuie să începem cu mijlocul cel mai de frunte cu care putem face fericirea nației, și anume cu cultivarea limbii noastre și prin ea cu lățirea tot mai mare a culturii, câștigându-ne astfel vază și merite”, iar, pentru aceasta, „să fie cât se poate mai mare numărul acelora care vorbesc limba noastră”, cu încrederea profetică în perspectivele limbii: „Putem fi mândri și fericți, gândindu-ne că, deși suntem robi, totuși limba noastră va stăpâni odată în țara asta”².

Corifeii Școlii Ardelene³ fac din romanitatea poporului și latinitatea limbii postulatele cardinale ale luptei lor. În gândirea acestora istoria și limba constituiau științe naționale, erau primele chemate, nesocotind granițele, să întruchieze însăși ființa neamului, unitatea lui, tocmai unitatea națională care nu putea fi altfel afirmată. De aceea cultivarea și unificarea limbii sunt privite ca un act patriotic, de progres cultural, de renaștere românească, întru „iubirea neamului și cinstirea nației”⁴. În această epocă a istoricilor și gramaticienilor, latinitatea devenise dogmă în gramatică așa cum romanitatea era dogmă în istorie, unitatea limbii și poporului fiind ghicită în idealul latin, consecvent și unitar de odinioară. Preocupările consacrate satisfacerii dezideratelor menționate

sunt însuflețite de încrederea nelimitată în perspectivele împlinirii acestora, în **Scurte observații asupra Bucovinei** Ion Budai Deleanu fiind convins că „Limba moldovenească și, în genere, română, are toate calitățile pentru a deveni cu timpul o limbă egală în cultură cu cea italiană dacă oamenii iscusiți se vor ocupa de ea”⁵.

În gândirea învățaților din generațiile următoare limba reprezenta un element de recunoaștere și constituire a unității naționale. Semnificațiile complexe, deopotrivă cu implicațiile ei multiple, sociale, politice, naționale și culturale sunt surprinse cu luciditate și clarviziune de către toți învățații vremii, într-o unanimitate pilduitoare, reflectând aceeași unitate de gândire, de acțiune și de aspirații pe plan general românesc, ceea ce relevă o impresionantă solidaritate intelectuală ce i-a caracterizat pe români în toate înfăptuirile pe plan cultural și național⁶.

Ca o componentă a etniei, limba reprezenta un factor de fortificare și de coeziune națională, funcție despre care doctorul Vasile Pop credea, în **Disertația** sa, la 1838, că „numai acolo încetează o nație, unde înceată limba care o unește”⁷.

Un an mai târziu, la 1839, în paginile **Foii pentru minte, inimă și literatură**, Gh. Seulescu accentuează semnificația limbii în viața unei națiuni, raportul dintre evoluția limbii și existența națională, dintre cultura limbii și cultura națională, definind legătura genetică a limbii cu națiunea care o vorbește: „Graiul este nota esențială care caracterizește pe nații, carele viețuiesc în atâta încât viețuiește și graiul lor și se sting odată cu stingerea graiului lor”, raport care fundamentează necesitatea eforturilor pentru desăvârșirea limbii, deoarece „a se îngriji un popor de cultura limbii sale este a se îngriji de existența sa națională”⁸.

Credincios țelului stabilit prin programul **Foii pentru minte**, Heliade Rădulescu lansează, în același an, un patetic și surprinzător de vizionar apel: „Fraților, ne trebuie *unime* în limbă”, întărindu-l atât prin necesitățile prezentului, cât și prin

perspectivele viitorului: „să o facem în stare a exprima ideile veacului al XIX-lea și a le exprima într-un chip vrednic de luminile acestui veac, ca să putem a o da urmașilor noștri în stare cum să poată pași și ei cu dânsa în paralel cu înaintarea duhului omenesc și cu ideile veacurilor următoare”⁹. P. V. Săulescu, tot atunci, dă glas convingerii maselor în îndemnul său: „trebuie să ne unim a avea toți românii o limbă generală”¹⁰, evidențiind rolul unității limbii pentru întărirea unității naționale: „uniformitatea graiului, legând pe români între sine național”¹¹, iar Simion Manguica îndeamnă la cultivarea limbii prin prisma rolului acesteia în dezvoltarea culturii: „Cultura națională fără limbă cultă nu e cu puțință. Drept aceasta să năzuim cu toții spre cultura limbii, căci aceasta e așa de însemnată și grea întrebare, ca și întrebarea despre viața noastră politică”¹². De peste munți, G. Bariț constata, însuflețitor, la 1844, că unirea devenise mobilul emulației generale: „*Unire națională* este frumoasa deviză ce răsună din toate părțile și deșteaptă duhurile cu putere multă”¹³, pentru care liantul limbii este covârșitor: „Limba este un nod foarte puternic și un magnet atrăgătoriu, care românilor pe veci le cheazăuiește pentru naționalitate”¹⁴.

Interesul pentru limbă, stimulată de înțelegerea însemnătății ei, și preocupările pentru unificarea limbii, căreia i se adaugă, tot mai accentuat, rolul ei pentru unificarea politică, se amplifică acum și dobândesc noi perspective în febra revoluției de la 1848 și a Unirii Principatelor. Ele se intensifică după 1867, după încheierea dualismului austro-ungar, ca urmare a politicii forțate și sistematice de deznaționalizare a românilor din Transilvania. Limba este definită drept o condiție a vieții națiunii, cum arăta G. Bariț, în celebrele sale „axiome politice”: „Limba este sufletul dăttor de viață al națiunii”¹⁵, precizând valoarea ei vitală pentru români, la care „limba și viața sunt sinonime”¹⁶. Ființa unui popor se definește și se manifestă prin limba sa: „Orice popor devine la ceea ce este numai prin *limba sa* națională”¹⁷.

Din aceste adevăruri, derivă *însemnătatea politică* a limbii, conturată cu aceeași luciditate. Cu intuiția, maturitatea și clarviziunea care l-au marcat în rândul contemporanilor, George Bariț arăta răspicat că: „A mărgini pe un popor întru folosirea limbei sale este a-i deschide artera pentru ca să moară cu încetul”¹⁸. Harnicul redactor al *Gazetei Transilvaniei*, proclama sentința adâncă dar mobilizatoare: „pentru noi ea e condițiunea vieții sau morții politice”¹⁹.

Însemnătatea națională a limbii este proclamată din toate părțile, dobândind noi dimensiuni. În paginile *Amicului școlii*, prima revistă pedagogică din Transilvania²⁰, redactorul Visarion Roman subliniază locul și rolul limbii în afirmarea și păstrarea naționalității unui popor: „Limba este sanctuarul poporului. În limbă viază poporul, în limbă este încorporat spiritul lui, limba este tipul, expresiunea vieții sale interioare. Aceasta e un factor foarte puternic patriotismului”²¹. La acestea Athanasie Marienescu adaugă o valență nouă relației respective: „În limba în care poporul își exprimă cugetele aflăm expresiunea deplină a naționalității”²². Unitatea limbii trebuie să faciliteze comunicarea, prin rolul ei coercitiv, menire ce constituia finalitatea supremă: „de a face să se înțeleagă prin limbă națiunile ce sunt de același sânge”²³. Relația limbii cu existența națională simboliza un destin istoric, fiind consacrată definitiv de Timotei Cipariu: „Căci cu existența sau căderea limbei oricărui popor stă sau cade și istoria aceluia și, unde a încetat limba, a încetat și viața lui”²⁴.

Comunitatea limbii se manifestă prin posibilitatea de înțelegere între vorbitori, românii înțelegându-se între ei, indiferent cărei arii lingvistice aparțin, limba fiind unică, realitate constatată de Timotei Cipariu: „românii se înțeleg între ei din orice corn de lume să fie”, ca și de Alexandru Papiu Ilarian la 1860 și repetată mereu: „În regat, ca și în Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina românii vorbesc o singură limbă, fără dialecte...”²⁵.

La inițiativele și eforturile învățătorilor și ale presei²⁶, cu patosul dar și clarviziunea care le-au caracteri-

zat, se alătură preocupările febrile și acțiunile patetice ale societăților cultural-patriotice, întemeiate de la începutul secolului și sporind impresionant după 1859. Veritabilă academie transilvană, îndeplinind rolul unui adevărat parlament politic al românilor din Transilvania, „reazem al națiunii române”, cum o definea Cipariu, ASTRA și-a asumat, de la întemeiere, acest deziderat cardinal, întărit de convingerea că „Lucrarea de unificare și îndreptare a limbii literare este pentru noi o chestiune de deosebită importanță națională”²⁷, asigurând convergența tuturor eforturilor către o finalitate primordială, unitatea națională și politică a tuturor românilor: „ca să împiedice a se depărta în limbă și cultură pe români și să realizeze o cultură românească unitară”²⁸. Acest obiectiv vital a fost magistral formulat în memorabilul discurs rostit de Timotei Cipariu, în adunarea generală a ASTREI, de la Brașov, în 1862, care se încheie apoteotic, ca un memento, în îndemnul profetic: „Deie Cerul, ca precum toți suntem de un sânge, toți ne-am îndulcit de la sânul maicei noastre cu aceleași cuvinte dulci, toți ne suntem frați – oricât ne despart munții și văile și oricât ne împart stările politice și profesiunile religioase – tot numai una să fim: una națiune, una limbă, una literatură. Atunci orice despărțiri politice și religioase ne vor tăia de către una alta, dar spiritul națiunii și geniul roman vor tinde aripile sale peste toți fiii lui Traian și-i va ține legați întru legăturile păcii, frățietății și ale unității naționale. Așa să fie în veci! Amin!”²⁹. Țelul unirii este conștient plenar, ca deviză supremă, în Programul Asociației culturale arădane: „Unitatea poporului român în limbă și literatură este *legea supremă*”³⁰, însușit și de celelalte societăți-surori, de ASTRA basarabeană, bănățeană și dobrogeană, polarizând toate preocupările acestora, într-o grandilocventă unitate de gândire, de voință și acțiune, pe plan general românesc. Toate împlinirile lor aveau același scop, converg către același imperativ vital.

Crearea Societății Academice Române, la 1866, situa același dezi-

derat printre postulatele fundamentale ale urzirii și menirii ei, pe care tot Cipariu le consfințește în cuvântul inaugural: „ea va îngriji de conservarea unității limbei noastre literare”³¹, deziderat pe care îl va proclama, profetic, Alexandru Roman, în încheierea cuvântului de salut, rostit în 31 iulie/12 august, în numele delegației din Transilvania, venită să ia parte la întemeierea forului academic național, simbol al unității tuturor românilor: „Fie ca din unitatea limbei literare, pre calea cea pacinică a științelor, să rezulte unitatea noastră națională!”³² Academia a reprezentat, de la înființarea ei, un bastion al luptei pentru unitatea națională și politică a tuturor românilor, așa cum consfințește retrospectiv, la 14/27 mai 1919, octogenarul Iacob Negruzzi, sanctificând un adevăr peren: „Țelul unirii poporului român într-un singur stat s-a dat pe față de la început, fără înconjur și fără temere”³³.

Tenacitatea și patosul luptei eroice, cum a ilustrat-o *Tribuna*, pentru unitatea limbii în perspectiva unificării politice erau amplificate și de politica reacționară de deznaționalizare forțată și sistematică a românilor, prin tendințele și măsurile de maghiarizare și slavizare. *Telegraful român*, de la Sibiu, oficiosul Mitropoliei Ortodoxe, cu apariție neîntreruptă, din 1853, al cărui militantism energic și cutezător pentru unitatea limbii și unitatea politică a rămas puțin cercetat³⁴, condamnă cu asprime, la 1900, atât tendințele de maghiarizare, cât și de slavizare a numelor de localități și de familie: „Ortografia oficioasă slavă a numelor de locuri și de familii precum: Mendruszoru – Mândrișoru, Floresiu – Florescu etc.; de asemenea adausul unei terminații slavice la trupina numelui român, d.e.: Lupul – Lupulenko, Țurcanu – Zurkanowicz, Dimitriu – Dimitriev, Lungu – Lunguliak etc., toate se fac în scopul slavizării”³⁵, opunând răspicat devisa vitală: „idealul național este fericirea supremă la care aspiră neamul românesc”³⁶.

Înfăptuirea Marii Uniri a adăugat semnificației limbii pe plan național și cultural noi dimensiuni și orizonturi. În conștiința învățaților vremii din

această perioadă limba era chemată să contribuie, împreună cu ceilalți factori, la dezvoltarea tot mai solidară a conștiinței naționale”³⁷. La rândul ei, conștiința națională, arăta lapidar, mai târziu, Luliu Hațieganu, într-un articol cu un titlu sugestiv, era conștiința unicității: „Conștiința națională însemnează apoi unitate, solidaritate, fidelitate limbii, pe care vrea să le păstreze veșnic înfloritoare”³⁸.

Mărturiile selectate din mulțimea cugetărilor învățaților vremii ilustrează convingător amploarea, permanența și tenacitatea preocupărilor consacrate limbii, unificării și cultivării ei în lumina însemnătății ei pentru existența națională, pentru unitate politică, așa cum exprima G. Bariț: „Pe atunci, a scrie A.B.C. românește însemna a face politică românească”³⁹, deoarece, proclama plenar tot Bariț, „chestiunea limbii, întoarsă și sucită orișicum vei vrea, este în zilele noastre o chestiune nu numai națională ci totodată politică”⁴⁰.

Numai considerarea tuturor țărilor și împrejurărilor istorico-politice în care s-au desfășurat preocupările consacrate limbii oferă posibilitatea aprecierii lor multilaterale și realiste, a definirii veridice a rolului și valorii lor pentru epoca respectivă, dar mai cu seamă a actualității lor. Însăși redacția *Gazetei* subliniază, cu clarviziune și discernământ, această semnificație covârșitoare: „să nu se dea uitării că toată lupta noastră, începând de la 1791, a fost numai pentru eluizarea egalității perfecte și aceasta mai mult în punctul limbii”⁴¹.

Lupta îndelungată și fremătătoare pentru limbă, pentru cultivarea și unificarea ei s-a desfășurat tot timpul sub semnul acestui imperativ politic, finalitate declarată retrospectiv de către Ion Breazu: „Am luptat apoi pentru limbă, pentru că am văzut în ea temeiul de căpetenie al unității noastre”⁴².

Aceasta pentru că românii au înțeles și au luptat întotdeauna pentru unul din adevărurile mântuitoare ale existenței noastre naționale, acela că unirea, deopotrivă cu limba, reprezintă temeiul existenței naționale, al demnității, puterii și trăinicieii românilor în istorie.

NOTE

¹ *Soțietatea filozofească a neamului românesc în Mare Prințipatul Ardealului, Sibiu, 1795, p. 1.*

² Zenovie Păclișanu, *O veche societate pentru cultivarea limbii române, în Revista istorică, VII, 1921, nr. 4-6, p. 129, 131-132.*

³ Victor V. Grecu, *Școala Ardeleană și unitatea limbii române literare, Timișoara, Editura Facla, 1973, p. 24-36.*

⁴ *Ibidem, p. 34-35.*

⁵ I. Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice, București, Editura Științifică, 1970, p. 39.*

⁶ Victor V. Grecu, *Limbă și națiune, Timișoara, Editura Facla, 1988, p. 245.*

⁷ Vasile Pop, *Disertație despre tipografiile românești din Transilvania și învecinatele Țări de la începutul lor până în zilele noastre, Sibiu, 1838, p. 17.*

⁸ S*** (Seulescu), *Observații gramaticești Asupra limbii românești, în Foaia pentru minte, inimă și literatură, II (1839), nr. 37, p. 289.*

⁹ Eliade Rădulescu, *Literatură, în Foaie pentru minte, inimă și literatură, II (1839), nr. 42, p. 330.*

¹⁰ P. V. Săulescu, *Domnule redactor, în Foaie pentru minte, inimă și literatură, II (1839), nr. 42, p. 339.*

¹¹ S***, *Observații gramaticești. Asupra limbii românești, în Foaie pentru minte, inimă și literatură, II (1839), nr. 57, p. 289.*

¹² S. Manguuca, *Cătră învățații românilor, în Foaie pentru minte, inimă și literatură, XXIII (1860), nr. 37, p. 287.*

¹³ G. Bariț, *Naționalitate, în Foaie pentru minte, inimă și literatură, VIII (1844), nr. 51, p. 399.*

¹⁴ G. Bariț, *Limba românească, în Foaie pentru minte, inimă și literatură, VIII (1845), nr. 2, p. 13.*

¹⁵ B., *Axiome și probleme politice, în Gazeta Transilvaniei, XXIV (1861), nr. 33, p. 143.*

¹⁶ B., *Dreptul limbii românești și translatura, în Gazeta Transilvaniei, XXIV (1861), nr. 30, p. 127.*

¹⁷ B., *Axiome și probleme politice, în Gazeta Transilvaniei, XXIV (1861), nr. 33, p. 143.*

¹⁸ B., *Axiome și probleme politice, în Gazeta Transilvaniei, XXIV (1861), nr. 33, p. 143.*

¹⁹ S***, *Tot necazul limbii, în Victor V. Grecu Gazeta Transilvaniei, XXVI (1863), nr. 62, p. 246 (Nota redacției).*

²⁰ Ioan N. Ciolan, Victor V. Grecu, *Visarion Roman – pedagog social, Bu-*

curești, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 53-78.

²¹ *Amicul școalei, I (1860), broșura 4, p. 331-332.*

²² Athanasie Marienescu, *Limbile din lume, în Amicul școalei, I (1860), broșura 3, p. 193.*

²³ C. Boerescu, *Domnul meu, în Foaie pentru minte, inimă și literatură, XVIII (1853), nr. 6, p. 27.*

²⁴ Victor V. Grecu, *Studii de istorie a lingvisticii românești, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 3.*

²⁵ S***, *Unificarea ortografiei și limbii literare, în Transilvania, XXXIII, 1902, nr. VI, p. 227.*

²⁶ Victor V. Grecu, *Idealul unității naționale în presa românească, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996.*

²⁷ S***, *Secțiunile științifice-literare, în Transilvania, XXXIII, 1920, nr. V, p. 181.*

²⁸ Iosif Sterca Șuluțiu, *Raportul general al comitetului central al Asociațiunii..., pentru anul 1902, în Analele Asociațiunii..., 1903, nr. IV, p. 55.*

²⁹ T. Cipariu, *Discurs rostit în Adunarea Asociațiunii Transilvane din 1867, în Foaie pentru minte, inimă și literatură, XXV, 1862, nr. 30, p. 232.*

³⁰ *Catalogul membrilor și statutelelor Asociațiunii naționale în Arad pentru cultura și conservarea poporului român, Arad, 1864.*

³¹ V. A. Urechia, *Actele și solemnitatea oficială și neoficială a Inaugurării Societății literare române. Culese de..., București, 1867, p. 48.*

³² *Analele Academiei Române, Seria a II-a, tom XXXIV, p. 226.*

³³ Victor V. Grecu, *Idealul unității naționale în presa românească, p. 47-66.*

³⁴ *Notiță literară, în Telegraful român, XLVIII, 1900, nr. 78, p. 312.*

³⁵ *Piedicile înfăptuirii idealului național, în Telegraful român, LXIII, 1915, nr. 110, p. 441.*

³⁶ A. Bârseanu, *La jubileul de cincizeci de ani ai „Asociațiunii”, în Transilvania, XIII, 1911, nr. 4, p. 323.*

³⁷ Dr. Iuliu Hațieganu, *Prin vigoare, conștiință, disciplină la renașterea națională, în Transilvania, 66, 1935, nr. 4, p. 14.*

³⁸ G. Bariț, *Preaplecătă rugămintă cătră domnii filologi, în Gazeta Transilvaniei, XXIX, 1866, nr. 76, p. 304.*

³⁹ *Idem, Limbile oficiale, în Gazeta Transilvaniei, XXIII, 1860, nr. 32, p. 27.*

⁴⁰ *Gazeta Transilvaniei, XXVI, 1863, nr. 111, p. 434.*

⁴¹ Ion Breazu, *Inițiative ardelen, în Transilvania, 74, 1943, nr. 7-8, p. 546.*

ANATOL CIOBANU

70

Stimate domnule Profesor Anatol CIOBANU!

Consacrându-vă zi de zi activității științifice și didactice în domeniul lingvisticii, domeniu pe care l-ați îmbogățit cu numeroase și valoroase contribuții, ați ajuns a fi astăzi unul dintre pilonii pe care se sprijină știința filologică și învățământul universitar din Moldova. Dumneavoastră, domnule Profesor, sunteți un veritabil om de știință, care a reușit să îmbine, cu talent, într-o manieră dezinvoltă, rigorile cercetării destinului limbii române atât sub aspectul corectitudinii, cât și sub aspectul funcționării ei în societatea noastră.

Fascinată de tainele și splendorile limbii materne, ați fost implicat plener în acțiunea de cultivare și promovare a variantei îngrijite a limbii române la est de Prut. În calitate de profesor universitar, ați alțoit numeroaselor generații de specialiști dragostea pentru frumusețea limbii, simțul răspunderii pentru corectitudinea cuvântului rostit și scris.

Pe parcursul activității de profesor și savant ați avut nu numai statutul de specialist recunoscut în domeniul lingvisticii, ci și acela de luptător consecvent pentru drepturile firești ale limbii române la ea acasă. Implicarea în mișcarea pentru recunoașterea unității limbii standard de pe ambele maluri ale Prutului, pentru revenirea la alfabetul latin și pentru afirmarea dreptului populației băștinașe la limba română constituie un capitol aparte în activitatea Dvs. de lingvist, devenind și un model de demnitate națională și de devotament față de limbă și de neam.

*Mult stimat domnule membru corespondent al A.Ș.M., dorim să promovăm cu elanul dintotdeauna cultura și știința autentică, să aveți aceeași capacitate de muncă întru prosperarea neamului și a spiritualității noastre. Să fiți, domnule Profesor, și de acum înainte unul dintre cei mai activi membri ai celui mai mare partid cu numele de **Limba Noastră cea Română**.*

La mulți ani!

Acad. Tudor FURDUI,
vicepreședinte al Academiei
de Științe a Moldovei

Acad. Nicolae CORLĂTEANU

DRAGĂ ȘI MULT STIMATE ANATOL CIOBANU!

De mulți ani te cunosc în cele mai diverse ipostaze:

- ca student în toți acei cinci ani de universitate, pentru ca apoi să fii unul dintre primii aspiranți care și-au dobândit titlul de candidat (cum se spunea atunci) în științe filologice.
- când îți făceai studiile la Moscova pentru obținerea titlului de doctor în științe filologice sub conducerea regretatului Ruben Al. Budagov, un excelent prieten al tuturor românilor basarabeni ce-și urmau studiile în domeniul filologiei noastre.

Te-am ajutat atunci cum am putut. Am fost apoi coleg cu mățăluță la catedra de filologie moldovenească sub conducerea răposatului A.T. Borșci, iar apoi și sub conducerea d-tale personal, mai ales ca bursier al acestei catedre.

Îți sunt recunoscător nu numai pentru că ai fost un student deosebit de harnic, ci și că ai fost și rămâi un distins filolog și susținător al studierii și respectării limbii noastre strămoșești, care pornește de la **Codicele Voronețean**, de la studiile lui Coresi, Dosoftei, iar apoi la clasicii noștri: Gh. Asachi, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, T. Maiorescu, B.P. Hasdeu, M. Eminescu, Al. Mateevici și câți alții care au pus bazele limbii literare românești, așezând-o alături de celelalte limbi romanice. Datori suntem să propagăm și să dezvoltăm limba noastră națională de origine nobilă latină, îmbogățită apoi de cea slavă, neogreacă ș.a., iar apoi de limbile romanice în ființă până în zilele noastre.

Datoria noastră a tuturor celor de același neam și lege este de a cultiva și dezvolta sursele naționale la nivelul care li se cuvine ca mijloace de exprimare a gândurilor și cunoștințelor moștenite de la moșii și strămoșii noștri.

Mult iubite și apreciate Anatol Ciobanu!

Îți doresc multă sănătate, fericire în viață și realizarea tuturor dorințelor și gândurilor.

FRATE CU ADEVĂRAT

Stimate Domnule Profesor Anatol Ciobanu,
 Dragă prietene,
 Frate întru izbânzile de ieri, de astăzi și de mâine
 ale patriei noastre comune,
 LIMBA ROMÂNĂ

O aniversare este o **sărbătoare**, rezervată sclavilor romani (lat. **servatoria**) de pe vremuri, și acum mai ales lucrătorilor (a lucra din lat. **lucubrare** „a lucra la lumina unei lumânări” este specific femeilor care își așteptau în acest mod practic soții să se întoarcă de la afacerile publice (res-publice) sau particulare) cu brațul și cu mintea.

Căci cei ce-și risipesc viața numai în petreceri și desfrâuri, cum spune Eminescu, și care abundă în societatea noastră de astăzi nu pot avea **bucuria sărbătorii** (care poate fi gustată numai după zile și zile de muncă).

Cum puteam evita această introducere prin latină, ca să fac elogiul mai adevărat, **rara avis** de astăzi, specialistului în latină și în cea mai bogată și semnificativă descendentă a acestei limbi-mame, limba română?

Acesta este Anatol Ciobanu, profesorul, savantul academician, protejat, cât poate Domnia sa s-o facă, de soața sa, doamna Margareta.

Îmi e **prieten**, căci în anii care au trecut de când ne-am cunoscut n-a fost nici cel mai mic nouri care să întunece, într-un fel sau altul, relațiile dintre noi.

Îmi e **frate, frate cu adevărat**, căci, exprimându-mi dorința în acest fel, când a venit la Aix, în 1996, invitat de mine pentru o ședere de o lună, mi-a adus primul mesaj, după peste 50 de ani de absență, din satul mamei mele, Daria, anume Niorcanii de Soroca, un **bulgăre de pământ**, o **ramură de măr** și o **sorcovă**.

Și, peste un timp, mi-a favorizat acea neîntâlnire de neuitat cu rudele mele din Niorcanii de Soroca.

Pentru aceste fapte (și atâtea altele), vă îmbrățișez, Margareta și Anatol, cu toată puterea unui însingurat în lume și cu toată dragostea unui frate adevărat.

*Să trăiți, să înfloriți
 Ca merii, ca perii,
 În mijlocul verii!
 ...La anu' și la mulți ani!*

Aix, 10 mai 2004

**Valeriu RUSU,
 Aurelia, Romanița și ultimul răzeș
 al familiei Iulian Românul**

Teodor COTELNIC

**EMINENT
CERCETĂTOR
ȘI PROFESOR
UNIVERSITAR**

La 14 mai 2004 membrul corespondent al A.Ș. din Republica Moldova, doctorul habilitat în filologie, profesorul universitar, șeful Catedrei de Limbă Română, Lingvistică Generală și Romanică de la U.S.M., cavaler al Ordinului Republicii, Anatol Ciobanu a rotunjit frumoasa vîrstă de 70 de ani. Deși mereu nemulțumit de sine și de cele realizate, prof. Ciobanu a reușit să facă multe lucruri bune, să îmbrăzdeze adînc ogorul filologiei naționale, să devină o personalitate de înaltă competență profesională, un nume de referință în lingvistica română contemporană, un neobosit căutător și făuritor de autentice valori spirituale...

S-a născut la 14 mai 1934 în s. Ruseni, jud. Bălți (România), astăzi Republica Moldova. Își face studiile primare și medii necomplete în satele Dondușeni și Tîrnova. După absolvirea Școlii Pedagogice (Normale) „Boris Glavan” din or. Bălți cu diplomă magna cum laude (1951), urmează Facultatea de Istorie și Filologie a U.S.M. (specialitatea *Lingvistică*), pe care o absolveste tot cu diploma magna cum laude (1956). În anul 1960 își ia doctoratul în cadrul U.S.M. cu teza *Conjunctivul și întrebuintarea lui în sintagmele predicative*, avîndu-l ca îndrumător științific pe actualul academician Nicolae Corlăteanu. Din 1959 pînă în prezent activează la U.S.M. urcînd toate treptele ierarhice universitare: asistent (1959-1964), lector (1960-1961), lector superior (1962-1964), conferențiar (1964-1975), profesor (1976 pînă în prezent), șef de catedră (1978 pînă în prezent), prodecan (1964-1968).

În anii 1969-1972 este atașat la Catedra de Lingvistică Romanică a Universității de Stat „M. V. Lomonosov” din or. Moscova, unde își definitivează teza de doctor habilitat cu tema *Sintaxa verbelor copulative (analiza semantico-distributivă)* sub îndrumarea reputatului romanist Ruben Budagov, membru corespondent al A.Ș. din fosta Uniune Sovietică, doctor habilitat, profesor universitar. La această universitate își susține cu *brio* în termenul prevăzut teza de doctor habilitat (1973).

În 1992, în baza alegerilor prin concurs și prin Hotărîrea Adunării Generale a Academiei de Științe a Moldovei, profesorului universitar A. Ciobanu i s-a conferit titlul de membru corespondent al A.Ș. a Moldovei, iar în 1999 se învrednicește de titlul Doctor Honoris Causa al Universității de Stat „Al. Russo” din Bălți.

Problemele științifice, care l-au preocupat pe parcursul celor aproape cinci decenii, sînt multiple și diverse. Prodigioasa lui activitate de cercetător se caracterizează prin profunzimea și rigurozitatea examinării faptelor de limbă, prin diapazonul larg de abordare a variatelor subiecte de lingvistică teoretică și aplicată. Vom enumera doar unele teme și aspecte în jurul cărora gravitează interesele științifice ale sârbătoritului: sintaxa funcțională, contrastivă și transformațională, cultivarea (corectitudinea) limbii vorbite și scrise, punctuația, contribuția scriitorilor clasici și contemporani la făurirea limbii literare, sociolingvistica, lingvistica generală, limbile clasice (latina) etc. Cele peste 500 de studii și articole științifice, inclusiv 34 de cărți aparte (monografii, manuale, dicționare, îndrumări metodice, programe etc.) cu un volum total de circa 600 coli de autor, publicate în limbile română, rusă, franceză, engleză în diferite reviste de profil sau în culegeri tematice din țară și din străinătate (România, Federația Rusă, Franța, Anglia, Ucraina, Georgia, Belarus, Letonia, Tadjikistan etc.), se caracterizează prin claritatea expunerii, fiind scrise într-un limbaj simplu, concis, clar, fără ca prin aceasta să fie afectat caracterul științific al informației.

Un loc aparte ocupă problemele de gramatică, în special sintaxa funcțională. În acest domeniu prof. A. Ciobanu a publicat cele mai multe lucrări ale sale, inclusiv valoroasele monografii: **Sintaxa verbelor semicopulative** (2 volume), **Sintaxa și semantica**, **Părțile principale ale propoziției**, **Probleme dificile de gramatică**, **Încercare de analiză semantico-distributivă**, **Sintaxa propoziției**, **Sintaxa frazei**, **Sintaxa practică avînd elemente de analiză transformațională** înalt apreciate de opinia publică lingvistică din republică și din afara ei, lucrări ce se remarcă printr-o impresionantă intuiție științifică, printr-o tratare aprofundată a subiectelor, prin meticulozitatea documentării, prin temeinicia argumentării, prin diversitatea și concludența materialului ilustrativ. Ele au devenit într-un timp scurt opere de referință. Autorul nu se limitează la constatarea și descrierea faptelor, ci își expune opiniile asupra multor probleme spinoase și controversate, cum ar fi: delimitarea părților de propoziție în principale și secundare, rolul semanticii în tratarea adecvată a unităților sintactice, delimitarea complementului indirect de cel circumstanțial și invers, statutul lingvistic al așa-numitului predicat verbal compus și verbal nominal, dimensiunea frazelor în limba română; a dezvăluit importanța aspectului conținutal și semantic în procesul identificării unităților sintactice la nivelul propoziției și al frazei etc. Pentru prima dată în lingvistica românească analizează după metoda distribuțională și pozițional-reprezentativă verbele semicopulative, aplică metoda transformațională la nivel sintactic, obținînd prin comprimare, expansiune și echivalență diferite structuri de suprafață, cercetează în mod scrupulos blocurile sintactice, supune analizei critice teoriile antimetaliste și formaliste, militînd pentru principiul logico-semantic și funcțional în sintaxă etc.

O atenție permanentă acordă cercetătorul cultivării limbii. Aria preocupărilor sale în acest domeniu este destul de amplu reflectată în cărțile **Să scriem și să vorbim corect**, **Lim-**

ba maternă și cultivarea ei, precum și în mulțimea de articole inserate în fasciculele cu genericul **Cultivarea limbii**, în numeroase studii și tablete de revistă și ziare, în sutele de emisiuni prezentate la radio și televiziune, în prelegerile și conferințele la diferite redacții, edituri, la cursurile de perfecționare a cadrelor didactice. Lingvistul tratează multdiscutata problemă a normei literare, devierile de la norma literară atît la nivel lexical, cît și la cel gramatical. Sînt analizate multiple împrumuturi lexicale nemotivate, calcuri și clișee lingvistice, deformări de cuvinte, postpunerea pronumelui relativ *care* aflat în genitiv etc., apărute în limba română în urma procesului îndelungat de rusificare.

Preocupat mereu de cultura scrisului, A. Ciobanu manifestă grijă sporită și pentru semnele de punctuație care au menirea să ajute la redarea în scris a intonației și a pauzei din vorbirea orală, a raporturilor logico-semantice dintre cuvinte și propoziții. În voluminoasa monografie **Punctuația limbii române** de 462 de pagini, destinată tuturor aceluia care mînuiesc condeiul și doresc să scrie corect sub aspect punctuațional, sînt abordate minuțios mai multe probleme: importanța studierii semnelor de punctuație, caracterul „insuficient” și „superfluu” al unor semne punctuaționale, consecințele permutării unor semne de punctuație, principiile de bază ale punctuației românești, situații dificile de punctuație, punctuația și cultura scrisului, punctuația stilistică etc.

Un loc cu totul deosebit în doctrina filologică a neobositului profesor îl ocupă sociolingvistica și, în special, situația etnolingvistică din republică. Manifestîndu-se ca unul dintre cei mai energici și insistenți exponenți ai aspirațiilor spre adevărul științific, apărînd limba română din ținut în lupta pentru veșmîntul ei firesc, identitate, denumire corectă, savantul arată că, deși „revoluția limbii” din 1989 reprezintă o mare victorie a populației băștinașe, româna n-a revenit pînă în prezent la normalitate din cauza Legișlăției lingvistice adoptate în condițiile regimului sovietic – legislație ce s-a

dovedit inoperantă chiar din primii ani ai Independenței – și a lipsei de voință politică din partea conducătorilor statului. Într-o serie de articole și studii își expune părerea asupra unor probleme stringente de sociolingvistică privind politica lingvistică din republică, așa-zisul bilingvism asimetric român-rus, și de comunicare interetnică. Din lipsă de spațiu, vom numi doar câteva lucrări ale autorului ce merită atenție din punctul de vedere al profunzimii investigațiilor: *Legislația lingvistică din Republica Moldova, Teze și antiteze în jurul denumirii limbii de stat, Limba ca factor decisiv în politica națională a statului, Unele probleme de sociolingvistică, Lingviștii și politica lingvistică în Republica Moldova, Privire retro- și prospectivă asupra situației lingvistice din Republica Moldova, Limba română și politica liderilor transnistrieni.*

Deși nu am epuizat toate aspectele preocupărilor științifice ale septuagenarului, chiar numai spectrul problemelor examinate ne permite să conchidem că cercetătorul se impune printr-o prodigioasă activitate în diverse compartimente lingvistice, acoperite cu valoroase lucrări de rezonanță în rândurile cititorilor și ale specialiștilor, multe purtând pecetea ineditului.

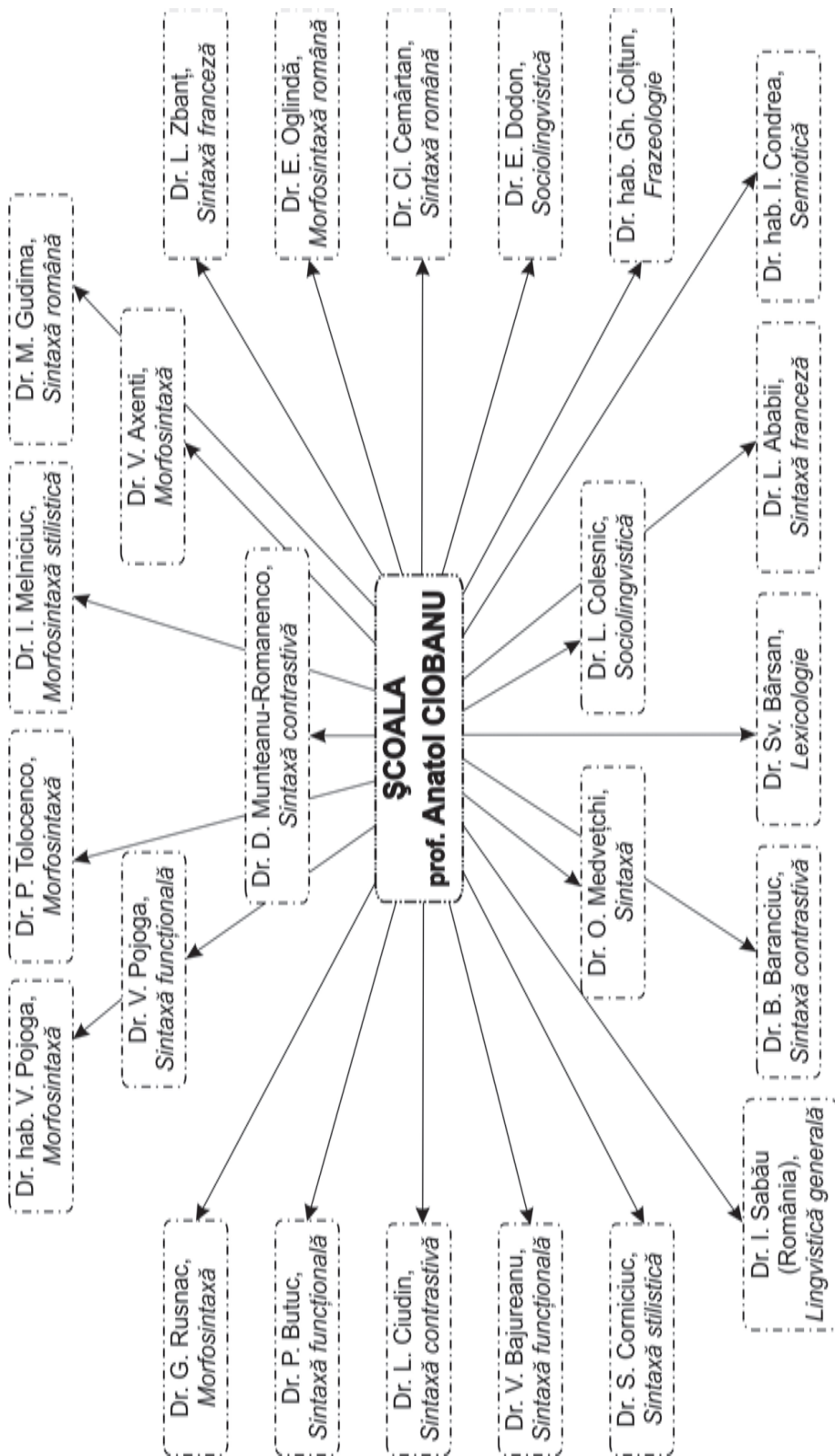
Rezultatele muncii sale științifice au fost expuse sub formă de rapoarte, comunicări, teze la congrese, conferințe, simpozioane, colocvii, seminare naționale și internaționale, ce au avut loc în diferite centre științifice și universitare din Aix-en-Provence (Franța), Bălți, Bîrlad, București, Cernăuți, Chișinău, Cluj-Napoca, Constanța, Iași, Kalinin, Kiev, Londra, Minsk, Moscova, Samarkand, Sankt Petersburg, Suceava, Tbilisi, Timișoara, Ujgorod etc.

Profesorul A. Ciobanu a reușit să fondeze la U.S.M. o adevărată școală științifică de lingvistică generală și sintaxă romanică. În jurul lui s-au unit mai mulți tineri talentați care îi împărtășesc concepția lingvistică, o aprofundează, o continuă. Ca șef al școlii sale, dl profesor urmează îndeaproape sfaturile regretatului academician, lingvistul secolului XX, Eugen Coșeriu: „Școala este un rezultat al

entuziasmului și al convingerilor pe care profesorul știe să le deștepte și să le stimuleze la elevi. Dar convingerile nu trebuie să fie impuse, ci trebuie să fie adoptate în mod critic de către elevi. Profesorul trebuie să transmită elevilor rezultatele experienței sale personale, pentru ca aceștia să profite din această experiență. În aceasta constă generozitatea maestrului: să nu-i lase pe elevi să se înfrunte cu toate eșecurile și cu toate decepțiile cu care s-a înfruntat el. În afară de aceasta, maestrul nu trebuie să-i pretindă discipolului să se ocupe de același domeniu de fapte de care se ocupă el și nici să susțină aceleași teze sau aceleași idei. Dimpotrivă, maestrul trebuie să stimuleze capacitatea și interesul personal al elevului, să-i îndrume dezvoltarea în direcția în care este dotat... Cît privește tezele și ideile susținute de elev, ele pot fi chiar contrare celor susținute de maestru. Un profesor adevărat poate chiar să se lase convins de tezele unui discipol, dacă acesta le argumentează solid (documentat) și cu metodă. Profesorul adevărat trebuie să înțeleagă că elevii îl pot depăși și chiar trebuie să stimuleze propria lui depășire. El nu este mai puțin maestru dacă este depășit de elevi” (**Lingvistica integrală.** Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, București, 1996, p. 169).

Sub conducerea directă a profesorului A. Ciobanu și-au scris și susținut public tezele de doctor în filologie 24 de doctoranzi și competitori, inclusiv 3 doctori habilitați și 21 de doctori ordinari (vezi infra Schema). În curs de finisare se află încă 10 teze de doctorat și 2 de doctor habilitat. Pe parcursul celor 45 de ani de trudă în sudoarea frunții la U.S.M. a îndrumat scrierea a cel puțin 350 teze de an și 200 teze de licență și de masterat. În calitate de referent oficial, a participat la susținerea a 5 teze de doctor habilitat și 35 de doctor în filologie, susținute în centrele universitare din Chișinău, Kiev, Minsk, Sanct Petersburg, Moscova, Aix-en-Provence (Franța) etc.

Înfatigabilul profesor este și un bun organizator al muncii de cerceta-

re. El este animatorul și organizatorul a mai multor întruniri științifice naționale și internaționale (de exemplu, *Limba română – azi* [Chișinău–Iași], *Probleme actuale de lingvistică*), conferințe științifice omagiale cu prilejul aniversării savanților R. Budagov, N. Corlăteanu, V. Rusu (Franța), V. Marin, I. Ciornîi, Vl. Zagaevski și a.

Nu mai puțin rodnică este și activitatea didactică a prof. A. Ciobanu. Ca profesor universitar, predă cu talent o serie de discipline lingvistice pentru studenți și masteranzi, dintre care menționăm: **Sintaxa teoretică a limbii române, Introducere în filologia romanică, Metodologie și metodă lingvistică, Probleme de sociolingvistică** (sem. special), **Sintaxa și semantica, Sintaxa contrastivă** (pe material român, rus, francez), **Sintaxa transformațională, Probleme de punctuație** etc. Prelegerile și seminarele sale îi captivează pe studenți prin profunzime științifică, accesibilitate, prin faptul că știe să aducă în auditoriul studentesc rezultatele cercetărilor proprii, prin analiza fenomenelor lingvistice în plan comparativ.

Numele Domniei sale apare în calitate de (co)autor și (co)redactor pe coperta a zeci de manuale de limba română și de limba latină pentru instituțiile de învățământ superior și pentru școala medie de cultură generală, cum sînt: **Curs de gramatică istorică, Morfologia, Sintaxa, Lingua latina, Practicum la fonetică și sintaxă, Sintaxa propoziției, Sintaxa frazei, Sintaxa practică, Limba latină** (man. pentru cl. a X-a și a XI-a), **Limba română** (man. pentru cl. a IX-a și a X-a), ca să numesc numai cîteva (vezi *Bibliografia selectivă*).

Ca specialist și-a făcut stagii profesionale în repetate rînduri la diferite centre științifice și universitare, ca: Universitatea de Stat „M. V. Lomonosov” din Moscova, Universitatea „A. I. Cuza” din Iași, Universitatea Sorbona (Paris), Universitatea Aix-en-Provence – Marseille (Franța), Academia de Științe din România ș.a.

Cu toate că e suprasolicitat ca profesor universitar, ca șef de

catedră, ca membru corespondent al Academiei de Științe, A. Ciobanu are și o mulțime de obligații obștești. Este membru al senatului U.S.M., membru al Comisiei de Expertiză la Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, membru al Prezidiului pentru decernarea premiilor în domeniul științei și tehnicii, membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română* (Chișinău), președinte al Consiliului științific specializat pentru conferirea gradului științific de doctor habilitat și doctor în științe filologice (specialitățile 10.02.19 și 10.02.20) etc.

Dăruirea și munca asiduă a sărbătoritului au fost apreciate după merit. Are următoarele distincții: Ordinul Republicii, Medalia „Mihai Eminescu”, Medalia „50 de ani ai U.S.M.”. Este Eminent al Școlii Superioare din Moldova, Eminent al Școlii Superioare din Uniunea Sovietică.

La toate cele spuse s-ar mai putea adăuga că prof. Anatol Ciobanu este un adept înflăcărat al adevărului științific, apărător dintotdeauna al demnității naționale, patriot al neamului și al pămîntului strămoșesc. În perioada Deșteptării Naționale (1988-1989), cînd s-a dat marea bătălie pentru limbă, alfabet și apoi pentru întreaga mișcare națională, și-a manifestat din plin poziția civică în propagarea și promovarea spiritualității românești. Cu pana și cu cuvîntul rostit a pledat pentru unitatea normelor literare, pentru accesul cît mai larg la patrimoniul cultural comun, pentru tratarea justă a etnogenezei și glotogenezei neamului românesc.

Mă bucur că, ajuns la acest popas aniversar, omagiatul a rămas același ca în anii ce s-au scurs, plin de energie, tinerețe sufletească, modest și generos, corect și principial, sincer, franc, sociabil, deschis către oameni, către bucuriile și necazurile lor. Cu ocazia frumosului jubileu îți doresc *ab immo pectore*, dragă Anatol, multă, multă sănătate, bucurie de la tot ce faci, fericire în familie, inepuizabile forțe creatoare, succese în activitatea pedagogică și științifică.

La mulți ani și toți buni!

**„VOM IEȘI DIN IMPASUL
LINGVISTIC RUȘINOS ȘI
RIDICOL,
ÎN CARE AM AJUNS,
NUMAI ATUNCI,
CÂND ÎN CAPUL MESEI
SE VA AFLA ȘTIINȚA
ETERNĂ, ȘI NU
POLITICUL EFEMER”**

Dialog:
Alexandru BANTOȘ –
Anatol CIOBANU

– Domnule profesor, vă mulțumesc pentru că ați acceptat acest dialog aflat în proiect demult, dar pe care îl realizăm abia acum, la o venerabilă vârstă a dumneavoastră, ce vă permite și ne permite să vorbim despre drumul pe care l-ați traversat împreună cu filologia din Republica Moldova. Zicând filologie, evident, am în vedere cele două aspecte foarte importante ale activității dumneavoastră: cea de pedagog și cea de om de știință, pentru că pe ambele tărâmurii ați lucrat cu râvnă, cu dăruire, cu inspirație, cu foarte multă credință.

– Vârsta la care am ajuns e cea a bilanțului, de aceea îmi aduc aminte cu nostalgie de versurile talentatului și mult prea regretatului nostru poet Petru Zadnipru:

*Ajuns la urma cea din urmă
Mă uit în urma vieții îndărăt
Să văd ce urme am lăsat în urmă,
La urma cea din urmă cum arăt?*

Ca pedagog, funcționez la U.S.M. din 1959 și până în prezent (45 de ani). Prin fața ochilor mei au trecut zeci de promoții de tineri și tinere, deveniți cu timpul profesori de limbă și literatură română, scriitori, ziariști, savanți-filologi, lucrători la radio și televiziune, actori, oameni de stat etc.

– Vă rog să faceți referință la câteva nume de foști studenți...

– Cu plăcere îmi aduc aminte de seminarele și prelegerile la care au participat, cu ani în urmă, acad. Mihai Cimpoi, acad. Anatol Codru, prof. Nicolae Mățaș, dr. hab. Irina Condrea, dr. hab. critic literar Ion Ciocanu, m.c. al A.Ș.M. Mihail Dolgan, dr. hab. Gheorghe Colțun, profesorii universitari Mihail Purice, Ion Melniciuc, Vl. Zagaevschi, Claudia Cemârțan, Lidia Colesnic, Emilia Oglindă, Eugenia Dodon, Lidia Strah, Ludmila Berzoi, Petru Butuc, Mihai Gudima, Elena Pânzaru-Belinschi ș.a. Ca dascăl, m-am străduit, pe de o parte, să dau studenților mei cunoștințe cât mai profunde și necesare de lingvistică teoretică și aplicativă, iar pe de altă parte (și concomitent) să le cultiv dragostea față de neam, istorie, cultură națională. În context, aș dori să amintesc spusele domnului profesor Paul Bran, primul rector al A.S.E.M., care, într-un interviu, remarca: „Un filolog predă cea mai de preț disciplină universitară – iubirea de țară și de neam” (vezi *Literatura și arta*, 25 decembrie, 1997, p. 3). Îndrăznesc să cred că m-am achitat onorabil de misiunea mea de dascăl „cu-a lui haină roasă-n coate” (M. Eminescu).

– **Stimate domnule profesor, un titular de catedră e, prin tradiție, și un cercetător științific în domeniul profesat...**

– Mai mult, aș zice că e o condiție *sine qua non* să faci, în mod constant, investigații științifice, să-și creeze o concepție proprie, s-o promoveze prin publicații, prin cursuri și seminare. Cu ajutorul Celui-de-Sus, am reușit să scriu și să public singur (și în colaborare) vreo 34 de cărți (monografii, manuale, dicționare, materiale didactice etc.) și peste 500 de articole (științifice, de popularizare, recenzii, rezumate etc.). Am abordat probleme de sintaxă (descriptivă, transformațională, contrastivă), de lingvistică generală și romanică, de sociolingvistică, de punctuație, de filologie clasică (latina), de cultivare a limbii materne ș.a. (vezi: Ion Madan. **Stindard al limbii române. Profesorul Anatol Ciobanu la 70 de ani. Bibliografie**, Chișinău, U.S.M., 2004).

Prof. Anatol Ciobanu la aniversarea de cinci ani ai revistei *Limba Română* (1996)

– Sunteți un recunoscut și apreciat pedagog și om de știință. Ce calități trebuie să ai, ca să te urmeze discipolii?

– Ca să devii un îndrumător, un punct de reper pentru alții, trebuie, în primul rând, să stimezi oamenii, să-i iubești pe tinerii care te înconjoară, să-i atragi prin exemplul tău personal, să stimulezi chiar și (la început) năvele lor încercări în cercetare. Numai savantul care a căpătat încredere, respect și dragoste din partea celor din preajma lui poate forma o *școală științifică*, de cercetare, cu tinere talente, direcționându-le just aptitudinile și înclinațiile. Nu vreau să mă laud, dar până în prezent am pregătit 23 de doctori în filologie, inclusiv 3 doctori habilitați (Vasile Pojoga, Gheorghe Colțun, Irina Condrea). Am reușit să le propun teme care „i-au apucat de inimă” și, tocmai din acest motiv, au muncit cu pasiune și și-au susținut *cu brio* tezele de doctorat în centrele universitare din Chișinău, Moscova, Mensk. Astăzi ei se află pe șantierul învățământului din Republica Moldova, România, Austria.

– Când, cum ați descoperit vocația dumneavoastră pentru filologie, în general, și pentru lingvistică, în special?

– Poate părea neverosimil, dar dragostea (gr. *philos*) pentru cuvânt (gr. *logos*) am deprins-o de la mama mea, care era aproape analfabetă. Cu toate acestea, avea harul vorbirii frumoase, nuanțate, expresive în graiul din Nordul Basarabiei. Când torcea iarna sau când ne duceam la prășit vara, ea fredona mereu cântece populare, spunea rugăciuni, ghicitori, cu alte cuvinte, „nu-i tăcea gura niciodată”. Când eram elev, mama recursese la un șiretlic, de care mi-am dat seama abia când am ajuns mare: ea mă obliga să-i citesc, din manuale de limbă și literatură română, poezii, povestiri, povești, fragmente din operele clasice, pe care ni le dădea învățătorul pentru acasă. Mama era numai ochi și urechi la cele ce citeam eu în voce, mă punea să repet unele cuvinte și fraze, să le explic mai pe înțeles etc. Astfel ea deprindea limba literară odată cu mine...

Mai târziu, la școala medie de cultură generală (din com. Târnova),

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ*

1. *Seminar special la gramatică*, Chișinău, UM, 1965, 40 p.
2. *Practicum la fonetică și sintaxă* (în colab.), Chișinău, Lumina, 1968, 171 p.
3. *Să scriem și să vorbim corect*, Chișinău, Lumina, 1970, 127 p.
4. *Încercare de analiză semantico-distributivă a unor verbe semicopulative*, U.S.M., 1973, 86 p.
5. *Probleme dificile de gramatică*, Chișinău, Lumina, 1971, 100 p.
6. *Sintaxa verbelor semicopulative. Rezumatul tezei de doctor habilitat*, Universitatea „M.V.Lomonosov” din Moscova, 1973, 48 p.
7. *Limba română. Manual pentru cl. a VIII-a* (în colab.), Chișinău, Lumina, 1975 (10 ediții).
8. *Lucrări de control la sintaxă*, Chișinău, U.S.M., 1975, 46 p.
9. *Punctuația (practicum)* (în colab.), Chișinău, Lumina, 1975, 172 p. (ed. a VI-a, 1989).
10. *Practicum la sintaxă*, Chișinău, Lumina, 1976, 143 p.
11. *Sintaxa propoziției*, Chișinău, Lumina, 1977, 92 p.
12. *Sintaxa verbelor semicopulative (analiză semantico-distributivă)*, vol. I, Chișinău, Știința, 1976, 234 p.
13. *Sintaxa verbelor semicopulative (analiză semantico-distributivă)*, vol. II, Chișinău, Știința, 1978, 182 p.
14. *Sintaxa practică (și elemente de analiză transformațională)*, Chișinău, Lumina, 1982, 198 p.
15. *Morfologia limbii române* (coautor și corector), Chișinău, Lumina, 300 p.
16. *Sintaxa frazei*, Chișinău, Lumina, 1984, 84 p.
17. *Sintaxa limbii române* (coautor, redactor resp.), Chișinău, Lumina, 1987, 400 p.
18. *Sintaxa și semantica*, Chișinău, Știința, 1987, 198 p.
19. *Limba maternă și cultivarea ei*, Chișinău, Lumina, 1988, 319 p.
20. *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române* (în colab.), Chișinău, Lumina, 1990, 208 p.
21. *Sintaxa practică*, Chișinău, Lumina, 1991, 276 p.
22. *Lingua latina est fundamentum linguae nostrae*, Chișinău, 1992, Program, 53 p.
23. *Culegere de exerciții la limba română* (în colab.), Chișinău, Lumina, 1993, 334 p.
24. *Funcția limbii române*, Chișinău, Lumina, 1993, 252 p.
25. *Limba română. Manual pentru cl. a IX-a*, Chișinău, Lumina, 1995.
26. *Lingua latina. Manual pentru instituțiile de învățământ superior* (în colab.), Chișinău, Știința, 1996, 687 p.
27. *Limba latină. Manual pentru cl. a X-a* (în colab.), Chișinău, Lumina, 1999, 112 p.
28. *Limba latină. Manual pentru cl. a XI-a* (în colab.), Chișinău, Lumina, 1999, 160 p.
29. *Punctuația limbii române*, Chișinău, Universitas, 2000, 762 p.
30. *Mic dicționar latin-român de expresii consacrate* (în colaborare cu L. Novac), Chișinău, Museum, 2002, 208 p.

* Lista bibliografică cuprinde doar cărțile (monografiile, manuale, dicționare) domnului profesor. N-au fost incluse articolele și studiile științifice, publicate în diferite culegeri și reviste de specialitate din Republica Moldova, România, Federația Rusă, Franța, Ucraina, Georgia, Belarus, Tadjikistan, Letonia etc.

la Școala Pedagogică (Normală) „Boris Glavan” din or. Bălți am avut norocul să-mi predea limba și literatura „moldovenească” profesori care, până în primăvara lui 1944, reușiseră să termine unii niște clase de liceu, alții niște ani de universități din Iași, București, Cluj. Paradoxul consta în faptul că acești profesori, care vorbeau o perfectă limbă română literară, erau puși în situația să ne învețe normele ortografice și ortopedice, pe de-a dreptul infecte, ale așa-numitei limbi moldovenești. Ne era milă de bieții noștri profesori (unii, cum am spus, cu studii liceale și universitare românești), când vedeam cum se autoobligă ei, sărmanii, să ne ceară nouă, elevilor, să scriem și să pronunțăm: *așela* (= acela), *țavă* (= țevă), *mulțămesc* (= mulțumesc), *zăua* (= ziua), *săcară* (= seară) etc. Cu pietate îmi amintesc de profesorii mei de limbă și literatură: Boris Gurămultă, Bartolomeu Musteață, Vitalie Voitovschi, Bela Vinograd. În atmosfera lingvistică și politică de atunci, extrem de tulbură și presantă, ei reușeau totuși să însuflească elevilor dragoste și stimă față de slova maternă, față de *logos*, care, în viziunea profesorului Eugen Coșeriu, este „baza conștiinței sau manifestarea conștiinței morale a omului” (vezi E. Coșeriu. **Politici lingvistice // Limbaje și Comunicare**, VI, Partea I, Editura Universității Suceava, 2001, p. 59).

Vocația pentru lingvistică am descoperit-o deja la Facultate. Mai corect spus, primul meu profesor universitar, actualmente acad. Nicolae Corlăteanu, a intuit că am înclinații spre studierea problemelor de limbă. Domnia sa m-a încurajat, m-a stimulat, îmi dădea însărcinări suplimentare, m-a îndrumat la scrierea tezelor de an și a tezei de licență, ca, până la urmă, să-mi zică: *Vade mecum* – „mergi cu mine” în lumea științei lingvistice. Și eu cu bucurie (dar nu și fără anume frică) l-am urmat... Sub conducerea profesorului N. Corlăteanu am scris și am susținut *cu brio* prima mea teză de doctorat (1960), am publicat primele lucrări. Acad. Nicolae Corlăteanu a fost

pentru mine „racheta de lansare” pe orbita științei filologice. Mă închin în fața Dumnealui ca înaintea unui codru verde! Îi doresc *ab immo pectore* încă mulți-mulți ani de viață și de activitate de creație!

A doua mare personalitate – care m-a făcut să înțeleg și să mă descurc în multe probleme de lingvistică generală și de gramatică, să-mi formeze o concepție lingvistică proprie, să observ și să pricep „structurile de adâncime”, nu numai cele „de suprafață”, ale științei despre limbă, să însușesc o metodologie lingvistică justă și să aplic metode moderne de cercetare a faptelor de limbă – a fost dr. hab., prof. univ., membrul corespondent al A.Ș. din ex-Uniunea Sovietică, șeful Catedrei de Lingvistică Romanică a Universității „M. Lomonosov” din Moscova Ruben Budagov (1910-2001). A scris și a publicat vreo 20 de monografii, unele dintre ele fiind traduse în mai multe limbi, inclusiv în românește, de către discipolul său Gheorghe Mihăilă, reputat slavist, membru corespondent al Academiei Române. Între anii 1970-1972 am avut norocul să fiu atașat la Catedra profesorului R. Budagov pentru finalizarea, sub conducerea ilustrului pedagog și om de știință, a tezei de doctor habilitat cu tema „Sintaxa verbelor semicopulative (analiză semantico-distributivă)”. Chiar și după susținerea tezei la Universitatea „M. Lomonosov” din Moscova, am întreținut relații de lucru cu prof. R. Budagov și Catedra lui, până la decesul celebrului savant.

– Prof. R. Budagov cunoștea limba română, era familiarizat cu situația lingvistică din fosta R.S.S.M....

– Da, prof. R. Budagov știa foarte bine adevărul despre noi. Anume acest fapt l-a determinat să scrie, împreună cu un alt renumit lingvist S. Bernștein, încă în anii '60 ai secolului trecut, un studiu intitulat „Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească”. „Autorii acestor rânduri, la fel ca și alți mulți lingviști sovietici – se subliniază în studiu – au căzut într-un timp în greșeală, când

se străduiau să depisteze o anumită „autonomie” a limbii moldovenești față de limba română. Ne-am străduit cât ne-am străduit, dar n-am reușit să arătăm și să demonstrăm – pe bază de fapte concrete și edificatoare – deosebiriile dintre limbile română și moldovenească. Unitatea de limbă româno-moldovenească s-a cristalizat de foarte multă vreme, încă din perioada de formare a limbilor romanice. La ora actuală această teză este recunoscută de către toți specialiștii care tratează problema în cauză. Teoria despre două limbi est-romanice... a adus mari prejudicii lingvisticii sovietice. S-au irosit multe forțe și mult timp pentru a demonstra teza eronată cum că moldovenii și românii vorbesc limbi romanice înrudite, dar diferite. Dovezi în favoarea acestor teze nu au existat și nici nu pot exista” (vezi culegerea **Povară sau tezaur sfânt?**, Chișinău, 1989, p. 355-356 sau rev. *Nistru*, 1988, nr. 11). Comentariile sunt de prisos. Acesta a fost – să știe cititorul de astăzi al revistei *Limba Română* – profesorul Budagov, de la care am avut de învățat nu numai carte, ci și faptul că un om de știință trebuie să aibă o poziție civică distinctă, să fie principial, să se simtă obligat a *spune lucrurile așa cum sunt*.

– **Ce nu știe cititorul revistei noastre despre începutul carierei dumneavoastră de pedagog și de om de știință?**

– Am început să „predau”, de pe când eram elev, în școala primară. Cum? Foarte simplu: învățătorii mă obligau să-i ajut pe elevii mai slabi la carte, adică să le explic temele. Și aceasta o făceam sau la școală după lecții, sau acasă. O atare „misiune” aveam și în clasele superioare, și la Școala Pedagogică (Normală) și chiar la facultate. În anii de doctoratură (1956-1959) eram invitat în fiecare vară la Școala „Boris Glavan” și la Institutul Învățătoresc din Bălți, unde predam la secția fără frecvență disciplinele: „Sintaxa”, „Literatura română veche”, „Limba latină”. Astfel, *volens-nolens* acumulam experiența atât de necesară unui conferențiar

universitar. Ca om de știință, am început prin observarea și comentarea faptelor de limbă, prin studierea și conspectarea operelor unor somități lingvistice ca: Fr. Diez, W. Meyer-Lübke, O. Jespersen, A. Meillet, F. de Saussure, H. Schuchardt, I. Iordan, Ov. Densușianu, Al. Philippide, Al. Graur, A. Potebnea, F. Fortunatov, V. Vinogradov, R. Budagov, Vl. Șişmariov, L. Șcerba și mulți alții. Și astăzi mai apelez, din când în când, la notițele făcute în prima tinerețe. Și mai e ceva. Pătrundeam în „tainele” limbii române prin filiera latinei și francezei. Mă pasionau similitudinile și divergențele în vocabularul limbii române și în structura ei gramaticală în comparație cu alte limbi. Acad. Iorgu Iordan scria că „pentru a cunoaște mai bine o limbă, pentru a pătrunde puțin mai adânc în structura ei, este nevoie să o comparăm cu alte limbi, în primul rând cu acelea care fac parte din același grup genealogic, luându-se în considerație, înainte de toate, trăsăturile ei specifice, care o disting de celelalte limbi...” (I. Iordan. **Scrieri alese**, București, 1968, p. 111). Pasiunea de a analiza limba română în contrast cu alte limbi (romanice și neromanice) nu m-a părăsit nici până în prezent.

– **Tânăra generație cunoaște foarte puțin condițiile în care funcționa Facultatea de Litere a U.S.M. în primii ani de la fondarea ei. Referiți-vă, vă rog, la această perioadă, la oamenii care au învățat și au muncit împreună cu dumneavoastră.**

– U.S.M. a fost deschisă în toamna anului 1946. Eu am devenit student în 1951. M-a impresionat mult atunci frumusețea blocului de studii (str. Kogălniceanu, 65), ordinea în exteriorul și în interiorul clădirii, contingentul foarte variat al studenților (alături de cei de 17-19 ani stăteau în sălile de studiu demobilizați din armată, participanți la război, invalizi, mulți familisti). La facultăți, cu excepția celei de istorie și filologie, aproape toate disciplinele se predau în limba rusă, ceea ce constituia un obstacol pentru fetele și băieții veniți de la țară,

mai ales la facultățile reale. Necunoscând limba, le era dificil a înțelege prelegerile profesorilor, a participa la discuții, la seminare, la adunări etc. Se știe că omul gândește în baza limbii, dar dacă nu posedă limba de instruire, nu poate să acumuleze informații și să-și redea gândirea. Încă Prosper Mérimée scria că „La langue a été donnée à l'homme pour exprimer sa pensée”. Noi, studenții basarabeni, ne simțeam complexați din cauza barierei lingvistice. La Facultatea de Istorie și Filologie (secția „Limbă și Literatură”) se țineau în limba „moldovenească” unele discipline ca *Literatura* (veche, clasică și contemporană), *Limba* (fonetica, morfologia, sintaxa, lexicul), *Dialectologia*, *Introducerea în lingvistică*, *Istoria limbii*, *Folclorul*, *Lingvistica generală*. Restul cursurilor (generale) erau predate în limba rusă. Colegi de grupă academică mi-au fost regretatul Gheorghe Malarciuc – prozator și dramaturg; Ion Ețcu – doctor hab., profesor; Tudor Cotelnic – doctor hab., profesor ad-interim; Lazăr Ciobanu – cercetător științific la A.Ș.M., istoric literar; Ion Zaporozjan – lexicograf la A.Ș.M., doctor în filologie; Boris Novac – lucrător de muzeu. Aceștia (în afară de Gh. Malarciuc) se mai află pe șantierul filologiei și culturii naționale. Sunt oameni onești, specialiști de performanță, prietenoși, sociabili și militanți activi pentru adevărul științific privind limba, cultura și istoria neamului nostru. Câțiva colegi de grupă, care au funcționat ca pedagogi, bibliotecari etc., s-au petrecut din viață: Pavel Ababii, Pavel Armașu, Valeriu Zelinschi, V. Vișnevski, Alexei Cudrinețki, Alexandru Anghelici, Dumitru Tăbăcaru. Să le fie țărâna ușoară!

– Cine sunt profesorii, dascălii – în plan științific, dar și pedagogic – care v-au marcat destinul?

– Dacă e să mă refer numai la destinul meu, un rol decisiv pe vremea studiilor universitare l-au jucat doi profesori: Nicolae Corlăteanu, care a îndrumat preocupările mele științifice (vezi *supra*), și Ion Racul (decan, mai apoi prorector), care m-a salvat de trei

1 noiembrie 1959

ori, când mă aflam pe muchie de cuțit, fiind turnat „unde trebuia” pe motive extraștiințifice. Înțelegând că mi se incriminează în mod exagerat unele lucruri de ordin politico-ideologic, profesorul meu de literatură și prorectorul pentru activitatea didactică a U.S.M. Ion Racul mi-a luat apărarea, a pledat pentru cauza mea în fața rectorului de atunci, Victor Cepurnov (probabil, și în fața altor demnitari) și eu am fost lăsat în pace, să mă ocup de carte. Cât despre ceilalți profesori, care mi-au predat pe vremea studenției, păstrez cu sfințenie în memorie amintirea Fainei Cojuhari, a lui Ion Mocreac, Andrei Borșci, Boris Bâhov, Vasile Soloviov, a Claudiei Nicov (profesoară de limba latină), a lui Leonid Pancratiev (profesor de latină și slavă veche). Un loc cu totul aparte îl ocupă profesorul Vasile Coroban (literat-enciclopedist, critic literar și polemist temerar) și profesorul Ion Osadcenco (mare sufletist, excelent specialist în domeniul literaturii clasice românești, un neîntrecut cunoscător de snoave, vorbe de duh și versuri pe care le rostea pe dinafară în circumstanțele potrivite).

– În ultimul deceniu al secolului trecut ați colaborat neîntrerupt cu Eugen Coșeriu. Cum l-ați des-

coperit pe marele nostru profesor și ce a însemnat prestața acestui savant pentru dumneavoastră?

– Indirect l-am cunoscut pe Eugen Coșeriu, lingvistul numărul 1 al secolului XX, prin lucrările ce i se traduceau, în rusește, la Moscova. Abia începând cu 1991, când savantul s-a decis să-și viziteze baștina (după 51 de ani), am avut fericita ocazie să fac cunoștință cu el. M-am aflat în preajma „Colosului de la Tübingen” în septembrie 1991, când a fost propus pentru alegerea în calitate de *Membru de Onoare al A.Ș.M.*; în iulie 1993 – la Congresul al XVIII-lea al A.R.A. (Academia Româno-Americană), care și-a desfășurat lucrările la Chișinău. La 4 noiembrie 1993 Senatul U.S.M. i-a conferit titlul onorific de Doctor Honoris Causa și eu am prezentat *Laudatio*. Nu mi-a fost ușor să pregătesc această conferință, pentru că, pe atunci, opera savantului, practic, absentă în bibliotecile din Chișinău. După aceasta, s-a legat între noi o strânsă prietenie. L-am însoțit ulterior (împreună cu alți colegi) ori de câte ori venea în Republica Moldova, fiind oaspete dorit și așteptat la A.Ș.M., la Uniunea Scriitorilor, la Casa Limbii Române sau la redacția revistei *Limba Română*, al cărei mare animator era, la Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți... Ultima mea revedere cu acad. Eugen Coșeriu s-a produs în octombrie 2001 la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, unde a fost organizat Colocviul Internațional de Științe ale limbajului, *In honorem Eugen Coșeriu*. Am avut inspirata idee de a propune, la una din ședințele Colocviului, candidatura ilustrului savant lingvist și filozof Eugen Coșeriu la Premiul Nobel. Ideea a fost susținută cu entuziasm de participanții la Colocviu. Deși suferind, profesorul E. Coșeriu a prezentat în plen un foarte original și profund raport privind politicile lingvistice, tratând, în special, două probleme dificile: *natura politică a limbajului și limba moldovenească – „o fantomă lingvistică”*. Referentul a demonstrat cu fapte peremptorii că două nume diferite pentru aceeași limbă (în cazul

nostru: „moldovenească” și română – n.n., A.C.) înseamnă dezbinarea, despărțirea comunității lingvistice, fapt care poate duce la masochism lingvistic, la autodistrugere a propriei identități istorice (vezi cartea **Limbaje și Comunicare**, VI, Partea I, Suceava, 2001, p. 66-67). E de subliniat în mod expres că prof. E. Coșeriu a militat constant și permanent pentru adevărul științific privind limba și istoria neamului nostru. În studiul său capital **Latinitatea orientală** prof. E. Coșeriu concluziona: „A promova sub orice formă o limbă moldovenească, deosebită de limba română, este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural” (vezi antologia **Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente**, Chișinău, 1996, p. 30-31). O mai adecvată definiție a „moldovenismului primitiv și anacronic” nici că se putea da!

– Valeriu Rusu este o altă distinsă personalitate a științei și culturii noastre, un reprezentant marcant al Limbii Române în Franța. În ce împrejurări l-ați cunoscut pe domnul Valeriu Rusu?

– În iarna lui 1996, cu susținerea Fundației SOROS (Moldova), am obținut o delegație de 45 de zile la Universitatea din Aix-en-Provence – Marseille-1 (Franța) la Departamentul „Lingvistica comparată și limba română”. Înainte de a pleca la destinație, i-am telefonat profesorului Valeriu Rusu, care – spre plăcuta mea surprindere – m-a rugat să-i aduc de pe sfintele și neuitatele locuri de baștină *câteva crenguțe de măr și o pungă de pământ*. Ajuns în Franța, am rămas totalmente vrăjit de Omul, Profesorul și Savantul Valeriu Rusu. Chiar la prima lui prelegere, a prezentat studenților „trofeul” pe care i l-am adus și m-a rugat să le vorbesc tinerilor francezi despre Republica Moldova, cu cât mai multe amănunte privind istoria, cultura, limba, obiceiurile,

1952, vara. Militar, militaraș... (A. Ciobanu: al patrulea, dreapta, ultimul rând)

Târnova, 12 mai 1948. Colegii de școală care doreau să facă „din viață un vis” și „din vis o viață”. Viitorul profesor este primul din dreapta, ultimul rând

religia etc., lucru pe care l-am făcut cu mare plăcere. Timp de câteva săptămâni am admirat măiestria pedagogică, arta oratorică, harul cu care l-a înzestrat Dumnezeu pe compatriotul nostru Valeriu Rusu, o adevărată enciclopedie filologică și istorică, *modus-ul exprimandi* care electrizează și fascinează auditoriul studentesc. Atunci, dar și mai târziu – am fost în mai multe rânduri invitat la Aix – mi-am dat seama de ce studenții francezi (posesori ai unei limbi internaționale) se înscriu cu zecile și sutele la specialitatea „Limba și Literatura Română” în chiar țara lor natală! Ei vin, în primul rând, să facă școală și carte la profesorul, basarabean de origine, Valeriu Rusu, care a reușit să fondeze la Aix un centru de cercetare științifică a filologiei române și a obținut dreptul de a pregăti doctoranzi și de a le conferi titlul de doctor în filologie cu specialitatea „Limba și Literatura Română”. Sub conducerea profesorului V. Rusu funcționează un *Seminar de traducere* din limba română în limba franceză. Au fost publicate în ediții bilingve zeci și sute de poezii de-ale scriitorilor din România și din Republica Moldova. Vom aminti aici numai unele dintre ele: **Anthologie de la création poétique de Mihail Eminescu**, réalisée sous la direction de Valeriu Rusu. Publication de l'Université de Provence, 1990, 500 p.; **Echos poétiques de Bessarabie (Moldavie) – Ecouri poetice din Basarabia (Moldova)**, Chișinău, Editura Știința, 1998, 294 p.; Vasile Romanciuc. **Un oeil – Un ochi**, Ploiești, 2000, 68 p. O muncă titanică a depus familia Rusu pentru a traduce și a edita **Țiganiada** lui Ion Budai-Deleanu (vezi cartea: **Tsiganiada** ou **Le Campement des Tsiganes**, traduction du roumain: Romanița, Aurelia et Valeriu Rusu. București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2003, 454 p.) Elita intelectuală din R.M. întreține relații strânse cu domnul Valeriu Rusu și doamna Aurelia Rusu (recunoscut eminescolog și editor al scriitorilor clasici români). Remarcabilii filologi și fideli noștri prieteni au publicat, pe parcursul anilor, o mulțime de studii

în revista *Limba Română*, în hebdomadarul *Literatura și arta*, au tradus și continuă să traducă și să publice în ediții bilingve poezii, proză și critică literară ale scriitorilor din R.M.

– **Stimate domnule profesor, în anul curent se împlinesc 15 ani de la adoptarea Legislației lingvistice. Dumneavoaștră ați fost unul dintre participanții activi la evenimentele științifice și culturale ce au precedat ziua de 31 august 1989, zi ce urma să fie una de demarcație în politica lingvistică de la noi. Care dintre acele întruniri le considerați decisive în procesul de restabilire a adevărului științific și istoric?**

– Că vorbim aceeași limbă cu frații de peste Prut, am știut, am simțit, am conștientizat din anii de școală primară, când învățam pe dinafară poezii și fragmente din clasici. Alta e că în perioada postbelică nu se mai putea afișa acest adevăr. Intelectualii basarabeni se revoltau în sinea lor, când auzeam spunându-se enormități despre limbă, dar, în fond, tăceau, dorind astfel să supraviețuiască. De fapt, nici nu prea avea cine să lupte pentru adevărul științific despre limba și istoria neamului nostru, căci majoritatea oamenilor cărții se refugiaseră în primăvara anului 1944 peste Prut de frica represaliilor staliniste. Iată un foarte incomplet, dar elocvent tablou privind cadrele din Basarabia:

Numărul de învățători, profesori și alți intelectuali în Basarabia		
Nr.	Până la 1944 erau	După 1944 au rămas
1.	Județul Bălți - 2180	129
2.	Județul Cahul - 1286	10
3.	Județul Soroca - 980	18
4.	Județul Bălți - 240	13
5.	Orașul Chișinău - circa 500	70

– **Evident, în situația unei crize totale de cadre calificate cine putea să formeze conștiința națională a tineretului studios, să propage adevărul?**

– E o întrebare ce conține și răspunsul. Abia în perioada gorbaciovistă, după 1985, când s-a mai liberalizat viața, când ni s-au mai descrețit frunțile, când au început

treptat să se sfarme cătușele fricii, oamenii de bună credință, în primul rând scriitorii, apoi savanții, profesorii de toate gradele, ziariștii, lucrătorii de la radio și televiziune, toți intelectualii au ieșit în stradă, cerând să li se facă dreptate. S-au pus în mișcare școlile, instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate, funcționarii de la diferite ministere etc. Personal am participat singur sau cu studenții la foarte multe întruniri de acest fel, organizate, în special, în Piața Marii Adunări Naționale. Am activat, de asemenea, în Comisia Interdepartamentală, care se ocupa de examinarea problemelor limbii, alături de Ion Borșevici, Silviu Berejan, Alexandru Dârul, Ion Dumeniuk, Nicolae Mățaș, Anatol Eremia, Ion C. Ciobanu, Nicolae Dabija, Maria Cosniceanu și mulți alții. Dezbaterile în ședințele Comisiei erau foarte aprinse.

– O întrunire, la care ați avut un cuvânt greu de spus, a fost cea din toamna anului 1988. Evocați, vă rog, acea zi.

– Institutul de Lingvistică al A.Ș.M. a invitat la Chișinău pe toți membrii Sectorului de Limbi Române de la Institutul de Lingvistică al A.Ș. a fostei Uniuni Sovietice, pentru a discuta situația lingvistică de la noi. La întâlnirea cu moscoviții a venit floarea intelectualității din Chișinău (și nu numai). Sala mare a Academiei noastre era arhiplină, zeci de persoane stăteau în picioare. Lumea vroia să audă cuvântul decisiv al romaniștilor de la Centru. Mare ne-a fost surprinderea, când V. Solnțev, directorul Institutului de Lingvistică al A.Ș.U.S., membru corespondent al acestei instituții, a declarat în alocuțiunea de deschidere că grupul de savanți a sosit în Moldova nu pentru a lua decizii, ci doar pentru a face un schimb de opinii verbale. Sala s-a cutremurat de revoltă. Atunci m-am ridicat (din sală) și am cerut insistent următoarele: 1) Romaniștii moscoviți să-și expună opiniile despre 3 probleme ce ne frământă – a) Recunoașterea identității lingvistice moldo-române, b) Recunoașterea limbii de stat și c) Recunoașterea al-

fabetului latin (român) în Moldova; 2) Să fie format ad-hoc un secretariat și să se întocmească un proces-verbal al tuturor luărilor de cuvânt și 3) La finalul ședinței să fie adoptată o rezoluție cu propuneri concrete pentru conducerea de vârf a republicii.

– Deși prezidiul ședinței nu era încântat de propunerea dumneavoastră, sub presiunea sălii entuziasmate și nerăbdătoare, a acceptat-o totuși.

– Da, adevărat! Spre seara acelei zile istorice era deja elaborată o *Rezoluție* favorabilă, cu opinii pozitive, despre limbă și alfabet. Ea a constituit un argument forte în confruntarea noastră cu Puterea de atunci, ostilă mai ales alfabetului latin. (De altfel, în secretariatul acestei ședințe au muncit aproape toată ziua [cât a durat întâlnirea], din proprie dorință, înflăcărații militanți pentru reforma lingvistică, doctorii în filologie Constantin Tănase, Vasile Bahnaru, Emil Mândâcanu ș.a.) Tot în acea zi memorabilă, seara, în drum spre casă, mi s-a întâmplat un accident: am căzut și mi-am fracturat mâna dreaptă. Un prim ajutor mi-au acordat tinerii și bravii Constantin Tănase și Vasile Bahnaru care m-au transportat la spital. Le rămân recunoscător și acum, după ani și ani trecuți de atunci...

– Legislația de la 1989 a sensibilizat pentru un anumit timp interesul față de limba română. Totuși lucrurile nu au evoluat în sensul creării de condiții reale, pentru ca limba română să reintre definitiv și deplin în drepturile sale firești, să întruchipeze calitatea de simbol și de element definitoriu al stătalității Republicii Moldova.

– Legislația lingvistică adoptată de Sovietul Suprem al R.S.S.M. la 31 august 1989 a fost, firește, una de compromis. Pe de o parte, în *Preambul*, se recunoaște identitatea lingvistică moldo-română, iar pe de altă parte nu este acceptat glotonimul „limba română”. Pe de o parte, se afirmă că „limba moldovenească” este de stat (oficială), iar pe de altă parte, i se dă dreptul și limbii ruse să fie utilizată în toate sferile vieții

Anatol PETRENCU

SINCERE FELICITĂRI

Mult stimat domnule profesor Anatol Ciobanu! Asociația Istoricilor din Republica Moldova vă adresează cele mai sincere felicitări cu ocazia împlinirii frumoasei vârste de 70 de ani, dorindu-vă noi realizări pe tărâmul activității științifice și pedagogice.

Noi, istoricii, vă cunoaștem și vă apreciem înalt lucrările consacrate Limbii Române, suntem împreună cu dumneavoastră atunci când afirmați că „e nevoie să milităm cu mai multă insistență pentru drepturile noastre inalienabile la identitatea glotică și etnică, la istoria neamului, la limba noastră cea română” (*Limba Română*, 2003, nr. 6-10, pag. 72). Suntem convinși că eforturile depuse în vederea apărării valorilor noastre naționale, între care un loc primordial le revin limbii și literaturii române, istoriei românilor, nu sunt zadarnice și prezintă o stavilă în calea deznaționalizării și lichidării noastre ca parte a Neamului Românesc.

La mulți ani și toți plini de rod!

economice, culturale, politice etc. Dacă nu ar fi fost alcătuite în felul acesta, legile despre limbă ar fi primit un vot de blam la ședința Sovietului Suprem. Acesta e tristul adevăr! Și totuși adoptarea celor trei legi în 1989 a fost o victorie, căci ne-au permis să scoatem din anonim limbă maternă, abandonând haina străină și îmbrăcând-o în straiile ei tradiționale, cu crinii latini. De aici și până la Suveranitate, Independență, Tricolor și Stema de Stat rămânea de făcut încă doi-trei pași!

– Cum apreciați de pe pozițiile zilei de astăzi Legislația adoptată la 1989?

– Precizez: Legislația lingvistică adoptată în 1989 a fost un rău necesar. Pe atunci făceam parte din U.R.S.S., depindeam totalmente de politica antinațională a P.C.U.S. O dată cu obținerea Independenței (27 august 1991), Parlamentul democratic trebuia, de urgență, să întreprindă acțiuni epocale pentru Moldova și poporul ei: *prima* – să elaboreze o Nouă Constituție a Republicii Moldova și a doua – să rediscute și să refacă Legislația lingvistică. Spre marele nostru regret, deputații de atunci nu au găsit limbaj comun în privința acestor două acțiuni de valoare primordială pentru

neamul nostru. În consecință, am rămas cu covata spartă.

– Mai mult de 15 ani discutăm – în cadrul a diverse întruniri științifice desfășurate în republică sau peste hotarele ei – despre identitatea limbii și a poporului nostru. Problema rămâne „deschisă” atâta vreme, cât nu este adoptat un document oficial, de stat, care să legifereze adevărul științific. Domnule profesor, când, cum oare vom depăși acest impas?

– Guvernanții noștri au înțeles, în sfârșit, că nu există două limbi române de est, că noi și cei din dreapta Prutului vorbim aceeași limbă. În *Concepția politicii naționale de stat a Republicii Moldova* se afirmă că „poporul moldovenesc și poporul român folosesc o formă literară comună”. În același timp, însă, *Concepția...* nu admite glotonimul „limba română” pentru R.M., subliniind: „Având originea comună, dispunând de un fond lexical de bază comun, limba națională moldovenească și limba națională română își păstrează fiecare lingvonimul său ca însemn identificator al fiecărei națiuni: moldovenească și română”. Dar e de observat *en passant* că același glotonim, de exemplu, „limba spaniolă” deservește nu numai Spania, ci și

aproape toate țările Americii Latine, că glotonimul „limba portugheză” e utilizat în Brazilia, Angola, Mozambic și în alte țări. Savanții moscoviți profesorii Ruben Budagov și Samuil Bernștein, încă în 1961, scriau că „existența unei limbi unice pe cea mai mare parte a teritoriului României și Moldovei nu poate leza nicidecum sentimentele naționale ale poporului moldovenesc, după cum limba germană literară unică, răspândită atât în Germania cât și în Austria, nu lezează sentimentele naționale ale poporului austriac...”. Un alt lingvist rus de talie universală, Raymond Piotrowski, scrie, în aceeași ordine de idei, următoarele: „Noi, româniștii din Rusia, Ucraina, de ne-numărate ori am spus sus și tare că limba băștinașilor din Basarabia este cea română... A susține că există o limbă „moldovenească” este o „aberație politică” (E. Coșeriu), este o greșeală gravă și o incultură lingvistică”. Cred că e de prisos să mai comentăm cele relatate *supra*. Vom ieși din impasul lingvistic rușinos și ridicol, în care am ajuns, numai atunci, când în capul mesei se va afla știința eternă, și nu politicul efemer.

– Într-un tulburător articol publicat recent în revista noastră afirmați că limba este un factor decisiv în politica națională a statului. În R. Moldova nu sunt create condiții propice pentru buna funcționare a limbii oficiale. Să nu știe oare guvernanții că tergiversarea, amânarea rezolvării echitabile a complicatei și delicatei probleme poate avea consecințe negative asupra climatului lingvistic, asupra esenței și integrității identității noastre naționale?

– Opinia mea este că mulți dintre guvernanții noștri actuali își dau prea bine seama de situația nostimă (ca să nu spun mai mult) în care s-a ajuns cu „politica lingvistică” din R.M. Societatea civilă e tensionată, se înmulțesc disensiunile pe motiv lingvistic între populația majoritară și etniile minoritare ce nu-și dau osteneala să însușească limba de stat, ci vorbesc și continuă, în bună parte, să-și instruiască odraslele în școlile cu limba de predare rusă. Nu e greu

de imaginat ce reacție negativă se va produce în instituțiile de învățământ de toate gradele, când de la 1 septembrie se va încerca a introduce cu forța așa-zisa limbă moldovenească în locul celei române, care s-a predat deja 14-15 ani. Cine va câștiga din eventualele scandaluri cu manualele de limbă moldovenească, literatură moldovenească, cu rebotezarea liceelor, școlilor etc.? Cauza? Nici de cum! Orice guvern care se respectă, orice parlament care emite legi, orice șef de stat – toți *in corpore* doresc să fie liniște în țară, poporul să lucreze cu tragere de inimă, să-și iubească pământul natal, să contribuie la înflorirea și prosperarea neamului. Dar pentru aceasta trebuie lichidate disensiunile de ordin lingvistic, create absolut artificial și arbitrar. Practica internațională demonstrează că în toate țările (cu mai multe sau mai puține etnii naționale) există o **singură limbă** de stat (oficială), pe care trebuie s-o cunoască toți cetățenii acelei țări. Minorităților însă li se creează condiții favorabile pentru a-și păstra limba, cultura, tradițiile, religia. În nici un caz însă limba unui grup minoritar nu poate pretinde a fi limbă de stat (oficială), după cum se întâmplă la noi, de pildă, cu limba rusă (în acest sens a se vedea **Carta limbilor regionale sau minoritare**). Pentru a evita consecințele negative generate de climatul general din R.M. și de cel lingvistic, în mod particular, guvernanții noștri ar trebui să găsească, în sfârșit, voința politică de a se conforma adevărului științific privind identitatea și integritatea noastră lingvistică, istorică și de neam. În cazul în care această voință politică încă nu s-a „copt”, propun să fie declarat un *Moratoriu* asupra problemelor de limbă, pe un termen de 6 ani, răstimp în care, să sperăm, situația lingvistică din R.M. se va limpezi. Trebuie să încetăm *războiul lingvistic* și să ne îngrijim la modul concret de promovarea limbii de stat a republicii.

– Domnule profesor, să vă audă și să vă urmeze îndemnul toată lumea. Iar dumneavoastră vă dorim sănătate, putere de muncă și mulți, mulți ani!

1946. Clasa a IV-a împreună
cu dirigintele Boris Gurămultă

1955. În curtea
Universității

La 60 de ani felicitat de colegi și discipoli

Anatol Ciobanu, Eugen Coșeriu, Iacob Burghiu, Vasile Botnariuc
și Nicolae Corlăteanu la Președinția Republicii Moldova

*Iulie 1975. Ore de răgaz împreună
cu soția și feciorul*

Cu acad. N. Corlățeanu la Moscova

Clipe de neuitat...

Acad. Silviu BEREJAN

PROF. A. CIOBANU ÎN SOCIOLINGVISTICA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ

1. Binecunoscutul lingvist basarabean, profesorul Anatol Ciobanu, s-a afirmat în decursul a 40 și mai bine de ani ca pedagog iscusit, care a pregătit în această calitate un număr impresionant de absolvenți-filologi, inclusiv cadre de înaltă calificare (în calitate de conducător, consultant și recenzent științific oficial); ca nelipisit referent la nenumărate manifestări științifice și științifico-metodice (conferințe, congrese, sesiuni, colocvii, simpozioane și alte luări de cuvânt) din țară și din străinătate; ca activist obștesc (membru, întotdeauna activ, și președinte al unui număr impunător de comitete și comisii, de societăți și asociații, de consilii și senate cu mare pondere nu numai științifică, ci și culturală și socială); ca om ce evocă și elogiază permanent cu venerație și căldură sufletească pe predecesorii și colegii săi de breaslă, publicînd în presă materiale de sinceră apreciere la multiple aniversări, omagieri și cu alte ocazii.

În decursul timpului și-a expus opinia competentă despre multe, foarte multe persoane din cercurile intelectualității contemporane de creație: Eugen Coșeriu (la 75 și 80 de ani), Ruben Budagov (la 80, 85 și 90 de ani), Nicolae Corlăteanu (la 60, 70, 80 și 85 de ani), Andrei Borșci (la 60 și 70 de ani), Grigore Cincilei (la 70 și 75 de ani), Ion Mocreac (la 50 și 60 de ani), Vitalie Marin (la 50, 60, 70 și 75 de ani), Boris Melnic (la 50, 60 și 70 de ani), Silviu Berejan (la 60, 70 și 75 de ani), Ion Ciornîi (la 70 de ani și la deces), Lidia Novac (la 75 de ani), Ion Dumeniuk (la deces și la comemorări), Boris Cazacu (la 70 de ani), Ion Mahu (la 70 și 75 de ani), Valeriu

Rusu (la 60 și 65 de ani), Ion Borșevici (la 70 de ani), Anatol Eremia (la 70 de ani), Ion Melniciuc (la 50 și la 60 de ani), Victor Banaru (la deces și la comemorarea a 60 de ani), Teodor Cotelnic (la 70 de ani), Petru Soltan (la 70 de ani), Constantin Reabțov (la comemorarea a 80 de ani), Andrei Lupan (la 75 de ani), Ion Ciocanu (la 60 de ani), Anatol Codru (la 50 de ani), Gheorghe Malarciuc (la comemorarea a 55 de ani), Ion Bejenaru (la 70 de ani) ș.a. (despre unii dintre cei nominalizați chiar în mai multe organe de presă concomitent, astfel că de acum încolo noi, cei din prezenta înșiruire, îi sîntem datori pentru toate aniversările ce vor urma). Nu punem la socoteală multitudinea de recenzii la operele altor lingviști.

* * *

2. Dar, pe lîngă aceste preocupări cotidiene, Anatol Ciobanu s-a manifestat din plin într-o serie întreagă de domenii de cercetare, printre care se cer menționate, în primul rînd, următoarele: (1) *gramatica* (în special *sintaxa*), (2) *didactica*, (3) *cultivarea limbii*, (4) *punctuația*, (5) *lingvistica generală*, (6) *sociolingvistica*. Să încercăm să amintim doar principalele repere.

2.1. În domeniul sintaxei a publicat patru monografii de reală valoare științifică în lingvistica românească (**Părțile principale ale propoziției, Sintaxa propoziției, Sintaxa frazei, Sintaxa verbelor semicopulative** în două volume).

2.2. În domeniul didacticii, domeniu prioritar pentru un pedagog cu har, cum este incontestabil dînsul, s-a manifestat ca autor de lucrări propriu-zis didactice și metodice, elaborînd o serie întreagă de manuale (pentru școala superioară și cea medie de cultură generală) de limba română și de limba latină, de programe și practicumuri (cursuri speciale și seminare) și participînd la tot felul de conferințe și sesiuni de profil, organizate în diferite centre universitare din republică, din România, din Rusia, din Ucraina, din Franța și din alte părți.

2.3. În domeniul culturii vorbirii orale și scrise omagiatul s-a impus, în primul rând, prin două cărți de sinteză (**Limba maternă și cultivarea ei și Să scriem și să vorbim corect**), precum și prin sute de articole în care propagă corectitudinea exprimării în uzul vorbit și scris, semănate ca din cornul abundenței în reviste de profil și în ziare de largă circulație.

2.4. În domeniul punctuației, care e strâns legat de sintaxă, prof. A. Ciobanu a muncit cu multă insistență, editând o serie de lucrări de referință: întâi (începând cu anul 1970) câteva ediții-practicum în colaborare cu regretatul I. Mocreac, apoi, în reluare, un manual universitar individual (în 1993), urmat de un extins tratat (de 462 p. în anul 2000), precum și numeroase studii de dimensiuni mai reduse în reviste și în alte publicații de popularizare a științei.

2.5. În domeniul lingvisticii teoretice, domeniu al sintezelor, bazate pe cercetările anterioare de materiale concrete, eforturile sărbătoritului s-au soldat de asemenea cu mai multe cărți, printre care **Probleme dificile de gramatică, Sintaxa și semantica, Încercare de analiză semantico-distributivă**, și cu un șir de ample studii privind coraportul dintre limbă și gândire, natura semnului lingval, postulatele metodologice în lingvistică ș.a.

2.6. În sfârșit, în domeniul sociolingvisticii, care, în prezentul material aniversar, ne interesează în mod special, colegul A. Ciobanu a abordat probleme legate de procesele de renaștere național-spirituală din R.M., începute în 1989, dar care, cu regret, n-au ajuns, nici până în ziua de astăzi, la rezultatele scontate.

* * *

3. Timp de un deceniu și jumătate activitatea științifică (de cercetare) a prof. A. Ciobanu este marcată de problematica sociolingvistică, materializată într-o sumedenie de studii, articole, interviuri, rapoarte, comunicări și alte materiale, apărute în revistele *Limba Română*, *Revista de Lingvistică și Știință Literară*, *Noi*,

Didactica Pro... (din Chișinău), *Dacia Literară* (din Iași), *Buletinul Societății de Științe Filologice* (din București), *Românul liber* (din Londra) ș.a., în tot felul de culegeri tematice, cum sînt **Probleme actuale de lingvistică, Conexiuni și perspective în filologia contemporană, Limba română este Patria mea, Omagiu lui Gr. Cincilei** (toate din Chișinău), **Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării, Actes du XXI-e Colloque International de linguistique fonctionelle** (ambele din Iași), **Limbaje și comunicare** (din Suceava), **Actes du Colloque International „Ginta latina” et l’Europe d’aujourd’hui** (din Aix-en-Provence), **Țăcăleuie căidică** (din Ujgorod) ș.a., în ziarele *Literatura și arta*, *Viața satului*, *Făclia*, *Luceafărul*, *Flux*, *Moldova Suverană*, *Jurnal Național*, *Țara* ș.a. și expuse în diferite luări de cuvînt, inclusiv la radio și televiziune.

3.1. În toate aceste publicații și luări de cuvînt A. Ciobanu ia în discuție cele mai arzătoare și mai dureroase probleme sociale și politice privind situația lingvistică din R.M. și funcționarea limbii române în societatea moldovenească, tratate atît în context larg teoretic (comp. studiile *Probleme de sociolingvistică*, *Politica lingvistică*, *Promovarea limbii de stat*, *Ce-i aceea limbă oficială?*, *Limba ca factor decisiv în politica națională a statului*, *Carta Europeană a limbilor și diversitatea politicilor lingvistice* ș.a.), cît și în contextul concret, practic al R.M. (comp. articolele *Limba română și politica lingvistică în R. Moldova*, *Privire retro- și prospectivă asupra situației lingvistice din R.M.*, *La situation linguistique au Sud-Est de l’Europe: R.M.*, *Limba română în Basarabia*, *Prof. Gr. Cincilei și unele probleme de sociolingvistică*, *Prof. V. Banaru și unele probleme de sociolingvistică*, *De stat sau nu e de stat?* ș.m.a.).

3.2. Majoritatea materialelor de felul acesta prof. A. Ciobanu le-a realizat de unul singur, urmărind cu un acut spirit de observație situația din jur, meditînd îndelung asupra cauzelor stării de lucruri din ambianța

Prof. A. Ciobanu, Gr. Cincilei și acad. S. Berejan în dialog cu prof. E. Coșeriu, sosit pentru întâia oară la Chișinău (1993)

noastră social-politică, documentându-se cu acribie în factologie, apelând deseori la date statistice, fondându-și postulatele în baza literaturii teoretice de specialitate și abia apoi difuzând aserțiunile sale în presă, în mediile științifice, la radio sau la televiziune.

Unele dintre ele au fost elaborate însă și în echipă, chestiunile sociolingvistice fiind luate în discuție împreună cu alți colegi-lingviști sau intelectuali de bună credință, ceea ce demonstrează că a fost și este întotdeauna solidar cu lumea progresistă în aprecierea stării de lucruri din societate. Am avut și eu în câteva rânduri fericita ocazie de a semna unele materiale colective alături de prof. A. Ciobanu. De exemplu, răspunsul Academiei la interpelarea Parlamentului din anul 1995 cu privire la limba de stat a fost dat pe baza textului scris de filologii academicieni și membri corespondenți ai Secției de Științe Umaniste, printre care și Anatol Ciobanu (lucru menționat în mod special în presă, și nu numai în cea din republică!), iar articolul *Adevărul nu se schimbă odată cu schimbarea politicii*, în care e vorba despre denumirea limbii noastre, a fost pregătit și publicat în ziarele *L.A.* și *M.S.* sub rubrica „Parlamentul întreabă, aca-

demicienii răspund” de A. Ciobanu, N. Corlăteanu și subsemnatul, tot așa precum articolul *Spinoasă, calea revenirii* (din *M.S.*), în care se vorbește despre transpunerea în viață a legilor despre limbă, a fost redactat în comun de A. Ciobanu, C. Tănase și S. Berejan. Încă înainte de acestea, în 1989, am participat împreună cu A. Ciobanu, A. Eremia și S. Litavrin de la Moscova la o discuție, organizată la redacția ziarului *Moldova Socialistă*, despre destinele limbii române în R.M. sub genericul *Pledoarie pentru „fagurele de miere”*. Asemenea colaborări au fost mai multe.

* * *

4. Cele mai reprezentative studii ale sale de sociolingvistică românească prof. A. Ciobanu le-a încredințat revistelor *L.R.*, *R.L.Ș.L.* și săptămânalului *L.A.* Merită a fi nominalizate cel puțin unele dintre ele: *Legislația lingvistică în R.M.*, *Atitudinea sacră față de limba română*, *Unele cauze ale erodării factorului „conștiință națională”*, *Să elaborăm un program concret de politică lingvistică* (în *L.R.*), *Politica lingvistică*, *Lingviștii și politica lingvistică în R.M.*, *Teze și antiteze în jurul denumirii limbii de stat (Factori extralingvistici)* (în *R.L.Ș.L.*), *Limba*

noastră este limba română, În ciuda multor obstacole (despre Legislația lingvistică), Limba este cea mai semnificativă creație a unei națiuni, Apel către Președintele R.M. (Zece ani de la adoptarea Legislației lingvistice), Limba și Statul (în L.A.).

4.1. Să ne oprim succint la ultimul din studiile enumerate ale prof. A. Ciobanu, publicat în săptămânalul L.A. din 13 noiembrie 2003 și consacrat examinării opiniilor privind limba, incluse în proiectul guvernamental „Concepția politicii naționale de stat a Republicii Moldova”, pus în discuție în vara anului trecut.

4.2. În preambulul acestui material A. Ciobanu atrage atenția cititorilor asupra faptului că și în prezent, după atîția ani de la inițierea proceselor de rededeșteptare națională, „se găsesc forțe care încearcă să ne întoarcă la situația de tristă amintire de pînă la 1989”. Articolul în cauză este un amplu studiu (o întreagă pagină de ziar, format mare), care în trei compartimente rigurose documentate demască readucerea în actualitate a trei probleme ce nu mai lasă parcă loc nici unui fel de dubii, și anume: problema falsului glotonim „limba moldovenească”, utilizat de ideologia conducerii comuniste pentru denumirea limbii de cultură din R.M., cea a oficializării limbii ruse ca a doua limbă de stat în R.M. și cea a „bilingvismului armonios” (moldo-rus și ruso-moldovenesc).

* * *

5. Respectivele probleme sînt repuse pe tapet cu scopul de a susține atenția opiniei publice (prin discuții sterile) de la apropiatele alegeri.

5.1. Prin abordarea primei probleme în proiectul de „Concepție...” se confundă din nou – spune autorul articolului – noțiunea de „limbă” nu cu cea de „dialect”, cel puțin, ci cu cea de „grai” (adică de „subdialect”), căci limba română, ca noțiune generică, cuprinde patru noțiuni de specie (dialecte): dacoromân, macedoromân, istoromân și meglendoromân, iar prima specie – cea dacoromână – cuprinde cinci graiuri: moldovenesc,

muntenesc, crișean, maramureșean și bănățean. Despre aceste lucruri există „vagoane” de literatură (cum se exprimă profesorul), fenomenul fiind un truism cunoscut de toți oamenii luminați din lume, afară de „cineva” din R.M., care mai încearcă să promoveze falsul. În articol se face o documentată trecere în revistă a opiniilor exprimate de toți cărturarii (filozofi și filologi) din ultimele două secole, inclusiv cea a lui A. Mateevici (citată *in extenso*), pe care însă „Concepția...” le neglijează total.

5.2. Prin cea de a doua problemă proiectul de *Concepție...* atribuie limbii ruse două funcții improprii ei, subliniază profesorul: 1) de limbă oficială și 2) de limbă de comunicare interetnică.

Comentînd problema dată, prof. A. Ciobanu argumentează convingător distincția dintre noțiunile „limbă de stat” și „limbă oficială”. Situația e necesar să fie reglementată, după părerea autorului, conform *Cartei Europene a limbilor regionale și minoritare și Cartei Națiunilor Unite*, adică nu în detrimentul limbilor oficiale ale statelor. După ce aduce o seamă de exemple edificatoare despre situația lingvistică din diferite țări ale Africii, Asiei și Americii Centrale, profesorul se întreabă și ne întreabă: oare și basarabienii, care au o limbă ce dispune de toate limbajele necesare unei limbi avansate, de toate terminologiile referitoare la cultură, istorie, economie și știință în general, să se mulțumească, ca și locuitorii unor țări amintite mai sus, a secunda „o limbă a diasporei care ni se impune ca limbă oficială și de comunicare interetnică? Doar suntem în Europa, și nu în Burundi!...”.

5.3. Prin cea de a treia problemă, pusă în „Concepția politicii naționale...”, se revine la răsufletă și mincinoasa idee a așa-zisului „bilingvism armonios” propagat în toate fostele republici sovietice, care – știe o lume! – a fost pretutindeni în destrămata Uniune *asimetric și unilateral*: naționalii știau atît limba lor maternă, cît și rusa, iar rusofonii stabiliți în republicile unionale neglijau și neglijează pînă în prezent limba naționalilor.

Și e ridicol de aceea să afirmi astăzi, cum se face în documentul examinat, că anume acest tip de bilingvism „este necesar să fie dezvoltat și perfecționat”. Acest așa-zis „bilingvism” nu poate duce decât la dispariția limbilor băștinașe prin eliminarea lor din uzul oficial, ceea ce s-a și întâmplat cu multe dintre aceste limbi (vezi recentul volum **Язык и общество на пороге нового тысячелетия: итоги и перспективы**, М., 2001, apărut în Rusia).

* * *

6. Așadar intenția antinațională, formulată în „Concepție...”, presupune clar continuarea rusificării deja nu în componența fostei U.R.S.S., ci în noul stat suveran și independent R.M., ceea ce „vine în contradicție flagrantă, – afirmă A. Ciobanu, – cu suflul vremii, cu tot ce are loc acum chiar în țările CSI”, unde a fost respinsă de curînd (în afară de Belarus și Kirgîzstan!) propunerea Dumei de Stat din Federația Rusă de a accepta rusa ca a doua limbă de stat. La fel și în fostele republici autonome, în care numai trei din 20 au declarat rusa a doua limbă de stat (deci anume autonomiile în care populația rusă predomină numeric în mod zdrobitor: Bașkiria, Udmurtia și Mari).

6.1. De aceea, spune în încheierea studiului său sociolingvistic prof. A. Ciobanu, este necesar să milităm pentru drepturile noastre la identitate națională, la istoria neamului, la limba română. Prin aceasta se și caracterizează sociolingvistica românească din Basarabia și din Țară în bună parte, spre deosebire de sociolingvistica modernă occidentală ce adoptă alte modalități de expunere a materialului cercetat și alte metode de studiu – mai rigide, mai riguroase, mai precise, tinzînd spre obiectivitate deplină, spre constatarea fidelă a faptelor și spre descrierea nepărtinitoare a situațiilor lingvistice, fixate cu exactitate de tehnica corespunzătoare. Studiile sociolingvistice moderne nu conțin, de regulă, aprecieri subiective ale cercetătorului, faptele descrise fiind privite ca și cînd din afară, din

exterior, de un observator impasibil. Atitudinea dată este chiar un principiu călăuzitor fundamental, un imperativ obligatoriu al cercetărilor de felul acesta (cf., d.e., studiul informativ: M. Mahmoudian, *Qu'est-ce que la sociolinguistique?* // în **Probleme de lingvistică generală și romanică**, vol. I, Chișinău, 2003).

6.2. În cu totul alt spirit sînt tratate lucrurile în toate cercetările de sociolingvistică (care sînt destul de multe, după cum am remarcat deja) ale omagiatului nostru. Poziția lui civică activă îi conferă un statut aparte, nu de simplu om ce studiază (cu mijloacele tradiționale de care dispune) o stare obiectivă de lucruri (fără emoții), adică un statut nu numai de cercetător, ci și de militant totodată pentru cauza neamului pe care îl reprezintă. Lui nu-i sînt străine durerile acestui neam și de aceea în modul în care expune faptele cercetate transpare marea sa dorință de a-i sprijini eforturile de autoafirmare.

6.3. Metodele moderne de cercetare sînt, desigur, o cucerire a științei și, fără îndoială, trebuie să fie utilizate în cunoștință de cauză acolo unde e știință veritabilă și bună credință.

Dar, în situații lingvistice ca cea de la noi, ele nu mobilizează întotdeauna comunitatea etnică la luptă pentru păstrarea demnității emane, pentru afirmarea drepturilor ei inalienabile în lumea contemporană.

De aceea e nevoie, credem, paralel, și de o sociolingvistică combativă ce apelează nu numai la rațiune, ci și la sentimente.

Așa sînt studiile septuagenarului nostru.

6.4. Specificul sociolingvistului practicat de Anatol Ciobanu față de celelalte studii moderne de același profil constă anume în implicarea activă a cercetătorului în stările de lucruri descrise, în participarea lui la aprecierea (pozitivă sau negativă) a faptelor ce caracterizează situația lingvistică studiată. Dînsul are în felul acesta un loc al său în sociolingvistica modernă, ce merită recunoaștere din partea comunității științifice din țară și din afara ei.

Petru BUTUC

EXPONENT AL LINGVISTICII FUNCȚIONALE DE LA PRAGA

Termenii *funcție* și *funcțional* sînt foarte des întîlniți în lucrările de lingvistică, conferindu-li-se sensuri diferite și semnificații noi în dependență, bineînțeles, de concepția susținută. În anii '70 însă cuvintele respective (*funcție* și *funcțional*) au dat denumirea curentului lingvistic care cercetează particularitățile structurale ale limbii în procesul realizării verbale, comunicative și din care se trage școala de lingvistică funcțională. Astfel, în iunie 1976, la cel de-al III-lea Colocviu Internațional al lingviștilor funcționaliști, a fost luată decizia de a fonda Societatea Internațională de Lingvistică Funcțională (S.I.L.F.), cu centrul la Praga, desemnîndu-l ca Președinte pe renumitul profesor de la Sorbona André Martinet. Organul de presă al acestei Societăți este revista „La linguistique”, al cărei redactor este și pînă în prezent Morteza Mahmoudian, profesor la Universitatea „Lausanne” din Elveția. Printre membrii titulari ai acestei Școli de Lingvistică sînt așa somități ca: G. Mounin (Franța), E. Buissans (Belgia), G. Mulder și S. J. J. Hervey (Anglia), P. Léon și C. Germain, G. Chorrán (Canada), Vladimir Gak, Iu. S. Stepanov, G. A. Zolotova, R. A. Budagov (Rusia) ș.a.

DI profesor Anatol Ciobanu este elevul și susținătorul fidel al acestei școli de lingvistică funcțională, la care a aderat chiar de la început. El a asimilat și a aplicat în cercetările sale teorii și metode elaborate de funcționaliștii franco-praghezi, reușind, totodată, să dezvolte și să completeze numeroase idei ale acestora, să propună termeni și viziuni noi, în special în sintaxa funcțională. Datorită acestei școli de lingvistică, principiile și metodele aplicate de

prof. Anatol Ciobanu sînt marcate, în raport cu cele ale structuraliștilor generatiști, prin mai mult realism și mai puțin formalism sau apriorism. În studiile sale se pune accentul pe funcție, în primul rînd, și abia apoi – pe structurile prin care se realizează unitățile sintactice. Astfel, tratatele de gramatică ale dlui prof. A. Ciobanu conțin, în afara sincroniei, și preocupări diacronice, fără ca aceste două puncte de vedere să fie suprapuse vreodată (Anatol Ciobanu, **Sintaxa practică avînd elemente de analiză transformațională**, Chișinău, 1991).

Cercetările lingvistului basarabean Anatol Ciobanu reprezintă, la drept vorbind, fenomenul evoluției progresive a ideilor școlii pragheze. Cercetările sale de lingvistică funcțională alcătuiesc, de fapt, o ramură originală a funcționalismului de la Praga, un ecou de bun augur al acestei școli în lingvistica de la Chișinău. Monografiile, studiile și articolele dlui prof. A. Ciobanu reprezintă nu numai o expresie a discuțiilor din lingvistica generală a ultimilor 50-60 de ani, dar și o reflectare a realizărilor altor științe, cum ar fi logica, semantica, teoria informației ș.a. Din investigațiile lui cititorul interesat poate să se documenteze atît în probleme de sintaxă funcțională și lingvistică generală, cît și în cele de sociolingvistică, cultivarea limbii, punctuație, sintaxă transformațională și contrastivă (a se vedea monografiile: **Părțile principale de propoziție** (1969); **Probleme dificile de gramatică** (1969); **Sintaxa propoziției** (1977); **Sintaxa frazei** (1984); **Sintaxa practică avînd elemente de analiză transformațională** (1991)).

E necesar să se știe că polemica lui cu actualele teorii din domeniul lingvisticii comportă o ținută academică profesională. Opinia sa este în permanență reală, de vreme ce concepe orice limbă naturală ca un sistem de semne bazate pe substanță și ordonate de un mecanism formal-relațional (**Sintaxa și semantica**, Chișinău, 1987, p. 35-50). În viziunea sa, sintaxa unei limbi naturale este totdeauna conținutulă, iar unitățile ei structurale se află într-o indestructibilă legătură cu semantica. Corelația dintre formă și conținut, dintre extensional și

intensional, dintre gramatică și semantică, dintre sintaxă și logica naturală formează un *vera principia* în tratarea tuturor problemelor de lingvistică.

De cele mai multe ori materialul exemplificativ, folosit de prof. Anatol Ciobanu întru susținerea tezelor teoretice, este selectat nu numai din limba română, dar și din alte limbi, îndeosebi din franceză și rusă.

În lucrările sale este dezvoltată ideea supremației materiei (substanței) în limbă și predomină aspectul mentalist, onomasiologic, în raport cu cel formalist și semasiologic. În permanență se pune accentul pe principiile logico-semantic, conținutul și funcțional-transformațional, pornindu-se, astfel, la analiza faptelor de limbă de la substanță (funcție) spre forma gramaticală, conform formulei $[S(f) \succ F]$ (**Sintaxa și semantica**, Chișinău, 1987, p. 96). Profesorul Anatol Ciobanu a demonstrat că examinarea materialului în plan ocurențial, distribuțional, denotativ-referențial conduce la o mai profundă înțelegere a materiei de limbă, la atenuarea sincretismului propozițional și frastic (**Încercare de analiză semantico-distributivă**, Chișinău, 1973).

În viziunea funcționaliștilor franco-praghezi fenomenele unei limbi alcătuiesc un sistem închis, care trebuie să fie examinat ca atare, fără păreri părtinitoare. Profesorul Anatol Ciobanu respectă strict aceste postulate, deoarece conține studiul relațiilor sintactice ca factor extrem de necesar, primordial chiar, în cercetările de gramatică; cu condiția respectării a două aspecte, de importanță majoră: 1) morfologizarea exagerată a raporturilor sintactice conduce la denaturarea și formalizarea excesivă a materiei lingvistice și 2) nici o analiză a raporturilor sintactice nu se poate dispensa de cunoașterea profundă a sensului elementelor îmbinatorii (**Sintaxa și semantica**, Chișinău, 1987, p. 5).

În lucrările prof. Anatol Ciobanu se respectă cu strictețe și tezele teoretice și aplicative ale unui alt funcționalist renumit – Ruben Budagov. Una dintre ele este că „în gramatică raporturile trebuie să se studieze în cea mai strânsă interacțiune cu semnificația. În caz contrar, ea devine formalistă și... cel puțin, neinteresantă”, fiindcă „o

gramatică științifică dezvoltată este opera gândirii, ce-și exprimă prin ea categoriile sale”¹, întrucât „studierea gramaticii pune bazele (începuturile) unei instruii logice” (**Sintaxa și semantica**, Chișinău, 1987, p. 5).

Prof. Anatol Ciobanu nu suprapune însă gramatica cu logica. E vorba doar de interacțiunea lor, de faptul că, în procesul studierii sintaxei, lingvistul se vede obligat a ține seama de așa-zisul aspect logic, de logica reală, naturală, ce vine să arunce o lumină clară și obiectivă asupra faptelor de limbă cercetate. Astfel, în viziunea funcționalistului Anatol Ciobanu unitățile sintactice și, în primul rând, blocurile sintactice, sînt niște categorii noționale, bazate pe substanță semantică, dispunând de o anumită formă și de relațiile gramaticale respective. De aceea, la studierea unităților sintactice o mare importanță trebuie să i se acorde semanticii noționale, adică semanticii proprii, în mod strict individual, fiecărei unități de limbă, fiecărei noțiuni. Cînd efectuăm analiza sintactică, nu este necesar și nici nu este posibil să ne dispensăm de semantică, deoarece informația principală pe care o comportă limba este întotdeauna de natură semantică (**Sintaxa și semantica**, Chișinău, 1987, p. 19-23).

Lingvistul Anatol Ciobanu vede în noțiunile de „funcție” și „funcțional” rolul primordial al unităților comunicative (sintactice) la realizarea gramaticală a exprimării. În această bază sînt determinate funcțiile subiectului și predicatului (**Părțile principale de propoziție**, Chișinău, 1969; **Probleme dificile de gramatică**, Chișinău, 1969), care formează raportul determinant, de bază, al ordonării sintagmatice în orice enunț. Tot în acest teoretic sînt determinate și funcțiile unor anumite părți de propoziție (atributul, elementul predicativ suplimentar), statutul sintactic al unor tipuri de propoziții subordonate, cum ar fi subordonata atributivă, subiectivă, predicativă (**Sintaxa propoziției**, Chișinău, 1977; **Sintaxa frazei**, Chișinău, 1984).

Ideile funcționaliste ale prof. Anatol Ciobanu sînt în contradicție cu cele ale structuraliștilor glosematicieni și generatiști. În glosematica lui Louis Hjelmslev, bunăoară, „funcție”

Iași, iunie 1996. La Catedra dlui prof. Dumitru Irimia (Universitatea „A. I. Cuza”)

Înseamnă orice raport între două unități lingvistice, iar în glosematica generativă prin „funcție” se înțelege aspectul particular (individual) al relațiilor, ceea ce formează raportul gramatical între elementele structurii, adică între categoriile gramaticale. Ca adept al școlii de la Praga, Anatol Ciobanu consideră că „funcția” și „funcționalul” dispun de un sens mult mai larg, atribuindu-i limbii rolul determinant la realizarea ei verbală, comunicativ-informativă. „Funcționalul” înglobează tot ce servește unui scop, avînd la bază o anumită semnificație (**Sintaxa și semantica**, Chișinău, 1987, p. 92-97). Prof. Anatol Ciobanu, alături de lingviștii funcționaliști, se pronunță ferm împotriva ramificațiilor antimentaliste, radical-structuraliste și pur relaționale în gramatică, mai cu seamă în sintaxă. Prin argumente peremptorii subminează concepțiile structuraliste glosematice și descriptiviste, care neglijează semantica, substanța limbii, acordînd supremație formei gramaticale, relațiilor gramaticale. Glosematicienii consideră, în mod arbitrar, că pe un lingvist trebuie să-l intereseze, în primul rînd, corectitudinea gramaticală a enunțului, și nu cea semantico-informativă.

Din punctul de vedere al funcționaliștilor însă, între sintaxă și semantcă (între gramatică și informație) există o strînsă interdependență și conlucrare, care explică faptul că, în procesul actului comunicativ, semnele lingvistice

nu numai că se utilizează în cutare sau cutare anturaj, dar se și întipăresc în memoria oamenilor, în raport cu situațiile, tipurile de situații în care au fost ele folosite, iar drept urmare semnele lingvistice devin unități comunicative (sintactice), încercîndu-se cu noi valori semantico-funcționale (**Sintaxa și semantica**, Chișinău, 1987, p. 35-50).

Ca orice funcționalist, lingvistul Anatol Ciobanu vrea să știe nu numai ceea ce se produce în limbă, dar și de ce se produce. De aceea consideră științifică numai cercetarea care exprimă consecvent legăturile cauzative.

Un motiv al nesușinerii structuralismului glosematic, generativist și descriptiv este și faptul că acestea raportează invariantele la sfera limbii, iar faptele de limbă, care se supun evoluției, la sfera vorbirii. Ele nu explică suficient corelația dintre natura socială a limbii și caracterul relativ al structurii lingvistice, ceea ce face cu mult discernămînt funcționaliștii franco-praghezi. Profesorul Anatol Ciobanu consideră că nu trebuie să fie omis din componența unităților sintactice, comunicativ-informative nici un element care are valori distinctive, informative, deoarece aceste elemente sînt relevante nu pentru tot complexul lingvistic, ci numai pentru o anumită parte a lui. Tot așa și referitor la variabilitatea în limbă, care constituie un fenomen deloc întîmplător. Variabilitatea lingvistică este moti-

vată, de vreme ce formează indicul principal al structurii comunicative.

Cît despre zonele periferice, ele formează o condiție obișnuită, firească și strict necesară a funcționării tuturor structurilor lingvistice. Zonele periferice alcătuiesc un izvor de îmbogățire și de dezvoltare în permanență a limbii, căci anume la periferie se produce reorganizarea sistemului, moare vechiul, învechitul și se naște noul. Cu alte cuvinte, se intersectează sincronia cu diacronia lingvistică. Tot la periferie se păstrează variantele care îi asigură vorbitorului libertatea de alegere a formelor lingvistice.

Așadar, adepții funcționalismului franco-praghez susțin variabilitatea lingvistică, considerînd-o drept obiectivă, deoarece se produce prin impactul a doi factori lingvistici: primul din interior, propriu-zis, și al doilea din exterior, sociolingvistic. Prin urmare, limba trebuie privită ca un sistem cu organizare ierarhică, în care coexistă zone centrale, cu un grad înalt de invariabilitate, și zone periferice, cu un grad înalt de variabilitate; iar factorul determinant al variabilității lingvistice îl creează interacțiunea naturii sociale și psihologice a fenomenelor de limbă².

Totodată, conform concepției franco-pragheze, limba funcționează în mai multe straturi, ceea ce face ca organizarea limbii să fie stratificată, fiecare strat lingvistic comportînd particularități lingvistice proprii, determinate de circumstanțele psiholingvistice ale comunicării verbale³. A. Ciobanu este preocupat mai mult de stratul interior al limbii, urmărind fenomenul variabilității pe baza semanticii și sintaxei, făcînd ca sintaxa funcțională să cerceteze legitățile de combinare a monemelor, a unităților sintactice propoziționale și frastice (**Probleme dificile de gramatică**, Chișinău, 1969).

Stabilirea relațiilor dintre dimensiunile sociale și cele psihologice ale fenomenelor de limbă este o problemă nu mai puțin importantă din seria celor tratate de funcționaliștii praghezi, de vreme ce le-a dat posibilitatea să elaboreze metoda analizei experimentale, care îi permite cercetătorului (dar și vorbitorului), pe baza comportamentului lingvistic și a intuiției, să determine

zonele centrale și cele periferice ale structurii lingvistice.

Meritul prof. Anatol Ciobanu și al discipolilor săi constă, de asemenea, în efectuarea unor completări și observații teoretico-aplicative în domeniul sintaxei și semanticii. Ideile prof. A. Ciobanu în sintaxa limbii se caracterizează printr-o impresionantă putere de convingere. Concepția sa lingvistică este, în primul rînd, umanistă și profund originală. Beneficiind de o pregătire teoretică multilaterală, el a fundamentat un sistem coerent de concepte lingvistice, logico-semantice și funcționaliste, pe care le-a îmbogățit și nuanțat continuu, din dorința constantă de a le face cît mai adecvate obiectului de studiu – gramaticii, sintaxei îndeosebi.

Acum, în perioada cînd concepțiile fluctuează cu excesivă rapiditate și frivolitate, considerăm deosebit de oportună inițiativa de a promova concepțiile lingvistice ale prof. A. Ciobanu, care nu sînt în opoziție cu profunzimea și cu adevărul științific, real și în care temeiurile unei școli științifice sînt expuse cu claritate.

Bineînțeles că astăzi nu putem prognoza ce căi va urma lingvistica în viitor, dar ceea ce știm de pe acum cu certitudine este faptul că teoria sintaxei funcționale va rezista în timp, va fi actuală oricînd, căci studiul gramaticii funcționale nu poate fi întreprins fără semantică, dar nici fără logică, deoarece semantica și logica constituie substanța actului comunicativ, care condiționează procesele de selecție și de distribuție a unităților comunicative.

Avem în lucrările profesorului Anatol Ciobanu rădăcinile cele mai simple, dar subtile, ale gîndirii științifice, ale unui lingvist care, la Chișinău, reprezintă o școală de mare prestigiu – funcționalismul francez-praghez.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

¹ Budagov R. A., *В защиту понятия слова // Вопросы языкознания*, Moscova, 1983, nr. 1, p. 23.

² Mahmoudian M., *Structures et variation en linguistique // Cahiers F. de Saussure*, nr. 31, 1977, p. 143.

³ Mahmoudian M., *Ibidem*, p. 145.

Prof. M. Dolgan, T. Cotelnic, C. Cemârtan, Anatol Ciobanu și I. Melniciuc (rândul 1), membri ai comisiei de stat la examenele de licență

Mihail DOLGAN

INVESTIGAȚII LINGVISTICE PRIN „REPERE” LITERARE

**Anatol Ciobanu la 70 de ani
sau câteva secvențe care
adeveresc aforismul druțian:
*Credința e copacul ce freamătă
pururea în sufletul omului***

1. Celor născuți la Nordul Moldovei le-a intrat în sânge ideea, deprinderea, rânduiala de a-și construi și de a avea o casă mare, arătoasă, frumoasă, cu o grădină lucrată exemplar și cu porți ce concurează cu porțile raiului. Anatol Ciobanu, personalitate lingvistică de primă mărime din Republica Moldova, este de la Nord, din Ruseni (localitate prin care trec ori de câte ori mă duc la PEDIU-MARE, satul meu de baștină), prin urmare, și-a durat și el o casă-minune, o casă de toată frumusețea, dar nu pe pământ, ci în lumea miraculoasă a Cuvântului, în *Patria de Cuvânt*, cum ar fi spus Nichita Stănescu. O viață îndelungă de om „lucrând în cuvânt” (vorba lui

Grigore Vieru), Domnia sa și-a înălțat cea mai frumoasă Casă de/din Cuvinte, cea mai bine geometrizată, mai plină de armonie, mai în concordanță cu adevărul științei – Casa Limbii Române! Are această casă mult prea temeinică o Casă Mare de toate zilele – obișnuite și de sărbători, cu un spațiu sacru și mereu sacralizat, cu busuioac amirositor la coarde, cu icoane preasfinte, cu aer de biserică și de bibliotecă, cu cărți fără de număr, Casa Mare care întotdeauna își deschide larg ușile către tineretul studios, pentru a-l face să devină elita acestui neam mioritic. Bindecuvântată fie această Casă a cuvântului dintâi / a cuvântului din urmă și bindecuvântat fie „gospodarul” ei care o întreține într-o curățenie cu aură de mit! Căci, adevărat este, doar Cuvântul Matern ne mai ține pe picioare!

2. Profesorul universitar Anatol Ciobanu este – risc să fac această analogie – un fel de Roman Iakobson al lingvisticii moldovenești, care, în tot ce a scris rezistent, nu a făcut altceva decât să traducă în viață și să argumenteze pre românește celebra teorie a lui Iakobson despre „poezia gramaticii și despre gramatica poeziei”. Paradoxal lucru, dar, în primul rând, lingviștii, și nu criticii de profesie, se dovedesc mai aproape de descifrarea

celor mai incifrate coduri poetice. „Caracterul poetic nu îl dă complexitatea discursului cu ornamente retorice, ci o totală reevaluare a discursului și a tuturor componentelor lui”, decreta Roman Jakobson. Și, pentru a convinge, aduce următorul exemplu – caz aproape anecdotic:

„Un misionar european reproșa credincioșilor săi africani că umblă dezbrăcați.

– Dar dumneata? obiectau ei, arătându-i obrazul. Nu ești și dumneata gol pe undeva?

– Bine, dar acesta este obrazul.

– La noi, au răspuns indigenii, obrazul e pretutindeni”.

La fel și în poezie, conchide savantul, „orice element verbal se transformă într-o figură a vorbirii poetice”. E o concluzie la care ajunge și Anatol Ciobanu în lucrările sale fundamentale de lingvistică generală și sintaxă teoretică în calitate de filolog și în sensul îngust, dar și în sensul larg al cuvântului. E pentru că A. Ciobanu este un lingvist cu *suflet de poet*, adică e un lingvist care știe ce este puterea *metaforei* în genere și a *tonalității metaforice*, în special. „Obrazul limbii” s-a aflat întotdeauna în capul mesei în studiile și în prelegerile strălucitului om de știință și profesor universitar Anatol Ciobanu.

3. Pentru Anatol Ciobanu, ca și pentru Constantin Noica, bunăoară, limba nu este numai un mijloc de comunicare, ea este însăși rostirea în sine a ființei umane și a rânduiei ei. Un cuvânt potrivit, rostit corect și la locul lui, așază lumea așa cum se cuvine, îi împrumută adevăr, opinează C. Noica. Același lucru ne spune și A. Ciobanu, care este și el nu numai un filozof al limbii, dar și un filozof al culturii lingvistice în genere. Pentru un lingvist adevărat, cuvintele nu sunt abstracțiuni, ci „bucăți”, „fărâme” vii de existență umană. C. Noica exprima un mare adevăr când afirma metaforic: „Când mergi prin pădure, mergi prin cuvântul pădure... Când iubești, mergi prin cuvântul iubire. Când cunoști, mergi, chiar fără s-o știi, prin cuvântul cunoaștere. Când

rătăcești, mergi prin cuvântul rătăcire, ca fiul rătăcitor”. Cam așa gândește – teoretic și analitic – Anatol Ciobanu, cu singura remarcă favorabilă că el nu rătăcește, nu vrea să rătăcească, nu știe să rătăcească. E un filozof al limbii române, și ca orice filozof vede dincolo de cuvinte, unde se zămislesc marile sensuri ființiale.

4. A. Ciobanu, ca și înaintașul său academicianul Nicolae Corlăteanu, față de care manifestă o afecțiune și un respect cu totul aparte, de discipol fidel, investighează limba literară în multiplele ei relații funcționale cu limba vorbită, cu limba literaturii artistice, cu limba poetică, cu varietatea de stiluri, inclusiv cu stilul individual al scriitorului. Problema de bază și pentru discipol este „scriitorul în fața limbii literare”. De unde apelurile frecvente la creația scriitorilor clasici și contemporani, la judecățile lor de valoare principiale în problemele cardinale ale limbii – în scopul argumentării cât mai convingătoare a propriilor puncte de vedere promovate, în scopul afirmării adevărului dialectic cât mai cuprinzător. Căci în fața spiritului creator mereu în căutare al lui A. Ciobanu se află aceeași întrebare eminesciană: „Unde vei găsi cuvântul ce exprimă adevărul?” Iată de ce savantul caută peste tot și oriunde argumente, argumente, argumente: științifice, artistice, estetice, ontologice, etice, spirituale, literare, lingvistice etc. Și face aceasta nu numai pentru întărirea unor afirmații-axiome, ci și pentru elocința stilului, pentru atractivitatea lui, pentru sporirea frumuseții și înțelepciunii, pentru că e ferm convins, ca și protagoniștii operei drugiene, bunăoară, că un om cu adevărat împlinit trebuie să posede „darul dumnezeiesc de a vorbi frumos”. Un singur exemplu din atâtea altele. În studiul *Anul 2001 – anul european al limbilor. Cunoașterea limbilor – un imperativ al secolului al XXI-lea*, publicat în **Analele științifice ale U.S.M.**, seria „Științe filologice”, vol. II, 2001, p. 11-15, studiu care, la prima vedere, nu se pretează la citate din mari scriitori și gânditori, A. Ciobanu face

o mulțime de referințe tocmai în acest plan. Pentru a defini, de exemplu, importanța și statutul limbii materne, savantul apelează, mai întâi, la Mihai Eminescu („limba este măsurariul civilizației unui popor... și un criteriu al culturii lui”), la Bogdan Petriceicu Hasdeu (limba este „mijlocul universal al circulației ideilor și impresiilor”), la Alexei Mateevici (limba este un „mișcător al învățaturii și al înaintării”), la Vasile Alecsandri („limba este semnul caracteristic prin care membrii aceleiași familii se recunosc în marea diversitate a popoarelor din lume... altarul în jurul căruia toți se adună cu inimi iubitoare și cu simțirea de devotament unii către alții”), la George Coșbuc („limba este singura avere comună a unui popor”), la Alecu Russo („limba îl ajută pe om a-și tălmăci gândul”). Apoi sunt citate fragmente din cele mai frumoase poezii despre limbă aparținând lui Nicolai Costenco („Limba mea de-acasă / Răsădită-n suflet / De al mamei cânt”), Victor Teleucă („Mai dulce și mai bună decât toate / e pentru mine limba mea / și pentru tine limba ta / și pentru dânsul limba lui...” – „O altă limbă mai frumoasă nu-i”), Grigore Vieru („În limba ta / Ți-e dor de mama, / Și vinul e mai vin, / Și prânzul e mai prânz. / Și doar în limba ta / Poți râde singur, / Și doar în limba ta / Te poți opri din plâns”).

Există în cele citate mai sus și tradiție, și continuitate, și spirit inovator. Dar A. Ciobanu nu se oprește aici.

Savantul, care posedă arta citatului și arta comentării cu ingeniozitate a acestui citat (G. Călinescu aprecia foarte înalt arta citării, considerând-o decisivă pentru orice critic: artistic, literar, lingvistic etc. „Ai cu atât mai mult talent critic, zicea el, cu cât poți izola citatul în relații abstracte mai multiple”), apelează – tot în același articol – la înțelepciuni în domeniul problemei formulate de către gânditorii lumii, împletindu-le organic cu cele autohtone, pentru a imprima acestora pondere și o rezonanță universală.

Astfel, suntem informați că scriitorul francez Prosper Mérimée considera că „limba îi este dată omu-

lui pentru a-și exprima gândirea”, că lingvistul elvețian Charle Bally avea convingerea că „a vorbi bine și a gândi bine este același lucru”. Din Cervantes este reținută formula celebră: „În știință se intră pe ușa limbii”, iar din filozoful francez Étienne Bonnot Condilliac – zicerea aforistică: „Vrei să înveți științele cu ușurință? Începe prin a-ți învăța limba”. Concomitent, nu uită să evoc și un specialist în materie, pe lingvistul francez Andrés Martinet, care susținea că limbile popoarelor „nu se pot dezvolta sub un capac de sticlă”.

Ați observat că interesul savantului se îndreaptă întotdeauna spre definiții și caracterizări metaforice relevante, care se disting nu numai prin exactitate și frumusețe, ci și prin însușirea de a fi *memorable* și de a strălucina ca lazerul miezului problemei.

Indiscutabil, pentru a proceda așa cum procedează talentat Anatol Ciobanu, trebuie să posezi vaste cunoștințe din multe domenii, bine asimilate, adică trebuie să posezi o temeinică cultură lingvistică, literară, filozofică, estetică. Or, septuagenarul nostru o posedă cu vârf și îndesat, fiind, pe de asupă, și unul dintre puținii poligloți în domeniul de la noi.

E în firea lucrurilor ca profesorul A. Ciobanu, atunci când va avea ocazia să vorbească despre colegul mai tânăr Ion Melniciuc (articolul *Un remarcabil pedagog și savant – Analele științifice ale U.S.M.*, seria „Științe filologice”, vol. II, 2002, p. 160-164), să aprecieze înalt în primul rând calitățile ce-i sunt proprii: dragostea pentru poezie, care, după I. Melniciuc, „este o condiție a frumuseții. Unde palpita frumosul, e semn că există poezie” (citează un interviu al acestuia din *Moldova suverană*, 24 martie, 2001, p. 3); mai apreciază și faptul că, într-o dimineață, I. Melniciuc și –a început ora cu o admirabilă poezie de A. Codru („Și va fi atât de simplu”):

*Bate frig de la origini,
Cerule scapără polei
Și-o să-ncep și eu a ninge*

*Peste toți străbunii mei.
Din milenii în milenii
Auzi-vei, vei vedea
Cum vor trece sănii, sănii
Peste căruntețea mea.*

*Și va fi întruna timpul,
Și de pretutindeni – eu,
Și va fi atât de simplu,
Și va fi atât de simplu,
Parcă-a nins cu Dumnezeu!...*

E o poezie ce „i s-a lipit de suflet” profesorului, dar și studenților. Tot aici A. Ciobanu, pentru a-l caracteriza mai bine, mai dialectic pe I. Melniciuc, citează frumosul aforism eminescian: „Oamenii se împart în două categorii: unii caută și nu găsesc, alții găsesc, dar nu sunt mulțumiți”. Ion Melniciuc face parte din categoria a doua, ca, de altfel, și profesorul profesorilor.

5. Anatol Ciobanu este un lingvist dublat de un apreciator penetrant al poeziei contemporane. El se dovedește un fin degustator al poeziei moderne, un abil diagnostician al diverselor poetici și stiluri contemporane. Mărturie elocventă sunt analizele și aprecierile făcute poezilor Anatol Codru, Grigore Vieru, Gheorghe Ciocoi, Petru Zhdnpru ș.a. Nu întâmplător acești și alți poeți țin neapărat să includă în cărțile lor de poezie și punctul de vedere al lingvistului deschis spre poezie *Anatol Ciobanu*.

Un singur exemplu. În anul 2003 a apărut în România volumul de versuri al lui A. Codru **Piatra înșine**. Pe coperta finală sunt reținute niște aprecieri ale lui Anatol Ciobanu, care îl surprinde cum nu se poate mai bine și mai exact pe poetul modern, despre care Victor Adam, prefațatorul cărții, zice mai mult decât surprinzător: „Dacă unul din cei 12 apostoli ar fi fost poet, acesta s-ar fi numit, negreșit, Anatol Codru”.

Iată caracteristicile definitorii, perspicace, depistate de savantul lingvist despre un poet de primă mărime de la noi (observațiile sunt insolite chiar și pentru un specialist în domeniu):

1. A. Codru „nu și-a avut un model precedent și, probabil, nu-și va avea nici imitatori direcți”;

2. A. Codru are „un fel de modus scribendi inimitabil și irepetabil în tradiția literelor românești”;

3. A. Codru „e dotat cu un extraordinar simț al limbii materne”;

4. A. Codru „răstoarnă cu iscusință tiparele obișnuite și familiare cititorilor”;

5. A. Codru „metaforizează până la grotesc realitatea denotativă, inversează culorile eterne ale spectrului imaginativ”.

Concluzia nu poate fi alta decât aceasta, pătrunzătoare și judicioasă: A. Codru este „un inovator îndrăzneț al stilului imaginativ”.

6. „Acolo unde nu e suflet, nu e nimic”, zice într-o **Spovedanie de sfârșit de veac, sfârșit de mileniu** Ion Druță: „Ne iartă, Părinte, / Că nu am putut păstra / Minunea darurilor Tale, / Cuvântul. [...] / Ș-atunci Demonii / Răului / Ne-au pus la cale / Să scoatem în iarmaroc / Cuvântul / Că, / Cică, / Fiind el frumos, / Rotund, / Sonor, / S-ar putea lua / Bani buni. / Și noi, / Toromacii, / Din prostie, / Din lăcomie, / Din nimicnicie, / Am scos cuvântul / În iarmaroc, / L-am pus să cânte / Când nu-i era a cânta, / Să joace, / Când nu-i era a juca, / Și l-am tot boțit, / Și l-am tot cărat / Din talcioc în talcioc / Până nu i-am scos / Sufletul, / Iar acolo unde / Nu e suflet, / Nimic nu e”.

Îmi permit să-l parafrazez pe marele Druță: „Acolo unde nu e cuvânt nu este suflet”. Dumneavoastră, domnule A. Ciobanu, mare ocrotitor al limbii române, ne-ați învățat să avem cuvânt frumos, adică ne-ați învățat să avem suflet frumos. Căci cum e Cuvântul așa e și Sufletul, și cum e Sufletul așa e și Cuvântul.

Un suflet frumos întotdeauna izvodește cuvinte frumoase, iar cuvintele frumoase trimit la un suflet frumos. Cât de frumos Vă este sufletul, dle Profesor! Cât de frumoase Vă sunt cuvintele! Cărțile dumneavoastră sunt leac pentru sufletele noastre.

Vă sărutăm Sufletul și Cuvintele!

Examene, examene...

Cu acad. Petru Soltan

O discuție la catedră...

Mai 1988. Împreună cu prof. Vitalie Marin

Mihail PURICE

PROBLEMELE LIMBII DE STAT ÎN VIZIUNEA PROF. ANATOL CIOBANU

În câmpul multiplelor investigații științifice ale profesorului universitar Anatol Ciobanu un loc deosebit revine promovării adevărului despre diverse aspecte (funcționare, legislație, origine etc.) legate de statutul limbii populației băștinașe din spațiul dintre Nistru și Prut. Rîndurile de față au ca punct de reper lucrările distinsului om de știință. În articolele, studiile, referințele Domniei sale, unele elaborate în anii 1988-1990, altele pînă sau după această perioadă, prestigiosul savant, prin dovezi istorico-sociale și lingvistice incontestabile, pledează pentru dreptul nostru vital la „averea comună a neamului” – limba.

1. Starea deplorabilă a limbii vorbite de majoritatea populației

din Republica Moldova, deformările survenite în construcția lingvistică națională, dispariția mediului lingvistic românesc în orașele și orașelele noastre, ba chiar și în zone întregi, își au rădăcinile în condițiile social-istorice și politice promovate pe parcursul istoriei de politica țaristă și comunistă de rusificare. Studiile profesorului Anatol Ciobanu, care vizează tema respectivă, sînt pătrunse de patriotism și de revoltă pentru numeroasele nedreptăți sociale făcute limbii noastre naționale pe parcursul istoriei și chiar sub ochii noștri. Fundamentate cu un bogat material factual, studiile de sociolingvistică ale profesorului Anatol Ciobanu sînt deosebit de importante pentru înțelegerea justă a problemelor lingvistice actuale. Iată câteva dintre motivele care au determinat, în opinia lingvistului, suprimarea rolului limbii române în viața basarabenilor:

- Schimbările esențiale ale structurii etnice din Basarabia după 1812 (dacă în 1812 moldovenii constituiau 95%, în 1989 numărul lor era deja numai de 63,5%);
- Colonizările masive ale Basarabiei și Transnistriei de către imperiul țarist cu ruși, ucraineni, găgăuzi, bulgari etc.;

Profesorii Valeriu Rusu, Anatol Ciobanu și Mihail Purice (1996)

• Imigrările masive în orașele republicii cu „specialiști”, „eliberatori”, „veterani” etc. de prin toate colțurile Rusiei (și nu numai), moldovenii devenind aici minoritate națională. Procesul acesta s-a intensificat mai ales după 1944. În consecință, dacă în 1812 moldovenii constituiau 95 la sută din toată populația Basarabiei, în anii ce au urmat structura etnică a ținutului se schimbă radical: în 1918 moldovenii constituie 77%, în 1979 – 64,5%, iar în 1989 – 63,5% (în descreștere vertiginosă!). În schimb, într-un tempo și mai vertiginos crește numărul rușilor și al ucrainenilor: dacă în 1940 rușii erau în număr de 188 de mii, în 1989 numărul lor ajunge la 560 de mii; dacă la aceeași dată numărul ucrainenilor era de 200 de mii, în 1989 numărul lor ajunge la 600 de mii! Astfel, numărul reprezentanților etniilor sus-numite a sporit de 2,5-3 ori. Schimbarea structurii etnice a republicii s-a realizat nu numai prin creșterea mecanică, premeditată a numărului de ruși și ucraineni, ci și a numărului de reprezentanți ai altor etnii;

• Deportările masive ale moldovenilor în raioanele de nord și în Siberia;

• Ocuparea posturilor de conducere de către rusofoni, care au cunoscut în calitate de limbă de comunicare doar rusa;

• Ponderea rusofonilor în industria Moldovei (circa 52-54%);

• Promovarea unei politici de deznaționalizare prin intermediul școlii, prin „deznaționalizarea în-vățămintului, anihilarea spirituală a generațiilor de autohtoni”, situație care s-a menținut prin lichidarea școlilor în limba română și respectiv a cadrelor naționale. O lovitură distrugătoare aduce cadrelor naționale anul 1944. Cifrele invocate de profesorul A. Ciobanu despre micșorarea contingentului de profesori de toate gradele la 1944 sînt șocante. Apoi a urmat anul 1949, cînd au fost deportate în Siberia și cadrele didactice care mai rămăseseră...

Aceste „condiții”, la care se referă prodigiosul cercetător, au avut drept consecință crearea unui

mediu lingvistic preponderent rusesc în orașele și centrele raionale din republică, unde moldovenii au ajuns în minoritate, rusificarea masivă a băștinașilor și „erodarea conștiinței naționale”¹, continuînd și astăzi prin menținerea mediului lingvistic rusesc, prin consolidarea funcțiilor sociale ale limbii ruse, prin aplicarea scandaloașei *Concepții a politicii naționale de stat* ș.a.

2. În scopul lichidării condițiilor sociale nefaste pentru limba noastră, la 31 august 1989 a fost aprobată Legislația lingvistică. Actele legislative respective aveau misiunea de a lua limba română „sub protecția statului”, de a-i lărgi funcțiile, urmînd ca ea să fie folosită „în viața politică, economică, socială și culturală”, de a contribui „la realizarea suveranității depline a republicii”, la crearea garanțiilor necesare pentru funcționarea plenară a limbii române în toate sferile de activitate a societății². În condițiile politice și sociale din 1989, cînd Republica Moldova era încă în componența Uniunii Sovietice, aprobarea oficială a unor acte legislative de stat, prin care o limbă națională se declara limbă de stat, cu toate funcțiile ei sociale, cu grafie latină, a avut un efect de-a dreptul epatant.

Evenimentul s-a produs în condițiile unui activism extraordinar din partea păturilor sociale care erau nemulțumite de politica antinațională promovată mulți ani de către regimul totalitar, prin care numai limba rusă putea fi oficială, de comunicare interetnică, iar bilingvismul „format istoricește” îi obliga pe moldoveni să vorbească și limba rusă, iar rusofonii erau scutiți de a vorbi limba populației băștinașe. Actele legislative în cauză au servit drept prilej de avînt al deșteptării naționale; ele au impulsivat toate păturile societății spre însușirea normelor literare ale limbii noastre, iar pe alogeni – spre însușirea limbii de stat la nivel de comunicare. Pe parcurs au fost aprobate și o serie de hotărîri cu privire la modul de realizare a Legislației lingvistice. Există certitudinea, la început, că limba română va deveni limbă de comunicare interetnică în republică, va deveni

cu adevărat unica limbă de stat a organelor puterii, în administrație, la întreprinderi, în instituții și organizații, limbă a lucrărilor de secretariat, limbă a textelor de informare vizuală – cadru absolut necesar pentru crearea unui mediu lingvistic românesc.

După 15 ani trecuți de la adoptarea Legislației lingvistice ne pomem, cu regret, tot acolo unde a fost linia de start: mediul lingvistic din orașele și orașelele din republică a rămas neschimbat, rusesc, ca și pînă la 1989, glotonimul *limba română* este repudiat de către oficialități cu mai multă înverșunare decît mai înainte, „se lucrează” cu zel asupra ideii de a nega unitatea limbii române de pe ambele maluri ale Prutului (e mai mult decît simptomatic în acest sens opusul lui V. Stati **Dicționar moldovenesc-românesc**), tot atît de imperinent „se lucrează” și asupra creării unei atmosfere de românofobie, și mai îndărătnic este propagată ideea „bilingvismului format istoricește”. Deși limba rusă îndeplinește *de facto* funcțiile limbii de stat în republică, ei i se imprimă și *de jure* statut de a doua limbă de stat.

Cînd se discută aspectele negative ale situației lingvistice din ultimul timp, de obicei sînt nominalizate următoarele cauze:

- nu se aplică Legislația;
- nu sînt penalizați conducătorii (de toate gradele) care, în conformitate cu articolul 30 al Legislației lingvistice, „poartă răspunderea personală pentru nerespectarea prevederilor prezentei Legi în limitele sferei din subordonarea lor...”, ceea ce a condus la „indiferență totală” față de procesul de implementare a legilor;
- alolingvii nu vor categoric să însușească limba de stat.

Respectarea Legislației lingvistice aprobate în condițiile anului 1989 garantează astăzi nu lărgirea funcțiilor sociale ale limbii de stat, ci pe cele ale limbii „acceptabile”, precum prevăd mai multe articole din Legislație. În opinia profesorului Anatol Ciobanu, „actele legislative... blochează, în mare măsură, funcționarea liberă a limbii de stat în R.M.”³. În toate articolele Legislației în care

sînt preconizate funcțiile sociale ale limbii române, funcțiile limbii de stat sînt atribuite și limbii ruse. Cîteva exemple:

Ca limbi interetnice sînt declarate și „moldoveneasca”, și rusa. Deoarece concetățenii noștri alolingvi nu recunosc limba de stat – româna – în realitatea unui mediu lingvistic rusesc din orașele și orașelele republicii, din Transnistria și din Găgăuzia, limba de comunicare interetnică rămîne tot cea „acceptabilă”, „înțeleasă de toți” – limba rusă.

Localitățile în care majoritatea populației o constituie alolingvii (la Chișinău moldovenii alcătuiesc 42-43%, la Bălți – 37-38 %, la Cahul – 49%, la Tighina – 25%, la Dubăsari – 33%, la Rîbnița – 24%, la Tiraspol – 18% ș.a.m.d.) sînt scoase prin lege din zona de răspîndire a limbii de stat.

Articolul 6 al Legislației cere cu fermitate: „În relațiile cu organele puterii de stat, ale organizațiilor obștești, precum și cu întreprinderile, instituțiile și organizațiile situate pe teritoriul R. Moldova, limba de comunicare orală sau scrisă – moldovenească sau rusă – o alege cetățeanul.” În cazul în care la conducere este o persoană alolingvă, moldovenii, în „relațiile cu organele oficiale”, se vor adresa în limba rusă, ca să fie înțeleși.

În toate cazurile rusefonilor li se va răspunde în limba rusă, pentru că ei nu cunosc româna. În același articol citim mai departe: „În localitățile în care majoritatea o constituie populația de naționalitate ucraineană, rusă, bulgară sau de altă naționalitate, se folosește pentru comunicare limba maternă sau o altă limbă acceptabilă”. În situația respectivă nici nu se pomenește de limba de stat, ci de „limba maternă” a alolingvilor sau „o altă limbă acceptabilă”, care nu poate fi decît tot cea maternă sau limba „înțeleasă de toți – rusa”.

În articolul 9 al Legislației citim: „Limba manifestărilor și lucrărilor de secretariat în organele puterii de stat, administrației de stat și organizațiilor obștești din localitățile în care majoritatea o constituie populația de naționalitate ucraineană, rusă, bulgară sau de altă naționalitate este limba

de stat, cea maternă sau o altă limbă acceptabilă”. Ce limbă „acceptabilă” poate fi într-un mediu în care majoritatea o constituie rusofonii (Chișinău, Bălți, Tighina, Tiraspol etc.)? Desigur rusa!

În conformitate cu legislația, limba de stat nu e obligatorie pentru „activitatea de producție a transporturilor feroviar și aerian, precum și în unitățile militare...” (articolul 5).

Prevederile Legislației ce țin de funcțiile limbii de stat sînt specificate pentru relațiile organelor și administrației de stat. Rolul și zona de acțiune a limbii de stat nu se extinde și asupra întreprinderilor private, în care stăpîinii decid în ce limbă să comunice. Referindu-se la această situație paradoxală, scriitorul Vladimir Beșleagă se întrebă: „Dacă în R.M. procentul de alolingvi în rîndurile oamenilor de afaceri este de 80%, iar cel al autohtonilor doar de 20%, în mîinile cui este soarta limbii și ce limbă se practică în respectivele medii?”⁴.

Acum să vedem pentru încălcarea cărui articol ar putea fi penalizați conducătorii ce poartă răspundere pentru nerespectarea Legislației lingvistice. Avînd în vedere că partea vulnerabilă a realizării Legislației o constituie orașele și orașelele republicii, unde majoritatea populației e alolingvă, prevederile legii nu sînt încălcate, ci respectate. Iată, pe rînd, ce prescrie Legislația:

Chiar în partea introductivă se precizează: „R. Moldova asigură pe teritoriul său condițiile necesare pentru folosirea și dezvoltarea limbii ruse ca limbă de comunicare între națiuni... precum și a limbilor populațiilor de alte naționalități care locuiesc în republică”. Prevederea aceasta este respectată cu zel și confirmată încă o dată de *Conceptia politicii naționale de stat a Republicii Moldova*.

Nici un conducător din Găgăuzia nu poate fi „penalizat” pentru „încălcarea” sau „nerespectarea” Legislației. Articolul doi stipulează: „În localitățile în care majoritatea o constituie populația de naționalitate găgăuză limba oficială... este limba de stat, limba găgăuză sau limba rusă”. Limba oficială, după cum se

știe, nu e nici româna, nici găgăuză, iar conducătorii nu pot fi penalizați, pentru că ei respectă acest amendament care prevede: *sau cea rusă*.

În articolul 3 citim: „Limba rusă ca limbă de comunicare între națiuni se folosește... alături de limba moldovenească în calitate de limbă de comunicare între națiuni, ceea ce asigură un bilingvism național-rus și rus-național”, conținut formulat și în recenta *Conceptie*... Și acest articol se respectă. Că limba rusă e limbă de comunicare între națiuni este o realitate netăgăduită de nimeni, numai că nu „alături” de română sau găgăuză, ci unica, și de loc nu „asigură” bilingvismul „armonios”.

Cine poate fi nemulțumit pentru faptul că limba rusă ține deocamdată locul limbii oficiale, dacă ea este garantată ca și ucraineana, bulgara și altele, prin articolul 4?

Poate vreun conducător din „transportul feroviar și aerian...” și din unitățile militare să fie penalizat pentru că în sfera acestuia nu se introduce limba de stat? Nu! El este doar protejat de articolul 5, care nu „reglementează” aplicarea limbii de stat.

Astfel articolele Legislației atribuie limbii ruse aceleași funcții ca și limbii de stat. O dată ce limba rusă este recunoscută ca limbă oficială, cu toate trăsăturile unei limbi de stat, alolingvii nu au necesitatea de a însuși limba română. Prin lege, limba rusă are atribuții de limbă de comunicare, de limbă oficială pentru toate structurile de stat. Volens nolens limba română, în situația în care nu se aplică în practică, cedează locul limbii, în cazul nostru, folosită de diaspora rusă. Colectivele de lucrători din organele puterii de stat, din întreprinderi și organizații au în rîndurile lor o mare parte de persoane care nu cunosc limba de stat. Moldovenii care vorbesc și limba maternă, și limba rusă sînt nevoiți să comunice în limba diasporei, ca să fie înțeleși, iar alolingvii nu au necesitatea de a cunoaște limba populației majoritare.

3. În timp ce unitatea limbii române de pe ambele maluri ale Prutului este recunoscută de toată

lumea, în timp ce chiar și reprezentanții puterii actuale de stat recunosc acest lucru, se desfășoară totuși o campanie politică acerbă împotriva „românizării limbii moldovenești”, pentru „păstrarea și dezvoltarea în continuare a specificului limbii moldovenești”. Deosebit de agresivă este lupta împotriva glotonimului *limba română*. *Concepția politicii naționale de stat* stipulează chiar „neutralizarea juridică și politică a neconținutelor tentative de „demoldovenizare”, de negare... a etnonimului „moldoveni” și a glotonimului „limba moldovenească”. Printre studiile prestigioșilor învățați romaniști din țară și de peste hotare, care susțin cu probe absolut convingătoare numele corect al limbii noastre, sînt și cele semnate de Anatol Ciobanu.

În lucrările de sociolingvistică ale eruditului nostru profesor găsim argumente incontestabile în sprijinul numelui adevărat al limbii noastre⁵. Revenirea la acest subiect este determinată de către unii pseudosavanți de la noi care, slujind cu servilism puterea și minciuna, continuă să afirme că denumirile de „moldoveni” și de „limbă moldovenească” sînt dovezi ale unei „conștientizări” naționale din cele mai vechi timpuri. Pentru a deruta lumea, ei citează, fără a preciza contextul, din cronicări sau din operele altor cărturari. În realitate însă cronicarii moldoveni sau, de exemplu, savantul cu renume european D. Cantemir, scriitorii clasici au utilizat frecvent și în mod conștient termenii de *român* și *limbă română*, „nume dreptu de moșie”. Cele două cărți tipărite, *Cazania* (1643) și *Pravilele lui Vasile Lupu* (1646) se numesc **Carte românească de învățătură**, adică sînt scrise în limba română. Prefața la *Cazania* se numește *Cuvînt împreună cătră toată semenția românească*, în care autorul se adresează, în primul rînd, moldovenilor, considerîndu-i din „semenția românească”. În această prefață autorul mărturisește: „dăruim și noi acest dar limbii moldovenești carte pre limba românească”⁶. În a doua prefață *Cuvînt cătră cetitoriu* scopul cărții este formulat astfel: „...pentru

ca să înțeleagă hieicine să învețe și să mărturisască minunate lucrurile lui Dumnedzău cu mult mai vîrtos limba noastră românească, ce n-are carte pre limba sa”⁷. În predilectia cărții **Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc** mitropolitul moldovean se adresează pravoslavnicilor din Ardeal prin cuvintele: „iubiți creștini și cu noi de-un neam român”. Aceste cuvinte nu pot fi interpretate altfel decît drept oglindă a realității: noi sîntem de un neam cu ardelenii, muntenii și românii de pretutindenii.

„Acte subversive împotriva statalității noastre”, au săvîrșit un șir de alte personalități notorii ale trecutului nostru. Să merite oare cuvinte de ocară de tipul „naționalist”, „unionist” ș.a. mitropolitul Dosoftei? În toate scrierile lui, în titlul lucrării sau în prefață, e utilizat glotonimul *limba română*: „... am îndireptat bogate cuvinte ce se află schimbate într-această carte, carile rumânia nu să potrivește cu sîrbia” (**Psaltirea de-nțeleș**, Iași, 1680), „...cu cît ne-a fost știința limbii rumânești, am nevoit de le-am scos de pre grecește și de pre sîrbește pre limba rumânească” (**Viața și petreacerea svinților**, Iași, 1682-1686), *Liturghierul* lui Dosoftei se numește **Dumnedzâiasca liturghie acmu întâi tipărită rumânește...**, iar denumirea originală a **Psaltirii în versuri** e **Psaltirea svântului proroc David pre limba rumânească...**

M. Costin și D. Cantemir au vorbit cu secole în urmă concludent despre numele autentice al neamului și al limbii noastre.

Este amoral să atestezi la aceste personalități notorii doar termenii „moldovean” și „limbă moldovenească” pentru a promova ideea unei noi națiuni (separatiste) și a unei noi limbi. Cu argumente incontestabile M. Costin susține că românii de pretutindenii sînt „toți un neam”, că o „mare dovadă neamurilor din ce rădăcină și izvor sîntu” (II, p. 43)⁸ este numele lor, că „acela carile este vechiu nume acestor țări și țării noastre, Moldovei și Țării Muntenesti, numele cel dreptu de moșie este rumân” (II, p.45). Autorul **Cronicii polone** afirmă: „Ca și noi, și muntenii se numesc rumâni”

(I, 219), „numele cel mai adevărat autentic, de la primul descălecat prin Traian este *rumân* sau *romanus*, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dinșii..., același nume este dat îndeobște și muntenilor și moldovenilor și celor ce locuiesc în țara Transilvaniei” (I, 224).

Și în opera lui D.Cantemir se caută cu febrilitate dovezi pentru a promova ideea că locuitorii de pe ambele maluri ale Prutului ar constitui națiuni diferite, cu limbi diferite. Sînt evitate, din rea-voință, ideile limpezi expuse cu fermitate despre unitatea poporului și a limbii române, despre etnonimul și glotonimul nostru adevărat. Unitatea poporului și a limbii noastre este explicată de autorul **Hronicului...** prin faptul că romanii „sînt moșii strămoșii noștri ai moldovenilor, ardelenilor, muntenilor și a tuturor, oriunde să află, a românilor, precum și singur numele cel de moșie ne arată (români chemîndu-ne și limba cea părintășcă carea românească sau latinească iaste) nebiruit martur ne iaste” (H., I, 87).⁹ Numele de obște de român îl desprindem și din denumirea unuia dintre capitolele **Hronicului...**: „Arată-se pe scurt precum niamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor (carii cu toții cu un nume de obște români să chiamă) să fie din rodul său hiriș români (H., I, 87).” Același nume îl poartă structurile statale apărute pe teritoriul fostei Dacii, precum și locuitorii acestora: „Hronicon daco-romanii, adecă a țărîlor românești” (H., II, 63), „țărîlor românești” (H., I, 158), „țările acestea carele români și astăzi le țin” (H., II, 63), „statul țărîlor românești de după prada Batie hanul” (H., II, 150), „români cești din coace de munți, adecă din Moldova și din Țara Românească” (H., II, 154). „Voievodul de moșie, domn al Moldovei”, D. Cantemir, pe întreg parcursul operei își declară apartenența la neamul românesc (numit și moldovenesc, dacă e vorba, concret, de locuitorii Țării Moldovei): *neamul nostru al românilor* (H., I, 89, 94), *români noștri* (H., I, 105, 131, 135 ș.a.). Limba în care a scris **Hronicul...** D.Cantemir este nu-

mită română: „...noi, moldovenii, la fel ne spunem români, iar limbii noastre nu dacică, nici moldovenească..., ci românească...”¹⁰; „Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor întîi pre limba latinească izvodit, iară acmu pre limba românească scos”.

În sprijinul rădăcinilor istorice ale etnonimului *român* și ale glotonimului *limba română* profesorul A. Ciobanu aduce probe concludente nu numai din literatura română veche, ci și din cea a scriitorilor clasici, oferind posibilitatea cititorului de a trage concluzia că implicarea termenilor de *moldoveni* și de *limbă moldovenească* drept instrument de luptă ideologică împotriva închipuiților dușmani ai statalității, împotriva „românizatorilor” nu consolidează independența și suveranitatea noastră, ci, dimpotrivă, dezbină unitatea națională.

NOTE

¹ A. Ciobanu, *Unele cauze ale erodării factorului „conștiința națională”*, în *Limba Română*, Chișinău, 1995, nr. 4 (22), IV, p. 71.

² Actele legislative ale R.S.S. Moldovenești cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea la grafia latină, Chișinău, 1990, p. 3-5.

³ Anatol Ciobanu, *Privire retro- și prospectivă asupra situației lingvistice din Republica Moldova // în Probleme actuale de lingvistică. Omagiu profesorului universitar Valeriu Rusu*, Chișinău, 2002, p. 152.

⁴ Vladimir Beșleagă, *În miinile cui este soarta limbii? // Limba Română*, 1999, nr. 6-8, anul IX, Chișinău, p. 9.

⁵ Anatol Ciobanu, *Limba și statul*, în *Literatura și arta*, nr. 46 (3038), 13 noiembrie 2003, p. 2.

⁶ Varlaam, *Opere*, Chișinău, 1991, p. 20.

⁷ *Ibidem*, p. 22.

⁸ M.Costin, *Opere*, vol. I-II, București, 1965.

⁹ D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, vol. I-II, București, 1999-2000, p. 87.

¹⁰ Citat după *Istoria gîndirii lingvistice românești, Texte comentate*, I, București, 1987, p. 58.

Ana BANTOȘ

VERBA VOLANT, SCRIPTA MANET!

Anul 1988 a fost perioada celor mai aprige controverse privind necesitatea decretării statalității limbii și a revenirii la grafia latină. Pe tapet se aduceau multiple argumente, care erau răstălmăcite și comentate caraghios în presă. Aveau loc ample manifestări de stradă, și basarabeanul, vorba cîntecului (dar așa se întîmpla aievea), mergea „și la botez cu tricolorul”. Toată suflarea („rîul, ramul”) era contaminată de dorința de a depăși inocența, ignoranța și incompetența. Poporul își revendica dreptul, dat de Dumnezeu, la istoria și cultura națională. În Parlament însă cu greu răzbătea *vox populi*. Era natural ca intelectualii să nu stea în expectativă. În acele împrejurări conta mult, ca de altfel și astăzi, ținuta, capacitatea de a argumenta și de a convinge forțele adverse că adevărul și dreptatea sînt de partea noastră. Memorabilă în acest sens a fost o ședință ce a avut loc la Academia de Științe din Moldova și la care au participat cei mai prestigioși savanți romaniști din ex-Uniunea Sovietică, în frunte cu Vladimir Solnțev. În prezența unui public numeros, într-o atmosferă incandescentă, s-a discutat pe parcursul unei zile întregi despre „rolul”, „ros-tul” și „eficiența” declarării limbii de stat și a revenirii la grafia latină. Vorbitorii se perindau la tribună, consumînd întreg registrul de tonuri și tonalități: de la atitudinea lașă, conformistă, arogantă, obraznică la cea echidistantă, competentă, curajoasă. Părea, însă, că întrunirea se va încheia fără a aproba vreun document, mai ales că delegația sosită de la Moscova urmărea lucrările fără a interveni și, mai cu seamă, fără a lua o poziție clară în problemele examinate. Moderatorul acad. Silviu Berejan, directorul Institutului de Limbă și Literatură al A.Ș.M., a avut dificila misiune de a menține echilibrul dezbaterilor, firul aprinselor discuții riscînd să se rupă în orice moment. Or, ședința respectivă urma să aibă consecințe asupra derulării multor evenimente ulterioare. Iată de ce era nevoie de calm, de răbdare, de spirit tolerant, căci sala era asemenea unui butoi cu pulbere gata să explodeze. Au fost ore în care totul depindea de un cuvînt, de o frază, de un gest. Izbînda obținută cu greu atunci se datorează multor savanți de la Academie. Rememorînd acea zi în minte, îmi apar figurile a trei dintre lingviștii noștri: a domnului academician Silviu Berejan, a domnului Nicolae Mățaș, cu alura de distins profesor și om de știință, care știa să intervină cu mult tact în dezbateri, și, în mod special, a domnului profesor Anatol Ciobanu. În calitate de martoră a respectivului eveniment, nu voi uita niciodată următorul fapt: în momentul în care se părea că argumentele sînt epuizate, la fel ca și forțele celor din sală, conducătorul delegației, Vl. Solnțev, surzînd cuceritor, a accentuat: „Întrucît dumneavoastră sînteți de origine latină, ar trebui să țineți cont și să vă conduceți de proverbul latinesc **Festina lente!**”

Din centrul sălii s-a ridicat atunci profesorul Anatol Ciobanu, care, pe un ton plin de respect, de atenție și de amabilitate, i-a spus distinsului savant moscovit: „Vă apreciem pentru că ne-ați amintit de proveniența noastră latină, dar tot latinii afirmau: **VERBA VOLANT, SCRIPTA MANET!**”

Solnțev, cucerit de replica inteligentă a profesorului nostru, a zîmbit iluminat solar în forul său interior, după care cumpăna dreptății a înclinat spre partea împătimitilor basarabeni. Fraza a fost determinantă în acea situație. A fost cuvîntul potrivit la locul potrivit, rostit de Omul potrivit. A fost, în fine, **cuvîntul** care s-a dovedit decisiv în cîștigarea unei bătălii.

Pentru această *potrivire de gînd, de vorbă și de faptă*, Vă aducem în dar florile recunoștinței, iubite domnule profesor Anatol Ciobanu.

Să ne trăiți că acum ne trebuieți mai mult ca oricînd!

Irina CONDREA

CULTIVAREA LIMBII – O PREOCUPARE CONSTANTĂ

În cadrul investigațiilor științifice ale profesorului Anatol Ciobanu problemele de cultivare a limbii ocupă un loc central, această tematică se reliefează pronunțat și nu dispare niciodată din vizorul savantului. Oricare ar fi tematica investigațiilor – sintaxă, semantică, sociolingvistică etc. –, din ele nu lipsește unghiul de vedere al normei literare și îndemnul de a o cunoaște și a o respecta.

Aceste lucrări izvorăsc din dorința specialistului, profesorului de a propaga un mod de exprimare corectă, de a analiza și a explica lacunele și deficiențele din scrisul și vorbirea conașionalilor noștri. Este atitudinea savantului mereu atent la pulsul verbului matern, a lingvistului care nu se erijează doar în postura de teoretician și filozof al limbajului, ci coboară în vârtoarea acestui fenomen, halucinant uneori, care este limba vie – vorbită, scrisă, modelată de poeți, frământată de publiciști, rostită de actori, profesori ori țărani, studiată, cu sfială și pietate, de numeroșii învățăcei ai Domniei sale.

Problemele de cultivare a limbii române au fost totdeauna în atenția celor mai cunoscuți lingviști, drept puncte de reper servind întotdeauna bine cunoscutele lucrări, semnate de acad. Iorgu Iordan, acad. Ion Coteanu, prof. dr. Mioara Avram – autori notorii care au stimulat acest domeniu al lingvisticii și au servit ca exemplu pentru mulți cercetători.

În spațiul nostru au fost totdeauna prezenți cu materiale de cultivare a limbii Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Vitalie Marin, Ion Melniciuc, Anatol Eremia, Elena Constantinovici, Anton Borș, Maria Cosniceanu, Valentin Mândăcanu – sunt doar câțiva dintre cei pomeniți

Irina Condrea este din rândul „numeroșilor învățăcei”

de prof. Ciobanu în prefața cărții **Limba maternă și cultivarea ei**, despre care autorul scrie că poartă un caracter științifico-didactic.

Lucrările de cultivare a limbii scrise de prof. A. Ciobanu au o structură specifică și un stil inconfundabil. Ceea ce le deosebește de alte lucrări de acest gen este numărul mare de exemple, minuțios înregistrate și pașaportizate. Pentru A. Ciobanu este exclus să comenteze o expresie, un fenomen de limbă luat la întâmplare, din auzite, de nu se știe unde – tot ce se examinează este documentat și argumentat, prezentat cu maximă acribie chiar. Același lucru îl cere și discipolilor săi – atunci când cineva face o afirmație, o constatare, prezintă o ipoteză teoretică, prima întrebare a prof. A. Ciobanu este „Cum exemplifici?”. Și toată lumea știe că argumentul suprem este secvența extrasă din operele scriitorilor, din alte texte de valoare, citatul bine încadrat în context și comentat judicios, referința la dicționarele academice – totul trebuie realizat cu maximă atenție și cu precizie, fără a denatura ideea sau contextul inițial.

Primele lucrări de cultivare a limbii, scrise de prof. A. Ciobanu, au fost dictate de necesitățile didactice, de procesul de instruire și de formare a cadrelor de pedagogi, care urmau să-și desfășoare activitatea în școlile republicii. Cartea **Să scriem și să vorbim corect**, apărută la Editura Lumina în anul 1970, conține o serie de articole și tablete grupate în câteva compartimente: fonetică, vocabular, morfologie, sintaxă și stilistică, adică exact ceea ce se predă în școală, dar din perspectiva corectitudinii exprimării, în acest sens fiind semnificativ chiar și titlul introducerii – „Școala și problemele de cultivare a limbii”.

Parcurgând paginile cărții, putem constata că autorul ia în discuție cele mai importante și mai stringente probleme care țineau de dezvoltarea și lărgirea ariei de funcționare a limbii. Se știe, de exemplu, că introducerea în alfabetul oficial „moldovenesc” (cel având la bază alfabetul rusesc) a literei **ж** pentru redarea africatăi **gi**, în anul 1967, a fost un important pas pe calea instaurării normei ortoepice a limbii române literare. Regulile de utilizare (în special de pronunție) ale lui **gi**, formulate atunci de profesorul A. Ciobanu, pornesc de la criteriile etimologic, fonetic, morfologic și, de fapt, au rămas valabile și pentru o altă extrem de importantă reformă, care a deschis pe deplin drumul limbii române literare pe aceste meleaguri – revenirea la grafia latină în anul 1989.

Studierea limbii literare, în special a normelor ei, nu este, în accepția profesorului A. Ciobanu, un scop în sine. Limba literară trebuie studiată pentru a fi cunoscută și a fi propagată, de aceea anume cultivarea limbii reprezintă una dintre finalitățile practice ale lucrului de filolog.

Cultivarea limbii întotdeauna pornește de la cuvânt, de la înțelegerea și utilizarea lui corectă în funcție de context și de situație și cu cât mai bogat este bagajul de cuvinte al unui vorbitor, cu atât mai profundă și mai nuanțată este gândirea lui. Dar acest bagaj se acumulează cu eforturi și tenacitate, de aceea sfatul profesorului Ciobanu pentru tinerii studioși

este ca, la lectura unui text, să nu treacă niciodată peste un cuvânt necunoscut, chiar dacă sensul este clar din context. Explicarea utilizării neologismelor ține anume de această practică instituită de prof. A. Ciobanu. Pe parcursul anilor de profesorat, lucrând cu zeci și sute de studenți, distinsul dascăl s-a convins că îndemnul și cerința de a cunoaște neologismele trebuie mereu reînnoite, că studenții trebuie învățați, deprinși, obligați să simtă cuvântul și să-și formeze ceea ce pentru un filolog este o trăsătură de primă necesitate – simțul limbii. Din numeroasele lucrări de laborator și seminare cu studenții s-au adunat materialele care au format un faimos „Dicționar grotesc”, titlu preluat de la Vasile Alecsandri și care a fost folosit cu succes de mai mulți autori de tablete de cultivare a limbii.

În cartea **Să vorbim și să scriem corect** prof. A. Ciobanu prezintă o listă de neologisme și sensurile lor „grotești” în accepția unor studenți. Asemenea răspunsuri date atunci de cei chestionați au fost calificate de prof. Ciobanu drept „zguduitoare”, ca exemple figurând: *abundență* – explicat drept „lipsă de ceva”, *perfid* – „ceva curat, drept”, *a tachina* – „a discuta ceva” și altele. Intuiția de profesor, de dascăl i-a dictat încă atunci profesorului Ciobanu că pentru studenții moldoveni neologismele sunt punctul vulnerabil, că necunoașterea lor știrbește cu mult posibilitățile de exprimare și de dezvoltare a capacității de a gândi. Deși au trecut ani și ani, putem constata că și astăzi la capitolul neologisme studenți basarabeni nu excelează, căci chiar în 2004 unii au dat explicații tot atât de „zguduitoare” pentru o serie de cuvinte din aceeași listă, considerând, de exemplu, că *perfid* înseamnă „lacom”, *indulgent* – „fără milă”, *taciturn* – „de noapte”, *ipocrit* – „nemernic”, *a delibera* – „a demisiona”, *a imputa* – „a adăuga” sau „a tăia (un picior)”, *a pleda* – „a pătrunde” ș.a. Astfel că faimosul „dicționar grotesc” poate fi continuat, fapt ce demonstrează că „punctul nevralgic” al instruirii filologilor a fost

stabilit corect de prof. Ciobanu și că „boala neologismelor” trebuie ținută în permanență sub control.

Practic, toate subiectele luate în discuție în cartea **Să vorbim și să scriem corect** s-au dovedit „perene”, căci fiecare generație de studenți, de vorbitori basarabeni, calcă tot cam pe aceeași greblă a ignoranței.

O particularitate distinctivă a scrierilor profesorului A. Ciobanu este modalitatea de a exemplifica. Studiile, articolele sau tabletele de cultivare a limbii, semnate de Domnia sa, nu sunt doar niște constatări savante și seci. Ideile sunt argumentate cu opțiunile altor autori, cu multiple exemple, uneori făcându-se chiar și statistica frecvenței, pentru a putea urmări evoluția cazului. Anume în felul acesta au fost examinate structurile tributare modelului rusesc, de tipul „trebuie de lucrat”, „trebuie de a examina”.

Corectitudinea exprimării orale și scrise la nivel lexico-gramatical și stilistic este vizată în toate materialele incluse într-un amplu volum intitulat **Limba maternă și cultivarea ei**, apărut în 1988, cu alfabet rusesc încă. Prof. A. Ciobanu se referă și aici la cele mai specifice cazuri de încălcare a normei literare, explicând cauzele devierilor și indicând căile de corectare a erorilor. În carte apare un capitol inedit, care constituie o punte de legătură între lingvistică și literatură – cel intitulat „Odă limbii materne” și care conține numeroase aprecieri, cugetări, citate din operele marilor scriitori, din scrierile multor personalități de vază, ce demonstrează cu prisosință importanța limbii în viața socială și în formarea omului. După numărul și importanța scriitorilor, filozofilor, criticilor citați, acest capitol, dar chiar și volumul în întregime, ar putea concura cu o adevărată lucrare de istorie sau teorie a literaturii, iar o serie de paragrafe, cum ar fi cele intitulate „Limba maternă și scriitorul”, „Cuvântul – forța motrice a limbii materne”, „Scriitorul și munca lui asupra cuvântului matern”, pot servi și acum ca material didactic la predarea unor compartimente de literatură în școli și în licee.

Gramatica, transformată adeseori într-o disciplină seacă și plictisitoare, capătă, în expunerea profesorului Ciobanu, culori vii și atractive, căci Domnia sa mizează totdeauna pe cuvântul viu, pe „vorba dulce” și expresivă a scriitorilor. Orice elev va reține mai ușor formele verbale, dacă regulile gramaticale vor fi ilustrate cu astfel de citate inspirate alese, cum este cel dintr-o poezie a lui Petru Zadnipru:

Vreamea *trece* și *ne trecem*,
Cum *trec* toate pe pământ.
Și pe lângă multe *trecem*,
Observându-le *trecând*.
Însă fie spus *în trecăt*,
Relele ce *s-au trecut*
Nici prin cap *să nu ne trecă*
Să le *trecem* la *trecut*.

Mulțimea de reguli, fie ortografice, fie de punctuație, îi șochează pe mulți, și distinsul profesor, care trebuie să le explice și să le propage, face acest lucru printr-o inedită „polemică” cu cei care dau vina pe gramatică, prezentând un fragment din poezia „Trăiască Don” de Dumitru Matcovschi:

El s-a bătut cu morile de vânt,
Iar eu mă bat – ai, prostul! –
c-un cuvânt,
C-o virgulă, c-un punct, cu două
puncte,
Cele mai simple, cele mai
mărunte,
Și bătlia e înverșunată –
Aproape că nu birui niciodată.

Acest fragment este inserat în capitolul intitulat „Punctuația și cultura limbii scrise”, iar comentariul profesorului este următorul: „Poetul în bătlia înverșunată cu virgula nu poate birui, pentru că, deși nu vede rostul, până la urmă e obligat să plaseze „îndărătnicul” și „încăpățanatul” semn de punctuație”. Deși tributară în anumite privințe ideologiei oficiale a timpului, căci altfel nu se putea, cartea **Limba maternă și cultivarea ei** a servit și poate servi și azi drept călăuză pentru profesori, pentru studenți și pentru toți cei care nu sunt indiferenți față de cuvânt, care cunosc și prețuiesc forța lui.

Profesorul Anatol Ciobanu a răspuns întotdeauna solicitării de a

O nouă întâlnire cu Eugen Coșeriu la Chișinău (2000)

veni în fața publicului larg cu materiale de cultivare a limbii, atât de necesare la noi. În anii '90, când televiziunea Moldovei realiza cu regularitate și pune pe post emisiuni de cultivare a limbii, care, de altfel, aveau o durată incredibilă azi – de câte 30 de minute, cu rubrici permanente și dialoguri cu telespectatorii, profesorul Ciobanu a apărut și în ipostaza de prezentator al acestei emisiuni. Dar, spre deosebire de alți participanți – profesori, jurnaliști, savanți –, dl A. Ciobanu era și aici înconjurat de studenți de la litere. Învățăceii Domniei sale încercau să-și expună opiniile, să dialogheze sau chiar să polemizeze pe marginea unor subiecte – era și aceasta o modalitate de a forma tinerii specialiști, o școală pe care numai profesorul Ciobanu a putut s-o mențină un timp, dar care, din păcate, a dispărut o dată cu emisiunile realizate pe atunci atât de inspirat și cu atâta dăruire de redactorul Lidia Popodneac. Și dacă Televiziunea Națională, aflată mereu în criză, ar scoate acuma de pe rafturi și ar pune pe post emisiunile semnate de această distinsă doamnă, tele-

spectatorii ar avea doar de câștigat, căci adevărul nu se învechește niciodată. Altfel când îl vom mai vedea pe distinsul profesor, înconjurat de învățăceii săi, pe ecranul televizorului? Când va îndrăzni televiziunea să-i ofere microfonul? Deocamdată aceste întrebări rămân, din păcate, retorice.

Chiar dacă este lipsit de această tribună, profesorul A. Ciobanu a fost și rămâne mereu pe poziții, fiind unul dintre autorii permanenți ai rubricii de cultivare a limbii de la revista *Limba Română*, chiar de la primul număr al ei. Pe parcursul celor paisprezece ani de apariție, materialele semnate de Domnia sa nu au lipsit din paginile publicației.

În numeroasele bătălii pentru instaurarea adevărului științific, prin intermediul revistei *Limba Română* profesorul Anatol Ciobanu a avut și are un cuvânt greu de spus, cuvânt care trage mult la cântarul dreptății și se află mereu în slujba celor care vor să aibă o limbă elevată, ce poate servi din plin cultura și spiritualitatea românească.

Ion CIOCANU

CONTRIBUȚIE IMPORTANTĂ LA ASANAREA LIMBII

Unul dintre studiile fundamentale în problemele limbii vorbite la est de Prut, publicat după 1989, e intitulat **Eroziunea conștiinței naționale a românilor moldoveni** și aparține doctorului habilitat în filologie, profesor universitar, membru corespondent al Academiei de Științe din Republica Moldova Anatol Ciobanu. Autorul pornește de la considerația oficială cu privire la „așa-zisa conștiință națională a moldovenilor”: „Cică la recensământul din 1 ianuarie 1989 aproximativ 2.700.000 de persoane din fosta R.S.S.M. au confirmat că limba lor maternă e moldovenească” (a se vedea culegerea colectivă **Limba română este patria mea**, Chișinău, Revista *Limba Română*, Fundația Culturală „Grai și Suflet”, 1996, pag. 65).

Anatol Ciobanu dezvăluie pe îndelete cum s-a constituit „așa-zisa conștiință națională a moldovenilor” în condițiile draconice ale regimurilor țarist și sovietic, ea fiind „direct proporțională cu mediul în care se dezvoltă individul, cu ideile care i se implementează din anii de școală, cu modul de a i se explica originea, trecutul istoric al neamului său, natura și importanța limbii materne...”, și subliniază că „toate aceste componente indispensabile ale conștiinței naționale ne-au fost deformate (ca să nu spun batjocorite) de la 1812 încoaice (cu mici întreruperi: 1918-1940 și 1941-1944). Limba și neamul au fost tot acest timp amenințate cu moartea de două imperii: rus și sovietic”.

Desigur, „odioasa politică imperială s-a extins, în primul rând, asupra

școlilor de toate gradele, deoarece principala țintă a colonizatorilor țariști era deznaționalizarea învățământului, anihilarea spirituală a tinerelor generații de autohtoni, modelarea sufletelor, a conștiinței naționale în direcția supunerii oarbe *modus-ului cogitandi* al opresorilor”.

Este adevărat că în Basarabia anilor 1918-1940 învățământul în limba română și-a revenit întrucâtva, dar în 1944 „aproape toți intelectualii, în primul rând corpul profesoral-didactic, de frica deportărilor în Siberia, au luat toiagul pribegiei, refugiindu-se peste Prut”. Eminentul savat citează surse oficiale (ziarul *Советская Молдавия* din 23 februarie 1991), care denotă că în 1944 în județul Bălți din 2.180 de profesori de toate gradele au rămas 129; în județul Cahul din 1.286 au rămas 10; în județul Soroca din 980 au rămas 18; în orașul Bălți din 240 au rămas 13; în orașul Chișinău din vreo 500 au rămas 70. Consecința acestui fapt generat de invazia barbarilor de la răsărit, dornici de a-și întoarce un teritoriu românesc, răpit de ei în mod fraudulos în 1812, a fost că „la catedrele universitare și în școlile medii de cultură generală au venit mulți oameni educați în spirit antinațional, antiromânesc, care aveau misiunea de partid să infiltreze în mințile a zeci de serii de absolvenți ai diferitelor așezăminte de învățământ ideea că moldovenii din Basarabia nu sunt români, că limba lor e moldovenească, și nu română, că ei formează o națiune aparte, diferită de cea de peste Prut, că alfabetul rusesc (chirilic) este cel mai adecvat pentru limba „moldovenească”, pentru că este „al nostru, strămoșesc”, iar cel latin ne-a fost impus de către „ocupanții români ai Basarabiei” în 1918. Pe baza acestor inepții și enormități, s-a format *conștiința națională* a câtorva generații de basarabeni în perioada de după război, care au ajuns astăzi la vârsta maximă de 45-

55 de ani și care, poate fără voia lor, neglijează, resping, uneori chiar urâsc ceea ce e românesc (limba, istoria, cultura)”.

Bineînțeles, în anii puterii sovietice „pe de o parte, limba maternă (a băștinașilor republicii. – I.C.) nu a mai fost oprită (ca pe vremea țarismului), dar pe de altă parte s-a interzis a i se zice română, inventându-se o „teorie” deșucheată despre așa-zisa „limbă moldovenească”, diferită de cea română. Pe de-o parte, se vorbea de înflorirea limbii naționale, iar pe de altă parte, se promova pe toate căile așa-zisul bilingvism moldo-rus, în urma căruia moldovenii trebuiau să cunoască în mod obligatoriu și limba rusă, iar nemoldovenii continuau a comunica, la orice nivel în public, numai în rusește”.

Prima concluzie a autorului este că „mankurtizarea elevilor, pervertirea conștiinței lor naționale porneau anume din instituțiile mixte moldo-ruse, inventate *ad hoc* de vechiul regim”, că „visul de aur al regimului totalitar era bine cunoscut: a-l face pe românul basarabean să-și uite cât mai repede limba maternă – româna, istoria proprie – istoria românilor, tradițiile, credința în Dumnezeu și să se transforme în *homo sovieticus* – individ cu creierii spălați, îndoctrinat până la refuz cu tot felul de teorii „internaționaliste”, total indiferent față de soarta neamului său”.

A doua concluzie a savantului este că „tragicul proces de alterare a conștiinței naționale a moldovenilor s-a manifestat și prin decizerea oficială a unora de limba maternă (numită atunci „moldovenească”) în favoarea limbii ruse”, concluzie întemeiată și pe rezultatele statisticilor: „Astfel, la Recensământul din 1969 circa 40.000 de moldoveni au declarat că limba lor maternă e rusa; la cel din 1979 – 82.000 de persoane și la cel din 1989 (ultimul) – 130.000 de moldoveni au afirmat că limba lor maternă e rusa!”.

Faptul că în condițiile afurisite ale regimului comunist majoritatea băștinașilor acestui pământ și-au numit limba maternă „moldovenească” trebuie înțeles mai curând ca un act de curaj, că ei n-au căzut pradă rusificării acerbe, ridicate la rang de politică lingvistică a statului. În contextul unei atare politici, este de la sine înțeles de ce moldovenii din republică nu s-au declarat români și nu și-au numit limba maternă – română: etnonimul *român* și glotonimul *limba română* cu referire la moldoveanul est-prutean și la limba lui erau de-a dreptul interzise de regimul sovietic, astfel încât „argumentul” moldoveniștilor primitivi proruși că acesta s-a numit „moldovean” și și-a considerat limba – moldovenească denotă fari-seismul lor fără de margini.

De mare importanță pentru toți conașionalii noștri doritori de a înțelege just și profund lucrurile sunt considerațiile și concluziile domnului Anatol Ciobanu cu privire la rusificarea nesăbuită a orașelor republicii, la micșorarea groaznică a numărului băștinașilor în republică și la creșterea vertiginoasă a numărului rușilor și ucrainenilor veniți pe pământul nostru. Dar nu numai pentru informația bogată, tratarea corectă a acesteia și concluziile întemeiate, trase de autor din faptele autentice la care se referă, ne-am oprit în chip detaliat la articolul *Eroziunea conștiinței naționale a românilor moldoveni*. În viziunea noastră, acest foarte bine documentat studiu de sociolingvistică militantă constituie o temelie solidă în favoarea necesității stringente a acelei discipline a științei noastre, care se numește *cultivarea limbii*. Anume și mai cu seamă din timpurile și din condițiile istorice, sociale și culturale analizate de eminentul nostru lingvist vin calchierile de tot soiul, întrebuițarea cuvintelor de-a dreptul rusești în comunicarea concetățenilor noștri, topica greșită

În enunțurile formal românești, accentuarea eronată a vocabulelor și alte abateri, puțin spus nedorite, de la ortografia și ortoepia noastră națională, ca „la mine soția e bolnavă” („у меня жена болеет”), „mă duc la ogorod” (la grădină), „unde tu te duci?” („куда ты идешь?”), „diplómă” (corect: díplomă) ș.a.m.d.

Este adevărat că majoritatea studiilor și articolelor aparținând celor mai diferiți autori, axate pe probleme ale istoriei limbii noastre din perioada țaristă și din cea sovietică, ne dau același imbold puternic de a intensifica opera de cultivare a limbii strămoșești, de a aborda problemele de ortografie și de ortoepie în mod concret, pe bază de exemple probante, cu dezvăluirea convingătoare a mecanismului apariției greșelilor și neapărat cu formularea clară a soluțiilor de evitare a vocabularului macaronic și în genere a vorbirii și scrierii aproximative sau de-a dreptul incorecte. Dar acest lucru este cu atât mai adevărat în cazul lui Anatol Ciobanu, cu cât Domnia sa ne servește drept exemplu strălucit de promotor al unei vorbiri și scrieri bine îngrijite, bogate și plastice în cuvântările, prelegerile și articolele sale, inclusiv în cele mai recente, ca *O deviere de la norma literară: „superlativul excesiv”* (*Limba Română*, 2003, nr. 1, pag. 33-40) sau *Limba ca factor decisiv în politica națională a statului* (*Limba Română*, 2003, nr. 6-10, pag. 64-72), în cărțile sale mai vechi (**Probleme dificile de gramatică**, 1970; **Sintaxa propoziției**, 1984; **Sintaxa și semantica**, 1987 ș.a.) și mai noi (**Punctuația limbii române**, 2000) și, în chip deosebit, în două cărți speciale de teorie și de practică a cultivării limbii: **Să scriem și să vorbim corect** (1970) și **Limba maternă și cultivarea ei** (1988).

Scrise și editate cu mulți ani în urmă, în condițiile social-politice și culturale nefavorabile adevărului științific și istoric despre istoria, limba

și literatura noastră, ambele cărți în discuție ale lui Anatol Ciobanu sunt evident tributare respectivelor condiții. De aceea azi le putem aprecia în toată importanța lor numai în funcție de contribuția reală adusă la corectitudinea rostirii și scrierii conaționaliilor noștri în contextul respectiv. Or, pentru acea perioadă cărțile la care ne referim au constituit niște surse absolut necesare cultivării unei limbi îngrijite, surse la fel de bogate și de instructive ca și originala și până în prezent utila și des pomenita carte a lui Valentin Mândăcanu **Cuvântul potrivit la locul potrivit**. Exceptând citatele, exemplele, unele nume folosite de autor în spiritul ideologiei anilor '60-'70, cărțile lui Anatol Ciobanu merită – și ele – să fie repuse în atenția publicului numeros, să-și găsească aprecierea în măsura în care problemele abordate de autor au rămas nerezolvate și în care contribuția Domniei sale la îmbunătățirea în continuare a vorbirii și a scrierii noastre se dovedește de un real și mare folos.

Rămân actuale unele precepte vehiculate de autor începând cu introducerea intitulată *Școala și problemele de cultivare a limbii*: „Un vocabular bogat și variat denotă întotdeauna și o cultură mai mare, iar un vocabular sărăcăcios și confuz trădează un nivel scăzut de cultură a vorbitorului”, „...Numai ridicându-și nivelul de cultură generală, poporul poate constitui un indiciu de prim rang al nivelului atins”, „Fiecare membru al corpului didactic, indiferent de obiectul pe care îl predă, e obligat să posede normele fonetice, lexicale, gramaticale și stilistice ale limbii... și, cu multă răbdare și tact, să le altoiască elevilor atât la lecții, cât și în procesul lucrului extrașcolar”, „Învățătorul de limbă și literatură nu trebuie să lase neobservată nici o greșeală de exprimare atât la elevi, cât și la colegii învățători. Din partea

lui se cere o intervenție cât se poate de activă când e vorba de comiterea unor greșeli de limbă (gramatică, stil, ortografie, punctuație ș.a.) în lozincile, anunțurile și materialele ilustrative, ce se afișează în localul școlii”.

Remarcăm alegerea judicioasă de către autor a unor citate din confrății de breaslă lingviști, menite să-i susțină opțiunile teoretice: „În procesul de predare învățătorii... întâmpină adesea multe greutăți care se datoresc... menținerii în limba copiilor a particularităților dialectale ale graiului local (mai ales, la sate) și a unei exprimări amestecate moldo-rusești (mai ales, la oraș)” (din Nicolae Corlăteanu și Ion Mocreac), „Studierea limbii în școala medie are următoarele obiective principale: 1) asimilarea conștientă a legităților limbii prin studierea sistematică a gramaticii; 2) dezvoltarea gândirii și a exprimării corecte orale și scrise ale elevilor; 3) cultivarea dragostei pentru limba maternă și a interesului pentru cunoașterea bogăției ei lexicale, pentru exprimarea plastică” (din Ion Ciornăi), „Înalta cultură a exprimării orale și scrise, simțul limbii materne și profunda ei cunoaștere, folosirea pricepută a mijloacelor expresive constituie cel mai bun sprijin și cea mai exactă caracteristică pentru fiecare cetățean în activitatea lui pe tărâm obștesc și în munca lui de creație” (din Viktor Vinogradov).

Distinsul nostru lingvist numește câteva lacune esențiale referitoare la lexicul elevilor, dar, de altfel, nu numai al lor: „a) insuficiența asimilării a stratului livresc sau neologic de cuvinte. Mulți elevi sunt tentați să folosească «neologismele» la voia întâmplării, „după auz” (brad – pentru *bard*; a mira – pentru *a admira*); b) confundarea paronimelor (*a obține* – *a abține* – *a reține*; *interesant* – *interesat*; *emoționant* – *emoționat*; *înaintaș* – *înaintat* ș.a.); c) tendința spre exprimare bombastică și spre invenție

anarhică de cuvinte (de exemplu, a cadona, genialism, decapitulare, ansamblitate ș.a.); d) necunoașterea sensului unor cuvinte obișnuite (de exemplu, *a slobozi*: În 1918 *a fost slobozit* Decretul despre pace; *a scoate*: Lenin *a scos* teoria despre...; *a împlini* – pentru *a îndeplini*; *a încurca* – pentru *a împiedica* ș.a.)”.

Acestea și alte dezvăluiri și, respectiv, sarcini ale cultivatorilor limbii noastre nu și-au pierdut nici azi importanța și actualitatea.

Menționăm neapărat unele tentații de-a dreptul „subversive” ale lui Anatol Ciobanu – în contextul concret al timpului – de „a «ieși» din cadrul alfabetului rusesc”. Autorul cărții de la 1970 se sprijină, în chip diplomatic, pe unele idei lansate de lingviști de alte naționalități în cărți editate la Moscova, pentru a putea afirma cu toată îndreptățirea că „alfabetul rusesc nu putea satisface pe deplin toate limbile, deoarece în fiecare limbă națională există sunete (foneme) necaracteristice pentru limba rusă... Pe de altă parte, unele sunete și, respectiv, litere specifice pentru limba rusă nu există în alte limbi naționale”, drept care „lingviștii s-au văzut constrânși de a se dezice de metoda de copiere (fotografiere) a alfabetului rusesc și au recurs la introducerea de litere și semne diacritice suplimentare în vederea redării cât mai adecvate a componenței fonetice a limbilor lor naționale”, iar între aceștia „și lingviștii moldoveni, conștienți de faptul că orișice alfabet «e obligat să reflecte la maximum specificul limbii și să asigure o asimilare rapidă și ușoară a științei de carte în limba maternă», în anii postbelici s-au străduit să perfecționeze, în măsura posibilităților, alfabetul moldovenesc întocmit pe baza grafiei ruse”.

Am citat o mică parte a schelării pur teoretice pe care a putut fi adoptată în 1957 „noua” ortografie a limbii noastre și introdusă în alfabetul

moldovenesc în 1967 africata ж alături de fricativa ж.

Lucrurile de această natură n-ar prezenta un interes deosebit dacă nu ar adevăra clar și răspicat complicata și anevoioasa cale a lingvisticii noastre spre izbăvirea de alfabetul chirilic neprielnic limbii române și spre adoptarea – abia în 1989 – a alfabetului latin. Dezvăluindu-le pe îndelete, în deplină cunoștință de cauză, cu un binevenit lux de amănunte și nu fără un anumit curaj științific, dublat – în subsidiar – de un tot atât de real risc în planul carierei, Anatol Ciobanu ne-a lăsat o pagină vie a istoriei de-a dreptul zbuciumate a lingvisticii noastre, pagină completată – în același studiu meritoriu – de o mulțime de exemple concrete privind întrebuintarea corectă a africater și, în paralel, a fricativei luate în discuție atunci, în 1970.

Nu și-au pierdut nici pe departe actualitatea studiile *Limba natală sau limbă maternă, Utilizarea unor cuvinte omorizice* (cu exemplificările *înaintaș – înaintat, interesat – interesant, impresionat – impresionant, emoționat – emoționant*), *Singuri în fața... neologismelor* (cu subtitlul „Din vocabularul elevilor”), *Creații de cuvinte* (cu două compartimente: „Creații recunoscute” și „Invenții nejustificate”), *Dicționar grotesc* (cu subtitlul „Haz de necaz!”), *Frazeologisme folosite greșit* și, practic, toate celelalte incluse în cartea **Să scriem și să vorbim corect**.

Specialiștii în domeniu ar putea obiecta colegului lingvist o prea stăruitoare citare a exemplelor de întrebuintare corectă și, alteori, greșită a paronimelor, neologismelor și a altor fenomene de limbă, însă marea armată de participanți ordinari la procesul de comunicare cotidian pot folosi cu mult folos pentru ei întreaga carte „veche” a profesorului septuagenar. Ca să-i intrigăm oarecum pe specialiști, le-am propune să cugete

asupra afirmației lui Anatol Ciobanu despre adjectivele *înaintaș* și *rotaș* din propoziția „Ca adjectiv, *înaintaș* se folosește cu referire la animale de tracțiune, mai ales cai, înhămați înaintea *rotașilor*”, ca să se convingă că și ei au ce descoperi în cartea la care ne referim.

Bogăția exemplelor pe deplin probante, analiza mecanismului apariției greșelilor și formularea soluțiilor optime privind corectarea acestora ne bucură la lectura unor adevărate studii (nu doar „tablete și articole”, după cum le subintitulează, din modestie, autorul), ca „*Incontinuu*” sau „*Incontinuu*”? „*De ce „a (se) dezbrăca*”? „*Gramatica – „școală a gândirii*” (cu sublinierea apăsată a greșelilor perfide ce se strecoară în enunțuri ca „Am fost la niște lecții de algebră și istorie”, „Învățătoarea conduce cercul de dans din școală și kolhozul Miciurin”, „În trecut Chișinăul avea doar un seminar teologic și câteva licee de fete și băieți”, în care se cere imperios reluarea prepozițiilor *de*, *din* și din nou a lui *de*, pentru a evita echivocurile regretabile).

Fără să abuzăm de referințe concrete la studiile din cartea **Să scriem și să vorbim corect**, conchidem că și după deceniile trecute de la publicarea lor acestea merită absolut toată atenția din partea specialiștilor și, mai cu seamă, a cititorilor neinstruiți îndeajuns sub aspect lingvistic. Avem datorია – bineînțeles, benevolă – de a le cita și populariza, chiar dacă am exprima cuvenitele rezerve referitoare la citatele din ideologii comunisti sau la unele teze astăzi depășite în virtutea evoluției întregii noastre culturi.

Concluzia prilejuită de relectura atentă, „cu creionul în mână”, după cum obișnuiește să spună distinsul profesor universitar, a cărții **Să scriem și să vorbim corect** se cere formulată și în privința cărții **Limba maternă și cultivarea ei**. E

tributară și aceasta – din motive bine cunoscute – ideologiei comuniste a timpului, fapt care ne cere discernământul științific de rigoare, însă dincolo de osanalele cântate „partidului și guvernului” citim – chiar în studiul inaugural – că „unii tovarăși cred per absurdum (greșit) că de problema propagării limbii materne, de cultivarea ei trebuie să se ocupe numai filologii și scriitorii. Nimic mai greșit! Treaba asta este a noastră a tuturor și a fiecărui purtător al limbii moldovenești în parte. După cum nici un om nu poate exista fără aer, tot așa el nu poate trăi fără limbă. Aerul trebuie să fie cât mai respirabil, cât mai bogat în oxigen, cât mai curat. Tot așa și limba trebuie să ne fie cât mai expresivă, cât mai bogată, cât mai perfectă”, că „greșelile ce se comiteau în paginile ziarelor acum 25 de ani se repetă, în fond, și în prezent, mulți purtători ai limbii noastre vorbesc aproape infect, în școlile de toate profilurile nu se respectă un regim unic de vorbire, absolvenții acestora precum și absolvenții nefilologi ai instituțiilor superioare au o pregătire lingvistică extrem de slabă”, că „starea generală a culturii lingvistice în republică este destul de tristă. Funcțiile sociale ale limbii moldovenești, în loc să se lărgească o dată cu dezvoltarea pe spirală a culturii băștinașilor, s-au îngustat. În această limbă nu se predau obiectele de profil în unele școli profesional-tehnice, în unele instituții de învățământ superior (de pildă, la medicină, agricultură, politehnică ș.a.). Puțin sau aproape deloc nu se practică limba maternă în diferite sfere ale vieții noastre, în multe instituții științifice, administrative, de stat ș.a.m.d.”, că „mulți specialiști cu studii superioare chiar (medici, ingineri, agronomi, tehnicieni ș.a.m.d.) nu sunt în stare a întreține o discuție de specialitate în limba maternă”.

Adevărul despre starea limbii noastre în epocă este reflectat just și sub aspectul ei practic, savantul aducând multe exemple concludente de degradare a exprimării concetățenilor noștri. Acest adevăr, dublat de soluțiile practice formulate de autor, apare cu și mai multă pregnanță în paragrafele *Cuvânt despre limba maternă*, *Limba maternă și învățătorul-filolog*, *Limba maternă și regimul unic de vorbire în școală*, *Lectura – mijloc eficient de însușire a limbii materne*, astfel încât chiar în compartimentele inaugurale cu pomenitele mai înainte osanale „partidului și guvernului” Anatol Ciobanu se dovedește un autentic, reductabil chiar cultivator al limbii noastre. Această calitate a sa este confirmată pe deplin de textele întemeiate pe observații practice, concrete ale vorbirii și scrierii conaționaliilor noștri în capitolele „Aberații frazeologice” (*Instituție superioară de învățământ sau instituție de învățământ superior?*, *Invenții frazeologice nejustificate ș.a.*) și „Corectitudine gramaticală”, îndeosebi în articolele *Un pronume buclucaș* (*Careva propuneri sau unele propuneri?*) și *Un fals obiect indirect* (*La mine mama-i bolnavă*). Distinsul profesor universitar acordă multă atenție importanței dicționarelor în opera de cultivare a limbii, tendințelor de dezvoltare a limbii noastre literare, diverselor probleme, în parte controversabile, ale punctuației (aspect reluat magistral în studiul **Punctuația limbii române**).

Dezvăluirile făcute în paginile de față adevăresc plenar contribuția importantă a savantului Anatol Ciobanu la opera concretă și, mai larg, la cauza imperioasă de asanare a limbii în condițiile nefaste în care a fost pusă atâta amar de vreme să se dezvolte limba română la est de Prut.

Ion MELNICIUC

PEDAGOG ÎNNĂSCUT

Pe timpuri, din neavând ce face, făceam orientare profesională. Ne duceam prin școli, pentru a le ajuta elevilor din clasele absolvente să-și aleagă, vorba vine, corect viitoarea lor profesie (și specialitate). Noi, filologii, lăudam, firește, Facultatea de Litere. Copiii, în naivitatea lor frumoasă, credeau că aici se pregătesc scriitorii, ziariștii, directorii de școli... Și veneau la noi cu nemiluita. Rar facultate să ne fi întrecut pe atunci la concursul-admitere.

Și tot așa ani la rînd.

Dar mai era un secret (știut de toată lumea!) al numeroaselor preferințe pentru filologie: ușor de învățat!

Așa, cel puțin, credea lumea.

Mie însă mi-a fost dat să cunosc contrariul. M-am convins de acest adevăr chiar la examenele de admitere la facultate.

Pe atunci testarea la limba și literatura română se făcea printr-un examen oral. Adică veneai în câmp deschis să lupți cu „aprigii” (în viziunea noastră) examinatori.

În 1960, concursul la Facultatea de Litere era de temut: patru pretenedenți pentru un loc, de aceea aveam emoții. După felul de a ne invita în sală, examinatorii ni s-au părut deosebit de severi. Emoțiile s-au dublat.

Frica cea mare am simțit-o cu adevărat în sala de examinare.

Primul la răspuns a ieșit colegul meu de școală Mihai Cimpoi, actualul președinte al Uniunii Scriitorilor, academician. După ce a făcut analiza literară a poemului „Luceafărul” de Mihai Eminescu, examinatorul-bărbat îl întrebă iscoditor:

– Ai putea să ne reciți ceva pe de rost?

Candidatul la facultate Mihai Cimpoi a recitat tot poemul.

– Bravo! i-au spus examinatorii într-un glas.

Aceasta m-a pus pe gânduri. Ce mă fac eu, dacă nu știu pe de rost tot poemul „Tiraspolul” de Leonid Corneanu?

Am căzut total în prizonieratul emoțiilor.

Procedura s-a repetat întocmai:

– Ai putea să ne reciți ceva pe de rost?

– „Cu opt biserici, șase sinagogi,
Cu trei oloiniți și-ncă vreo morișcă,
Tu te numeai uezdnhâ gorodișco,
Cu pristavi și ureadnici

mustăcioși...”

– Atât? se miră același examinator. Treci la subiectul al doilea.

„S-a terminat cu universitatea”, mă străfulgeră prin minte.

– „Tirasporul” nu-i „Luceafărul”, încercă să atenueze situația doamna examinatoare, care (aflai mai târziu) se numea Argentina Cupcea-Josu.

Examinatorul-bărbat zâmbi senin. Aceasta m-a încurajat puțin.

Am luat un „5” (notă maximă pe atunci), pe care îl credeam „cu avans”. Din bunăvoința doamnei, probabil (de unde puteam să știu atunci că și a domnului examinator?).

Când a intrat în sala de curs prima oară, m-am bucurat într-un fel: oricum, suntem cunoscuți. Poate că înfiripăm și o prietenie. Dar n-a fost să fie. Chiar la primul seminar mi-a cerut să-mi dau cu părerea în problema discutată. Pentru „încurajare” mi-a dat un „3”. Alți colegi de grupă au pățit-o și mai rău.

lată, vasăzică, care-i situația: ori faci carte, ori... îți cauți de treabă.

Fiind într-o grupă „aleasă pe sprinceană”, mă străduiam să nu dau cîstea pe rușine. Repede am înțeles „slujba la-mpăratu” și, *de frică* (în sensul frumos al cuvântului), făceam carte.

Cu timpul, asprul nostru profesor Anatol Ciobanu, „teama studenților”, ne-a devenit prieten.

Frica, dacă-i prielnică, *dragoste* naște, am înțeles așa.

S-a întâmplat așa că dintre toți profesorii îndrăgiți de noi „temutul” profesor Anatol Ciobanu s-a atașat cel mai mult inimii mele.

I-am admirat din primele clipe ținuta de profesor universitar. Ne-a cu-

Martie 1996. O ședință a Catedrei de Lingvistică Română, Generală și Romanică

cerit simpatia totală prin profunzimea cunoștințelor în materia predată, prin eleganța exprimării. Orele dumisale de curs erau revelatorii. De fiecare dată le așteptam cu drag.

Studentii îl credeau „enciclopedie ambulată”. E un „arbore” doldora de cunoștințe, care se lasă „furat” de toți.

Omul acesta e născut pentru catedră, mi-am zis, student fiind. Azi mă completez: Dumnezeu ni l-a trimis să dascălească.

E marele nostru noroc.

Când a fost să fie lipsă la facultate (plecase la Moscova, pentru a-și definitiva teza de doctor habilitat), studenții regretau că nu au posibilitatea să-i asculte prelegerile.

Deși absent la facultate, era mereu prezent în sălile de curs, la conferințele științifice, la ședințele cercului lingvistic prin trimerile pe care le făceau colegii-profesori la originalele și actualele opinii expuse în numeroasele sale lucrări. În felul acesta, chiar și cei care nu l-au cunoscut aievea aveau impresia că-l știu cu-adevăratelea. Așa și spuneau: „Am făcut carte la profesorul Anatol Ciobanu”.

A face carte la profesorul A. Ciobanu a devenit, cu timpul, un

„măsurariu” al cărturării studenților-filologi.

Părerea studenților e aceeași dintotdeauna: „E un filolog total. Posedă cunoștințe profesionale enorme. Și har pedagogic deosebit. Cel de Sus i-a hărăzit catedra. Și nu o oarecare catedră, ci una la care tronează *Cuvântul*”.

Cuvântul, *rostit* și *rostuit* de profesorul universitar Anatol Ciobanu, luminează mintea și încălzește sufletul celui de-l ascultă.

De altfel, de ce ar fi considerat în mediul studentesc cel mai iubit dintre profesori? Spre domnul profesor Ciobanu studenții vin cum vin însetații, pe timp de arșiță, la un izvor cu apă cristalină și rece ca gheața. O apă întremătoare. De care ți-e sete mereu.

Nici până azi nu-mi pot răspunde: Cum se face că Domnia sa îmbină fericit *exigența* (sporită) cu *indulgența*? Și e stimat, e respectat și iubit de toți cei care-l cunosc.

Între noi fie vorba, de prof. Anatol Ciobanu și studenții de azi se tem. Adică îi știu de frică. Cum numai niște copii bine educați le știu părinților de frică toată viața. Chiar și atunci când nu mai sunt copii. E o frică frumoasă. Una biblică (Teme-te de Dumnezeu,

zice **Biblia**), care nu poate fi înțeleasă decât univoc: teama de aproapele tău e un însemn de dragoste pe care i-o nutrești.

Ca să fiu sincer cu mine însumi, dar și cu dumneavoastră, potențiali cititori, voi să recunosc: și noi, colegii de catedră, ne temem de Domnia sa. Ne temem de bunătațea-i sufletească. Cum să-i răspunzi pe potrivă?

Cu exigența-i ne-am obișnuit. Și nu ne facem probleme. Am însușit o regulă de aur: disciplina de muncă – pe prim-plan.

În lumea savantă se vorbește despre *școala profesorului Ciobanu*. Cine trece prin această școală *cărturar* se numește.

Cu teamă, prin teamă, lumea vine spre Domnia sa cum vin credincioșii către altar. Peste 30 de doctoranzi și l-au luat de conducător științific, iar 5 doctori l-au solicitat în calitate de consultant științific pentru teza de doctor habilitat.

Ca orice șef de catedră, dl prof. A. Ciobanu are ore de audiență. Dar niciodată nu le respectă. Căci ele nici pe departe nu încap doritorii de a-i cere sfatul într-o anume problemă. Orele de audiență ale prof. A. Ciobanu sunt zilnice. Și pauzele dintre orele de curs s-au transformat în audiență. Nu am auzit vreodată să spună solicitanților: „Sunt ocupat”. Îi audiază (le ascultă păsul) și „din mers”, până la ușa sălii de curs. Și de acolo până la catedră.

Sunt mult prea semnificative aceste suprasolicitări.

De ce ne-ar mira, atunci, calificativul „cel mai iubit dintre profesori”?

Catedra e scena în care se produce plenar profesorul universitar.

Aici luminează forța talentului său.

Studentii, asemenea spectatorilor, te examinează deschis. Cu deosebirea că sunt mai exigenți. Și mai activi. Dar și mai „provocatori”. Oricând pot interveni cu întrebări. Un răspuns evaziv anulează încrederea audiențelor în „atopoternicia” ta.

Nu oricine are curajul să urce la catedră fără a fi învăluit de emoții.

Cu emoții urcă de fiecare dată la catedră și prof. universitar Anatol Ciobanu. De ele are nevoie pentru a comunica eficient cu sala. E calea cea mai sigură pentru a-ți lansa o idee, un gând trimis prin cuvânt către student. Acesta, la rândul-i, receptează mesajul prin propriile emoții. Astfel studentul trăiește, împreună cu profesorul său, noutatea necunoscutului, pătrunde tainele cunoașterii.

Profesorul A. Ciobanu e ușor distinctiv de colegii săi de facultate. La orele de romanistică seamănă a istoric, căci e nedespărțit de harta Imperiului Roman; la cele de sintaxă l-ai crede matematician (după mâinile-i de cretă pline); dar nici de metodist nu e departe: oricând e împovărat de fișe, scheme, tabele, postere, cărți, dicționare...

Dacă aș încerca să-mi cred schița de portret terminată, aș comite, probabil, o greșeală de neiertat. Și iată de ce: prof. A. Ciobanu e înzestrat de la natură cu o capacitate de muncă extraordinară. Și cele mai lungi zile de vară i se par scurte la masa de scris. De aceea mai fură și o bucată din noapte.

O carte presupune nesomn, neodihnă. E crezul neafișat al profesorului universitar Anatol Ciobanu, membru corespondent al Academiei de Științe din Republica Moldova.

Astăzi e aproape imposibil să calculezi cât nesomn, câtă neodihnă l-au costat mulțimea de articole, studii, manuale, monografii, dicționare scrise pentru învățăceii săi.

Ferice de studenții care îl au de profesor!

Ce noroc să conlucrezi la aceeași catedră cu Domnia sa!

E omul de la care ai ce învăța toată viața.

E cel mai iubit de studenți.

Și cel mai stimat de colegi.

E omul pentru care se potrivește de minune dictonul latin: *Omnia mea mecum porto*.

Pentru asta îl venerăm.

Iar azi, în zi aniversară, îi spunem cu sufletul deschis:

– **Vivas, crescas, floreas!**

Claudia CEMĂRTAN

COBORÎTOR „DIN MUNȚII LATINIEI”

Nulla dies sine linea („Nici o zi fără o linie trasă”) – acest gând îți străbate mintea, când încerci să cuprinzi cu ea vasta și variata activitate a eminentului savant și pasionatului dascăl al tineretului studios, care este profesorul universitar Anatol Ciobanu. Și e natural ca printre multiplele preocupări ale acestui înflăcărat militant pentru identitatea și integritatea neamului și limbii noastre să-și găsească locul cuvenit și problemele ce țin de conștientizarea originii lor străvechi.

Încă de la prima treaptă a unui strălucit *cursus honorum* – cea de doctorand (cum se numea pe atunci) la Universitatea de Stat din Moldova – tînărul lingvist A. Ciobanu a avut ferma convingere că pentru sesizarea rădăcinilor și continuității etnice și lingvistice a unui popor de sorginte romană este absolut necesară o cunoaștere cît mai profundă a tezaurului culturii antice, a limbilor clasice, greaca și latina, prin intermediul cărora această cultură poate fi savurată în toată perfecțiunea și frumusețea ei. Conștiința acestei necesități îl determină să publice un articol¹ în care semnaleză pericolul ce amenință tinerele generații în urma excluderii limbii latine din învățămîntul preuniversitar. Mesajul acestei pledoarii, adresat unui cerc larg de intelectuali, dar mai ales factorilor de decizie de la Ministerul Învățămîntului, venea să demonstreze, cu argumente temeinice și concludente, că „studierea limbii latine va da elevilor și studenților posibilitatea de a cunoaște mai bine sistemul gramatical al limbii materne, de a înțelege în mod logic toți termenii de mare circulație în știința și literatura mondială, va deschide în fața tineretului studios perspective noi în

ce privește însușirea nemuritoarelor monumente de artă ale antichității”². Apreciind inițiativa guvernului de atunci de a introduce predarea limbii latine, în calitate de experiment, în două școli din Moldova, zelosul filolog regretă sincer că ministerul de resort n-a făcut nimic pentru realizarea acestui deziderat: „n-a pregătit terenul pentru a introduce limba latină, măcar în școlile medii moldovenești din orașele republicii; n-au fost pregătite nici programe speciale, nici manuale și dicționare de limba latină, n-au fost atrași la vreme învățători-latiniști, n-a fost micșorat numărul de ore la alte obiecte în aceste școli”³. Trebuia să ai mult curaj civic și entuziasm tineresc pentru a publica în paginile unui cotidian, cum era *Moldova Socialistă*, un material în care, în loc să se alinieze celor care proslăveau „succesele oamenilor muncii în marșul lor glorios spre biruința comunismului”, îndrăzneala să semnaleze că nu totul e chiar așa de bine în acest marș. Avea dreptate Seneca-filozoful cînd spunea: *Id facere laus est quod decet, non quod licet* („Glorie este să faci ceea ce trebuie, nu ceea ce se poate”).

Referindu-se la situația din învățămîntul superior, ale cărui planuri de studii, unice pentru toată Uniunea Sovietică, nu țineau cont de specificul național nici măcar al viitorilor filologi, autorul o consideră ridicolă, cînd un specialist de limba română, „care nu poate face un pas fără limba latină, știe **tot atîta latină** (*subl. aut.* – n. n.), cît și un specialist de limba rusă, ucraineană, cazahă și altele, pentru care latina e mai puțin necesară”⁴. Și, același ca și astăzi, diagnosticînd maldia, harnicul și cutezătorul cercetător A. Ciobanu vine imediat cu un set de propuneri concrete și rezonabile pentru remedierea situației deplorabile în care ajunsese predarea acestui obiect, demonstrînd un excelent spirit organizatoric și un admirabil avînt tineresc, alimentat de speranța realizării celor preconizate. Dar... s-a confirmat încă o dată adevărul

preceptului *Noli mittere margaritas ante porcos* („Nu aruncați mărgăritare înaintea porcilor”). Sugestiile făcute n-au găsit nici un ecou în inimile sau mințile guvernatorilor de atunci, în schimb autorul lor, pentru îndrăzneala arătată, „a fost calificat «naționalist» și avertizat!”⁵. Cu mulți ani mai târziu, profesorul A. Ciobanu avea să-și amintească: „Nu-mi rămânea decît să exclam în sine: «O, tempora! O, mores!» Și să continuu a spera că va sosi și ziua fericită cînd limba latină va fi readusă pe meleagurile moldave și înscăunată la un loc de cinste în programele de învățămînt ale școlilor de toate rangurile”⁶.

Amărăciunea acelu „zbor frînt” de atunci va străbate peste ani, materializîndu-se într-o tristă constatare a confirmării pronosticurilor de altădată: „În perioada postbelică decenii în șir din programele de studiu absentau două din cele mai importante obiecte: istoria românilor și limba latină. Repercusiunile acestei premeditate și revoltătoare acțiuni sînt de față: zeci și sute de mii de absolvenți ai școlilor de toate gradele din Republica Moldova nu cunosc nici trecutul istoric al neamului și nici specificul limbii române ca fiică a latinei, denumită *lingua mater* „limba mamă”, și soră dreaptă cu celelalte limbi romanice (italiana, franceza, spaniola, retoromana etc.)”⁷.

Au trebuit să treacă mai bine de trei decenii, pînă au venit timpuri revelatoare de deșteptare a conștiinței naționale a poporului de pe aceste meleaguri, iar în lumina acestei deșteptări s-a proiectat clar pericolul generat de necunoașterea originii neamului și limbii, fapt sesizat cu ani în urmă în articolul amintit deja. Conștientizarea acestei realități s-a reflectat în modificările suportate de planurile de studii din învățămîntul preuniversitar, în care limba latină și-a făcut și ea loc printre disciplinele normative. Abia acum verva entuziasmului din tinerețe, ascunsă în adîncul ființei sale sub presiunea vicisitudinilor timpului respectiv, avea

La Chișinău cu prof. R. A. Budagov
(iulie 1974)

să erupă cu o nouă și nebănuită forță, ca magma unui vulcan. Înrolat în primele rînduri ale militanților pentru integritatea morală și spirituală a neamului nostru, a culturii, istoriei și limbii lui, laboriosul explorator al graiului matern găsește timp și energie pentru a-și realiza, în sfîrșit, visul. Avînd la catedra pe care o conducea și un grup de specialiști în domeniul filologiei clasice, adepți fideli și susținători activi ai ideii sale, profesorul A. Ciobanu inițiază și promovează un adevărat program de „propășire” a limbii latine în învățămîntul universitar și cel preuniversitar.

Conștient de situația dificilă în care se aflau școlile după introducerea limbii latine în planurile de studii, lipsind și specialiștii, și literatura didactică respectivă, propune drept soluție provizorie a problemei organizarea unui grup de studenți filologi care să obțină o specializare suplimentară la limba latină, ce le-ar oferi posibilitatea de a preda această disciplină în școlile și liceele republicii. Inițiativa, susți-

nută de această dată și la nivelul factorilor de decizie, a culminat cu deschiderea la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova a unei noi specialități – „Limba latină – Limba și literatura română”, care și-a recrutat primii discipoli la 1 septembrie 1990. Rod al eforturilor susținute ale profesorului A. Ciobanu este și crearea, în anul 1994, a Catedrei de Filologie Clasică, ce urma să-și asume pe viitor responsabilitatea pregătirii tinerilor specialiști de limba latină, atât de necesari învățământului preuniversitar.

Era evident însă că pentru pregătirea unor specialiști latiniști este nevoie de o perioadă mai mare de timp, iar pînă atunci cei care își luaseră în sarcina lor predarea limbii latine în școli duceau lipsă acută de un suport didactic adecvat. Acest imperativ a determinat elaborarea și editarea unei *Programe a cursului de limba latină*⁸, însoțită de un grupaj de materiale didactice privind legătura genetică dintre limba latină și cea română, locul limbii latine în învățămîntul nostru național, caracterul „viu” și productiv al limbii latine

în epoca modernă, precum și un set de texte adaptate, care urmau să-i ajute, în această etapă, pe „proaspeții” profesori de limbă latină în munca lor deloc ușoară. Mai mult decît atât, perseverentul animator al latinității moldave lansează în presa de specialitate o serie de articole, foarte utile și binevenite, care au fost un adevărat „fir al Ariadnei” pentru temerarii călători în sinuoasele labirinturi ale civilizației și limbii latine. Veritabil coborîtor „din munții Latinei”, neobositul dascăl publică într-un șir de numere ale hebdomadărului *Făclia* un amplu studiu, susținut cu generozitate prin exemple și citate elocvente în problemele tratate și intitulat sugestiv *Lingua Latina est fundamentum linguae nostrae*⁹. Autorul demonstrează, cu lux de amănunte și cu un bogat material faptic, latinitatea limbii române¹⁰; face o amplă incursiune în istoria predării limbii latine în Țările Românești¹¹; propune spre atenția cititorilor și interpretează din punct de vedere istoric și ideatic un șir de aforisme latinești¹²; selectează și comentează diverse considerații și opinii ale unor personalități marcante

Valeriu Rusu și Anatol Ciobanu în vizită la Serafim Urecheanu,
primar general al municipiului Chișinău

despre limba latină¹³. Toate acestea trebuiau să ofere profesorilor din licee și școli suportul necesar pînă la apariția altor surse bibliografice. Aceluiași scop i-au fost destinate și materialele publicate în revista *Limba Română*¹⁴ sub genericul *Vin din munții Latinei*, care includeau maxime și cugetări latine, comentate și ilustrate cu exemple de utilizare a lor în operele scriitorilor sau în presa periodică.

Pasiunea pentru înțelepciunea spiritului antic s-a materializat ulterior și într-un florilegiu de expresii și cugetări ale gânditorilor latini, înmănușate în volumul *Mic dicționar latin-român de expresii consacrate*¹⁵, a cărui lectură prilejuiește beneficiarului clipe de sublimă revelație sufletească, îndemnîndu-l spre explorarea unor concepte și valori morale care nu și-au pierdut prospețimea nici pînă în prezent. Destinat „tuturor oamenilor de cultură care doresc să cunoască, să guste, să savureze și să poată utiliza cuvinte și expresii celebre ale strămoșilor noștri romani”¹⁶, dicționarul are tot temeiul să devină un adevărat *vademecum* pentru elevi, studenți, profesori, pentru toți cei care știu să aprecieze sclipirea acestor „mărgăritare ale spiritului antic” într-o exprimare inteligentă, cultă.

Ideea latinității limbii române constituie un laitmotiv perpetuu în multe dintre scrierile reputatului lingvist moldovean din ultimele decenii¹⁷ și o temă preferată de discuție cu discipolii săi. Fidel principiului *facta, non verba* și obișnuit a-și realiza planurile, încurajează cu multă ardoare și contribuie personal la elaborarea și editarea unui șir de manuale de limba latină pentru învățămîntul universitar¹⁸ și cel preuniversitar¹⁹, răspunzînd astfel unei stringente necesități de carte didactică latină în bibliotecile republicii și realizîndu-și, în sfîrșit, acel program de soluționare a problemelor privind predarea limbii latine, schițat în toamna anului 1957.

NOTE

¹ A. Ciobanu, *Cu privire la predarea limbii latine în școli // Moldova Socialistă*, 3 octombrie, 1957, p. 3.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ A. Ciobanu, *Lingua Latina est fundamentum linguae nostrae, IV. Latina în școlile naționale de toate gradele, // Făclia*, 20 septembrie 1991, p. 10.

⁶ *Ibidem*.

⁷ A. Ciobanu, *Lingua Latina est fundamentum linguae nostrae, II. Latina la baza limbii române // Făclia*, 13 septembrie 1991, p. 9.

⁸ *Programa cursului de limba latină pentru licee*, Chișinău, 1989 (ed.1); 1990 (ed. a II-a).

⁹ A. Ciobanu, *Lingua Latina est fundamentum linguae nostrae // Făclia*, 3, 13, 20, 27 septembrie, 4, 11, 18, 25 octombrie 1991.

¹⁰ A. Ciobanu, *Lingua Latina... op. cit. // Făclia*, 13 septembrie, 1991, p. 9.

¹¹ A. Ciobanu, *Lingua Latina... op. cit. // Făclia*, 20 septembrie, 1991, p. 10.

¹² A. Ciobanu, *Lingua Latina... op. cit. // Făclia*, 4 octombrie, 1991, p. 11.

¹³ A. Ciobanu, *Lingua Latina... op. cit. // Făclia*, 11 octombrie, 1991, p. 10; 18 octombrie, 1991, p. 14; 25 octombrie, 1991, p. 9.

¹⁴ A. Ciobanu, *Vin din munții Latinei: maxime și cugetări comentate // Limba Română*, 1991, nr. 1, p. 129-131; nr. 2, p. 130-131; nr. 3-4, p. 150-153; 1992, nr. 2-3, p. 203-206.

¹⁵ A. Ciobanu, L. Novac, *Mic dicționar latin-român de expresii consacrate*, Chișinău, 2002, 208 p.

¹⁶ *Ibidem*, p. 6.

¹⁷ A. Ciobanu, *Limba Latină și romanitatea noastră // Limba Română*, 1995, nr. 1, p. 88-94.

¹⁸ A. Ciobanu, S. Misko, E. Oglindă ș.a., *Lingua Latina. Manual pentru instituțiile de învățămînt superior*, Chișinău, 1996, 686 p.

¹⁹ C. Cemărtan, A. Ciobanu, *Limba latină. Manual pentru clasa a X-a*, Chișinău, 1996 (ed. I); 1999 (ed. II); 2001 (ed. III), 112 p.; *Idem. Limba latină. Manual pentru clasa a XI-a*, Chișinău, 1999, 160 p.; *Idem. Limba latină. Manual pentru clasa a XII-a*, Chișinău, 2004 (în curs de apariție).

Anatol EREMIA

PROMOTOR ȘI APĂRĂTOR AL GRAIULUI MATERN

Ori de câte ori consult studiile distinsului lingvist Anatol Ciobanu, pentru a mă informa și documenta în domeniul de specialitate, mă conving de seriozitatea modului de abordare și soluționare a problemelor, de profunzimea cercetării fenomenelor și faptelor concrete, a proceselor generale de dezvoltare a limbii. Mă refer, în primul rând, la monografiile de pionierat în lingvistica română și romanică, mult apreciate de specialiști pe plan național și internațional: **Probleme dificile de gramatică** (1969), **Sintaxa și semantica. Studiu de lingvistică generală** (1987), **Punctuația limbii române** (1993) ș.a. Fundamentarea teoretică a problemelor abordate, analiza în complex a materialului de fapte, atât sub aspectul formei, cât și al conținutului, sînt principalele caracteristici ale studiilor menționate. În aceste lucrări și-au găsit reflectare și susținere ideile esențiale, metodele și principiile de cercetare ale lingviștilor de prestigiu: E. Coșeriu, R. Budagov, N. Corlăteanu, I. Stepanov, R. Piotrowski ș.a.

Prin aceleași calități se disting manualele universitare, lucrările metodice destinate școlii de cultură generală, al căror autor este și la elaborarea cărora a contribuit prof. Anatol Ciobanu: **Sintaxa**, clasele a VII-a și a VIII-a (circa 10 reeditări), **Studii asupra superlativului** (coautor I. Melniciuc, 1981), **Omonimia sintactică** (coautor V. Pojoga, 1986) ș.a.

Sînt recunoscători profesorului Anatol Ciobanu noile generații de filologi, cercetători științifici, învățători,

doctoranzi și studenți, care în curs de mai multe decenii i-au ascultat prelegerile la cursurile de specialitate filologică și la cele de perfecționare din sistemul învățămîntului.

Vin să întregească prodigioasa activitate științifică și didactică a sărbătoritului nostru broșurile de promovare a științei pedagogice, serialele de articole din paginile presei periodice, consacrate stabilirii și propagării normelor ortografice, problemelor cultivării limbii române literare. Un rol deosebit l-au avut aceste studii și articole în procesul de instruire filologică, dar și de reorientare a tineretului studios în problemele de limbă și cultură națională, luminîndu-le sufletul celor rătăciți și întorcîndu-i la sînul limbii materne, pentru că faimosul „bilingvism”, din epoca împăraților roșii, reușise să erodeze în mare parte conștiința de neam a generațiilor postbelice.

De bun augur a fost activitatea savantului filolog Anatol Ciobanu în Comisia interdepartamentală și în toate celelalte comisii „lingvistice” de rang diferit, care, la sfîrșitul anilor '80 ai secolului trecut, au avut drept sarcină examinarea problemelor privind starea și funcționarea limbii noastre în condițiile vitrege din acele timpuri și care, în virtutea adevărului științific, au demonstrat indubitabila identitate etnică și unitate lingvistică a românilor din întreg spațiul carpato-danubiano-pontic. Implicarea intelectualilor în soluționarea problemelor de limbă, dezbaterile publice la toate nivelurile societății, mișcarea populară de amploare pentru drepturile și libertățile naționale au culminat, în 1989, cu evenimentul de rezonanță istorică – oficializarea limbii române ca limbă de stat pe teritoriul Republicii Moldova și revenirea ei la grafia latină.

Adoptarea legislației lingvistice în acel an a redresat întrucîtva situația limbii române în spațiul de la est de Prut. A fost instituit Departamentul limbilor, a cărui sarcină era implementarea legislației lingvistice și supravegherea funcționării normale a

limbii oficiale, a început editarea prestigioasei reviste „Limba Română”, aceasta contribuind la cunoașterea legităților limbii și la însușirea terminologiilor uzuale și științifice, au fost create condițiile necesare pentru studierea de către alolingvi a limbii de stat.

Situația însă s-a schimbat brusc după 1994, când în Constituția Republicii Moldova a fost introdus articolul 13 care stipula că „Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba moldovenească”. Anatol Ciobanu a fost unul dintre primii lingviști basarabeni care au respins cu temeinice argumente și fapte nesăbuita falsificare: „Acest articol, pe de o parte, a neglijat adevărul științific și istoric, opiniile savanților romaniști din toată lumea, idealurile Mișcării de Eliberare Națională, realitatea lingvistică existentă, fixată în legislația lingvistică (din 1989) și în „Declarația despre Independență” (din 1991), iar pe de altă parte, i-a descurajat pe alolingvi (rusofoni), care, aflînd că e vorba de așa-zisa „limbă moldovenească”, și nu de limba română, au încetat să frecventeze cercurile lingvistice” (*Limba Română*, 1999, nr. 6-8, p. 17).

În ultimii ani atacurile asupra limbii, culturii și istoriei neamului nostru au devenit și mai înverșunate, și mai periculoase. Prin mai multe legi, hotărîri și directive s-a tensionat la maximum situația lingvistică și atmosfera social-politică de la noi: au fost lichidate cercurile de studiere și însușire a limbii oficiale de către alolingvi; în școli limba rusă este reintrodusă ca obiect de studiu obligatoriu; a fost lichidată direcția Funcționarea limbii de stat din cadrul Departamentului Relații Interetnice; limba rusă este promovată ca a doua limbă oficială în Republica Moldova; cărțile, revistele și ziarele de limbă rusă au inundat librăriile, în timp ce bibliotecile duc lipsă de carte românească, iar școlile – de manuale și materiale didactice în limba maternă; neprietenii ne pro-

fanează locurile sfinte, ne devastează barbar monumentele istorice și de cultură românească; continuă epurarea cadrelor naționale din structurile de stat și din instituțiile publice etc.

Cruntă realitate! Stare de spirit deplorabilă! Leșirea din impas rezidă în unirea forțelor progresiste naționale, în promovarea adevărului științific și istoric, în realizarea unui program de idei și acțiuni de primă importanță. Acestea, după părerea savantului Anatol Ciobanu, ar fi: crearea unui front unic de apărare a valorilor spirituale și culturale naționale; contracararea presiunilor asupra limbii băștinașilor, a tuturor încercărilor de subminare a cuceririlor din 1989 în domeniul limbii, istoriei și culturii neamului nostru, neutralizarea tentativelor fabricării manualelor de „limbă moldovenească” și de „istorie a moldovenilor” sau de așa-zisa „istorie integrată”; reexaminarea, redactarea și adoptarea noilor documente de bază: *Legea cu privire la funcționarea limbii oficiale și a limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova; Programul de stat privind studierea, însușirea și funcționarea limbii române ca limbă oficială în Republica Moldova* etc. (*Limba Română*, 1999, nr. 6-8, p. 18-20).

Împărtășesc gîndurile și sentimentele omagiatului nostru că pe acest teritoriu „slova românească pătrunde mai greu, adevărul științific privind limba și istoria neamului nostru își fac pîrtie anevoios”, dar, în același timp, cred împreună cu Domnia sa că „procesul de democratizare a societății noastre, de liberalizare a cugetării, a unor opinii și idei ce, pentru moment, vin în contradicție cu părerea și, poate, chiar cu ideologia oficială, va conduce încet, dar sigur, spre cunoașterea adevărului total, spre triumful cauzei naționale” (*Limba Română*, 2001, nr. 4-8, p. 31).

La mulți ani și cu mult noroc, maestre!

Eugenia DODON,
Emilia OGLINDĂ

ROMANISTICA ȘI LINGVISTICA GENERALĂ ÎN OPINIA PROFESORULUI ANATOL CIOBANU

O analiză de ansamblu a cărților, a studiilor și a articolelor scrise de distinsul Om, Profesor și Savant Anatol Ciobanu ne oferă posibilitatea să afirmăm cu certitudine că printre preocupările sale esențiale se situează cele din domeniul lingvisticii generale și al romanisticii.

Lecturile continue ale studiilor semnate de romaniști iluștri din țările Europei Occidentale (A. Sechehayé, J. Damourette, J. Dubois, G. Gougenheim, R. Wagner, J. Pinchon ș. a.), de cei din spațiul ex-sovietic – R. Budagov, M. Gurăceva, L. Luht, E. Referovskaia ș. a., dar și contactul nemijlocit cu aceștia din urmă i-au asigurat profesorului A. Ciobanu o pregătire filologică de excepție, un orizont de cunoștințe temeinice, un elevat grad de cultură – toate fiind puse la dispoziția auditoriului larg de studenți, la predarea excelentă a atâtor discipline importante, printre care și romanistica, sociolingvistica, metodologia lingvistică etc.

Domnia sa e mult prea fascinat de cursurile ce le predă, încât întotdeauna pare accesibil și aplicabil orice postulat lingvistic. Fiind îndemnat de neobositul mentor, profesorul A. Ciobanu, te simți „contaminat”, în sensul bun al cuvântului, de patima lecturii, de dorința de a tria cu atenție literatura de specialitate, spre a disocia ideii originale, perspective inedite

ce ar facilita căutarea adevărului științific și munca de cercetare.

Ca autor al diverselor programe pentru cursurile universitare, inclusiv al celei de romanistică, al unor studii în care faptele de limbă sunt examinate cu lux de amănunte, al unor ample investigații comparative, prof. A. Ciobanu aparține elitei romaniștilor de prestigiu din lume.

Un studiu aprofundat în domeniul romanisticii îl constituie dilogia **Sintaxa verbelor semicopulative în limba moldovenească**¹, editată, spre regret, numai în rusește.

Luând în discuție o problemă controversată și abordată doar tangențial în lingvistică de notorietăți ca I. Iordan, S. Berejan, R. Budagov, L. Luht, G. Stepanov, V. Gak, O. Vasiliéva-Șvede ș. a., în lucrarea numită prof. A. Ciobanu efectuează analiza contrastiv-tipologică a verbelor semicopulative în limba română, reliefează trăsăturile semantico-gramaticale ale acestora, asemănările și discrepanțele în limbile comparate, demonstrează corelația dintre verbele semicopulative și categoriile diatezei, tranzitivității și intransitivității.

Având o concepție întemeiată asupra problemei indicate, savantul recurge la analiza distributivă și semantică a verbelor semicopulative (64 la număr), descrie statutul fiecăruia în cadrul celor 15 grupuri tematice de verbe din limba română sub aspect sincron și diacronic: *deveniendi, constandi, nominandi, declarandi, considerandi* ș. a.

Oricine este interesat de evoluția semantică și sintactică a acestor tipuri de verbe poate găsi un material valoros întru ilustrarea clasificării în cauză.

Pentru a argumenta similitudinile sub aspect romanice, orice verb este semnalat în limbile latină, franceză, italiană și, sporadic, în spaniolă.

E cazul să accentuăm că în partea a doua a lucrării autorul insistă

asupra originii unor verbe reprezentative neologice care fac parte dintr-un grup sau altul și a unor distribuții atestate în mai multe limbi romanice. Este vorba de verbele *a numi*, *a ape-la*, *a proclama*, *a considera*, *a trece*, *a lua* ș.a. Extensiunea semantică a unora dintre verbe se declanșează sub influența limbilor romanice. De exemplu, *a lua*, sub înrâurirea verbului francez *prendre*, și-a lărgit sensul, folosindu-se în îmbinări de tipul: *a lua un avion*, *a lua un taxi* etc. Compară în franceză: *prendre l'avion*. De remarcat, în sfera frazeologiei verbale, unele împrumuturi de origine romanică, bunăoară din franceză *a-și da demisia* – fr. *donner sa demission*; *a abuza de forța sa* – fr. *abuser de sa force*².

În monografia respectivă, analiza pozițional-reprezentativă și distributivă, asociată metodei confruntativ-contrastive, înlesnește relevarea unor particularități semantico-funcționale ale verbelor semicopulative romanice. Numeroasele comentarii judicioase, realizate pe material romanic, fac lesne observabilă contribuția reputatului lingvist A. Ciobanu în domeniul romanisticii și în acela al sintaxei romanice. Această perspectivă de interpretare a faptelor de limbă, de pe pozițiile romanisticii, a fost remarcată și de cunoscuții romaniști sovietici G. V. Stepanov și O. K. Vasilieva-Șvede, autori ai unui studiu de sintaxă spaniolă, care au aplicat clasificarea semicopulativelor, propusă de prof. A. Ciobanu, cu referire la limba spaniolă³.

Este demn de notat că în lucrările sale prof. A. Ciobanu face numeroase incursiuni în romanistică. Să enumerăm doar câteva din aceste lucrări: **Probleme dificile de gramatică, Să scriem și să vorbim corect, Sintaxa și semantica, Limba maternă și cultivarea ei** ș.a.

Vom elucida unele dintre problemele de romanistică abordate în

studiile pomenite. Este considerabil interesul cercetătorului A. Ciobanu față de școala lingvistică franceză – sursă inepuizabilă de idei prețioase, fiind citați frecvent E. Benveniste, A. Martinet și alți lingviști notorii. Mostrele, de asemenea, sunt excerptate din autori francezi consacrați: Guy de Maupassant, Honoré de Balzac ș.a.

Astfel, în lucrarea **Sintaxa și semantica** conceptele fundamentale de lingvistică generală (semantica și caracterul arbitrar al semnului lingvistic, semantica și categoria raportului gramatical ș.a.) sunt explicate printr-un șir de exemple concludente din limba franceză, argumentele forte reprezentând și opiniile celebrilor lingviști francezi.

Prof. A. Ciobanu atribuie un rol determinant semanticii în procesul analizei sintactice, în special criteriului semantic în identificarea blocurilor sintactice, comparând mostrele din română cu cele din limba franceză⁴. Teoria blocurilor sintactice în franceză este susținută de cunoscutul romanist V. Gak care semnalează în limba dată existența așa-numitelor „părți monolite”; o părere similară împărtășește cercetătorul J. Perrault, menționând blocurile nedisciabile, apte a forma „une unité syntaxique”⁵.

Este lesne a constata că prof. A. Ciobanu, la elaborarea teoriei blocurilor sintactice, se sprijină pe principiile lingvisticii funcționale expuse minuțios în lucrările exponenților acestui curent lingvistic, fondat de A. Martinet.

Sărbătoritul nostru stăruie asupra legăturii indestructibile dintre principiile axiomatice „de la formă (structură) spre conținut (semantică)” și „de la conținut (semantică) spre formă (structură)”⁶.

Criteriul „de la conținut spre formă”, numit mentalist, lansat de lingvistul francez Fr. Brunot, se aplică de la interior spre exterior, de la adâncime spre suprafață⁷. De reținut că A.

Ciobanu aderă la opinia savanților ce acordă întâietate analizei de la conținut spre formă.

Autorul ia în considerație cercetările de semantică, întreprinse în conformitate cu principiile funcționaliste, acordând astfel prioritate semanticii; la examinarea problemelor de sintaxă de pe poziții realiste, el acceptă aspectul comunicativ al unităților sintactice, inclusiv al propoziției⁸.

Este indiscutabil rolul semanticii la formarea propozițiilor, ceea ce denotă valoarea comunicativă a unității sintactice discutate. La serviciile semanticii trebuie să recurgem și atunci când delimităm părțile de propoziție, mai întâi de toate subiectul și predicatul, diversele tipuri de complement circumstanțiale etc.

Întâietatea semanticii în frază este demonstrată prin coeziunea ei semantico-structurală și prin funcționarea diverselor feluri de subordonate (necircumstanțiale și circumstanțiale etc.).

Astfel ne dăm seama perfect că prof. A.Ciobanu relevă legătura indisolubilă dintre semantică și sintaxă, dintre planul conținutului și cel al expresiei.

Distinsul savant optează pentru criteriul logico-semantic și funcțional în identificarea fenomenelor sintactice la nivelul propoziției și al frazei, relevând aspectul formal și cel semantic al unităților de limbă.

Din acest punct de vedere sunt abordate multiple probleme de sintaxă: delimitarea părților de propoziție și a blocurilor sintactice, specificul semantico-structural, intonațional și funcțional al acestora, precizarea unor tipuri de subordonate etc. Semantică, după părerea autorului, s-a dovedit un *verus amicus*, făcând accesibilă soluționarea plauzibilă a aspectelor litigioase și controversate în sintaxa teoretică⁹.

Din ampla problematică discutată în cartea **Limba maternă și**

cultivarea ei, autorul rezervă un loc aparte corectitudinii lexicale, condamnând aberațiile lexicale și frazeologice, devierile de ordin morfologic și sintactic etc.

O direcție importantă în investigațiile multapreciatului savant o reprezintă aspectele de cultivare a limbii, evidențiindu-se numeroase *fautes courrantes*, apărute, de cele mai multe ori, sub influența nefastă a limbii ruse. Aici devin indispensabile și oportune mostrele din limbile romanice, comparate cu cele din limba română. Bunăoară, confuzia dintre adjectivele subliniate în îmbinările „limbă *maternă*” și „limbă *natală*”, poate fi lesne evitată, dacă ținem cont de originea lor latină (*mater*, *natalis*) și echivalentele romanice ce comportă aceeași ambianță: fr. *le pays natal* (țară natală), *la maison natale* (casă părintească); span. *pais natal* (țară natală); *suelo natal* (pământ natal), *ciudad natal* (oraș natal); ital. *giorno natale* (ziua de naștere), *città natale* (oraș natal) etc.¹⁰.

Este semnificativă accentuarea deosebirilor ce le posedă româna în raport cu limbile romanice occidentale; un rol deloc negliabil îl au, în această privință, circumstanțele nefaste pe tot parcursul evoluției istorice a limbii noastre.

Autorul ține să menționeze că „romanitatea limbii n-a dispărut, ea continuând să se dezvolte în simbioză și coexistență cu fondul slav, cele două suprastructuri îngemănându-se și formând un durabil aliaj lingvistic”¹¹.

Pentru a evita balastul verbal, susține prof. A. Ciobanu, lexemele hibridizante, formațiunile inutile, este necesar a găsi în „depozitul lexical” echivalentele firești ale limbii¹².

Are loc o flagrantă denaturare a lexicului românesc, se atestă devieri la utilizarea unor substantive, a unor adjective, verbe ș.a., după cum se constată, cu regret, în baza exemplor selectate din presă.

Examinând verbe cu recțiuni neprepoziționale improprie, prof. A. Ciobanu este preocupat de tipul recțiunii unor verbe și în alte limbi, bunăoară în franceză. Astfel, cu referire la verbul *a supraviețui* (fr. *survivre*) ce regentează obiectul indirect în dativ ș.a., se poate conchide că și în sintaxă prevalează similitudini între limba română și idiomurile romanice occidentale (franceza, italiana etc.). Într-un cuvânt, numai buna cunoaștere a limbilor înrudite îl va ajuta pe un vorbitor de limbă română să găsească soluția adecvată, să se detașeze de la structurile nerecomandabile ce vin în dezacord cu norma.

Este transparentă concluzia autorului despre caracterul preponderent romanic al lexicului românesc, concluzie care transpare din capitolul II al lucrării *Aberații frazeologice*.

Criticând îmbinările deformate de tipul: *a o face pe grozavul* sau *a-l face pe grozavul* ș.a., destul de frecvente în uz, prof. A. Ciobanu le compară cu cele din limba franceză, ce conțin echivalentul *faire*. I se oferă oricărui vorbitor argumentul peremptoriu: a urma modelul romanic (inclusiv cel francez), dar nu cel rusesc (acesta, de cele mai multe ori, contravine limbii române). Iată și alte exemple: *a bate toba* (să audă tot târgul, a face mare zarvă); fr. *divulguer un secret*; ital. *suomare le campane*, span. *tocar (doblar) las campanas*¹³.

Devierile de ordin morfologic și sintactic la fel pot fi înlăturate, dacă se ține cont de asemănările dintre structura propoziției din limba română și cea proprie idiomurilor romanice occidentale (franceza, italiana ș.a.).

Așa-numitul fals obiect indirect, apărut în unele traduceri din rusește, în special în vorbirea curentă, este atestat în propoziții de tipul *La mine fratele-i inginer*, *La dansa ochii sunt albaștri* etc., trebuie eludat din uz. Autorul propune structurile corecte fără prepoziția *la*, conținând pronumele

personal în cazul nominativ și verbul *a avea*, similar modelului frecvent în alte limbi romanice. Astfel, propoziției din limba rusă *У нее синие глаза* îi corespunde în franceză *Elle a des yeux bleus*, în rom. *Ea are ochi albaștri* etc., iar propoziția *У меня большая семья* se traduce în italiană *Ho una famiglia numerosa*; în rom. *Am o familie numeroasă*¹⁴. A se compara: *У него хорошая память*; rom. *El are o memorie bună*; fr. *Il a une bonne mémoire* etc.¹⁵.

Vorbind despre unele cazuri de nerespectare a normelor punctuaționale în vigoare în limba română, prof. A. Ciobanu reliefează specificul a două sisteme punctuaționale, fundamentate fie pe principiul formal (gramatical), fie pe cel logic. Se lasă desprinsă ideea că punctuația liberă a limbii române este similară celei din limba franceză, fiind, deopotrivă, întemeiate pe principiul logico-semantic. Se indică asemănări particulare: semnul două puncte în cele două idiomuri romanice ține locul verbului *a fi*, respectiv (*être*), modelul în cauză e familiar și în alte limbi romanice; de exemplu, fr. *sa vie: une suite d'échecs*¹⁶.

Lexicul furnizează nenumărate contexte în care cuvintele sunt utilizate inadecvat de către studenți, elevi ș.a. Asemenea aberații divulgă necunoașterea de către unii purtători ai limbii române a sensurilor multor cuvinte care numesc realii și concepte din sfera culturii materiale și spirituale. Se impune următoarea concluzie: posedarea limbii latine ușurează asimilarea sensurilor redete de reflexele romanice ale cuvintelor de origine latină și ortografierea acestora¹⁷.

Sunt de luat în seamă și unele aspecte ale frazeologiei, abordate în studiile prof. A. Ciobanu. El accentuează, în repetate rânduri, asemănările de ordin frazeologic, spre exemplu: rom. *Pofta vine mâncând*; fr. *L'appétit*

vient en mangeant; ital. *L'appetito viene mangiando* etc.; rom. *Bate fierul cât e cald*; fr. *Il faut battre le fer pendant qu'il est chaud*; ital. *Batt' il ferro quando e caldo*¹⁸.

Este de notat că în limba română există un număr impunător de frazeologisme cu o structură și semantică apropiate aceluiași expresii din alte limbi romanice. Examinând originea împrumuturilor sintactice, precum și a îmbinărilor frazeologice, prof. A. Ciobanu ajunge la concluzia despre identitatea structurală și semantică a unor frazeologisme în mai multe limbi romanice și neromanice. În variate situații, în opinia savantului, este dificil a preciza „cine de la cine a împrumutat”. O dovadă elocventă o constituie și îmbinările stabile, precum și locuțiunile ce conțin verbe de o largă circulație (*a face* ș.a.). De exemplu, rom. *a face aluzie*; fr. *faire allusion*; rom. *a face spirite*; fr. *faire de l'esprit*; rom. *a face apel*; fr. *faire l'appel* etc.

În viziunea prof. A. Ciobanu, modificările sintactice apărute sub influența factorilor interni și externi cuprind și cazurile de preluare a sintagmelor, a expresiilor, a perifrazelor, a clișeeilor după modelul altor idiomuri, fenomen caracteristic și limbii române. În acest sens, româna se deosebește de limbile romanice occidentale prin prezența unor calcuri sintactice după calapod slav. De exemplu: *a fi cunoscut cu cineva* (compară: rus. *быть знакомым с кем нибудь*; bulg. *познат съм някого*; slovacă *byti znakov s niekim*) etc. Prin seria de exemple probante savantul încearcă a caracteriza unele particularități în structura sintactică a limbii române, ce s-a aflat în contact direct, în special cu limba rusă. În mostra semnalată *supra*, structura expresiei echivalente în limbile romanice occidentale diferă, căci în franceză se spune *connaître quelqu'un*, în italiană *conoscere qualcuno* etc. O altă expresie este *a (se)*

lupta pe viață și pe moarte ce atestă influența modelelor slave; compară: rus. *сражаться не на жизнь, а на смерть*; bulg. *боря се на живот и смърт*; sârb. *борити се на живот и на смрт*. A se compara însă în fr. *combattre jusqu'à la mort*; ital. *combattere a morte*¹⁹.

În ceea ce privește morfologia, eventualele influențe se înregistrează rar. O situație specifică prezintă formele supletive ale gradelor de comparație și adjectivele de tipul „superior”, „inferior” etc., a căror semantică denotă ideea de comparativ. În limba română formațiunile în cauză au apărut sub influența limbilor romanice occidentale, în care au fost moștenite din latină. Aceste forme de comparativ nu se mai supun „mecanismului analitic” de redare a gradelor de comparație, astfel încât în română se spune „superior” – „mai înalt, mai ridicat, mai mare, mai bun etc.”, „inferior” – „mai jos, mai mic, de valoare mai mică etc.”. A se compara: ital. *superiore, inferiore*; span. *superior, inferior*; fr. *supérieur, inférieur*.

Descendente din latină sunt și formele „major” și „minor”, provenite din comparativele „major” și „minor” ale adjectivelor latinești *magnus*(mare) și *parvus* (mic), de aceea, subliniază autorul, nu trebuie suse modelului analitic de construire a gradelor de comparație²⁰.

Și adjectivele „maxim”, „minim”, „optim” sunt recente în română, provenind, prin filiera limbilor romanice occidentale, din superlativele supletive *maximus, minimus, optimus* ale adjectivelor latinești *magnus, parvus, bonus*. Superlativele latinești menționate au fost perpetuate în multe limbi romanice occidentale, cu unele modificări fonetice, bunăoară: ital. *massimo, minimo, ottimo*; span. *maximo, minimo, optimo*; fr. *maximum, minime, optime* etc.²¹.

Diverse probleme de romanistică sunt cercetate prin prisma lingvis-

ticii generale. Cele relatate *supra* ne conving de faptul că limba – fenomen social prin excelență – nu stagnează; evoluția ei poate fi înțeleasă atunci când „prioritate li se dă vorbitorilor (purtătorilor unei limbi) și dacă se întrevede o legătură indestructibilă între planul sincron și cel diacronic de cercetare a limbii naturale (...)”²². Vorbitorii unei limbi au de ales forme adecvate din două sau mai multe variante ale *normei*. Cea din urmă însă nu are menirea „să încătușeze o limbă”, ea (norma) însăși evoluează, procesul în cauză fiind lent, abia sesizabil, căci *uzul* nu arareori „forțează” norma „să admită schimbări de ordin evolutiv”²³. Fluctuații, variante ale *normei* atestăm în diverse idiomuri, iar compararea textelor din epoci diferite de dezvoltare a aceleiași limbi demonstrează caracterul istoric al *normei*. Spre exemplu, *normele limbii române actuale* nu mai admit formele pronumelui relativ *care*, acordate în gen și număr cu regentul; sunt perimate și formațiunile de tipul *au vrut scăpa* (condițional trecut), *au fost zicând* (potențial) etc.²⁴.

Norma și limba, în ansamblu, se subordonează necesităților comunicative ale purtătorilor ei, înlesnind procesul comunicării. Fenomenul anormativ în trecut poate deveni un bun al *normei* ulterior și, viceversa, faptele de limbă în deplin acord cu norma își pot pierde, cu timpul, caracterul normativ. Prof. A. Ciobanu subliniază, pe bună dreptate, că „norma are șanse de existență numai atunci când în limbă există virtuale posibilități de „alegere” (...)”²⁵. Savantul dezlăuie corelația dintre sistemul limbii, norma și *uzul* lingvistic, acceptând trihotomia *sistem – normă – vorbire*, emisă de regretatul lingvist E. Coșeriu. Este explicat caracterul restrictiv al sistemului, în raport cu norma și *uzul*, deoarece unele fenomene de limbă, încadrate perfect în sistemul acesteia, pot să contravină normelor.

În această ordine de idei, este utilă și necesară formularea unor principii metodologice și postulate menite să sugereze modul adecvat și obiectiv de studiere a limbii naturale. Asemenea principii sunt expuse în cadrul cursului special *Probleme de metodologie în lingvistică*, ținut cu multă competență și discernământ de reputatul nostru lingvist²⁶. Spre exemplu, postulatul A recomandă: „A cerceta fenomenele de limbă în plan sistemic”, iar postulatul B indică: „A examina fenomenele de limbă în plan sincron și diacronic pe axă orizontală și pe axă verticală”²⁷. Respectarea principiilor ne ajută să înțelegem interdependența fenomenelor lingvistice în sistemul limbii „ou tout se tient” (F. de Saussure), simbioza elementelor sistemice și antisistemice ce o alcătuiesc, valorificarea resurselor ei inepuizabile.

În viziunea prof. A. Ciobanu, „orice limbă naturală este sistemică și antisistemică în sensul că tolerează elemente ce se abat de la regula generală”²⁸. Mai mult decât atât: fenomenele antisistemice pot fi *de centru* (de adâncime) și *de periferie* (de suprafață), după cum schimbările evolutive ale limbii se divizează în cele *de adâncime* și cele *de suprafață*²⁹, potrivit capacității de a afecta sistemul limbii și buna funcționare a acesteia.

Identificarea elementelor analitice, *ab initio* antisistemice în raport cu structura preponderent sintetică a limbii latine, a scos la iveală poziția centrală pe care „au acaparat-o”, ulterior, cele dintâi în limbile romanice. Schimbările evolutive care au marcat trecerea de la sintetism la analitism în latina populară târzie, iar apoi în limbile neolatine s-au dovedit *de adâncime*, restructurând, pe parcursul secolelor, sistemele limbilor în cauză.

Elemente antisistemice de periferie sunt în unele idiomuri reminiscente ale unor cazuri dispărute (a

se compara „vestigiiile” vocativului de tipul *отче, старче* în limba rusă³⁰ sau cele ale vechiului locativ în latina clasică) etc.

În concordanță cu ideile promovate de E. Coșeriu și de către funcționaliștii praghezi și cei francezi, prof. A. Ciobanu renunță la ideea de a contrapune sincronia diacroniei, așa cum proceda F. de Saussure, preocupat de studiul sincron al limbii. Dimpotrivă, se impune conlucrarea studiului sincron cu cel diacronic, fiindcă „limba se formează, se constituie diacronic și funcționează sincron (...)³¹”.

Este utilă compararea limbilor în care prioritate au modificările evolutive *de adâncime* cu cele în care prevalează schimbările evolutive *de suprafață*. În primul caz exemplul limbilor franceză, greacă, rusă, turcă ș.a., investigate în fazele lor anterioare de dezvoltare, dar și ulterioare, evidențiază schimbările substanțiale ale idiomurilor în cauză care „pe parcursul secolelor au evoluat mult³²”, așa încât vorbitorii contemporani nu ar fi capabili a înțelege textele vechi în unele limbi.

Pe lângă aceste modificări, prof. A. Ciobanu le analizează și pe cele *de suprafață*, care pot fi urmărite în diverse limbi. Ele dezvăluie adesea noi tendințe în dezvoltarea limbilor, spre exemplu intensificarea elementelor analitice în structura limbii ruse etc.³³

În opinia prof. A. Ciobanu, fenomenele de limbă trebuie cercetate sub aspectul *veridicității* lor, fapt care implică necesitatea concordanței enunțurilor generate în procesul vorbirii cu realitatea extralingvistică. O atare concordanță poate fi obținută doar în baza plenitudinii semantice, gramaticale, referențiale, situative, conotative și presupozitionale a enunțurilor. Profesorul afirmă, justificat, că examinarea obiectivă a fenomenelor lingvistice este posibilă dacă se ține seama de logica natu-

rală, de conținutul celor enunțate, deoarece corectitudinea gramaticală a enunțului, „luată separat, în sine și pentru sine, nu asigură nici pe departe valabilitatea (și cu atât mai mult «universalitatea») celor relatate³⁴”.

Autorul relevă caracterul situativ al vorbirii umane, trăsătură actualizată în ambiguitatea virtuală a propozițiilor ce se pretează unor interpretări neunivoce „în diferite perioade istorice de dezvoltare a societății (și a limbii) de către diferiți purtători ai aceleiași limbi³⁵”. După cum remarcă prof. A. Ciobanu, cele șase tipuri de saturație sau consistență a enunțurilor (semantică, referențială etc.), reprezentând *postulatul veridicității*, sunt indisolubil legate, „manifestându-se în bloc sau alternativ³⁶”. Postulatul în cauză dezvăluie pregnant unul dintre principiile primordiale ale lingvisticii – interdependența *limbii și gândirii*. Gândirea constituie un sistem „maximal deschis, permeabil la noi informații³⁷”, dezvoltarea acesteia desfășurându-se în spirală, spre infinit, iar limba, „materialul de construcție” al gândirii, are rolul de a o materializa prin intermediul cuvântului „în care intră mecanismele intime ale gândirii³⁸”.

În concepția eminentului profesor, logica naturală, aidoma competenței lingvistice, nu redă o capacitate înnăscută a oamenilor, ci apare datorită activității și existenței sociale ale acestora, formându-se treptat. Corelația dată reliefează caracterul social al limbii, maleabilitatea semnelor lingvistice care, spre deosebire de alte semne, este conținutul, el ține de limba naturală – „un sistem deschis (*ouvert*), mobil, cu un inepuizabil registru de posibilități de exprimare³⁹”. Savantul împărtășește ideea despre caracterul motivat, și nu arbitrar, al semnelor lingvistice, formulată de notorietăți, precum E. Benveniste, R. Jakobson, R. Budagov ș.a., consemnând exemple

edificatoare din terminologia populară ornitologică, ihtiologică și toponimică, ce ilustrează motivarea internă. Iată câteva mostre atestate în monografia **Sintaxa și semantica**: *caprimulg*, *peșcăruș*, *codalb*, *muscar* etc. (denumiri de păsări); *peștele-ciocan*, *zvârluga*, *pisica-de-mare*, *peștele-roată*, *peștele-arici* ș.a. (denumiri de pești); *Tătărești*, *Larga*, *Chetroasa*, *Bălți* etc. (toponime)⁴⁰. Cele afirmate de eruditul cercetător demonstrează, indubitabil, importanța semanticii în structura oricărei limbi, sensul fiind o componentă inalienabilă a tuturor unităților semnificative ale limbii.

Varietatea sensurilor implică disocierea mai multor semantici: lexicale, gramaticală, denotativă, noțională, pragmatică⁴¹, fiecare având sfera sa de manifestare în planul conținutului. Acest aspect, firește, nu contrazice posibilitatea de acomodare a semnelor lingvistice la necesitățile stringente ale comunicării, căci ele nu rămân imuabile în procesul comunicării, ci sunt întrebuințate potrivit împrejurărilor. Nu există semnificat fără semnificat, după cum orice semnificat este indisolubil legat de semnificantul său. Totuși semnele lingvistice presupun un raport neunivoc între planul expresiei și cel al conținutului, grație caracterului polisemantic al acestora.

Natura semiotică a limbajului uman nu implică însă „abandonarea semanticii unităților lingvistice și mizarea, prin excelență, pe formă, pe relații gramaticale, golate de substanță”⁴². O atare exagerare e proprie concepțiilor promovate de reprezentanții unor școli structuraliste (bunăoară, descriptivistă americană, glosematica daneză, generativismul).

Relativismul excesiv își găsește expresie în aprecierea preconcepută a contextului când semnificația cuvântului este dezvăluită prin raportarea lui la un alt cuvânt, exclusiv în context.

Prof. A. Ciobanu insistă asupra „corelației rezonabile dintre categoria

sensului și cea a raportului gramatical”⁴³, pentru că estomparea rolului capital al semanticii duce la denaturarea raportului dintre limbă și gândire. În controversa dintre mentaliști și mecaniciști, savantul aderă la ideile expuse anterior de către E. Sapir, E. Benveniste, R. Jakobson și alți partizani ai „suveranității semanticii în lingvistică”⁴⁴.

În legătură cu cele relatate, prof. A. Ciobanu formulează două postulate indispensabile studierii obiective a fenomenelor lingvistice: „A respecta tradiția în cercetările lingvistice”; „A examina fenomenele de limbă nu numai pe plan teoretic, ci și pe cel aplicativ (practic)”⁴⁵.

În viziunea profesorului, o problemă definitorie este cea a **adevărului** în lingvistică⁴⁶. Veridicitatea analizei faptelor de limbă se datorează, în mare măsură, corectitudinii comunicativ-informative și gramaticale a mesajului enunțat.

Reputatul lingvist A. Ciobanu abordează minuțios diverse aspecte ale sociolingvisticii, bunăoară tipurile de bilingvism, conceptele „limbi ale minorităților”, „limbă oficială”, „limbă de comunicare interetnică” ș.a., glotonimul *limba română* raportat la alte limbi romanice ș.a.⁴⁷. El demonstrează, cu deplin temei, că „în Basarabia bilingvismul național-rus niciodată nu a fost simetric, ci numai subordonat”⁴⁸, fapt care a condus la poluarea limbii române cu elemente improprii (barbarisme lexicale, calcuri, devieri de topică ș.a.).

Întru ameliorarea situației lingvistice în Republica Moldova, în opinia prof. A. Ciobanu, e necesar a reface și a reedita *Legislația lingvistică* din 1989 „învechită deja”, a revedea articolul 13 din Constituția Republicii Moldova, a elabora o politică lingvistică „în care s-ar indica în mod explicit funcțiile sociale ale limbii române, obligativitatea cunoașterii ei de către toți alolingvii”, reliefând,

concomitent, și funcțiile unor limbi ale grupurilor etnice⁴⁹.

În articolul de față nu am epuizat nici pe departe toate problemele de lingvistică generală și romanică, ce s-au aflat perpetuu în sfera proiectelor științifice ale omagiatului.

E cert faptul că despre savantul și profesorul A. Ciobanu, a cărui erudiție enciclopedică este recunoscută, despre viziunile sale originale asupra diverselor probleme de filologie și despre modul inedit de interpretare a lor, spre bucuria noastră, s-ar putea scrie un șir lung-prelung de studii atractive.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Чобану А. Синтаксис полусвязочных глаголов в молдавском языке, Partea I, Chișinău, 1976; partea a doua, Chișinău, 1978.
2. Ciobanu A. *Op.cit.*, partea a II-a, p. 73.
3. Васильева-Шведе О.К., Степанов Г.В. Теоретическая грамматика испанского языка. Синтаксис предложения, Moscova, 1981, p. 133-134.
4. Ciobanu A. *Sintaxa și semantica*, Chișinău, 1987, p. 75.
5. *Idem*, p. 73.
6. *Idem*, p. 74.
7. *Idem*, p. 25.
8. *Idem*, p. 113.
9. *Idem*, p. 184.
10. Ciobanu A. *Limba maternă și cultivarea ei*, Chișinău, 1988, p. 27.
11. Ciobanu A. *Op. cit.*, p. 36.
12. *Idem*, p. 128.
13. *Idem*, p. 155.
14. *Idem*, p. 177.
15. *Idem*, p. 249.
16. *Idem*, p. 222.
17. Ciobanu A. *Să scriem și să vorbim corect*, Chișinău, 1970, p. 16.
18. *Idem*, p. 42.
19. *Idem*, p. 87.
20. *Idem*, p. 77.
21. *Idem*, p. 78.
22. Ciobanu A. *Limba în evoluție* // Analele Științifice ale U.S.M., seria „Științe filologice”, Chișinău, 2003, p. 10.
23. Ciobanu A. *Limba maternă și cultivarea ei*, Chișinău, 1988, p. 231.
24. Ciobanu A. *Limba în evoluție* // Analele Științifice ale U.S.M..., p. 10-11.
25. Ciobanu A. *Limba maternă și cultivarea ei...*, p. 227.
26. Ciobanu A. *Probleme de metodologie în lingvistică* (Plan-Prospect al cursului special) // Cursuri și seminare speciale, Chișinău, 2002, p. 5-35.
27. *Idem*, p. 13-23.
28. *Idem*, p. 16.
29. *Idem*, p. 6-18.
30. Ciobanu A. *Limba în evoluție...*, p. 10-11.
31. Coșeriu E. *Lingvistica integrală*, București, 1996, p. 30.
32. Ciobanu A. *Probleme de metodologie în lingvistică...*, p. 21.
33. Ciobanu A. *Op. cit.*, p. 12.
34. Ciobanu A. *Sintaxă și semantica*, Chișinău, 1987, p. 24.
35. *Idem*, p. 29.
36. Ciobanu A. *Probleme de metodologie în lingvistică...*, p. 30.
37. *Idem*, p. 12.
38. *Idem*, p. 10.
39. Ciobanu A. *Sintaxa și semantica*, p. 39.
40. *Idem*, p. 40-41.
41. *Idem*, p. 21-22.
42. *Idem*, p. 56.
43. Ciobanu A. *Sintaxa și semantica*, p. 65.
44. *Idem*, p. 66.
45. Ciobanu A. *Probleme de metodologie...*, p. 30-33.
46. Ciobanu A. *Sintaxa și semantica*, p. 59.
47. Ciobanu A. *Modelul lingvistic elvețian* // Materna, 1992, nr. 12; Ciobanu A. *Un stat suveran – o singură limbă de stat* // *Limba Română*, 2001, nr. 9-12; Ciobanu A. *Lingviștii și politica lingvistică în Republica Moldova* // *Revistă de Lingvistică și Știință Literară*, 1998, nr. 5.
48. Ciobanu A. *Limba ca factor decisiv în politica națională a statului* // *Limba Română*, 2003, nr. 6-10, an. XII, Chișinău, p. 71.
49. Ciobanu A. *Un stat suveran – o singură limbă de stat* // *Limba Română*, 2001, nr. 9-12, p. 21.

Estelle VARIOT

HOMMAGE À UN AUTRE ESPRIT LATIN

La première fois que j'ai rencontré le Professeur ANATOL CIOBANU c'était en février – mars 1996. Invité par Monsieur Valerie RUSU pour un voyage scientifique, il a passé 45 jours en France, notamment à Aix-en-Provence et est venu régulièrement au Département de linguistique comparée des langues romanes et roumain. J'étais alors étudiante de Monsieur RUSU et préparais un Doctorat sous sa direction.

Les discussions que j'ai eues avec Monsieur CIOBANU au Département ainsi qu'à l'extérieur (visite d'Entremont etc.) nous ont permis d'aborder des sujets très divers, notamment scientifiques (latinité de la langue roumaine, unité linguistique du roumain parlé des deux côtés du Prout...).

Ceci m'a permis d'apprécier la grande rigueur de ce Lettré qui se fonde, pour affirmer ses propos, sur des données culturelles, linguistiques et historiques qui, lorsqu'elles sont connues, ne peuvent être raisonnablement niées.

Ces diverses entrevues m'ont également permis de me rendre compte de l'importance que revêtait la vérité scientifique pour cet homme qui, malgré les difficultés, affirme ses convictions.

En partant, Monsieur CIOBANU a répondu favorablement à une demande de Monsieur RUSU. Ainsi, en plus de ses charges scientifiques à la Chaire de Linguistique Roumaine, Générale et Romane de l'Université d'Etat de Moldavie, il a accepté d'être l'un des rapporteurs pour ma thèse de doctorat [«Un moment significatif de l'influence française sur la langue roumaine: le dictionnaire de Teodor Stamati (lassy, 1851)»].

L'avis favorable qu'il a donné ainsi que les remarques théoriques qu'il a faites ont suscité chez moi des interrogations et réveillé un intérêt pour la lexicologie et la linguistique. Ce dernier ne s'est pas estompé puisque je poursuis mes recherches dans cette voie actuellement (élaboration d'un dictionnaire bilingue français-roumain).

J'ai, par la suite, revu Monsieur CIOBANU à l'occasion d'un colloque organisé à l'Université de Provence par Valerie RUSU et Jean-Claude BOUVIER «Les aventures de la Romania à la fin de ce millénaire» (1998). Lors de cette manifestation, il a pu donner son avis de spécialiste sur la situation linguistique actuelle en République de Moldavie.

Un second Colloque international, «Ginta latina et l'Europe d'aujourd'hui», a été organisé par Valerie RUSU (comité d'organisation Valerie RUSU, Estelle VARIOT, Adrian CHIRCU), en présence du Consul Général Romulus BENA et d'adjoints à la Municipalité d'Aix-en-Provence (Madame Michèle GARINO). Il a permis de faire venir en France Anatol CIOBANU ainsi que des poètes (Vasile ROMANCIUC, Iulian FILIP, Nicolae DABIJA) et des critiques littéraires (Ana BANTOȘ), originaires de République de Moldavie.

Monsieur CIOBANU a, à nouveau, fait preuve d'une grande force de conviction puisque, malgré la fatigue, il est venu en terre de France afin de délivrer un message poignant à ses frères de la partie occidentale de la Romania et au monde: n'oubliez pas la latinité orientale et ses représentants.

Les communications que Monsieur CIOBANU a faites ont été publiées à Aix (Actes des Colloques de 1998 et 2001, notamment) et en République de Moldavie.

Enfin, j'ai revu Monsieur CIOBANU, en juin 2003, à l'occasion de la journée organisée en l'honneur de Mihai EMINESCU par Madame Aurelia RUSU (spécialiste de l'œuvre du poète national roumain) et Monsieur Valerie RUSU.

Monsieur CIOBANU a, ce jour-là, manifesté son respect et son amitié à Monsieur Valerie RUSU, en présentant un ouvrage scientifique – dont il est le principal coordinateur¹ – consacré à cet autre bessarabien. Il a également participé à un jury, lors d'une soutenance de thèse de doctorat portant sur la poésie bessarabienne contemporaine, dirigée par Valerie RUSU.

J'ai personnellement été très heureuse également de connaître Monsieur CIOBANU pour son humanité, son humanisme.

En effet, il se consacre pleinement au réveil et à l'épanouissement de l'âme de son peuple et honore ses concitoyens par sa droiture.

Néanmoins, il me semble que les valeurs les plus appréciables que l'on puisse trouver chez un homme – ou une femme – sont l'humilité et la modestie. Elles permettent à un être humain d'avancer toujours et de garder espoir en l'avenir.

Ce sont ces valeurs qui, sans nul doute, animent Monsieur CIOBANU.

Un élément corroborant ceci est que Monsieur CIOBANU, à chacune de ses venues en France, a eu la délicatesse de s'exprimer en français en reconnaissant, avec sa modestie naturelle, la difficulté pour un locuteur étranger de maîtriser une langue autre que la sienne dans toutes ses acceptions (cas du français pour les Roumanophones et du roumain pour les Francophones, par exemple).

Cette finesse d'esprit contribue certainement à rendre Monsieur CIOBANU aussi sympathique et attachant.

Pour toutes ces raisons, je souhaitais rendre honneur à Monsieur CIOBANU qui incarne ce qui est le plus noble dans l'âme humaine. Je remercie également les personnes (Valerie RUSU, Alexandru et Ana BANTOȘ, notamment) qui m'ont permis de participer à cet hommage.

Soyez certain, Monsieur CIOBANU, que votre science est appréciée ici, dans un coin de Provence, entre Nice et Marseille et, je n'en doute pas, également ailleurs en France, en Roumanie et en République de Moldavie.

Soyez aussi assuré d'une chose: le plus important est de respecter la vérité (historique) ainsi que le disait Frédéric MISTRAL dans *Coupo Santo*:

Dóu Passat, la Remembranço

E la fe dins l'an que ven.²

C'est pourquoi nous attendons avec impatience les prochaines contributions de ce savant car la science ne connaît pas de repos et nous lui disons à bientôt.

Aix-en-Provence,
le 25 mars 2004

NOTE

¹ *Probleme actuale de lingvistică*, Studia linguistica in honorem Valeriu RUSU, Universitatea de Stat din Moldova, CE U.S.M., Chișinău, 2002.

² Dr. GUINTRAN, J. M., *Histoire du Bar des Liganii aux Couguou et à l'Amiral de Grasse*, édition posthume soignée par Estelle VARIOT, sous presse. Traduction de la citation: Se souvenir du passé / Et croire en l'avenir.

Galaction VEREBCEANU**GÎNDURI DESPRE
PROFESORUL ANATOL
CIOBANU**

Există în viața noastră momente pe care le evocăm cu o plăcere deosebită și care, în pofida faptului că nu mai țin de prezent, rămân să dănuie în suflet și să ne marcheze puternic ori de câte ori le rememorăm. Astfel de momente pentru mine sînt anii de studenție, cînd l-am avut în calitate de profesor pe domnul Anatol Ciobanu. Mi s-a întipărit în minte ziua în care Domnia sa a apărut în fața noastră – proaspeții și fericiții înmatriculați dintre atîția rămași în afara examenelor de concurs. M-a impresionat chipul său, costumul impecabil, parcă turnat pe el, asortat cu cămașa albă și cravata. Era sobru, sigur în tot ce afirma, vioi, pășind cu multă demnitate. Anatol Ciobanu avea pe atunci 39 de ani și de curînd își luase, la Moscova, cel de-al doilea doctorat, habilitatul, cum i se spune astăzi.

Fiindcă a venit vorba de gradul științific, nu cunosc prea multe persoane care să fi obținut gradul de doctor în filologie la doar 26 de ani, imediat după cei trei ani de studii la doctorat. Mai tîrziu am înțeles că în spatele acestor două titluri s-au aflat o muncă enormă de inițiere și aprofundare în cercetarea problemelor care l-au preocupat, zeci și sute de ore petrecute aplecat, de cele mai multe ori după miezul nopții, asupra articolelor și comunicărilor, asupra lucrărilor redactate sau coordonate, asupra cursurilor elaborate ori asupra tezelor de an, de licență și de doctorat.

Și mai puternică a fost impresia primelor lecții de la cursul de sintaxă. Profesorul Ciobanu expunea materia cu o pasiune de invidiat, în multă cunoștință de cauză, iar aceasta ve-

nea din ponderea imensei informații științifice pe care o stăpînea, din care știa să transmită, într-un limbaj accesibil, numai ceea ce este cu adevărat esențial. Vorbea convingător, trecînd mereu printre rîndurile de bănci. Cele 90 de minute treceau pe neobservate și doar sunetul de repaus ne da de veste că trebuie să amînăm plăcerea de a-l asculta pentru altă dată, fiind obligați să trecem în alte săli, la alte cursuri, unele dintre ele, înțeleg acum, mai puțin interesante și nu atît de folositoare viitoarei carierei filologice.

A urmat primul seminar, pe care – curios lucru – îl așteptam nerăbdători. Domnia sa, după ce a făcut cunoștință cu noi, mulțumind respectuos fiecăruia pentru „efortul” de a se ridica și a se prezenta, a început să ne poarte prin materia studiată, cerînd să argumentăm teza împărtășită cu fapte concrete. Anatol Ciobanu se prezenta la ore cu mai multe fișe cu exemple – marcate pedant cu diferite culori și selectate cu multă atenție din literatura artistică, exemple pe care, de fapt, le cunoștea pe de rost – și lecția de îndată se transforma într-o animată dispută lingvistică, cu diverse opinii expuse asupra faptului de limbă discutat, duse în anumite situații pînă la extreme, dar, cum mi-am dat seama ulterior, foarte utile pentru noi, viitorii profesori de limba română: dumnealui ne îndemna să nu ne limităm la reproducerea conținutului subiectului urmărit, ca în carte sau conspect, să nu gîndim unilateral, ci să expunem propriile viziuni asupra fenomenului. Important pentru Domnia sa era să pătrundem în miezul problemei, să analizăm critic cele asimilate, chiar cu riscul de a greși.

De la profesorul Ciobanu am auzit pentru prima dată de personalitățile marcante ale lingvisticii românești: Sextil Pușcariu, Iorgu Iordan, Alexandru Graur, nume care, în virtutea atitudinii oficiale ostile de atunci pentru tot ce venea de peste Prut, erau ocolite de unii cu înfrigurare, întrucît numai trecerea acestora

în bibliografie îți putea aduce nu doar simple neplăceri.

Tot Domnia sa avea grijă să participăm, cel puțin ca simpli auditori, la diverse consfătuiri științifice organizate la sau în afara Facultății. Țin minte și acum sesiunea de comunicări de la Institutul, pe atunci, de limbă și Literatură al Academiei, la care domnul Anatol Ciobanu mi-a fost un fel de ghid, șoptindu-mi între pauzele referatelor: „Acesta este Silviu Berejan, alături e Alexandru Dîrul, celălalt e Nicolae Raevschi, doamna din prezidiu e Tatiana Iliășenco, iar cel de la tribună e Vasile Soloviov”.

Profesorul Ciobanu încerca o satisfacție deosebită să-și împărtășească bucuria atunci când intra în posesia unor cărți cu problematică lingvistică. Îmi amintesc, de exemplu, cum într-o zi a venit cu un volum al lui Emile Benveniste, pe care mi l-a împrumutat cu îndemnul să-l consult și să pregătesc un referat. Expunerea urma să o prezint în fața membrilor cercului lingvistic la care mă invitase să particip și pe care îl conducea la fel de pasionat cum ținea orele de curs. Fiecare participant venea cu tema sa, pe care o prezenta sub forma unei scurte comunicări. Urmau întrebări și luări de cuvânt asupra celor audiate. De fiecare dată se înfiripau discuții aprinse, uneori chiar în contradicțoriu. Sufletul acestor dezbateri era, firește, profesorul Anatol Ciobanu, iar felul în care dumnealui dirija discuțiile îl făcea pe student să simtă acel fior al cunoașterii ce îi da încredere în forțele proprii. Și aceasta avea loc într-o atmosferă degajată și caldă, aș spune colegială, între profesor și student existînd relații de respect reciproc și bună înțelegere. Această calitate – înalt apreciată în mediile pedagogice și de cercetare – de a ști să stimulezi studenții cu vocație și, în același timp, să nu insiști în cazul celor fără har lingvistic, dar care manifestau aptitudini și interes pentru alte domenii, această metodă de selecție, pe care Domnia sa o aplica cu rigurozitate și tact, a dat roadele rîvnite, astfel încît

mulți dintre studenții cărora profesorul Anatol Ciobanu le-a fost conducător la teza de licență, în mare parte membri ai cercului lingvistic, s-au consacrat, într-un fel sau altul, muncii de cercetare sau celei de la catedră.

Sînt convins că, prin destinul său, pedagog și cercetător a fost să fie. Și-a descoperit de timpuriu vocația, pe care a cultivat-o cu entuziasm și perseverență pe tot parcursul vieții. Chiar dacă soarta i-ar fi hărăzit altceva să facă, am deplina certitudine că la fel de bine i-ar fi reușit. Opera domnului Anatol Ciobanu – cărțile, cursurile, catedra, studenții, Consiliul științific specializat, Academia și multe alte activități – este sensul și preocuparea de zi cu zi a Domniei sale.

Mă onorează faptul că l-am avut pe domnul Anatol Ciobanu în calitate de profesor, dar și de îndrumător la teza de licență. Acest prilej s-a răsfîrînt oarecum cu destul profit asupra carierei mele, Domniei sale datorîndu-i recomandarea candidaturii mele, după absolvirea Facultății, la Institutul de Lingvistică al Academiei.

Aceste ecouri mi-au răsărit în memorie de ziua aniversară a domnului profesor Anatol Ciobanu, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei. Despre academicianul Anatol Ciobanu sper să am fericitul prilej de a scrie și peste mulți ani înainte. Astăzi însă Domniei sale îi doresc din toată inima multă sănătate și putere de muncă în activitatea didactico-științifică pe care o desfășoară de aproape jumătate de secol la Universitatea de Stat din Moldova, activitate care – lucru foarte important de reținut – îl face atît de util limbii și neamului românesc. Și încă o urare: să ajungă și să depășească vîrsta primului său conducător științific, academicianul Nicolae Corlăteanu, de care vorbește întotdeauna cu venerație și căldură și care, la fel ca și sărbătoritul, este născut în luna mai. Amînduror Profesori, nume de referință în lingvistica basarabeană, cel mai sincer gînd de recunoștință și *La mulți ani!*

Elena GROSU

UN DĂRUITOR DE LUMINĂ

În primăvara aceasta frumoasă, când vi s-au adunat amintirile la hora anilor, vin și eu să vă aduc o floare a recunoștinței.

Cu vreo 25 de ani în urmă, eram studentă, intram la orele Domniei voastre și uneori îmi ziceam: „Nu am noroc să fiu pe listă mai pe la mijloc, mai pe la sfârșit”. De ce? Deoarece, de fiecare dată, eram invitată la tablă, împreună cu alți cinci colegi – primii pe listă conform alfabetului chirilic: Bujoreanu, Valache, Vasilache, Verebceanu, Grozavu, Grosu. Era și aceasta o metodă de a-l obișnui pe student cu adevărul că trebuie să fii gata să răspunzi, să înveți, la fiecare oră, și nu doar uneori. O metodă care, realmente, viza perspectiva vieții și cea a activității. Ulterior am înțeles că, de fapt, acesta a fost, în mare măsură, **norocul** meu: de a avea un profesor prin excelență, care m-a implicat în procesul didactic, mi-a solicitat opinia, judecata.

Aveați o mulțime de fișe, pe care erau notate exemple de fraze – uneori cu 50-60 de propoziții (se întâmpla să nu reușim, în două ore academice, să analizăm o frază). Ne-ați învățat să gândim, să căutăm exemple, să discernem legătura indisolubilă dintre semantică și sintaxă, să aplicăm criteriul logico-semantic în sintaxă și în punctuație, să „construim” din „blocuri sintactice” scheme, scheme, scheme... Nu era greu să „construim”, deoarece vă aveam în preajmă: atent și dăruitor de lumina înțelegerii. Acele fișe, care încăpeau într-o mână, într-o geantă, într-un sertar, ascundeau o muncă enormă de căutare, de lectură, de sistematizare, de gândire... Ochelarii pe care îi purtați mereu – la fel – trădau mulțimea de pagini lecturate, scrise, redactate...

Mai toate dintre cele vreo 30 de fete din grupă vă admirau (poate chiar erau îndrăgostite în taină) nu numai pentru frumusețea pe care o emana chipul Domniei voastre – înalt, cu un zâmbet discret, cu ochii blânzi, cu o alură distinctă de profesor –, dar și pentru complezența, receptivitatea, exigența, seriozitatea, modestia Domniei voastre.

Vă exprim mulțumiri, și cu această ocazie, pentru îndemnul de a scrie, pentru sugestiile de care am beneficiat la editarea unui dicționar de pleonasm. Mi-aș fi dorit, după cum m-ați îndemnat, la un moment dat, să vă am în calitate de conducător al unei teze de doctorat, dar timpul, în scurgerea lui implacabilă, ne face de multe ori neputincioși să realizăm multe, mult prea multe din ceea ce ne-am dori. Oricum, astăzi pot spune cu mândrie că am învățat și eu la „școala lingvistului Anatol Ciobanu”, iar acest lucru înseamnă totul.

Ne place să vă știm – alături de alți distinși savanți, alături de alți bărbați ai neamului – scut de apărare a limbii române în Basarabia.

Viața Domniei voastre – prin activitatea de lingvist și prin atitudinea de cetățean – în vremuri vitrege, a ținut în viață semnul națiunii noastre – limba română.

Să vă învrednicească bunul Dumnezeu cu zile și sănătate, iar tot binele din lume să aibă cale de trecere prin sufletul ales al Domniei voastre.

Octombrie 1978. La ora de sintaxă

Sabina CORNICIUC

AM CEVA DE DECLARAT...

A devenit deja o axiomă că acolo unde există o universitate (firește, e vorba de cele cu tradiții), viața capătă contur, civilizația crește, iar localitatea intră în istorie.

Pe această direcție de gândire, avem tot temeiul să credem că universitatea care are dascăli de calibrul profesorului Anatol Ciobanu este marcată de lumina Celui de Sus, emanată cu generozitate pentru toți.

Dacă din cei 70 de ani, pe care îi împlinește profesorul nostru în această primăvară, 53 sunt trăiți cu intensitate maximă la Universitatea de Stat din Moldova, care a avut norocul să-l aibă ca student (1951-'56), doctorand, lector, docent, profesor universitar, prodecan, șef de catedră, miracolul mai este posibil, iar fidelitatea nu este un mit.

Activitatea de asemenea proporții la *Alma mater*, de unde pornește în lumea științei acest spirit elevat, probează o dată în plus justetea expresiei folosite adesea de

poetii latini pentru a desemna patria, dar fiind și denumirea respectuoasă dată universităților, comparate cu mama bună care ne hrănește (vezi și **Micul dicționar latin-român de expresii consacrate**, apărut de sub pana profesorului în 2002 și avînd un suport ilustrativ foarte bogat).

Intrînd în știință prin ușa limbii (ne-am permis să-l parafrazăm pe Cervantes), profesorul Anatol Ciobanu a fondat o solidă școală științifică, aceasta constituind ora de vîrf a trudei, a nopților de nesomn, dar și a entuziasmului, a generozității Omului care „se revarsă” în alții, asigurând în felul acesta existența unui continuum între profesor și discipolii săi.

De la întemeierea ei și pînă în prezent, la Școala profesorului Anatol Ciobanu au fost „înmatriculați” peste 30 de candidați, dintre care 24 și-au luat deja doctoratul. Frumoasă încununare a neliniștii profesorului!

Prin muncă energetică, ce dă rod și oferă bucuria împlinirii, Învățătorul nostru ne demonstrează zi de zi că oamenii se deosebesc nu prin ceea ce fac, ci prin calitatea a ceea ce fac. Iată de ce profesorul Anatol Ciobanu este *primus inter pares*.

Citind cu luare aminte reflecțiile Domniei sale asupra „codului”

maestru-discipol, emis de mult regretatul Eugen Coșeriu, l-am regăsit în acel „cod” pe însuși profesorul nostru. Cap de școală ce transmite fără rest rezultatele experienței sale, pentru ca discipolii să profite de ele, și profesorul Anatol Ciobanu mai „dă din deget” și-i „ține în frâu” pe cei cu preocupări dispersate. Și profesorul Anatol Ciobanu e convins că nu există teme înguste.

Cei care se „alimentează” la Școala profesorului știu bine că îndrumătorul le dă minunate lecții de viață, de inteligență și responsabilitate, de modestie, dar și de verticalitate inconfundabilă a gândului și a stilului. Școala profesorului Anatol Ciobanu este una a exigenței care te mobilizează și te obligă.

Ca „absolventă” recunoscătoare, ce s-a grăbit poate prea încet, nu voi uita niciodată lecțiile învățate aici, pe care, direct sau indirect, le transmit atît studenților, cît și copiilor mei.

În **Declarație de iubire**, excelentă lucrare despre oamenii care reprezintă „stratul de protecție ce ne ajută să trecem prin viață fără să regretăm că suntem”, Gabriel Liiceanu se întrebă retoric: „Cînd studentul de odinioară își evocă profesorul, la ce anume se gîndește el mai întîi? La gesturile acestuia? La intonația vocii lui? La cele spuse? La mimică? Pesemne că în chip spontan la toate laolaltă, pentru că altminteri cum s-ar alcătui în noi imaginea profesorului, imaginea aceea cu care despicăm apoi timpul și îl împiedicăm să se așeze, cu nerăbdarea și uitarea lui, peste personajul real?”

Pentru noi, „imaginea” profesorului septuagenar Anatol Ciobanu este aceea a savantului total.

Același Gabriel Liiceanu, pornind de la ideea că suprema condiție a măreției profesorului este să nu plictisești, lucru pe care îl poți face prin ce spui sau prin *cum* spui, recunoaște că atunci cînd ambele se unesc, avem de-a face cu genii ale catedrei.

Domnule profesor, dați-mi voie să preiau acest gînd și să vă fac aceeași declarație!

V-am urmărit cu admirația unui

copil de la țară, venit la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova de prin părțile de unde și dumneavoastră vă trageți obârșia.

Vecinătatea satelor Ruseni și Corbu (primul fiind satul dumneavoastră de baștină) capătă pentru mine o vibrație specială cînd constat că multe evenimente care mi-au marcat destinul s-au produs în perioade semnificative din impresionanta dumneavoastră biografie.

Cu mîndrie recunosc (fără frica de a-mi trăda vîrsta) că m-am născut în anul cînd dumneavoastră ați absolvit Facultatea de Litere la U.S.M., că am fost înmatriculată la aceeași facultate în anul cînd ați susținut cu brio teza de doctor habilitat.

Nu mă rușinez să fac publică declarația că primul și unicul 1 (unu), pe care l-am avut vreodată, mi l-ați dat tot dumneavoastră, la orele de „gimnastică a minții” (sintaxă).

Lăsați-mă, domnule profesor, în naivitatea gândului pentru a găsi și alte intersecții de drumuri.

Îmi place coincidența că, în anul în care ați devenit profesor universitar, m-am transferat la Universitatea „M.V. Lomonosov” din Moscova, unde ați finalizat teza de doctorat sub conducerea renumitului savant Ruben Budagov, despre care vorbiți cu multă venerație.

Bucuria mea a fost enormă cînd ne-am întîlnit acolo (erați la un stagiu), iar eu „gustam” de vreo doi ani din deliciul jurnalismului. Decisivă pentru mine acea întîlnire, deși tardivă revenirea în domeniul de la care am pornit, de fapt.

Nu uit niciodată, domnule profesor, cum mi-ați spus la susținerea tezei că doctoratul trebuie să fie foarte îndrăgostit de temă și un pic de conducător.

Vă mărturisesc că am avut și am toată dragostea și recunoștința pentru dumneavoastră.

Vă admir și astăzi, lucrînd cu deosebită plăcere la catedra pe care o conduceți, și mă întreb (retoric, ca pe timpul doctoratului): De unde atîta energie și curaj, domnule profesor? De unde?!

Ion HADÂRCĂ

VIVAT, PROFESSORE!

Bucuria mărturisirii de a-l ști printre noi /
dintre noi, distanțându-se prin statura-i solară,
este bucuria cunoașterii unui om care umblă nestingherit
și smerit totodată pe la tainele cuvintelor limbii române cum ar
umbla pe la icoane.

Anatol Ciobanu, cel cu ochii tineri și neadormiți, de cronograf ori
caligraf de evanghelii petrunemțene, se zice că ar rotunji niște
decenii date cu mireasmă violetă de liliac
și îmbălsămate cu mirungere.

I-am citit interviul, acordat Ninei Negru pentru
ziarul *Timpul* (7 mai 2004),

Partidul meu se numește „Limba Noastră cea Română”
și mi-am zis, dacă astfel de numește multimilionarul Dumisale
partid, atunci, ca orice partid respectabil,
ar trebui să aibă un lider, un fidel herald al onoarei cărturărești,
și distinsul savant-filolog tocmai ar fi bun de președinte
pentru un asemenea partid, la care ader, necondiționat,
înavuțindu-mă cu asemenea ași imbatabili.

Cu toate că nu mi-a fost, spre regret, profesor în anii studenției,
întotdeauna i-am urmărit cu admirație, prin cărți și studii
valoroase, traiectoria academică, mai ales apreciindu-i prestația,
acolo unde alții-mulți debitau aproximații,

Profesorul venind invariabil cu lecția de acasă metodic
și cartezian pregătită. În special în anii renașterii naționale
a alimentat cu studii meticolos argumentate și atitudini
prodigioase epicentrul clocotitor al Mișcării.

Magistru al morfosofiei daco-latine, virtuos al lexifoneticii
punctualistice și singularia tantum professore
in sintaxegetica Marelui Fluid al Limbii Române,

Anatol Ciobanu va suporta cu seninătate olimpiadă
și elogiile, bine meritate, ce i se aduc acum la picioare.
Îi dorim septuagenarului mereu imprimăverit de căldura
Florarului mulți ani în noi cărți, intonându-i din inimă:

Vivat, Professore!

Adriana KORONKA

CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA UNOR NEOLOGISME DE ORIGINE ENGLEZĂ INTRATE RECENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Neologismele (gr. *neos* = nou și *logos* = cuvântare) sunt considerate acele cuvinte care au intrat de curând în vocabularul unei limbi. Des întâlnită, chiar și în lucrările de specialitate, definiția nu lămurește asupra provenienței acestei clase lexicale ce joacă un rol major în orice limbă vie. Apărute din necesități de comunicare, neologismele denumesc noțiuni, obiecte și fenomene din toate domeniile vieții materiale și spirituale, în special în limbajul tehnico-științific, cu scopul de a-l moderniza și îmbogăți.

Pătrunderea lor în lexic se face pe două căi: sub formă de împrumuturi și prin creații proprii ale limbii. Dacă prin neologism se înțelege, în general, cuvânt împrumutat, acest fapt se datorează numărului mare de împrumuturi neologice extrem de diverse ca structură și proveniență, sensibil mai numeroase decât cele create în interiorul limbii. Chiar și atunci când folosesc material lingvistic existent în limbă, cel puțin unul din elementele formative ale noului cuvânt este neologic (combinarea a două elemente formative neologice de tip prefix neologic + neologism, combinarea unui neologism cu un prefix vechi, autohton, combinarea unei teme vechi cu un sufix neologic).

Dar neologismele nu devin proprietatea unei limbi decât prin adaptarea la sistemul fonetic și gramatical al acesteia, prin circulația intensă, în caz contrar ele vor avea o existență efemeră. Problema adaptării neologismelor la sistemul limbii române vizează atât aspectul fonetic și morfologic, cât și pe cel

grafic. În aceste cazuri, un rol important îl are vechimea lor în limbă, astfel că termenii împrumutați recent își păstrează aspectul grafic și chiar pronunțarea din limba de origine. În măsura în care sunt acceptate de masa vorbitorilor, pentru că vin să completeze un gol din lexic, neologismele se supun regulilor de scriere și pronunțare ale limbii române. Modul cum neologismele se adaptează la normele limbii române trebuie privit diferențiat: pentru cuvintele intrate în limbă în urmă cu câțiva zeci de ani problemele de scriere, pronunțare, comportare în flexiune au fost rezolvate în mare măsură.

Astfel, referindu-ne doar la câteva anglicisme, cum ar fi *sandwich* devenit *sandviș*, *out* devenit *aut*, *goal getter* transformat în *golgheter*, *football* în *fotbal*, vom constata că evoluția lor către fonetismul limbii române este un proces încheiat. Pentru cele intrate după 1990 evoluția este încă incertă. Putem presupune că arhi-folositul *week-end* își va simplifica cu timpul ortografia, așa cum s-a întâmplat cu sintagma din limba franceză *vis à vis* devenită *vizavi* în numai câteva decenii.

O categorie specială de neologisme o formează cuvintele, folosite pe plan internațional, care își păstrează scrierea și pronunțarea din limba de origine, cum sunt: *marketing*, *management*, *auto-service*, *mass-media*, *show*, *supermarket*, *week-end*, *whisky*.

Fondul lexical neologic al limbii române este foarte bogat și variat, dispunând de peste 50.000 de neologisme cărora li se adaugă termenii tehnico-științifici de strictă specialitate. Lingviștii sunt unanim de acord în privința perioadei de constituire a acestuia; sfârșitul secolului al XVIII-lea reprezintă, la nivel lingvistic, perioada de modernizare prin înlocuirea turcismelor și grecismelor cu neologisme de proveniență latino-romanică.

Scriitorii au fost primii preocupați de primenirea vocabularului din necesități impuse de expresivitate. Neologismele au fost utilizate când contextul, simțirea sau necesitatea de culoare le-au impus. Ele au fost preluate mai cu seamă din latină, franceză, italiană, germană, rusă, engleză.

Influența limbii engleze se manifestă direct ori indirect mai ales în ultimele decenii, când româna a început să împrumute o serie de neologisme englezești, însă termeni englezești apar în secolul al XIX-lea prin mijlocirea francezei. Unii termeni ne-au venit prin mijlocire germană (ca în cazul lui *boiler*, *cocs*), iar la mijlocul secolului al XX-lea aceeași influență s-a manifestat, măcar în parte, și prin intermediul rusei, care a furnizat limbii române unii termeni tehnici de origine anglo-americană (*buldozer*, *conveyer*, *motoplug*, *radiolocație*, *screper* etc.). În multe cazuri, trebuie să se admită și aici o terminologie multiplă (adică anglo-rusească, anglo-germană și mai ales franco-engleză).

Faptul că unele anglicisme au venit în limba română, spre exemplu, prin intermediul limbii franceze o dovedește sensul lor, care coincide cu al etimoanelor franțuzești imediate, nu cu al celor englezești, din care provin numai în ultimă analiză. În această situație sunt, de exemplu, cuvintele *dancing*, *parking*, *picup*, *smoching*, *spicher*.

Prezența în limba română a unui mare număr de termeni neologici și insuficiența lor asimilare provoacă numeroase abateri de la normele ortografice și ortoepice în vigoare. În ceea ce privește scrierea neologismelor de origine engleză se remarcă trei situații:

1) Termenii neologici sunt re-produși fonetic, ceea ce înseamnă că ei se scriu așa cum se pronunță: *aut* (nu *out*), *fider* (nu *feeder*), *gem* (nu *jam*), *gol* (nu *goal*), *henț* (nu *hands*), *ofsaid* (nu *off-side*), *jaz* (nu *jazz*), *lider* (nu *leader*), *meci* (nu *match*), *miting* (nu *meeting*), *puc* (nu *puck*), *taim aut* (nu *time out*), *golgeter* pronunțat *golgheter* (nu *goalgetter*), *ski* (nu *ski*), *hochei* (nu *hokei*), *hipism* (nu *hippism*), *pocher* (nu *pocker*), *cnocaut* (nu *knock-out*).

2) Neologisme care se ortografiază și se pronunță ca în limba engleză: *bridge* (pronunțat „*brigi*”), *western*, *week-end*, *cow-boy*, *thriller*, *holding*, *single*, *team* (pronunțat „*tim*”), *top*, *management*, *marketing*, *brandy*, *happy-end*, *hobby*, *surfing*, *drummer*, *walkman*, *bookmaker*, *show*, *spleen*

(pronunțat „*splin*”), *puzzle* (pronunțat „*pazăl*”), *baby-sitter*, *bowling* (pronunțat „*bauling*”), *box office*, *mixer*, *cocktail*, *cross*, *starter* etc.

3) Neologisme care cunosc o formă hibridă, cu pronunțare străină, combinată cu o scriere în mare parte fonetică: *Newton* (pronunțat „*niuton*”), *rummy* (pronunțat „*romi*”), *dancing* (pronunțat „*dansing*”), *pullover* (pronunțat „*pulovăr*”).

Una din problemele permanente pe care le pune adaptarea neologismelor împrumutate este aceea a scrierii consoanelor duble existente în limba din care a fost luat cuvântul. Potrivit pronunțării, se vor scrie fără consoană dublă cuvintele: *foțbal*, (nu *football*), *handbal* (nu *handball*), *stres* (nu *stress*).

Alteori, ca urmare a influenței germane, grupurile **st** și **sp** se rostesc **șt** și **șp**. Astfel, auzim: *ștart*, *ștand*, *șpicher*, *șpray* în loc de *start*, *stand*, *spicher*, *spray*, pentru că cei care pronunță greșit nu cunosc etimologia acestor neologisme.

Cuvintele de origine engleză pătrunse în limba română sunt cunoscute și sub numele de anglicisme. De anglicismele autentice trebuie deosebite cu grijă pseudoanglicismele sau falsele anglicisme. Acestea sunt cuvinte din alte limbi (mai ales din franceză) obținute prin combinarea unor teme și elemente formative împrumutate din limba engleză. Astfel, cu ajutorul lui „*man*” = „*om*” (devenit element de compunere și după modelul unor anglicisme adevărate ca *gentleman*, *sportsman* etc.), au fost formate în limba franceză cuvintele *tenisman*, *recordman*, *rugbyman* etc. În locul acestora, engleza folosește unitățile frazeologice: *tennis player* (= „*jucător de tenis*”), *record holder* (= „*deținător de record*”) ș.a.m.d. O parte dintre pseudoanglicismele create în franceză au pătruns și în limba română (de obicei prin intermediul presei). Întrucât au fost simțite ca anglicisme propriu-zise, câteva dintre ele au primit o formă apropiată de aceea pe care ar fi trebuit s-o aibă în limba engleză (adică *tenismen*, *recordmen* etc.).

De la cuvintele *tenisman*, *barman*, *sportsman* s-au creat și deri-

vatele feminine *tenismană*, *barmană*, *sportsmană*, ceea ce dovedește că respectivele neologisme s-au adoptat normelor limbii române, neglijându-se modul de formare din limba engleză în care *man* înseamnă bărbat și prin urmare derivatele feminine din limba română nu se puteau forma cu aceiași termen.

Încercând să traducem, să zicem, *tenismană*, ar reieși ceva de genul „bărbată de tenis”. Limba română literară recomandă sintagma *jucător (jucătoare) de tenis*.

Deși uneori este foarte greu, în principiu trebuie să distingem anglicismele propriu-zise de americanisme, care sunt, de obicei, mai recente și au aproape întotdeauna caracter internațional. Dintre cele mai cunoscute, amintim, nepierzând din vedere că unele au putut pătrunde în limba română și din limba franceză ori dintr-o altă limbă influențată de engleza americană: *bluf* (existent, de asemenea, în franceză, italiană, germană etc.), *blugi* (o scurtare pe teren românesc din blue-jeans), *boss* (care la noi se folosește cu sensul de șef în general), *campus* (un dublet etimologic al lui „câmp”), *cow-boy*, *hold-up*, *hamburger* (a cărui bază derivată este numele orașului german Hamburg), *jazz* (care provine din limba negrilor și se pronunță așa cum se scrie), *mass-media*, *motel*, *radar*, *tobogan* (greșit rostit, uneori, *topogan*).

Există o serie de anglicisme și americanisme care sunt noi sau relativ noi în vocabularul nostru și care vor rămâne în limbă fie pentru că sunt realmente utile, fie pentru simplul motiv că au devenit, de mai multă vreme, cuvinte internaționale. Ne referim la: *apartheid*, *best-seller*, *biomedicină*, *building*, *bungalow*, *chewing-gum*, *dispecer*, *display*, *fair-play*, *finaliza*, *gentleman*, *hobby*, *living-room*, *management*, *marketing*, *previziona*, *scanner*, *show*, *spici (scris și speech)*, *stres(s)*, *striptis (scris și strip-tease)*, *supermarket*, *transplant*, *week-end*, *western*, *whisky*, *brandy*, *staff*, *holding*, *lobby*, *broker* etc.

După cum se poate observa din termenii de origine engleză selectați mai sus, aceștia aparțin unor

domenii extrem de variate și sensul lor este binecunoscut, ca dovadă că tot mai puțini sunt cei care spun *discurs* în loc de *spici*, *supermagazin* în loc de *supermarket*, în vreme ce pentru *staff* și *lobby* nu se folosesc sinonime autohtone.

În concluzie, răspândirea neologismelor, în general, și a celor din limba engleză, în mod particular, pătrunderea lor în limba unor cercuri tot mai largi de vorbitori constituie, fără îndoială, una dintre caracteristicile importante ale limbii noastre actuale.

Folosirea lor trebuie făcută cu discernământ, încercându-se evitarea „beției de cuvinte” și, mai ales, a greșelilor.

Ocazii de a greși se ivesc la tot pasul și nimeni nu e în întregime ferit de ele. Pentru a nu denatura pronunțarea neologismelor, prima măsură de luat este ca vorbitorii să încerce în permanentă să se cultive. A doua treaptă este studierea gramaticii, a ortografiei și, în general, acordarea unei atenții susținute la ceea ce se spune și mai ales la ceea ce rămâne scris. Nu trebuie neglijată nici folosirea dicționarelor, atunci când nu suntem siguri asupra formelor corecte ale unor cuvinte. Folosirea abuzivă a neologismelor, în special a celor provenite din engleză (ne referim aici la barbarisme), trebuie privită însă cu reticență, pentru că, mai ales în exprimarea tinerilor, acestea nu fac decât să îngreuneze stilul și să perturbe armonia limbii române. Neologismele au rolul lor bine definit în lexicul oricărei limbi, dar să nu uităm dictonul latin „est modus in rebus”.

BIBLIOGRAFIE

1. Goga Mircea, *Limba română, fonetică și fonologie, lexicologie, stilistică*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2001.
2. Graur Al., *Capcanele limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
3. Hristea Theodor, *Sinteze de limbă română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
4. Iordan I., Robu V., *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.

Ion CIOCANU

MOTOU ȘI ANTICAMERA

Ce legătură poate fi identificată între aceste două substantive, de s-au pomenit alături în titlul eseului de față? se poate întreba cititorul curios și iscoditor.

O atare legătură există, și o vom arăta la locul cuvenit.

Până s-o facem, consemnăm că este interesantă și atrăgătoare, plină de informații utile și de lucrări artistice marcate de talent publicația *Clipa siderală*, revistă de cultură și creație literară a tinerei generații. Îndeosebi numărul 5-6 pentru anul 2003, în care sunt omagiați laureații Concursului Național „Iulia Hasdeu”, ediția a V-a. Dar chiar primul articol din revistă are... „motto”.

Am luat cuvântul din urmă între ghilimele, deoarece toate dicționarele de prestigiu recomandă să-l ortografiam cu un singur *t*: *móto*. Înainte de toate, **Dicționarul explicativ al limbii române**, ediția a II-a (1998), numește citatul luat de obicei dintr-o operă consacrată sau semnată de un autor celebru, pus la începutul unei lucrări, al unui capitol etc. cu scopul de a releva ideea fundamentală a scrierii respective, *móto*, la plural *motóuri* (pag. 656).

La fel recomandă să scriem acest cuvânt Vasile Breban în **Dicționar general al limbii române** (pag. 650), autorii **Dicționarului explicativ uzual al limbii române** (Chișinău, Grupul editorial Litera, 1999, pag. 350), Alexei Palii în al său **Dicționar explicativ pentru toți** (Chișinău, Editura Epigraf, 2001, pag. 130) și alți autori. Cu adevărat radical se dovedește Andrei Crijanovschi, care în, de multe ori și pe deplin întemeiat, elogiul său **Dicționar de dificultăți ale limbii române** (Chișinău,

Editurile Arc și Museum, 2000, pag. 250) notează: „*Móto s.n.*, scris greșit *motto*; art. *motóul*; pl. *motóuri*”.

Greșit „motto”! Dar anume așa – cu doi de *t* – e ortografiat acest substantiv în întreaga carte **Istoria Moldovei falsificată de Vasile Stati** a lui Vlad Zbârciog (Chișinău, Editura Pontos, 2003, pag. 3 (de două ori), 12 (de două ori) etc.), apoi și în alte tipărituri de ultimă oră. Drept care este nu numai firesc, dar și obligatoriu să întrebăm: de unde persistența „greșelii”, de vreme ce o întâlnim mult prea des, în cele mai diverse contexte și publicații?

Citim în **Dicționarul limbii române literare contemporane** (volumul al III-lea, București, Editura Academiei, 1957, pag. 133), după recomandarea principală – *móto*, (rar) *motóuri s.n.* –, o „anexă”: „Scriș și: *motto*”.

Rezultă că nu e greșită ortografierea „motto”?

Nu insistăm asupra caracterului greșit al acestei ortografieri. Zicem că aceasta a fost, dar nu mai e recomandată.

În limbile italiană și franceză se scrie *motto* și, prin urmare, n-am avea de ce ne feri de o atare ortografiere a cuvântului în discuție. Mai cu seamă că faimoasa *anticameră* se ortografiază așa, și nu după cum ar fi natural să scriem în limba noastră conform sensului „*antecameră*”, deoarece anume cu prefixul *anti-* este ortografiat acest substantiv în aceleași limbi-surori italiană și franceză, din care a fost preluat de limba română. Deci, ar fi natural să scriem „motto”. Or, am văzut care e tendința generală a lexicografilor la ora actuală. Mai că am propune să revenim cumva în unanimitate la „motto”, fără să specificăm că ar exista și „varianta” *moto*. Nu de alta, dar încurcătura e de față și o putem evita numai convenind cu toții să întrebuițăm o unică formă acceptabilă. Până atunci însă ne înțelegem să scriem, conform prestigioaselor dicționare de specialitate, *móto*, articulat *motóul*, la plural *motóuri*, *motóurile*, după cum scriem *anticameră*, în pofida tuturor argumentelor pentru „*antecameră*”.

OARECARE

Vorbim, aici, despre un adjectiv (alteori, în alte contexte, – pronume) nehotărât, a cărui semnificație poate crea confuzii dintre cele mai mari și mai regretabile. *Un om oarecare* înseamnă, înainte de toate, un personaj „care nu a fost identificat sau precizat mai îndeaproape” (**Dictionarul explicativ al limbii române**, pag. 613). Acesta poate fi și un ins cu multe și importante calități, care însă, deocamdată, adică în momentul referirii la el, nu este cunoscut de către cel ce face referința respectivă.

Adjectivul *oarecare* are și sensul „indiferent care; careva” (*Ibidem*). Acest sens adeverește că în cazul unui făptaș la care ne referim nu ne interesează persoana lui – fie el om bun sau rău, deștept sau mai puțin deștept, frumos ori poate urât la înfățișare etc. –, ci îl consemnăm numai ca persoană existentă, ale cărei calificative nu le considerăm operante în problema discutată sau în desfășurarea unui eveniment.

Același cuvânt – *oarecare* – poate denumi și un personaj „fără importanță, neînsemnat; care nu iese din comun” (*Ibidem*). Spre deosebire de celelalte două semnificații, aceasta pare să denumească ceva negativ, ofensator. Însă și în atare cazuri cunosătorul bun al limbii noastre face discernerea cuvenită: există persoane care nu se disting prin fapte, atitudini, inițiative etc. deosebite (un student oarecare, un savant oarecare, un scriitor oarecare va să însemne că nu ne referim la un student, savant, scriitor anumit, ci avem în vedere un reprezentant al grupului social respectiv, indiferent de calități, merite etc.), dar există și persoane cu anumite merite într-un domeniu *oarecare* (ceea ce nu înseamnă în mod obligator un domeniu *neînsemnat*, *lipsit de importanță* etc.), dar pe care (persoane) vorbitorul fie că nu le cunoaște, fie că nu consi-

deră că virtuțile ei ar fi relevante în problema dată, și în aceste contexte adjectivul în discuție nu marchează neapărat ceva negativ; altfel zis, în atare cazuri însușirile fizice, psihice, etice, estetice etc. ale persoanei nu sunt considerate importante și operante în context.

Se întâmplă însă ca anumiți indivizi să se supere dacă numele lor sunt însoțite de adjectivul *oarecare*, considerându-se lezați, înjosiți, jigniți. Îi înțelegem, în străduința lor de a depăși anonimatul, de „a ieși din comun”, dar nu le aprobăm gestul de supărare; depășirea anonimatului sau „ieșirea din comun” trebuie obținută prin muncă asiduă, prin fapte relevante, prin atitudini de mare rezonanță etică, civică, politică etc., pentru ca anume datorită unor atare fapte și atitudini ele să înceteze în mod obiectiv să fie *oarecare*; în absența acestor fapte și atitudini de mare și profundă rezonanță în viața societății, nu numai în cadrul îngust al familiei sau chiar al colectivului de muncă, adjectivul în discuție nu exprimă neapărat ceva negativ, peiorativ, înjositor. Se zice că satul Larga e plin de numele de familie Gheorghită. *Un oarecare Gheorghită* ar însemna unul dintre mulții oameni care poartă acest nume de familie, și nimic mai mult: nici de bine, dar nici de rău! Abia când am zice *un oarecare Ion Gheorghită*, ar fi cazul să cugetăm profund: un atare calificativ nu poate fi considerat peiorativ în cazul unui elev necunoscut în republică sau al unui lucrător în vreun domeniu, chiar elev sau lucrător harnic, dotat, frumos etc., dar capătă nuanță peiorativă dacă ne-am referi la scriitorul Ion Gheorghită (Dumnezeu să-l ierte!), care ne-a îmbogățit considerabil literatura, îndeosebi cea pentru copii.

În fine, pronumele nehotărât *oarecare*, semnificând „cineva, unul; careva” (*Ibidem*), se întrebuințează în mod curent în contexte în care nu prezintă interes persoana concretă care a spus, a divulgat, a arătat sau a făcut ceva.

Am încercat această „dez-ghiocare” amănunțită a cuvântului (adjectiv și pronume) *oarecare*, pentru că o atare descifrare a lui nu are numai importanță teoretică, ci viața, cu toate faptele și întâmplările ei, ne pune în fața nenumăratelor cazuri de întrebuintare sau de înțelegere greșită a diferitelor semnificații pe care le are el în la fel de diferitele contexte concrete.

AVIZELE

Chiar la intrarea în cea mai prestigioasă instituție științifică din republică ne întâmpină o inscripție ce se dorește titlu al unui panou pe care zilnic se afișează vești referitoare la manifestările planificate pentru perioada imediat următoare. Zeci și sute de oameni află noutățile instituției cu pricina din foile fixate, de obicei cu piuneze, pe acest panou îmbietor. Însă fie că funcționarii respectivi nu sunt filologi, fie că ei s-au obișnuit cu greșelile de exprimare ca țiganul cu scânteia, fie că nimeni nu acordă vreo atenție inscripției-titlu (pentru toate noutățile aduse la cunoștința oamenilor): „Avizuri”.

Bineînțeles, noi nu-i bănuim pe funcționarii (i)responsabili de publicitate de la instituția cu pricina că ar fi consultat și ar fi dat ascultare odiosului dicționar moldovenesc-român al

pseudolingvistului Vasile Stati, în care substantivul *afiș* se „încrednicește” – și el – de pluralul greșit „afișuri”.

Mai curând, și funcționarii instituției vizate, și autorul dicționarului de pomină s-au lăsat influențați de pluralul substantivului *anunț*, care, cu siguranță, e *anunțuri*, drept urmare și pluralul celorlalte două substantive li s-o fi părut încoronat cu același sfârșit, în *uri*: „avizuri”, „afișuri”.

Adevărul e că și *afișul* are pluralul *afișe*, și *avizul* la plural ia forma *avize* (a se vedea, de exemplu, **Dicționarul explicativ al limbii române**, pag. 16 și 67).

Diferența dintre greșeala comisă de funcționarii instituției cu pricina e una pentru uz intern, cotidian, fără vreo pretenție științifică și nu aparține (în orice caz, noi personal nu putem admite că ar aparține) unui lingvist, pe când greșeala pretinsului savant este una „destinată” unor mase largi de cetățeni care o fi căutând în continuare un dicționar al cărui autor își propune să demonstreze întregii lumi că limba „moldovenească” există și că ea se deosebește realmente de limba română.

Oricum, chiar în avize și afișe, inclusiv în cele destinate simplei informări a oamenilor, e necesar să dovedim mai multă cărturărie, pentru a nu-i induce cumva în eroare pe eventualii sau potențialii lor cititori neavizați în problemele limbii.

Alexei PALII

DETALIU, A DETALIA, A DETALIZA, DETALIERE, DETALIZARE, DETAILAT, DETALIAȚ, DETAILIST, ÎN DETALII, ÎN DETALIU

Cuvîntul *detaliu* a dat o serie de derivate, unele dintre ele fiind controversate. De exemplu, avem participiul adjectivizat *detailat*, derivat de la franțuzescul *detail*, după modelul lui *detaillé*, dar avem și *detailiat*, calchiat tot după model francez, însă de data aceasta nu mai este construit din material franțuzesc (*detail*), ci din cel românesc (*detaliu*). Astfel s-a ajuns la două cuvinte care au același sens (dublete): „(în mod) amănunțit”. Tocmai acest fapt le creează unor vorbitori probleme atunci cînd trebuie să aleagă lexemul recomandat de normă. Norma însă le atestă pe ambele, dînd totuși preferință lui *detailiat*.

În această ordine de idei, e cazul să mai amintim că ne fac dureri de cap și verbele-dublete *a detalia*, *a detaliza* și *a detalia*, precum și substantivele-dublete *detalizare* (întîlnit frecvent în uz) și *detaliere*, ambele avînd sensul de „expunere, analiză, indicare în mod amănunțit”. Deși sistemul derivațional al limbii române permite formarea și existența unor cuvinte cum ar fi *a detaliza* și *detalizare*, norma recomandă numai *a detalia* și *detaliere*.

În familia de cuvinte legate de substantivul *detaliu* trebuie remarcat și neologismul *detailist* care înseamnă „(persoană) care vinde cu amănuntul, cu bucata”. **Dicționarul explicativ al limbii române** constată că termenul este împrumutat din franceză (cf. fr. *detailiste*), dar sursele franceze pe care le-am consultat noi nu atestă *detailiste*, dar *detaillant* cu

sensul de „comerciant care vinde în detaliu” (a se vedea, bunăoară, **Le Petit Larousse**, Paris, 1997). Oricum, *detailist* se înscrie perfect în sistemul derivațional al limbii române, satisface suficient de bine necesitățile denominative ale purtătorilor limbii, cu atît mai mult cu cît îl are ca element opozitiv al sistemului pe *angrosist*, însemnînd „(persoană) care cumpără și vinde marfă cu ridicata”.

Mulți vorbitori deseori sînt puși în fața dilemei: cum este corect – *în detaliu* sau *în detalii*. Îmbinarea *în detaliu*, însemnînd „cu de-amănuntul, în mod detailiat”, ne vine din limba franceză, de la *en detail*, care înseamnă „cu precizie, fără a omite ceva”. Observăm că în îmbinarea franceză cuvîntul *detail* are forma singularului, pentru că francezul înțelege îmbinarea ca avînd sensul „detaliu cu detaliu”. Pornind de la realitatea franceză, norma limbii române recomandă forma de singular, nu cea de plural, adică *în detaliu*, nu *în detalii*.

De ce totuși în uzul limbii române putem auzi și *în detalii*? De exemplu, *a povesti ceva în detalii*. Probabil, pentru că românul percepe firul unei narațiuni ca fiind constituit din multe detalii care trebuie povestite pe rînd, fără a fi omis vreunul. Prin urmare, logica limbii române ar fi următoarea: cu expunerea tuturor detaliilor, fără a neglija ceva. De aici și forma de plural.

Deși această logică nu este lipsită de temei, fluctuația în uz a celor două forme (cea de singular și cea de plural) generează probleme pentru mulți vorbitori, de aceea le vom aminti că norma recomandă să pornim de la modelul francez și să spunem *în detaliu*.

În limba română, *în detaliu* mai înseamnă și „în fiecare amănunt luat aparte” (de exemplu, *a examina un fenomen în detaliu* înseamnă „a pătrunde în fiecare amănunt al fenomenului respectiv”). Și, în acest caz, iarăși vom respecta norma, cea inspirată din limba franceză, și vom utiliza forma singularului – *în detaliu*.

PROMOȚIONAL, PROMOȚIE, PROMOȚIUNE

Utilizarea cuvîntului *promoție* pare să nu trezească dificultăți, sensul acestuia, cunoscut de toți și atestat de sursele lexicografice, fiind „serie de absolvenți ai unei școli, ai unei facultăți etc.; totalitatea persoanelor care absolvesc în același an un ciclu de învățămînt” (a se vedea **DEX** și alte lucrări lexicografice). Cuvîntul *promoțional* însă, care este perceput ca un derivat de la *promoție*, ne face probleme. Vorba este de un „conflict” între sistemul derivațional, la nivel semantic, și norma literară. Pentru că, potrivit sistemului amintit, *promoțional* ar trebui să însemne „care ține de promoție, care se referă la promoție” sau, mai concret, „care ține de totalitatea persoanelor ce au absolvit în același an un ciclu de învățămînt”. Norma însă îl înregistrează cu sensul „care favorizează vânzările (unor mărfuri)”, sens care nici pe departe nu pare să fie derivat de la înțelesul substantivului *promoție*. Iar uzul, în special textele consacrate economiei, comerțului, marketingului, de asemenea îl atestă cu sensul de „ceea ce se referă la vânzări”. Iată cîteva exemple din Bob Stone și Ron Jacobs, **Metode de succes în marketingul direct**, Editura ARC, 2004: „Multe dintre tehnicile de marketing, instrumentele *promoționale* și analizele în care sînt angajați acești noi comercianți electronici au fost verificate și folosite timp de multe zeci de ani” (pag. 3); „Cea mai mare parte din acțiunile *promoționale* realizate prin Internet, de la reclamele banner la e-mail, pot fi considerate ca fiind marketing direct” (pag. 6); „Comercianții pun întrebări dure referitor la programele lor *promoționale*” (pag. 12). Sau iată același cuvînt într-un anunț publicat în *Jurnal de Chișinău* din 30 ianuarie 2004: „Fundatia Soros-Moldova anunță pentru anul 2004 programul editare de carte *promoțională* și științifică din domeniul artei și culturii”.

Așadar, sistemul semantic al limbii ne sugerează că *promoțional* trebuie să însemne „care se referă la promoție”, iar uzul și norma înregistrează acest cuvînt cu sensul „care favorizează vânzările”. Cînd ne referim la normă, avem totuși o anumită rezervă, pentru că o parte dintre dicționarele noastre, chiar cele prestigioase (de exemplu, **DEX**; Florica Dimitrescu, **Dicționar de cuvinte recente**, Editura Logos, 1997 – **DCR**; Lazăr Șăineanu, **Dicționar universal al limbii române**, Editura MYDO Center, 1997 – **DULR**) în general nu atestă adjectivul *promoțional*. Altă parte (de exemplu, Florin Marcu, **Marele dicționar de neologisme**, Editura SAECULUM, 2001 – **MDN**; **Dicționar enciclopedic ilustrat**, Editura Cartier, 1999 – **DEI**) îl înregistrează cu sensul „care favorizează vânzările” sau „referitor la creșterea vânzărilor unei întreprinderi”.

În consecință, vorbitorul care dorește să să exprime literar se confruntă cu două întrebări: 1. Este adjectivul *promoțional* un cuvînt literar sau nu? 2. Dacă e literar, atunci care este conținutul lui: cel sugerat de sistemul semantic sau cel întîlnit în uz și în unele dicționare?

Iar un vorbitor mai avizat s-ar mai întreba de unde vine acest cuvînt: de la franțuzescul *promotionnel* (după cum ni-l prezintă **Marele dicționar de neologisme**), din englezescul *promotional* sau poate este derivat din românescul *promoție*?

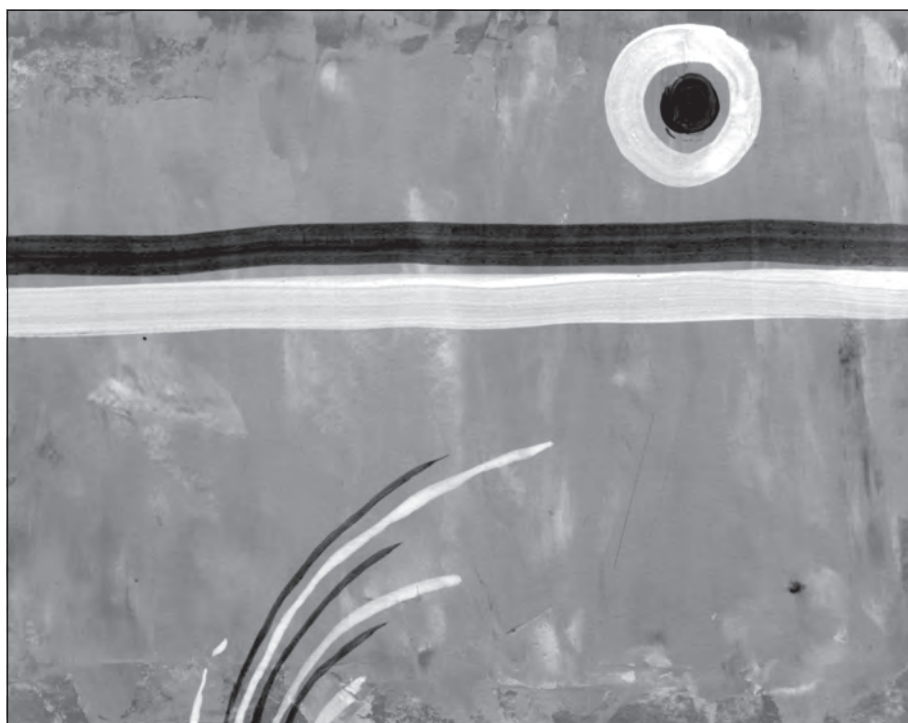
Cercetările asupra uzului și surselor lexicografice ne sugerează că adjectivul *promoțional* este împrumutat nu din franceză, ci din engleză în ultimii zece-douăzeci de ani. Lipsa cuvîntului respectiv din multe dicționare, inclusiv din cele normative, demonstrează că el a apărut abia în ultimul timp, marcat de puternica influență americană, manifestată în toate domeniile, inclusiv în limbă. E cazul să amintim, în această ordine de idei, că în limba engleză *promotional* înseamnă „de încurajare”, iar în engleza americană mai înseamnă „de

reclamă, privind reclama”. Expresia *promotion man* înseamnă „intermediar, agent”, iar *promotion matter* înseamnă „material de reclamă, de popularizare”. Este curios în acest sens să amintim că și dicționarele franceze arată că *promotionnel* a călchiat sensul „care dezvoltă vânzările prin publicitate, expoziții etc.” tot din engleză, în 1962 (a se vedea **Le Petit Robert**, 1990). Chiar și calcul francez *promotion*, cu sensul de „dezvoltare de vânzări”, a apărut tot sub influența englezei americane.

Prin urmare, în cazul adjectivului *promoțional*, așa-zisul conflict dintre sistem, pe de o parte, dintre uz și normă, pe de altă parte, este cauzat de influența engleză. Și credem că nu vom risca prea mult dacă îl vom califica drept cuvânt literar, în pofida faptului că el „violează” relațiile semantice în familia respectivă de cuvinte. Dicționarele normative îl vor înregistra, așa cum au făcut-o și cu multe alte cuvinte „rebele”. Cu atât mai

mult cu cât „ofensiva” englezei devine atât de masivă, încât româna riscă să-și modifice oarecum fizionomia. Iar o mare parte dintre intelectuali percep acest lucru ca pe un factor benefic.

În cadrul familiei de cuvinte abordată, este cazul să mai facem o completare, și anume una privind cuvântul *promoțiune*, care este perceput ca o variantă arhaică a lui *promoție*. Tocmai din acest motiv unele dicționare nu-l atestă (de exemplu, **DEX** sau **DEI**), iar altele îl includ în registru fără a-i da definiția, trimițându-l pe utilizator la cuvântul *promoție* (de exemplu, Lazăr Șăineanu, **DULR**). Dar iată că **MDN** înregistrează un sens cu totul neobișnuit, care ar veni tot din engleză: „ridicare a nivelului de viață al claselor defavorizate sau al unui individ la o situație superioară”. Este sau nu un cuvânt literar? Este un fapt de limbă sau poate numai un fapt de vorbire? Probabil **MDN** prea s-a grăbit să-l înregistreze. Timpul va arăta.

Ștefan Eșanu. *Ochi*

Adrian CHIRCU

DESPRE PIZZA, PIZZERIE, DAR ȘI DESPRE PIZZAR¹

0. Într-o intervenție² a noastră la Colocviul Internațional de Științe ale limbajului, Suceava, 1999, am abordat, în treacăt, problema substantivelor ce constituie obiectul acestei comunicări. Remarcam, atunci, dificultatea de adaptare a substantivului *pizza*, împrumutat din limba italiană, la sistemul morfologic românesc. De altfel, nu e singurul cuvânt împrumutat din limba italiană care ridică probleme de adaptare. Pot fi amintite și altele: *graffiti*, *lasagna*, *spaghetti*, *tortellini*, *gnocchi*, *broccoli*, *mozzarella*, *carpaccio*, *mortadella*, *cappuccino* etc. În ceea ce privește limba italiană, putem afirma că, alături de limba engleză, aceasta reprezintă o sursă de împrumuturi pentru limba română de azi, devansând chiar și limba franceză.

1. Dicționarele etimologice italiene (**DEG** și **DEI**) ezită în ceea ce privește etimologia acestui cuvânt. **DEG** ne dă următoarele informații: *pizza* (p. 1549) – lat. mediev. *pizza(m)*, 997, dat. got. o lomb. **pizzo*, ted. ant. *bizzo*, *pizzo* „boccone, pezzo di pane”, der. di *bizan* „mordere”, passato nei dialetti italiani, spec. nel napol. *pizza*, da cui è diffuso in it. e in altre lingue moderne.

DEI ne oferă niște informații care ni se par mai bine argumentate: *pizza*¹ (p. 2961) f. (XVI sec. Caro), -eria (f., XX sec., negozio dove si confeziona e si mangia la p.; v. roman e merid.); ant., forma di cacio di figura come un uovo; (Magalotti), *focaccia*; (a. 1804, D'Alberti), schiacciata rustica o dolce in uso nell'Italia centro (Marche, Umbria) – merid; *piza panis* (a. 1531, Pesaro), *piczas casey...* *pizzas de pane* (a. 1201, a Sulmona), *pizza focaccia* (a. 997,

Codex Cajetanus), forse da un lat. *picea* [placenta] come calco di 'pitta' (gr. *pitta* pece), con *i* come nel tosc. *piccia* più pani attaccati insieme, corso *péccia* paio, tosc. *appicare*, ecc., non ancora ben spiegato. Una derivazione diretta da **pits* – «punta», 'pizzo', urta contro il significato antico di «facaccia» «schiacciata». Vedi anche *pinza* (p. 2931) – ant. (a. 1256, a Rimini); 'pizza', specie di pane; (XIII sec., Salimbene), striscia o lingua di terra; cfr. venez. *pinza* pane cotto sotto la cenere, *pizza*¹, romagn. *pinza* specie di pane a forma di spola. cfr. 'pinzo'. Un alt dicționar important, **DELI**², ia în discuție (pp. 1206-1207) ambele etimologii. A se vedea, în acest sens, și cuvântul românesc *pită* (<bg. *pita*; gr. *pitta*).

1.1. Substantivul *pizza* lipsește din **DOOM**, fapt remarcat și de Theodor Hristea într-un articol publicat în paginile revistei *Limbă și Literatură*³. În schimb, apare în **DEX**, la pagina 800, *pizză*, *pizze* – „un fel de tartă din aluat, garnisită cu roșii, cașcaval, pește etc.” (cuvânt și definiție preluate din **DEX-S**). Cuvântul mai apare menționat și în **Dicționarul de cuvinte recente** al Floricăi Dimitrescu (**DCR**^{1,2}), cu o definiție asemănătoare, sau în dicționarele redactate de către Florin Marcu, **DN**³, **MDN**, **DEIR**.

1.1.0. Pe baza sondajelor întreprinse, putem susține că forma care există în uz, *pizza*, va trebui acceptată de noul **DOOM** care e în pregătire, căci această formă i se pare vorbitorului cât se poate de firească. Un enunț de tipul *Am cumpărat o pizză* apare destul de bizar (cf. *Am cumpărat o pizza*). În cazul acestui substantiv, ar trebui să vorbim, din punct de vedere gramatical, despre o neutralizare a opoziției de număr în româna actuală și despre un morfem de tip cumulant (*pizza* + -a = *pizza*: desinența -a + morfemul determinării definite -a). Lucrurile sînt mai clare în cazul celorlalte limbi romanice, unde flexiunea substantivală nu mai este relevantă (fr. *pizza*, pron. [pidza], cat. *pizza*, ptg. *pizza*, *piza*, sp. *pizza*, it. *pizza*).

1.1.1. Instabilitatea acestui substantiv e remarcată și de Mioara

Avram, într-o lucrare recentă⁴, care susține că „în mai multe dicționare este dat cu finala, mai puțin obișnuită, a neaccentuat și este considerat invariabil”⁵. În schimb, nu sîntem de acord cu afirmația domniei sale conform căreia „se răspîndește din ce în ce mai mult varianta *pizză* cu pluralul *pizze*, acceptată de **DEX**.” Aceeași autoare remarcă și faptul că forma este „hibridă (neadaptată grafic, în ciuda adaptării morfologice)”⁶.

1.2. Substantivul feminin *pizzerie* (*pizza* + *-erie* < it. *pizzeria*, it. var. *pizzaria*), înregistrat în **DEX-S** (p.184), **DEX₂** (p. 800), **DCR₂**, (pp. 178-179 – „local unde se vinde și se consumă *pizza*”) și în **MDN**, e și el hibrid, la fel ca și în celelalte limbi romanice (fr. *pizzeria*, pron. [pidzerja], cat. *pizzeria*, ptg. *pizzeria*, *pizaria*, sp. *pizzería*), căci și aceste limbi au împrumutat cuvîntul din limba italiană, cuvînt format, în această limbă, prin derivare progresivă de tip sufixal *pizza* + *-eria*, sufixul italian fiind înlocuit printr-un sufix specific fiecărei limbi. În limba română, acest sufix e de dată recentă și este, „în esență, de origine franceză și, o dată pătruns în limba română, a constituit stimulul care a dus la punerea în mișcare a unei analogii latente cu elemente preexistente în limba română”⁷. Sufixul coexistă în limba română contemporană cu un altul mai vechi, *-ărie* (*lăptărie*, *fierărie*, *cojocărie*, *blănărie*, *librărie*, *cămătărie* etc.).

1.3. Un alt substantiv din aceeași familie lexicală este și cuvîntul *pizzar* – „persoană care face *pizza*”, creat pe teren românesc, căci în unele limbi romanice avem un împrumut direct din italiană *pizzaiolo* (*pizza* + *-aiolo* – „chi fa le pizze / gestore di *pizzeria*”), cum este cazul fr. *pizzaiolo*, *pizzad'ole*. Cuvîntul nu e înregistrat în nici o lucrare lexicografică de la noi (**DEX**, **DOOM**, **DCR_{1,2}**, **DN₃**, **MDN**, **DEIR**) și se pare că acesta se impune, fiindcă s-a adaptat cu ușurință la sistemul limbii române, mai ales în ceea ce privește sufixul de agent (*-ar*), sufix care este foarte productiv și care face parte din fondul latin moștenit al limbii române (lat. *-arius*: *morar*, *păcurar*, *olar*, *argintar*, *găinar*,

rotar etc.). În latină avem *ollarius*, *herbarius*, *porcinarius* etc. Dăm cîteva exemple și pentru alte limbi romanice: fr. *menuisier*, *meunier*, it. *ferraio*, cat. *ferrer*, sp. *herrero*, sd. *molinargiu*, ret. *chevrer*, prov. *Tentchurier*, ptg. *padeiro*. Spaniola a făcut și ea apel la acest sufix productiv (sp. *pizzero*). L-am înțilnit pentru prima dată în paginile ziarului *România liberă*, serie nouă, nr. 2733, miercuri, 24 martie 1999, p. 14. Rădăcina cuvîntului păstrează același aspect hibrid despre care vorbeam mai sus.

1.3.1. Cuvîntul reprezintă o creație lexicală pe teren românesc, posibilele sale sinonime, *brutar* și *pitar*, neîncadrîndu-se bine în enunțuri care conțin în structura lor substantivul *pizza*, căci *brutarul*, de fapt, nu face *pizza*.

2. Nu ne rămîne decît să acceptăm familia de cuvinte a substantivului *pizza*, pronunțat cu [tʃ], (familia de cuvinte a substantivului *pizza* cunoaște, în italiană, pe lîngă cuvintele discutate, și altele: *pizzétta*, *pizzettina*, *pizzoso*, *pizzaiola*, *pizzosità*), cel care va decide soarta acestui cuvînt în limba română fiind, fără îndoială, tot vorbitorul, căci el e cel care atestă faptul că „*limbajul e făcut de și pentru vorbitori, nu de lingviști pentru lingviști*”⁸.

BIBLIOGRAFIE

a) Studii și articole

1. AVRAM, Mioara, *Cuvintele limbii române între corect și incorect*, Chișinău, Editura Cartier, 2001, 304 p.

2. CHIRCU, Adrian, *Limba română actuală între normă și uz. Probleme de fonetică, morfologie și sintaxă*, în *Actele Colocviului Internațional de Științe ale limbajului*, vol. IV (Limba și comunicare), Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2000, p. 161-168.

3. COȘERIU, Eugen, *Lingvistica integrală*. Interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, 184 p.

4. DOMINTE, Constantin, *Sufixul -erie în limba română în Studii și materiale*

privitoare la formarea cuvintelor în limba română, vol. al IV-lea, București, Editura Academiei, 1967, p. 69-79.

5. HRISTEA, Theodor, *Ortografia și ortoepia neologismelor românești (cu referire specială la împrumuturile recente)*, în *Limbă și literatură*, vol. II, București, Societatea de Științe filologice, 1995, p. 36-53.

6. MARGARITO, Mariagrazia, *Italianismes du français. Notes sur des parcours de recherche*, în *Cahiers de Lexicologie*, nr. 78, fasc. 1, Institut de Linguistique française (CNRS) & Honoré Champion, Paris, 2001, p. 117-126.

7. Walter, Henriette, *L'aventure des mots français venus d'ailleurs*, Paris, Editions Robert Laffont, 1997, 345 p.

b) Dicționare

1. BATTISTI, Carlo, ALESSIO, Giovanni, *Dizionario Etimologico Italiano (DEI)*, volume quarto (Me-Ra), Firenze, G. Barbèra Editore, 1968.

2. CORTELAZZO, Manlio, ZOLLI, Paolo, *Dizionario Etimologico della lingua italiana*, seconda edizione (DELI₂), Bologna, Zanichelli, 1999.

3. DE MAURO, Tulio, MANCINI, Marco, *Dizionario Etimologico Garzanti (DEG)*, Milano, Garzanti Linguistica, 2000.

4. *Dicionário da língua portuguesa contemporânea*, II, Académia das Ciências de Lisboa & Fundação Calouste Gulbenkian, Lisboa, Editorial Verbo, 2001.

5. *Dicționarul explicativ al limbii române. Supliment (DEX-S)*, București, Editura Academiei, 1988.

6. *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX₂)*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

7. *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, București, Editura Academiei, 1982.

8. DIMITRESCU, Florica, *Dicționar de cuvinte recente (DCR₁)*, București, Editura Albatros, 1982.

9. DIMITRESCU, Florica, *Dicționar de cuvinte recente (DCR₂)*, București, Editura Logos, 1997.

10. *Gran Diccionario de la lengua española*, Barcelona, Larousse Planeta, S.A., 1996.

11. *Gran Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopèdia catalana, 1998.

12. *Le Grand Robert de la langue*

française, deuxième édition dirigée par Alain Rey, tome 5 (orge-roma), Paris, Dictionnaires Le Robert, 2001.

13. MARCU, Florin, *Marele Dicționar de neologisme (MDN)*, București, Editura Saeculum I.O., 2000.

14. MARCU, Florin, *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române (DEIR)*, București, Editurile Saeculum I.O. & Vestala, 2001.

15. MARCU, Florin, MANECA, Constant, *Dicționar de neologisme*, ediția a III-a (DN₃), București, Editura Academiei, 1978.

16. ZINGARELLI, Nicola, *lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana (ZVLI)*, a cura di Miro Dagiotti e Luigi Rosiello, Dodicesima edizione-ristampa, Bologna, Zanichelli, 1995.

17. WALTER, Henriette, *Dictionnaire des mots d'origine étrangère*, 2e édition, Paris, Editions Larousse & France Loisirs, 2001.

NOTE

¹ Inițial, acest articol a fost prezentat la o sesiune de comunicări, organizată de Catedra de limba română a Facultății de Litere din Cluj-Napoca, în toamna anului 2002.

² Adrian CHIRCU, *Limba română actuală între normă și uz. Probleme de fonetică, morfologie și sintaxă*, în *Actele Colocviului Internațional de Științe ale limbajului*, vol. IV (Limbaje și comunicare), Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2000, p. 161-168.

³ Theodor HRISTEA, *Ortografia și ortoepia neologismelor românești (cu referire specială la împrumuturile recente)*, în *Limbă și Literatură*, vol. II, București, Societatea de Științe Filologice, 1995, p. 36-53.

⁴ Mioara AVRAM, *Cuvintele limbii române între corect și incorect*, Chișinău, Editura Cartier, 2001, p. 52-53.

⁵ *Ibidem*, p. 52.

⁶ *Ibidem*, p. 53.

⁷ Constantin DOMINTE, *Sufixul -erie în limba română* în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al IV-lea, București, Editura Academiei, 1967, p. 69.

⁸ Eugen COȘERIU, *Lingvistica integrală*. Interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 30.

Alexei ACSAN

CUNOAȘTEȚI FORMELE CORECTE ALE CUVINTELOR ROMÂNEȘTI?

Ne bucură faptul că mai mulți cititori ai revistei au acceptat să participe la concursul privind cunoașterea formelor corecte ale cuvintelor românești.

Prin tragere la sorți, câștigătoarea concursului a fost desemnată **Elena Trocin** din Corlăteni, Râșcani.

Concursul continuă. De această dată, participanților li se propune să expedieze pe adresa redacției zece întrebări în care să fie puse în opoziție formele normate și cele greșite ale unor cuvinte ce prezintă dificultăți, după care vor indica forma corectă și o vor comenta. Propunem mai jos un model.

1. Să dea sau să deie?

Forma normată a verbului **a da** la conjunctiv prezent (pers. a III-a) este **să dea**. Alte verbe cu paradigmă asemănătoare la acest mod: a se deda (**să se dedea**), a reda (**să redea**), a lua (**să ia**), a prelua (**să preia**), a relua (**să reia**), a bea (**să bea**), a vrea (**să vrea**).

2. Dată la plural: dăți sau date?

Ambele forme sunt corecte, prin plural făcându-se diferențierea semantică a formei de singular **dată**.

3. Dăruie sau dăruiește?

Verbul respectiv face parte din categoria verbelor de conjugarea a IV-a care își formează paradigma la indicativ prezent cu sufix (dăruiesc, dăruiești, dăruiește).

4. Deleagă sau delegează?

Este verb de conjugarea I ce nu poate avea sufix în formele de indicativ prezent.

5. Demult sau de mult?

Ambele secvențe ortografice sunt corecte. În primul caz, avem un adverb sinonim cu **odinioară**, **cândva** și răspunde la întrebarea *când?* (S-a întâmplat aceasta **demult**). În al doilea caz, avem o prepoziție și un adverb, secvența echivalând cu **de vreme îndelungată** și răspunde la întrebarea *de când?* (**De mult** n-a mai trecut pe la noi.)

6. Descoper sau descopăr?

În forma de indicativ prezent (pers. I sg.) are loc alternanța e – ă (a descoperi – descopăr). Alte exemple: a acoperi – **acopăr**; a suferi – **sufăr**.

7. Deșartă sau deșeartă?

Este un verb de conjugarea I cu -ș- în radical. Potrivit regulii, în radicalul cuvintelor după -j-, -ș- se scria a, nu ea. Alte exemple: a se așeza – **se așază**; a înșela – **înșală**; a șede – **șade**; **tânjală**.

8. Doljan sau doljean?

Este un cuvânt cu tema terminată în -j, la care se atașează sufixul -ean ce alternează cu -en (doljean – doljeni).

9. Dorințe sau dorinți?

Substantivul la singular se termină în -ță. Potrivit regulii, aceste substantive feminine își formează pluralul în -e, nu -i.

10. Dóctoriță sau doctoriță?

Forma normată e cea din prima poziție. Vom verifica astfel: doctor – doctoriță.

Pentru a facilita elaborarea celor zece întrebări, continuăm publicarea **Dicționarului de forme dificile** (începutul în *Limba Română*, nr. 11-12, 2004).

Vă urăm succese!

DICȚIONAR DE FORME DIFICILE (II)

D

- da** vb., conj. prez. 3 să dea, imperf. 3 sg. *dădea*
- daco-roman** adj. m., s. m., pl. *daco-romani*; adj. f. sg. *daco-romană*, pl. *daco-romane*
- dacoromân** adj. m., s. m., pl. *dacoromâni*; adj. f. sg. *dacoromână*, pl. *dacoromâne*
- dandi** s. m. [pron. engl. *dendî*]
- dată** (momentul unei întâmplări; oară) s. f., pl. *dăți*
- dată** (calendaristică; a unei probleme) s. f., pl. *date*
- datină** s. f., pl. *datini*
- datora/datori** vb., ind. prez. 3 *datorează* / 3 sg. *datorește*; ger. *datorând* / *datorind*
- dăinui** vb., ind. prez. 3 sg. *dăinuiește* / *dăinuie*
- dărui** vb., ind. prez. 1 sg. *dăruiesc*
- de aceea** loc. adv.
- de altfel** (de altminteri) loc. adv.
- de alt fel** (de alt soi, de altă varietate) prep.+adj.+s. n.
- deasupra** adv.
- debit** s. n., pl. *debite*
- debreia** vb., prez. ind. 3 *debreiază*
- debușa** vb., prez. ind. 3 *debușează*
- debușeu** s. n., pl. *debuseuri* / *debușee*
- decalaj** s. n., pl. *decalaje*
- decalca** vb., ind. prez. 3 *decalcă* / *decalchează*
- decât** adv. (azi e mai cald decât ieri)
- de cât** prep.+pr. sau+adj. (de cât are nevoie, de cât timp)
- decădea** vb., ind. prez. 1 pl. *decădem*, 2 pl. *decădeți*
- decentă** s. f., g. -d. art. *decenteți*
- decerna** vb., ind. prez. 3 *decernează* / *decernă*
- decide** vb., ind. prez. 1 pl. *decidem*, 2 pl. *decideți*
- declama** vb., ind. prez. 3 *declamă*
- declanșa** vb., ind. prez. 3 *declanșează*
- decolteu** s. n., pl. *decolteuri*
- decroșa** vb., ind. prez. 3 *decroșează*
- de cu seară** loc. adv.
- de cu vreme** loc. adv.
- deda** vb., conj. prez. 3 să (*se*) *dedea*
- deduce** vb., ind. prez. 1 pl. *deducem*, 2 pl. *deduceți*; imper. sg. *dedu*, neg. *nu deduce*; imper. pl. *deduceți-l*, perf. s. 1 sg. *dedusei*
- defel** (deloc) adv. (nu întârzie defel)
- de fel** prep.+s. n., (este de fel din acest oraș)
- deferență** (stimă) s. f., g. -d. art. *deferenței*
- defileu** s. n., pl. *defileuri*
- defrișa** vb., ind. prez. 3 *defrișează*
- degaja** vb., ind. prez. 3 *degajează*; (a răspândi, a emana) ind. prez. 3 *degajă*)
- degera** (a îngheța) vb., ind. prez. 3 *degeră*
- degroșa** vb., ind. prez. 3 *degroșează*
- degusta** vb., ind. prez. 3 *degustă*
- de jur împrejur** loc. adv.
- delega** vb., ind. prez. 3 *deleagă*
- delicatese** s. f., pl. (sg. *delicatesă*)
- delicatețe** s. f., g. -d. art. *delicateții*; (lucruri, manifestări) pl. *delicateți*
- deloc** (nicidecum) adv. (nu plouă deloc)
- de loc** (originar, local) prep.+s.n. (este de loc din..., circumstanțial de loc)
- demarca** vb., ind. prez. 3 *demarchează*
- demasca** vb., ind. prez. 3 *demască*
- demâncare** (mâncare) s. f., (dus cu demâncare)
- de mâncare** prep.+s. f. (dă de mâncare)
- demîte** vb., ind. prez. 1 pl. *demîtem*, 2 pl. *demîteți*; imper. pl. *demîteți-l*; perf. s. 1 sg. *demisei*
- demult** (odinioară, cândva) adv. (răspunde la în întrebarea: când?)
- de mult** (de vreme îndelungată; dintr-o vreme îndelungată) prep.+adv. (răspunde la întrebarea de când?)
- denaționalizare** s. f., pl. *denaționalizări*
- deodată** (brusc) adv.
- de odată** (de cândva) loc. adv.
- de o dată** prep.+art.+s. f.
- de o parte** (opus lui *de altă parte*) prep.+art.+s. f.
- deoparte** (la o oarecare depărtare de vorbitor, izolat) adv.
- depana** vb., ind. prez. 3 *depanează*
- departaja** vb., ind. prez. 3 *departajează*

- depăna** vb., ind. prez. 1 sg. *deapăn / depăn*
- depănușa** vb., ind. prez. 3 *depănușează*
- depăși** vb., conj. prez. 3 *să depășească*
- dependentă** (situația de a fi dependent) s. f., pl. *dependențe*
- dependință** (încăpere accesorie) s. f., pl. *dependințe*
- depeșa** vb., ind. prez. 3 *depeșează*
- depinde** vb., ind. prez. 1 pl. *depindem*, 2 pl. *depindeți*; perf. s. 1 sg. *depinsei*
- deplânge** vb., ind. prez. 1 pl. *deplângem*, 2 pl. *deplângeți*; imper. pl. *deplângeți-l*; perf. s. 1 sg. *deplânsei*
- depolua** vb., ind. prez. 3 *depoluează*
- deposeda** vb., ind. prez. 3 *deposedează*
- depou** s. n., pl. *depouri*
- deprinde** vb., ind. prez. 1 pl. *deprindem*, 2 pl. *deprindeți*; imper. pl. *deprindeți-vă*; perf. s. 1 sg. *deprinsei*
- depune** vb., ind. prez. 1 pl. *depunem*, 2 pl. *depuneți*; imper. pl. *depuneți-le*; perf. s. 1 sg. *depusei*
- deraia** vb., ind. prez. 3 *deraiază*
- deranj** s. n., pl. *deranjuri*
- deranja** vb., ind. prez. 3 *deranjează*, imper. pl. *deranjează-l*
- deretica** vb., ind. prez. 3 *deretică*
- deriva** vb., ind. prez. 3 *derivă*
- deroba** vb., ind. prez. 3 *derobează*
- deroca** vb., ind. prez. 3 *derochează*
- deroga** vb., ind. prez. 3 *derogă*
- desagă** s. f. / **desag** s. m., pl. *desagi*
- desăvârși** vb., conj. prez. 3 *să desăvârșească*
- descătușa** vb., ind. prez. 3 *descătușează*
- deschide** vb, ind. prez. 1 pl. *deschidem*, 2 pl. *deschideți*; imper. pl. *deschideți-l*; perf. s. 1 sg. *deschisei*
- descinde** (a-și avea originea, a coborî) vb., ind. prez 1 pl. *descindem*, 2 pl. *descindeți*; perf. s. 1 sg. *descinsei*
- descinge** (a dezlega) vb., ind. prez. 1 pl. *descingem*, 2pl. *descingeți*; imper. pl. *descingeți-vă*, perf s. 1 sg. *descinsei*
- descleia** vb., prez. ind. 3 *descleiază*
- descleșta** vb., prez. ind. 3 *descleștează*
- descoase** vb., prez. ind. 1 pl. *descoasem*, 2 pl. *descoaseți*; imper. pl. *descoaseți-le*
- descoji** vb., conj. prez. 3 *să descojească*
- descompune** vb., ind. prez. 1 pl. *descompunem*, 2 pl. *descompuneți*
- descoperi** vb., ind. prez. 1 sg. *descopăr*
- descrește** vb., ind. prez. 1 pl. *descreștem*, 2 pl. *descreșteți*
- descrie** vb., ind. prez. 1 pl. *descriem*, 2 pl. *descrieți* imper. pl. *descrieți-l*; perf. s. 1 sg. *descrisei*
- descrușișă** vb., ind. prez. 3 *descrușișează*
- descuraja** vb., ind. prez. 3 *descurajează*; imper. sg. *descurajează-l*
- deseară / diseară** (astă-seară) adv.
- de seară** prep.+s. f., (masă de seară)
- desemna** (a indica, a numi o persoană) vb., ind. prez. 3 *desemnează*
- desena** (a executa un desen; a (se) profila; a (se) contura) vb., ind. prez. 3 *desenează*
- desface** vb., ind. prez. 1 pl. *desfacem*, 2 pl. *desfaceți*; imper sg. *desfă*, neg. *nu desface*, pl. *desfaceți-l*
- desfășa** vb., ind. prez. 3 *desfășă*
- desfășura** vb., ind. prez. 1 sg. *desfășor*
- desfăta** vb., ind. prez. 3 *desfată / desfătează*
- desfăta** vb., ind. prez. 3 *desfață*
- desfide** vb., ind. prez. 1 pl. *desfidem*, 2 pl. *desfideți* (nu are forme de timpuri trecute)
- desfrâna** vb., ind. prez. 3 *desfrânează*
- design** s. n., [pron. engl. *di-zain*]
- designa** vb., ind. prez. 3 *designează*
- designer** s. m., [pron. engl. *di-zai-ner*], pl. *designeri*
- desinență** s. f., pl. *desinențe*
- de sine stătător** loc. adj. m., pl. *de sine stătători*, f. sg. și pl. *de sine stătătoare*
- desluși** vb., conj. prez. 3 *să deslușească*
- despăienjeni** vb., ind. prez. 3 sg. *despăienjenește*
- despărți** vb., ind. prez. 1 sg. *despart*

- despera / dispera** vb., ind. prez. 3
desperă / disperă
- desperare / disperare** s. f.,
pl. *desperări / disperări*
- desperechea** vb., ind. prez. 1 sg.
desperechez
- despot / despot** s. m., pl. *despoți / despoți*
- desprinde** vb., ind. prez. 1 pl.
desprindem, 2 pl. desprindeți;
imper. pl. *desprindeți-le,*
perf. s. 1 sg. *desprinsei*
- destăinui** vb., ind. prez. 1 sg.
destăinuiesc
- destina** vb., ind. prez. 3 *destinează*
- destinde** vb., ind. prez. 1 pl.
destindem, 2 pl. destindeți;
imper. pl. *destindeți-vă;*
perf. s. 1 sg. *destinsei*
- destitui** vb., ind. prez. 3 *destituie*
- destrăma** vb., conj. prez. 3
să destrame
- desuet** adj. m., pl. *desueți;* f.,
sg. *desuetă,* pl. *desuete*
- deszăpezi** vb., ind. prez. 3 sg.
deszăpezește
- deșela** vb., ind. prez. 3 *deșală*
- deșerta** vb., ind. prez. 3 *deșartă*
- deșeua** vb., ind. prez. 3 *deșeuează*
- deșterne** vb., ind., prez. 1 pl.
deșternem, 2 pl. deșterneți,
imper. pl. *deșterneți-l*
- detașa** vb., ind. prez. 3 *detașează;*
imper. sg. *detașează-te*
- determina** vb., ind. prez. 3 *determină*
- detesta** vb., ind. prez. 3 *detestă*
- deține** vb., ind. prez. 1 pl. *deținem,*
2 pl. *dețineți*
- deunăzi** adv.
- deval** (în jos) adv.
- de vale** (din vale, al văii,
referitor la vale) prep.+s. f.
- deveni** vb., conj. prez. 3 *să devină*
- deviz** (evaluare anticipată
a cheltuielilor) s. n., pl. *devize*
- deviză** (formulă care exprimă concis
o idee) s. f., pl. *devize*
- devize** (documente de credit și
de plată în valută străină) s. n. pl.
- devora** vb., ind. prez. 3 *devorează*
- devreme** adv.
- de vreme ce** loc. conj.
- dexteritate** s. f., g. -d. art.
dexterități; (materii
de învățământ) pl. *dexterități*
- dezagrega** vb., ind. prez.
3 *dezgregă / dezgrehază*
- dezaproba** vb., ind. prez. 3
dezaprobă
- dezavantaja** vb., ind. prez. 3
dezavantajează;
imper. pl. *dezavantajează-l*
- dezavua** vb., ind. prez. 3
dezavuează
- dezbate** vb., ind. prez. 1 pl.
dezbatem, 2 pl. dezbateți
- dezgusta** vb., ind. prez. 3 *dezgustă*
- dezice** vb., ind. prez. 1 pl. *dezicem,*
2 pl. *deziceți;* imper. sg.
dezice-te, neg. *nu te dezice,*
pl. *deziceți-vă;*
perf. s. 1 sg. *dezisei*
- dezminți** vb., ind. prez. 1 sg. *dezmint*
- deznaționalizare** s. f.,
pl. *deznaționalizări*
- dezobstrua** vb., ind. prez. 3
dezobstruează
- dezumfla** vb., ind. prez. 3 *dezumflă*
- diacon** s. m., pl. *diaconi*
- dibui** vb., ind. prez. 3 *dibuie /*
dibuiește
- dicteu** s. n., pl. *dicteuri*
- dicțiune** s. f., g. -d. art. *dicțiuni*
- diesel** s. n. [pron. germ. *dizel*]
- diferend** s. n., pl. *diferende*
- digera** (a mistui alimente) vb.,
ind. prez. 3 *digeră*
- dihanie** s. f., g. -d. art. *dihaniei,*
pl. *dihanii*
- dîhor / dihor** s. m., pl. *dîhori / dihori*
- dilua** vb., ind. prez. 3 *diluează*
- dimineața** s. f., pl. *dimineți*
- diminua** vb., ind. prez. 3 *diminuează*
- din afară** (din exterior) prep.+adv.
(partea din afară)
- dinafară** v. **pe dinafară** (pe de rost)
- dînceace** (în această parte, aici) adv.
- dincoace** (din această parte,
de aici) adv.
- dîncolo** (în cea parte, acolo) adv.
- dincolo** (din cea parte, de acolo) adv.
- dineu** s. n., pl. *dineuri*
- din moși-strămoși** loc. adv., loc. adj.
- dintr-o dată** loc. adv.
- director** (care indică direcția) adj. m.,
pl. *directori;* f., sg. și pl.
directoare
- director** (persoană care conduce)
s. m., pl. *directori*
- dirija** vb., ind. prez. 3 *dirijează*

- dirt-track** s. n. [pron. engl. *dărt-trec*]
discernământ s. n., („judecăți”
 pl. *discernăminte*)
discerne vb., ind. prez. 1 pl.
discernem, 2 pl. *discerneți*
disciplină s. f., g. -d. art. *disciplinei*,
 (științe) pl. *discipline*
dis-de-dimineată adv.
disloca vb., ind. prez. 3 *dislocă*
dispărea vb., ind. prez. 1 pl.
dispărem, pl. *dispăreți*
displăcea vb., ind. prez. 1 pl.
displăcem, 2 pl. *displăceți*
dispune vb., ind. prez. 1 pl. *dispunem*,
 2 pl. *dispuneți*
distinge vb., ind. prez. 1 pl.
distingem, 2 pl. *distingeți*
distrage vb., ind. prez. 1 pl.
distragem, 2 pl. *distrageți*;
 imper. pl. *distrageți-le*;
 perf. s. 1 sg. *distrăseși*
distruge vb., ind. prez. 1 pl.
distrugem, 2 pl. *distrugeți*;
 imper. pl. *distrugeți-l*; perf. s. 1
 sg. *distruseși*
divan s. n., pl. *divane* / *divanuri*
diverge vb., ind. prez. 3 sg. *diverge*;
 (nu se folosește
 la timpurile trecute)
divide vb., (numai la prez.) ind. prez.
 1 sg. *dividem*, 2 pl. *divideți*; (nu
 se folosește la timpurile trecute)
dixie / **dixieland** s. n., [xie pron. *xi*,
land pron. *lend*]
doctoriță s. f., pl. *doctorițe*
dojană s. f., pl. *dojeni*
dojeni vb., imperf. 3 sg. *dojenea*
doljean adj. m., s. m., pl. *doljeni*;
 adj. f. sg. *doljeană*, pl. *doljene*
doljeancă s. f., pl. *doljence*
domina vb., ind. prez. 3 *domină*
domino (joc) s. n.
domino (haină) s. n., pl. *dominouri*
domn (termen de politețe pentru
 un bărbat) s. m., voc. *domnule*;
 pl. *domni*; abr. sg. art.,
 g. -d. art. *dlui*; g. -d. art. *dlor*
domn (domnitor) s. m.,
 voc. *doamne*; pl. *domni*
Domnul (Dumnezeu) s., pr. m. art.,
 voc. neart. *Doamne*
Domnia ei s. f., art.+pr., g. -d.
domniei ei; abr. *D-ei*
Domnia lui s. f. art.+pr., g. -d.
domniei lui; abr. *D-lui*
Domnia sa s. f. art.+adj., abr. *D-sa*,
 g. -d. *domniei sale*, abr. *d-sale*
Domnia voastră s. f. art.+adj., g. -d.
domniei voastre
donjuan s. m. [j pron. și sp. h],
 pl. *donjuani*
dorință s. f., pl. *dorințe*
drag adj. m., pl. *dragi*, f. sg. *dragă*,
 g. -d. art. *dragii*,
 pl. *dragi*, art. *dragile*
dragă (navă) s. f., pl. *drage*
dragon (monstru, animal, soldat)
 s. m., pl. *dragoni*
dragon (șnur) s. n., pl. *dragoane*
dragoste s. f., pl. *dragoste*
drajeu s. n., pl. *drajeuri*
drăgaică s. f., pl. *drăgaice*
dreadnought s. n.
 [pron. engl. *drednoț*]
drege vb., ind. prez. 1 pl. *dregem*,
 2 pl. *dregeți*
drept-credincios adj. m., s. m.,
 pl. *drepti-credincioși*; f. sg.
drept-credincioasă,
 pl. *drept-credincioase*
drive s. n. [pron. engl. *draiv*]
driver s. n., [pron. engl. *draiv-văr*]
drivelob s. n. [pron. engl. *draiv-lob*]
droaie s. f., g. -d. art. *droaiei*
drob (bulgăre de sare, plantă) s. m.,
 pl. *drobi*
drob (măruntaie de miel,
 fel de mâncare, cutia teascului)
 s. n., pl. *droburi*
drot s. n., pl. *droturi*
drug (bară, parte a războiului
 de țesut) s. m., pl. *drugii*
drug (broderie) s. n., pl. *druguri*
drugă s. f., pl. *drugii*
drum-de-fier s. n.
drumeag s. n., pl. *drumeaguri*
drușcă s. f., pl. *druște*
ducat (monedă) s. m., pl. *ducați*
ducat (provincie) s. n., pl. *ducate*
duce vb., ind. prez. 1 pl. (*ne*) *ducem*,
 2 pl. (*vă*) *duceți*; imper. sg.
du-te, neg. *nu (te) duce*,
 pl. *duceți-vă*; perf. s. 1 sg. *duseși*
duet s. n., pl. *duete*
dugheană s. f., pl. *dughene*
dulap (scândură) s. m., pl. *dulapi*
dulap (mobilă) s. n., pl. *dulapuri*
dulce adj. m., f. *dulce*, g. -d. art.
dulcii; pl. m. și f. *dulci*
dulce s. n., (preparate dulci) *dulciuri*
dulceață s. f., g. -d. art. *dulceții*;
 (preparate alimentare) pl.

dulcețuri, (lucruri plăcute) *dulceți*
dumeri vb., imperf. 3 sg.
 (se) *dumerea*
dumica vb., ind. prez. 3 *dumică /*
dumică
duminică s. f., pl. *duminici*
dumneaei pr., abr. *d-ei*
dumnealor pr., abr. *d-lor*
dumnealui pr., abr. *d-lui*
dumneata pr., abr. d-ta, g. -d.
dumitale, abr. d-tale
dumneavoastră pr., abr. *dv.*, *dvs.*
 sau *d-voastră*
după-amiază adv., abr. *d. a.*
după-amiază s. f., pl. *după-amieze*
după-masă adv.
după-masă s. f., pl. *după-mese*
după-prânz adv.
duplicat s. n., pl. *duplicate*
duritate s. f., g. -d. *durității*;
 (manifestări) pl. *durități*
dusină (arhit.) s. f., pl. *dusine*
du-te-vino s. n.
duzină (grup de douăsprezece
 obiecte) s. f. pl. *duzini*
dyke s. n. [pron. engl. *daic*]

E

ea pr., g. *ei* [pron. *ieî*], d. acc. *ei*,
 neacc. *îi*, *i* (i se dă) *i-*, *-i*, *-i-*
 (dându-i-se); ac. acc. *ea*, neacc.
o, *o-* (o-nvață) *-o*, *-o-* (lua-o-ar),
 pl. *ele* [pron. *iele*]; g. *lor*, d. acc.
lor, neacc. *le*, *le-*, *-le*, *-le-*, *li*
 (li se dă), *li-*, *-li-*; ac. acc. *ele*,
 neacc. *le*, *le-*, *-le*, *-le-*
eastmancolor s. n. [pron. engl.
istmăncalăr]
eboșă vb., ind. prez. 3 *eboșează*
echipaj s. n., pl. *echipaje*
econom adj. m., s. m., pl. *economi*;
 f. sg. *econoamă*, pl. *econoame*
ecorșeu s. n., pl. *ecorșee*
ecuson s. n., pl. *ecusoane*
eczemă s. f., pl. *eczeme*
edelschwein s. n. invar. [pron. germ.
e-del-șvain]
edelvais s. n.
efectua vb., ind. prez. 3 *efectuează*
eficiență s. f., pl. *eficiențe*
efigie s. f., pl. *efigii*
egeean adj. m., pl. *egeeni*, f. sg.
egeeană, pl. *egeene*
egumen s. m., pl. *egumeni*
einstein s. m. [pron. germ. *ain-ștain*]

ei pr. [pron. *ieî*], d. *lui*, d. acc. *lui*,
 neacc. *îi*, *i* (i se dă), *i-*, *-i*, *-i-*
 (dându-i-se), ac. acc. *ei*, neacc.
îl, *l-*, *-l*, *-l-* (lua-l-ar); pl. *ei* [pron.
ieî], g. *lor*; d. acc. *lor*, neacc. *le*,
le-, *-le*, *-le-*, *li* (li se dă), *li-*, *-li-*,
 ac. acc. *ei*, neacc. *îi*, *i-*, *-i*, *-i-*
electrod s. m., pl. *electrozi*
elice s. f., pl. *elice*
elixir s. n. [x pron. *gz*], pl. *elixire*
elizeu s. n., pl. *elizee*
embargo s. n., pl. *embargouri*
embolus / embol s. n., pl.
embolusuri / emboluri
embrion s. m., pl. *embrioni*
emigra (a pleca din patrie și a se
 stabili în altă țară) vb., ind. prez.
 3 *emigreză*
emite vb., ind. prez. 1 pl. *emitem*,
 2 pl. *emiteți*
enerva (a se înfuria) vb., ind. prez. 3
enervează
episod s. n., pl. *episoade*
epocă s. f., pl. *epoci*
epopee s. f., art. *epopeea*,
 pl. *epopei*
eprubetă s. f., pl. *eprubete*
epruvetă s. f., pl. *epruvete*
equus s. m. invar. [pron. *ecvus*]
erbivor s. n., pl. *erbivore*
erg (unitate de măsură) s. m, pl. *ergii*
erg (deșert de nisip) s. n., pl. *erguri*
erija vb., ind. prez. 3 (se) *erijează*;
 imper. sg. *erijează-te*
eroism s. n.
erupe (a izbucni) vb., ind. prez. 3 sg.
erupe
escorta vb., ind. prez. 3 *escortează*
escroacă s. f., pl. *escroace*
escudo s. m., pl. *escudos*
eseu s. n., pl. *eseuri*
esofag s. n., pl. *esofage / esofaguri*
eșafod s. n., pl. *eșafoduri / eșafode*
eșarfă (fâșie de mătase, de lână etc.)
 s. f., pl. *eșarfe*
eșarpă (direcție de tragere) s. f.,
 pl. *eșarpe*
eșua vb., ind. prez. 3 *eșuează*
etaja vb., ind. prez. 3 *etajează*
etanșă vb., ind. prez. 3 *etanșează*
etero - (de eter)
etero / hetero - (alt, diferit)
etimologă s. f., pl. *etimologe*
etnologă s. f., pl. *etnologe*
eu pr. [pron. *ieu*], d. acc. *mie*, neacc.
îmi, *mi* (mi se spune), *mi-*, *-mi*,
-mi- (spunându-mi-se); ac. acc.

- mine, neacc. *mă, mă-*
(mă-ntreabă), *-mă, -mă-*,
(ruga-mă-vei), *m-* (m-a întrebat),
-m- (dusu-m-am)
- evacua** vb., ind. prez. 3 *evacuează*
evalua vb., ind. prez. 3 *evaluatează*
evapora vb., ind. prez. 3 *evaporă /*
evaporează
evolua vb., ind. prez. 3 *evoluează*
ex- („fost”: ex-ministru)
exalta vb. [x pron. gz], ind. prez. 3
exaltă
examen s. n., [x pron. gz],
pl. *examene*
examina vb. [x pron. gz], ind. prez. 3
examinează
excepta vb., ind. prez. 3 *exceptează*
exces s. n., pl. *excese*
exclude vb., ind. prez. 1 pl.
excludem, 2 pl. *excludeți*,
imper. sg. *excludeți-l*
exemplu s. n. [x pron. gz], pl. *exemple*
exercita vb. [x pron. gz] ind. prez. 3
exercită
exige vb., ind. prez. 1 sg. *exig*,
(nu se folosește
la timpurile trecute)
exploata vb., ind. prez. 3
exploatează
exploda vb., ind. prez. 3 *explodează*
exporta vb., ind. prez. 3 *exportă*
expozeu s. n., pl. *expozeuri*
englez s. m., adj. m., pl. *englezi*;
adj. f. sg. *engleză*
expune vb., ind. prez. 1 pl. *expunem*,
2 pl. *expuneți*; imper. pl.
expuneți-va
extemporal s. n., pl. *extemporale*
extenua vb., ind. prez. 3 *extenuează*
extermina vb., ind. prez. 3 *extermină*
extinde vb., ind. prez. 1 pl. *extindem*,
2 pl. *extindeți*
extrage vb., ind. prez. 1 pl. *extragem*,
2 pl. *extrageți*, imper. pl.
extrageți-l
- F**
- F, f** s. m. invar. [cit. *fe*, în simb. și *ef*]
fabrică s. f., pl. *fabrici*
face vb., ind. prez. 1 pl. *facem*,
2 pl. *faceți*; imper. sg. *fă*,
neg. *nu face*, pl. *faceți-l*
facsimil s. n., pl. *facsimile*
faeton s. n., pl. *faetoane*
figure s. n., pl. *figure*
- fairplay** s. n. [pron. *fer-plei*]
falcă s. f., pl. *fălci*
falce s. f., pl. *fălci*
familial (de familie) adj.
familiar (prietenos, obișnuit) adj.
fapt (zool.) s. m., pl. *fapți*
fapt (acțiune) s. n., pl. *fapte*
fapt (farmec, vrajă) s. n., pl. *fapturi*
faptă s. f., pl. *fapte*
farmacologă s. f., pl. *farmacologe*
fascicul (mănunchi) s. n., pl. *fascicule*
fasciculă (fragment tipărit dintr-o
lucrare) s. f. *fascicule*
fasole s. f., g. -d. art. *fasolei*
fașă s. f., pl. *feși*
fărămătură s. f., pl. *fărămături*
fedeleș s. n., pl. *fedeleșuri / fedeleșe*
fee s. f., art. *feea*, pl. *feii*
feedback s. n. [pron. engl. *fid-bec*]
felceriță s. f., pl. *felcerițe*
felicita vb., ind. prez. 3 *felicită*
felie s. f., pl. *felii*
femeie s. f., art. *femeia*, g. -d. art.
femeii, pl. *femei*
fenoplast s. n., pl. *fenoplaste*
ferată adj. f., pl. *ferate*
ferăstrău s. n., pl. *ferăstraie*
ferastră s. f., pl. *ferestre*
feredeu s. n., pl. *feredeie*
ferestruică s. f., pl. *ferestruici*
fericire s. f., pl. *fericiri*
ferodo (metalazbest) s. n., art. *feredoul*
feredou (piesă la autovehicule) s. n.,
pl. *feredouri*
fervoare s. f., g. -d. art. *ferorii*
festival s. n., pl. *festivaluri*
fi vb., imper. sg. neg. *nu fi*
fiară s. f., pl. *fiare*
ficat s. m., pl. *ficați*
ficțiune s. f., pl. *ficțiuni*
fief s. n., pl. *fiefuri*
fier s. n., (unelte, lanțuri) pl. *fiare*
fierbe vb., ind. prez. 1 pl. *fierbem*,
2 pl. *fierbeți*; imper. pl.
fierbeți-le; perf. s. 1 sg. *fiersej*;
conj. prez. 3 *să fiarbă*
fierbinte adj. m., pl. *fierbinți*,
f. sg. *fierbinte*, pl. *fierbinți*
fiere s. f., g. -d. art. *fierii*
fiică s. f., pl. *fiice*
fiică-mea (ta, sa) s. f., +adj.
fiindcă conj.ç.
fiind că vb.+conj.ç. (dat fiind că)
filantroapă s. f., pl. *filantroape*
file (de carne) s. n., pl. *fileuri*
filet (med.) s. n., pl. *filete*
filet (tehn.) s. n., pl. *fileturi*

filetă s. f., pl. *filete*
fileu (placă, rețea) s. m., pl. *fileuri*
filologă s. f., pl. *filologe*
filozof s. m., pl. *filozofi*
final s. n., pl. *finale*
finală (ornament, sunet, fază sportivă) s. f., pl. *finale*
finețe s. f., g. -d. art. *fineții*; (rafinamente) pl. *finețuri*
fișă (piesă metalică, monedă), pl. *fișe*
fișa vb., ind. prez. 3 *fișează*
fișă (de hârtie, de contact), pl. *fișe*
five o'clock s. n., [pron. engl. *faiv o cloc*]
flagel (zool., bot.) s. m., pl. *flageli*
flagel (bici, calamitate) s. n., pl. *flageluri*
flach s. n. [pron. *flaș / fleș*]
floricea / florică s. f., pl. *floricele*
fluctua vb., ind. prez. 3 *fluctuează*
fluență s. f., pl. *fluențe*
fluid s. n., pl. *fluide*
fluieraș (persoană) s. m., pl. *fluierași*
fluieraș (instrument) s. n., pl. *fluierașe*
flutter s. n. [pron. engl. *flatăr*]
fluture s. m., pl. *fluturi*
foaie s. f., pl. *foi*
foarfece s. n., pl.
foehn (vânt; aparat) s. n. [pron. *fön*], (aparate) pl. *foehnuri*
folicul (anat.) s. n., pl. *folicule*
foliculă (bot.) s. f., pl. *folicule*
folie (foaie de material plastic) s. f., pl. *folii*
folie (lucru extraordinar) s. f., pl. *folii*
fon (fiz.) s. m., pl. *fonii*
fonotecă s. f., pl. *fonoteci*
forfait s. n. [pron. fr. *forfe*]
forja vb., ind. prez. 3 *forjează*
fotbal s. n.
francez s. m., pl. *francezi*
franțuz s. m., pl. *franțuji*
frână s. f., pl. *frâne*
frâu s. n. (parte a hamului) pl. *frâie*, (conducere politică) pl. *frâne*
french-cancan s. n. [*french* pron. engl. *frenç*]
freza (a prelucra cu freza) vb., ind. prez. 3 *frezează*
freză (unealtă; frizură; guler) s. f., pl. *freze*
frică s. f., pl. *frici*
frigare s. f., pl. *frigări*
frigăruie s. f., pl. *frigărui*
frige vb., ind. prez. 1 pl. *frigem*, 2 pl.

frigeți; perf. s. 1 sg. *fripsei*
frișcă (produs lactat) s. f., g. -d. art. *frișcăi*
frișcă (nuia, femeie tânără) s. f., pl. *friști*
friza (a coafa) vb., ind. prez. 3 *frizează*
friză (ornament) s. f., pl. *frize*
frizură (pieptănătură) s. f., pl. *frizuri*
frumusețe s. f., g. -d. art. *frumuseții*; (obiecte, fapte) pl. *frumuseți*
frunziș s. n., pl. *frunzișuri*
fucsie s. f., pl. *fucsii*
fucsină s. f., g. -d. art. *fucsinei*
fuleu s. n., pl. *fulee*
fulgui vb., ind. prez. 3 sg. *fulguiește*
fumuri (atitudini) s. n., pl.
funcție (mat., „mărime variabilă”; „rol, ocupație”) s. f., pl. *funcții*
funcție / funcțiune (chim., cont., gram., fil., med., log.) s. f., pl. *funcții / funcțiuni*
fundal s. n., pl. *fundale / fundaluri*
furculiță s. f., pl. *furculițe*
furie s. f., pl. *furii*
furișă vb., ind. prez. 3 (se) *furișează*, imper. sg. *furișează-te*
furnică s. f., pl. *furnici*
fus (de tors) s. n., pl. *fuse*
fus (anat., tehn., arhit., mar., mat., ind. piel.) s. n., pl. *fusuri*

G

G, g s. m. invar. [cit. *ghe*; în abr. și *ge*]
gabro / gabrou s. n., pl. *gabrouri*
galantar s. n., pl. *galantare*
galeț (miner., tehn.) s. m., pl. *galeți*
galeță s. f., / **galeț** s. m. (pesmet), pl. *galete / galeți*
garaj s. n., pl. *garaje*
gazel s. n., pl. *gazeluri*
gazelă s. f., pl. *gazele*
gazon s. n.
gâscă s. f., pl. *gâște*
gâtlej s. n., pl. *gâtlejuri*
gâză s. f., pl. *gâze*
găbji vb., conj. prez. 3 *să găbjească*
găgăuță (bărbat prostănac) s. m. / s. f., pl. *găgăuți / găgăuțe*
găgăuță (femeie prostănacă) s. f., pl. *găgăuțe*
găgăuz s. m., pl. *găgăuzi*
găinușă s. f., pl. *găinușe*
gălbejeală s. f., g. -d. art. *gălbejeli*
gălbenuș s. n., pl. *gălbenușuri*

- găoace** s. f., pl. *găoci*
găurică / găurea s. f., pl. *găurele*
gealău s. n., pl. *gealăie*
general s. m., pl. *generali*, abr. *gen.*
general-colonel s. m.,
 pl. *generali-colonei*, abr. *gen.-col.*
general-locotenent s. m., pl.
generali-locotenenți; abr. *gen.-lt.*
general-maior s. m., pl.
generali-maiori; abr. *gen.-mr.*
geniu s. n., pl. *genii*
geologă s. f., pl. *geologe*
gera (a administra) vb., ind. prez. 3
gerează
germen / germene s. m., (În loc.
 numai germene: în-); pl. *germeni*
gestapo s. n., (pron. germ. *ghe-sta-po*)
gheară s. f., pl. *gheare*
gheată s. f., pl. *ghețe*
gheață s. f., g. -d. art. *gheții*;
 (întinderi de gheață) pl. *ghețuri*
ghem (de lână, ață etc.) s. n.,
 pl. *gheme*
ghem (sport) s. n., pl. *ghemuri*
gherghin / gheorghin (păducel)
 s. m., pl. *gherghini / gheorghini*
gherghină (dalie) s. f., pl. *gherghine*
ghilimele s. f. pl.
ghindă s. f., pl. *ghinde*
ghioc (bot.) s. m., pl. *ghioci*
ghioc (zool.) s. n., pl. *ghiocuri*
ghionț s. m., s. n., pl. *ghionți / ghionțuri*
ghips s. n., (obiecte, ornamente)
 pl. *ghipsuri*
ghișeu s. n., pl. *ghișee*
ghiveci (de flori) s. n., pl. *ghivece*
ghiveci (mâncare) s. n., pl. *ghiveciuri*
gigoletă s. f., [*gi-* pron. fr. *ji-*],
 pl. *gigolete*
gigolo s. m., [*gi-* pron. fr. *ji-*]
ginecologă s. f., pl. *ginecologe*
gingaș adj. m., pl. *gingași*;
 f. sg. *gingașă*, pl. *gingașe*
giocos adv. [pron. it. *giocozo*]
giol s. n., pl. *gioale / gioluri*
gira (a garanta) vb., ind. prez. 3
girează
giruetă s. f., pl. *giruete*
garant s. m., pl. *garanți*
gardă s. f., pl. *gărzi*
garden-party s. n., [-den pron. -dăn]
glajă s. f., pl. *glăji*
glaspapir s. n.
glob (anat.) s. m., pl. *globi*
glob (geogr.) s. n.
glob (corp, obiect sferic) s. n.,
 pl. *globuri*
globe-trotter s. m. [pron. *globtrotăr*]
glockenspiel s. n.
 [pron. germ. *glocănșpil*]
glonț s. m., pl. *glonți*
gofreu s. n., pl. *gofreuri*
gogoasă s. f., pl. (obiecte) *gogoășe /*
gogoși; (minciuni) *gogoși*
graniță s. f., pl. *granițe*
graseia vb., ind. prez. 3 *graseiază*
grâu s. m., s. n., (sorturi) pl. *grâuri*;
 (lanuri) pl. *grâne*
grăunte s. m., pl. *grăunți*
grăunțe s. f. pl. (sg. *grăunță*)
greață s. f., g. -d. art. *greței*,
 pl. *grețuri*
gref (unitate de măsură) s. n. /s. m.,
 pl. *grefuri / grefi*
grefă (jur., med.) s. f., pl. *grefe*
greier s. m., pl. *greieri*
greisen s. n., [pron. germ. *graizen*]
greșeală s. f., pl. *greșeli*
greși vb., conj. prez. 3 *să greșească*
grimeur s. m. [-meur pron. -mor]
grindă s. f., pl. *grinzi*
grindei s. n., pl. *grindeie*
grindel s. m., pl. *grindei*
grisai s. n. [-sai pron. fr. -za]
grui s. n., pl. *gruiuri / grui*
grunz s. m. / s. n., pl. *grunji /*
grunzuri
grup s. n., pl. *grupuri*
grupă s. f., pl. *grupe*
gulie s. f., pl. *gulii*
guseu s. n., pl. *guseuri / gusee*
gustare s. f., g. -d. art. *gustării*;
 (mâncăruri) *gustări*
gustărică s. f., g. -d. art. *gustăricii*
gușă s. f., pl. *guși*
gutui s. m., pl. *gutui*
gutui s. f., pl. *gutui*
guturai s. n., pl. *guturaiuri / guturaie*
guzlă s. f., pl. *guzle*

Theodor CODREANU

N. GEORGESCU ȘI PRECURSORII SĂI

Trebuie s-o spun de la bun început: cu Nicolae Georgescu începe o nouă etapă în istoria editologiei eminesciene. Și asta nu fiindcă acest răbdător cercetător ar fi luat totul de la zero, lucru imposibil, ci fiindcă el a avut tenacitatea de a zăbovi ani întregi asupra tuturor edițiilor eminesciene, să le compare, să le urmărească progresele în materie de fidelitate față de textul eminescian. Marea „bătălie” s-a dus, din acest punct de vedere, în ceea ce privește antumele, asupra cărora s-au exercitat cele mai multe varietăți de abordare, ca să mă exprim eufemistic.

De 120 de ani, adică de la ediția princeps datorată lui Titu Maiorescu, apărută la sfârșitul anului 1883, și până astăzi, editarea poeziilor lui Eminescu a cunoscut o sinuoasă aventură, la capătul căreia parcă nu s-a vrut niciodată să se ajungă. Și asta a pornit de la „păcatul original” al editologiei eminesciene, care îl reprezintă celebra ediție a lui Maiorescu. Nu încape îndoială, gestul criticului de a oferi publicului românesc poeziile lui Eminescu sub formă de carte, singura care consacra cu adevărat în lumea modernă, este de primă însemnătate și cultura noastră i-a recunoscut cu prisosință acest merit mentorului *Junimii*. Aici nu încape temă de discuție. Însă condițiile în care s-a produs editarea au fost excepționale, marcând tragedia ultimilor șase ani de viață ai poetului, care nu și-a putut supune voința auctorială. Și asta nu atât din pricina că poetul n-ar mai fi fost capabil de o asemenea *voință* (a dovedit-o, în mai multe rânduri, dând forma ultimă pentru tipar unor texte), ci fiindcă, în intervalul cât Maiorescu a lucrat la ediție, Eminescu a fost, într-adevăr, *indisponibil*, criticul considerându-

l *irecuperabil* intelectualicește. În aceste împrejurări a comis Maiorescu ceea ce am numit „păcatul original” al ediției princeps, în sensul că, în locul voinței auctoriale, proaspătul editor și-a impus *propria voință*, oglindă a paradigmei sale estetice, mergând până acolo, încât și-a îngăduit să elimine patru strofe din **Luceafărul**, gest pe care diverși critici și editori s-au străduit să-l legitimizeze, dar dovedit ca abuz imprescriptibil de către I.E. Toronțiu. Și de-ar fi fost numai atât!

Cel dintâi care a sancționat drastic „păcatul” comis de Maiorescu a fost chiar poetul, și asta în chiar momentul când criticul i-a înmănat volumul, așteptând un firesc gest de recunoștință. Dar n-a fost așa și gestul poetului, exprimat în deplină luciditate, a trebuit să fie calificat nu doar ca *ingratitude*, ci, mai rău și mai nedrept, ca semn de nebunie. Însă Eminescu e susținut de I.L. Caragiale, care, în articolele prilejuite de moartea poetului, numește precis și necruțător „păcatul original” comis de Maiorescu în ediție. Totuși prestigiul imens al criticului a perpetuat acest *păcat*, încât cei mai mulți dintre editori au luat ca exemplu concepția editorială maioresciană, producând alte și alte erezii, care au îndepărtat momentul unei ediții menite să se apropie cât mai mult de voința auctorială. Nicolae Georgescu o demonstrează cu stăruință și cu acribie filologică în cele două masive volume **Eminescu și editorii săi** (Editura Floare albastră, București, 2000). Aici, el își descoperă și principalul precursor – pe I.E. Toronțiu, personalitate de prim-plan în eminescologie, dar nerecunoscut ca atare, singurul său merit trecând doar impresionanta colecție de documente de care s-au slujit generații de istorici literari. Puțini însă știu că I.E. Toronțiu este, alături de Perpessicius, autorul celei mai temeinice viziuni editologice în materie de eminescologie. El a fost, timp de zece ani, ultimul director al revistei *Convorbiri literare*, unde a publicat o serie de studii pregătitoare în vederea unei ediții critice eminesciene, care să pună capăt tuturor „erezilor” și rătăcirilor atestate în cele douăzeci și cinci de tentative

ale editării operei lui Eminescu, de la Maiorescu la D.R. Mazilu, ultimul având girul Academiei Române, la recomandarea lui D. Caracostea.

Impresionat de soarta teribilă a lui Toronțiu, Nicolae Georgescu a editat, împreună cu Doina Rizea, textele eminescologice rămase îngropate în *Convorbiri literare* (v. I.E. Toronțiu, **Exegeza eminesciană. Poeziile antume din punct de vedere filologic**, Editura Floare albastră, București, 2002). Această apariție este un veritabil eveniment în eminescologie. De altfel, Doina Rizea a și fost răsplătită cu Premiul Național „Mihai Eminescu”, Suceava, 2003.

Dar să revin la destinul lui Toronțiu, descurcat de investigațiile lui Nicolae Georgescu prin prefața la volumul menționat. În preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial, s-au conturat cam trei concepții de editare critică a operei lui Eminescu: a lui G. Călinescu (1938), urmată de cea girată de Academie, a lui D.R. Mazilu, ambele având drept criteriu principal pe cel *estetic*; a lui Perpessicius (care a dat și cele mai importante rezultate prin inițierea ediției critice academice finalizată de urmași în 16 volume), acesta coroborând mai multe criterii pe care le-a subsumat tendinței de *unificare* a sistemelor ortografice, ortoepice și de punctuație; în fine, concepția lui Toronțiu, fundamentată filologic pe voința auctorială, care concepție se întemeia pe exemplul editologiei moderne occidentale. Principalul model invocat de Toronțiu era editarea operelor complete ale lui Goethe, pildă strălucită de muncă științifică la care au contribuit 67 de specialiști, primii 5 constituind grupa *redactorilor*, iar ceilalți 62 – grupa *colaboratorilor* externi din diverse centre universitare germane și europene. La 19 aprilie 1885, s-a putut deschide testamentul lui Goethe. Cu o organizare și o rigoare tipic germane, timp de 25 de ani s-au putut edita, până în 1912, cele 143 de volume ale ediției critice Goethe. Maiorescu a predat manuscrisele eminesciene la Academie în 1902. Dar nimic nu s-a întâmplat în cultura noastră pentru o editare similară a poetului național.

lată o distanță de „eră geologică” între *voința culturală* a națiunii germane și „voința culturală” a statului român. Asta o constată I.E. Toronțiu în ianuarie 1941, când el deja trecuse la cercetarea comparativă a tuturor tentativelor de editare a lui Eminescu, autorul reacționând în acest fel și la ediția omagială a lui D.R. Mazilu din 1940, dar și la primul volum de **Opere** datorat lui Perpessicius, în 1939. Între numeroșii editori eminescieni, Toronțiu își recunoștea ca precursori doar patru: G. Bogdan-Duică (1924), G. Ibrăileanu (1929), C. Botez (1933) și Perpessicius (1939). Primul avea meritul de a lua ca texte de bază pe cele din *Convorbiri literare* și din *Familia*, al doilea a încercat să producă, printr-o bună intuiție, „literarizarea și demoldovenisarea poetului”, C. Botez a redat „caracterul moldovenesc” textelor eminesciene, iar Perpessicius a realizat sinteza, „tinzând să ajungă la un acord prin împăcarea dintre moldovenisme, literarizare și unificare a limbii” (*op. cit.*, p. 69-70). În pofida imensului progres realizat de Perpessicius, acesta s-a depărtat totuși de rigoarea voinței auctoriale, cedând în fața tendințelor de literarizare și de unificare a limbii. Asemenea slăbiciune, a înțeleș imediat Toronțiu, putea face precară până și o ediție critică de amploarea celei concepute de Perpessicius. Iată de ce el a trecut la uriașul travaliu al *demontării comparatistice* a tuturor edițiilor de până atunci, încercând, apoi, colaborarea cu Perpessicius spre a realiza o ediție critică vrednică a sta alături de aceea a lui Goethe. De aici încolo începe însă drama acestui specialist de excepție, eliminarea lui din cultura noastră. El dusesese la bun sfârșit studierea edițiilor. În 1947, avea deja 600 de pagini pregătite pentru tipar și urma să mai redacteze încă 200. S-au păstrat două scrisori către Perpessicius, din anii 1947-1948, din care aflăm amănunte, scrisori tipărite în finalul volumului restituito de către Doina Rizea și Nicolae Georgescu. Mai aflăm că bombardamentele anglo-americane din 7 mai 1944 i-au distrus volumele VIII-XIII din seria **Studii și documente literare** și alte lucrări. Le tipărise în pofida cenzurii, căci To-

ronțiu avea tipografie proprie: „M-am spovedit, scriindu-vă, unui preot în fața altarului pe care desigur că nu-i nevoie să-l rog să păstreze taina spovedaniei. Și nici de **Studii și documente literare** să nu amintească nimănui. Trăim viață de troglodiți cufundați în întuneric de spaimă și groază. Dar trăim și sperăm și acesta-i marele dar de la Dumnezeu” (22 octombrie 1947). La 16 decembrie 1947, cu puțin timp înainte de înlăturarea regelui, încă mai spera că primejdia comunistă va fi trecătoare, dar știa cum vor proceda ei, spre deosebire de cei dispuși la compromis: „Cât de naivi au fost și sunt încă mulți dintre oamenii noștri publici, scriitori, artiști, crezând într-un compromis. Conformare mascată, nu se poate. Lor le trebuie oameni întregi, pe linie. Șovăirea e mai rea decât trădarea. În cele din urmă nu vor rămâne decât 7-10 inși, din vârfuri. Restul va fi aruncat peste bord, ca leșt inutil. Așa s-a procedat pretutindeni, s-au folosit de toți și toate au trecut în registrul lichidărilor. Știu că zilele mele sunt numărate în tipografie. Mă vor îndepărta.” (p. 250).

Neîndoielnic, așa s-a și întâmplat. Și ca să-și conserve uriașa arhivă de documente (mai deținea arhivele T. Maiorescu, I. Slavici, Sextil Pușcariu), a zidit un perete special în locuință, unde a ascuns totul. Dar în 1953 casa i-a fost percheziționată, ascunzătoarea descoperită și toată arhiva ridicată de securitate. Atunci a dispărut și **Exegeza eminesciană**, ceea ce au editat N. Georgescu și Doina Rizea fiind, cum am spus, textele în prima lor formă din *Convorbiri literare*. În aceeași zi, soții Toronțiu se sinucid. Despre această crimă oribilă a regimului comunist aflăm abia astăzi.

Nicolae Georgescu se întrebă de ce, spre deosebire de celălalt mare editor al lui Eminescu – Perpessicius –, I.E. Toronțiu a avut un astfel de destin. Nici Perpessicius nu i-a putut valorifica munca, toate eforturile fiindu-i date uitării de către toți eminescologii următoarei jumătăți de veac. N. Georgescu pune totul pe seama *antisovietismului* lui I.E. Toronțiu. Numai că la acesta trebuie adăugate notele sale critice la adresa evreilor care au încercat

constant să ajusteze un Eminescu al **Patului lui Procust**. Încât nimic din concepția sa editorială n-a răzbătut nici către „școala editologică Petru Creția”, nici către eforturile altor alcătuitori de ediții, care au preferat fie să-l preia aidoma pe Perpessicius, fie să adopte alte modele interbelice, cum a procedat, de exemplu, Al. Andriescu (care a optat pentru principiul editorial al lui G. Călinescu), chit că faptul echivalează cu întoarcerea eminescologiei cu peste 60 de ani în urmă. Dar deja Toronțiu făcuse critica metodei călinesciene, de care editorul ieșean n-a vrut să țină seamă (**Eminescu și editorii săi**, vol. II, p. 213). Aureliu Goci a preluat *criteriul cronologiei* de la D. Murărașu, ducându-l la extrem, fără să țină cont de greutatea stabilirii cronologiei unor poeme în spațiul aceluiași an (p. 194-204). O „ediție rațională”, sub girul Universității „Al. I. Cuza” din Iași, a crezut că ne poate da Dumitru Irimia, în 1997, recurgând la un „compromis” între forma eminesciană, ediția Maiorescu și ediția Perpessicius. N. Georgescu arată slăbiciunile izbitoare ale unei asemenea proceduri (p. 216-224). Versiunea Muzeului Literaturii Române, realizată de Alexandru Condeescu, inspirată doar prin titlu, este oglinda „școlii Petru Creția”, întorcându-se la „corecțiunile, făcute de Petru Creția în 1983, la ediția I – Maiorescu”. În intenția noilor întreprinzători, ar fi vorba de o viziune postmodernistă, în spiritul celor de la *Dilema*, în care opera poetului stă sub semnul lui *să-nvăț a muri*, prefațatorul crezând că e conștiința lui Eminescu asupra bolii sifilitice de care ar fi suferit. Bucătăria filologică și-au rezervat-o Aurelia Dumitrașcu și Oxana Busuioceanu, discipole ale regretatului Petru Creția. Ediția e un labirint: „sub constanța cronologiei lineare se ascund antume, postume, versiuni, variante, replici din teatru, poeme ample, simple catrene, unele după Perpessicius, altele după Murărașu, unele cu îndreptări după manuscrise, altele cu greșeli scăpate la revizuire; este un mic babilon poetic-lingvistic...” (p. 229). „Respectul față de text – atrage atenția imediat N. Georgescu – fusese un bun câștigat în editologie o dată cu momentul I.E.

Toronțiu” (p. 231), dar care n-a adus nici un ecou în *haosmosul* editologic postmodernist. Contribuția reală a „școlii Petru Creția” o constituie „un mare număr de lecțiuni noi, cu totul și cu totul interesante, reieșite din citirea mai atentă, mai adâncă a manuscriselor eminesciene” (*Ibidem*). Eroarea vine din momentul în care editorii nu se mulțumesc doar să emendeze un text, dar să corecteze și „intențiile poetului”, arătându-i „unde greșește pur și simplu” (p. 234). Altfel spus, școala Creția se întoarce, sub pretenții științifice, la „păcatul original” comis de T. Maiorescu. Mai mult, Petru Creția a inventat metoda foarte riscantă a *reconstituirii* unor poeme despre care nu putem ști niciodată dacă au stat în intenția creatoare a lui Eminescu. Asemenea „reconstituirii” duc până la ultimele consecințe premisele „estetică” ale intervențiilor maioresciene, dintr-o altă perspectivă.

N. Georgescu își descoperă totuși un precursor, după momentul Toronțiu. Este vorba de Gh. Bulgăr, cunoscutul lingvist și eminescolog fiind și autorul unei ediții Eminescu în două volume (1998), proiectate încă din 1975. Gh. Bulgăr aducea 200 de emendări la ediția Perpessicius și avea ca principal merit repunerea în discuție a *textului ca atare*, cu comentariile filologice pe marginea lui. Ediția fusese programată pentru col. „Eminesciana” a Editurii Junimea din Iași, dar a fost respinsă ulterior, spre a nu compromite imaginea ediției Perpessicius! (p. 186). Interesant, aflăm acum, că Perpessicius însuși a ezitat să părăsească decisiv *tradiția* edițiilor Eminescu și așa, probabil, se explică de ce încercările lui I.E. Toronțiu de a-l atrage la respectarea voinței auctoriale au eșuat, cu atât mai mult cu cât Toronțiu a avut soarta pe care i-o cunoaștem acum. E foarte probabil că apariția în 1975 a ediției Gh. Bulgăr ar fi declanșat dezbateri pentru o nouă concepție editologică. Însă momentul a fost ratat, ca și momentul Toronțiu. Gh. Bulgăr a avut și intuiția păstrării apostrofului în textul eminescian, în pofida unificării ortografice, chiar dacă nu i-a sesizat întreaga importanță „muzicală”. La Eminescu, argumentează N. Georges-

cu, apostroful are „valoarea diezului ori bemolului în muzică: îndulcește tonuri, asprește, indică muzicalitatea versului. Toate aceste niveluri ale comunicării sunt șterse prin uniformizarea cratimei” (p. 192). Așa este. Și se deschide brusc perspectiva unui simbolism muzical, de care edițiile care i-au reprezentat mai mult pe editori decât pe Eminescu au reușit, în mod cu totul regretabil, să ne depărteze. Este un argument excepțional care pledează pentru o nouă ediție Eminescu, aceea a voinței auctoriale, singura pe măsura exigențelor edițiilor critice occidentale, din care am dat exemplul Goethe. N. Georgescu deja a realizat-o pentru poeziile antume, dar n-a reușit s-o publice decât secvențial, pentru **Luceafărul**, iar, în vremea din urmă, pentru **Scrisori** (cf. **Eminescu, Poezii, I, Satire**, ediție critică sinoptică de N. Georgescu, Editura Floare albastră, București, 2002). În fine, în 2003, a apărut și vol. al II-lea, cu celelalte antume, tot la Editura Floare albastră.

În încheiere, mai subliniez o calitate a discursului critic al lui N. Georgescu, disponibilitatea de a asculta toate părțile. De aceea, polemica lui își merită pe deplin numele, căci nu vizează niciodată persoane, ci ideile exprimate de acestea. Tonul îi este de o ireproșabilă urbanitate. Altminteri, mărturisește că-i consideră pe toți editorii cu care discută nu adversari, ci *prieteni*. Face chiar o ingenioasă analiză a termenului de *adevăr* la români, ajungând la spiritul de „rudenie” între toți editorii lui Eminescu: „Or, fiind o relație de rudenie, este cu atât mai firesc să rămâi prieten cu editorii lui Eminescu, de la Scurtu la Creția. Și poate că poezia lui Eminescu înseamnă chiar această zbatere a textului ei, din editor în editor, în căutarea unei voci care n-a mai apucat s-o rostească «ne varieteur», în căutarea unei forme – cea a poetului – care are apartenență, adică este a lui, îi aparține – dar nu există, ci trebuie dedusă, mereu dedusă” (p. 242).

Aici se află chiar drama creatorului Eminescu, cel însetat de „forme perfecte” și căruia viața i-a interzis *ultimul cuvânt*, acela care *exprimă adevărul*.

Ana BANTOȘ

„STRANIE INTRARE ÎN SONET”

De la o vreme, în peisajul cultural de la noi se întâmplă un lucru curios: aspectele grave ale vieții, precum și căutarea de idei se proiectează, mai cu seamă, pe „ecranul” a numeroase traduceri care apar la câteva edituri chișinăuene. Se publică lucrări importante, axate pe probleme de sociologie, de istoria culturii și a gândirii universale. Aceasta însă nu-i scutește pe autorii de la noi, în primul rând pe scriitori, de obligația de a face anumite recapitulări ale relațiilor eveniment social – artă sau obiect – subiect, așa cum s-au profilat ele în ultimele decenii. Că lucrurile sunt percepute anume în acest fel, ne-o demonstrează și poezia mai recentă semnată de Ion Hadârcă, una dintre formulele artistice predilecte ale căruia se dovedește a fi sonetul.

De ce anume sonetul? – e o întrebare ce ni se impune chiar de la începutul acestor consemnări, întrebare care necesită un răspuns formulat mai pe îndelete. Menționez că scopul rândurilor ce urmează nu este de a da un răspuns amplu, ci de a puncta doar câteva momente pe care le consider mai importante. E binevenit să amintesc cititorilor că modalitatea de exprimare pentru care pleda autorul în perioada debutului său, ce s-a produs în anii șaptezeci (cu volumul **Zilele**, 1977), ținea spre esențializarea lucrurilor. De precizat că doar pentru aceasta autorii riscau, la acea vreme, să fie învinuiți de abstracționism și de neglijare a realităților socialiste. Chintesența literaturii nefiind alta decât libertatea, era deci firesc ca scriitorii să se implice, atunci când a sosit momentul, în luptă pentru a o recuceri. Ion Hadârcă a fost unul dintre cei mai antrenați scriitori,

atât în manifestările de amploare, cât și în Parlament, în calitatea sa de vicepreședinte al respectivului for.

S-a întâmplat ca, atunci când a fost antrenat în lupta pentru libertate și suveranitate, poetul să abandoneze poezia, considerând mai importantă responsabilitatea pentru ordinea viitoare. În raport cu sentimentul responsabilității, poezia apărea, în mod justificat, pe un plan secund, însăși realitatea, evenimentele majore, ce aveau loc aieva, contaminându-se de exuberanța poetică.

Punctul de vârf s-a consumat atunci când nevoia de libertate a scriitorului a coincis cu nevoia de libertate socială. Amintim că lui Ion Hadârcă îi aparțin versurile cântecului „O, libertate, sfântă libertate”, interpretat frecvent în perioada euforică de emancipare a românilor basarabeni. E adevărat că scriitorii și-au asumat atunci maximum de răspundere. Dar e la fel de adevărat că, după ce au conștientizat fragilitatea libertății în general, s-au lăsat copleșiți de o stare de acalmie, din care ies nu tocmai ușor ca să purceadă la exercițiul de corelare a evenimentului cu arta, de „împăcare” a subiectului cu obiectul.

Modul acesta de revenire la instrumentele abandonate temporar este poate cel mai demn și mai plin de responsabilitate și nu se poate compara cu simpla libertate politică.

Fără doar și poate, abordarea sonetului de către Ion Hadârcă trebuie citită și ca un efort al distanțării estetice față de înțelegerea literaturii ca simplă „oglină” a realității. Este ca și cum autorul și-ar reîntemeia discursul poetic și, pentru punerea în practică a ideii, recurge la gestul ritualic și la o formulă consacrată – sonetul. Acest „vehicul” însă nu mai este cel tradițional, ci este convertit la modul poetului postmodern de a-și structura imaginile și gândirea:

*ce stranie-i intrarea în sonet
nici praguri nici portal
de catedrală –
doar umbra unui clopot
cât vocala
fonemelor de spațiu simfonet.*

Ștefan Eșanu. *Chișinăul vechi*

Sonetul, devenit astfel „un cadru pur”, „un cifru cibernet”, acoperă o zonă în care se produce „ermetizarea” discursului. Însăși specia sonetului este doar în aparență simplă, căci este de neconceput fără o anumită dexteritate, fără un exercițiu îndelungat de așezare a gândului în vers. E de ajuns să amintim numele celor care au înălțat sonetul pe culmile expresivității: în Italia – Petrarca și Dante, în Anglia – Shakespeare, în Franța – Baudelaire, în contextul literaturii românești clasice – Eminescu, în perioada interbelică – Mihai Codreanu, iar mai apoi Vasile Voiculescu. Faptul că în peisajul literar de la Chișinău se face tot mai evidentă atracția pentru formele fixe de poezie, de la autorii consacrați, cum este cazul lui Arcadie Suceveanu, la cei mai tineri, așa cum se prezintă Steliana Grama, vorbește despre „maturizarea” literaturii de aici.

Sunt evidente la Ion Hadârcă promovarea unui spirit livresc, cultivarea unui rafinament lingvistic, intelectualismul revendicându-și

dreptul la existență ca stil, ca mod de a fi în poezie, dincolo de însemnele sale locale.

Inventivitatea, neglijarea formei logice, o anumită discursivitate sporită, precum și inserția „fragmentelor” de real necizelat, de politic sau social (precum este, bunăoară, motoul luat din presa periodică), clișeu verbal, elementul parodic, atât de des întâlnit în poezia postmodernă, pe scurt, redresarea cuvântului, modificarea lui nu sunt simple jocuri verbale sau abateri de la normele gramaticale ale limbii, ci se cer privitye într-un plan cultural mai amplu. „Tehnica” aceasta ține de tentația de a transcende limba și de a amplifica aria limbajului poetic. Mergând pe această cale, Ion Hadârcă se îndreaptă spre familia spirituală din care fac parte Ion Barbu, Tudor Arghezi, iar în perioada postbelică – Nichita Stănescu – poeți care au întreținut și propulsat resurrecția modernității în poezia românească.

Ion HADÂRCĂ

SONET BLINDAT*noului Chișinău*

zid înalt de pietre asudate
 porți de fontă neagră. Câini de fier
 și-un safeu trăgându-și la parter
 geamurile toate după gratii

lăcăt pe viteză și pe fler
 nou sistem de cifre urlă-n rate
 sloi de gheață. După uși blindate
 stă la pândă-un neam de mamifer

nici lumini, nici umbre, nici ecouri
 numai vântul scârțâie sub bolți
 și-un schilod cerșește după colț
 euro-uri grase de zerouri

infinitul plânge-ngândurat
 peste murii de beton armat

ACEASTĂ LUNĂ

această lună plombată
 la osia unui butic azuriu
 această lună ce-și devorează vedeniile
 e și ea o afacere de tristeți

acest mai viscolind către ceruri
 cu fulgii fierbinți de floare de plop
 e și el un decembrie înverzit
 de furia copacilor

tânăr cum treceam prin ochii beatricei
 cine totuși mă dăduse-n urmărire?
 are cineva ceva numai al lui?

astfel pășind cu viața încă-n viață
 trecând spre moarte
 am trecut

SONETUL SINTEZEI PREA-TÂRZII

târziu de tot surâsu-mi-a sinteza
 suplă și strună / arc de Artemis
 țintind în fruntea bardului proscris
 să-și spele-n alte albiu ipoteza

când numărai în palme câte mi-s
 tăiate crud să le deznud asceza
 mă provocă din negre paranteze
 șansa ieșirii din abis

și-atunci – pașii nici viu nici om nici eu
 cum cel dintâi cuvânt și-aruncă-n hău
 doar o silabă – din silabă-un ton

din semiton umbrit armagedon
 mă urmărea Destinul – orb și surd –
 și unul dintre noi râdea absurd

SONETUL SONETICITĂȚII

ce stranie-i intrarea în sonet
 nici praguri nici portal de catedrală –
 doar umbra unui clopot cât vocala
 fonemelor de spațiu simfonet

un cadru pur un cifru cibernet
 o șansă oferindu-se egală
 în absolut – doar clipa siderală
 străpunge rar discursul incomplet

și totuși simt în crusta lui perfectă
 prea strâmtă pentru limbile-n delir
 un germene de grâu sau de insectă
 de crisalidă-nchisă în potir –

cum mișună în urmă spre lumină
 trăiește doar cât stă sub ghilotină

SONETUL URÂTULUI

unuia

Urâtului i se urî de sine
 Drept consecință-a urâciunii sale
 Mereu pe roșu aținându-și calea
 Cât hăul făcând răul cât mai bine

I se urî – Nu-și mai dorea urale
 Nici lauri urgisiți printre ruine
 Urla flămând de-o altă urățime
 Vociferată-n spasme guturale

Îl năpădi un virus mai hirsut
 Se plictisea – Și-atunci dădu cu râtul
 Până-și văzu în trecută mohorâtul
 Său chip

Teșit și slut

Pe față-i înverzea arama
 De boala nebăgatului în seamă

SONETUL DATELOR NEGATE

nemăsurate și oarbe
nemângâiate și tinere
nenumărate și unice
neprevăzute și sincere

nedezmintițe și totuși
neuzite și cântece
neasemuite și ieftine
neadevărate și nete

neprihăinite și darnice
nenorocite și demne
necredincioase și pure

nedeșteptate și treze
neașteptate și dincolo
neîmpăcate și pace

MULTI – SONETUL

mai inutil decât o lege
mai grav decât un accident
mai tainic decât evident
mai părăsit decât un rege

mai vechi decât un continent
mai nou decât un privilegiu
mai negru decât un cortegiu
și mai puțin decât un cent

*mai am un singur dor în care
mai în-doiți și mai sublimi
mai ardem vieți înșelătoare
mai-mai căzuți dintre lumini
mai dincoace la lumânare
mai dincolo de heruvimi*

SONETUL SECUNDARULUI IMPAR

doar secundarele surprind mișcarea plină
orele mint iar zilele-n falset

ba se dilată-n albul de retină
ba în nocturn iris se-nchid încet:

să fie Anul etalonul zero?
cadran solar cu perimetrul șchiop –

anul bisect dărâmă tot misterul
de faur relativ și mizantrop

pe cât mai mare-i așadar mărimea
orgoliului nostru temerar

pe-atât mai verosimilă-i mulțimea
erorilor vuind prin calendar –

în nicăieri și-n zbaterea cea vie
de secundar – acolo-i veșnicia

SONETUL ALTEI PRESIMȚIRI

rafală ori zvâcnire de eoni
îndată și atenția spre geam
intrarea unui alb epitalam
nu fu – doar constelații de peoni

și dalii – revărsat mesopotam
auzului (sau altor epigoni
ce-și mușcă salvatorii mameloni
dar își alungă neamul din wigwam)

de-odată febra altui simț difuz
reține pașii stânsului amurg
mai tresărind în propriul apus

și-n recidivă sunetele curg
fără ecou chiar ultimii s-au dus
truverii minezingherii din burg

SONETUL CÂINELUI SALIERI

– Bunul meu confrate dragule Salieri
Trage mai aproape umbra mai în față
Să vorbim la capul mortului de viață
Roade osul fugii fără să dispere

– Frate Amadeus morții te răsfăță
Numai os și fluier *Orga miserrere*
În coloane roșii imne fructifere
Chiar și după... după... zgarda mi-o agață

– Figaro-vulpoiul ne-a mințit duios
Iartă-ni-se-n cheia mi-minor (iertare!)
Picură otravă din pianul roz

Să urlăm la sânul lunii cât mai tare
Hector joace-un triller messir Berlioz
Bah – dalmațiene Beethoven – ogare

SONET MECANIC

nici chiar dublura Unului nu sunt
doar un format dedus din mamă-tată
cu matricea ștanțând nelimitată
surprize-n roi de univers secund

un boț – o roată – Mâna – Și deodată
 un țipăt scurt – Un înger muribund
 își trage husa umedă și scund
 din nou pe buza apei se arată

planeții cad – Luceferii se sting –
 alții se nasc – aceiași – dar sunt alții
 un șir al infinitelor tentații
 ursite-n scama Marelui Colind

desăvârșește Plodul – cheamă Roadă
 ...când fără milă se învârte – Roata

SONET ÎN BRUIAJ

cu ochii în pământ născuți
 suntem – să nu vedem tot cerul
 cel plin de ochi și de mistere

nouă ne suntem nevăzuți
 și neștiuți –
 gândim în două emisfere
 vorbim în patru (largi) unghere
 pe vorba lungă așternuți

doar în scurtimile de teamă
 ne-adulmecă un fulger mut
 dar gândurile ni-s de scamă
 iar simțurile ni-s de lut

un belzebut sfârșindu-și truda
 își mână-n smârcuri baracuda

SONETUL OREI ZERO

Un ghem de presimțiri postancestrale
 Presentiment al unei vechi fisuri
 E-n ritmul unitarelor cezuri
 Al minutarelor sentimentale

Aci plesnesc oglinzile-n călduri
 Și vâlură spre virginale falii
 Acolo-i tot aici – Aceeși jale
 Înghite-n sinea lacrimiei făpturi

Numai poetul e ogarul clipei
 Vânat la rându-i de-alt ogar zălud
 La rându-i – de Socratele Xantipei

Pe când se coace zeama mătrăgunii
 Și steaua neagră cade-n fructul crud
Aud cum plânge-n mine plânsul lumii

SONET SUFLETIST

Când într-o suflare-și plânge chipul
Lumii infinite – Arhetipul –

Suflete prea plinule de toate
Cele mai de preț mai mult gunoaie
Nu m-ar arde umbra lor văpaie
De n-aș ști că-s prea adevărate

Sufletului spornic lung răgaz nu-i cer
Zâmbetului tainic nu-i nutresc povara –
Cine-aprinde stelele în fiecă seară
Ziua-ntreagă ține Cercu-ncins pe cer

Spinul trandafirului Nufărul fecioarei
Oazele emirului prinse-n adulter
Părăsind grădinile cu grilaj de fier
Se ascund în pieptu-mi fugind dinafară

SONET FĂRĂ ULTIMUL

un pic antic și un pic modern
și încă un pic mângâiat de soare
voi mai fura din ninsoare
încă de-o apă a sâmbetei să-mi aștern

anotimpuri de iarbă-n întâmpinare
mereu să mi se prelingă pe stern
barem cât o singură din etern
picătură picurând în lumânare

treceți vă rog peste ultimul vers
și vă implor – nimic nu luați în seamă
totul se cântă învers

în această apocaliptică gamă –
treceți peste ultimul sfânt – vă implor
și peste ultimul do-minor

AMBASADORUL ATLANTIDEI – 2000

tot mai mărunți Atlantidoatlanții
tot mai amar biberonul speranței
tot mai uitucă bătrâna mămuță
totul pe brânză și totul pe ducă
tot mai amarnică tot mai fățarnică
tot mai iubindu-ne sârma hotarnică
tot mai și râde tot mai și plânge
tot mai fierbinte băltoaca de sânge
tot mai tocată cămașa destinului
tot mai imperii ne-nghit intestinului
totuși odată și-odată cu totul
tot după mască mulându-se botul
tot mai și tocmai căzând ai să urci
tot mai pierdută-n lozinci și bulbuci

Grigore CANȚĂRU

GLOSE LA FENOMENUL INTERTEXTUALITĂȚII

În condițiile unei lumi în care cultura e supusă unor permanente dislocări paradigmatică, ontologice etc., în diverse limbaje explicative pătrund și noi concepte exegetice, necesitatea utilizării acestora în discursurile specializate resimțindu-se, în prezent, cu o stringență mai acută ca oricând. Spre exemplu, cu toate că noțiunea de *intertextualitate* este o excelență terminologică recentă, ea se întâlnește frecvent în mai multe domenii: în filozofie, în teoriile lingvistice, în semiologie, însă mai cu seamă – firește – în teoria, în istoria și în critica literară. Venită pe calea importului din teoriile franceze asupra textului, cîtă credibilitate ar putea să i se acorde astăzi acestei „străine” noțiuni, din moment ce altădată a fost supusă – din motivul precarității gândirii noastre moderne – unei critici regretabile chiar teoria lovinesciană a *sincronizării*?...

De fapt, problema care se impune aici (și ea nu este una nouă) ține de realitatea că trăim într-o cultură care mai tinde să-și configureze identitatea prin niște forme specifice de organicitate, reticente uneori față de inerențele competiției și ale comunicării deschise cu alteritatea.

Trebuie să subliniem, în același timp, că noțiunile importate nu sînt niciodată semnul vreunui tribut plătit simplelor mode, ci definesc, în forme expresive ordonării, fapte și realități culturale complexe, supuse în lumea liberă cercetărilor pe măsură.

Iar modelele, inclusiv cele literare, sînt numai „mode” atîta timp cît nu se înțelege că ele formează fenomene foarte importante, cu trivitalitatea și cu profunzimea lor, dar și cu *cauzalitatea lor adîncă*, ascunsă, de regulă, de privirile superficiale.

Digresiunea de față nu este lipsită cu totul de sens. Or, uneori se mai consideră că, de pildă, avangardele literare nu au fost decît niște mode efemere, lipsite de motivații istorice și culturale, iar intertextualitatea ar veni, la rîndu-i, doar să completeze șirul de stridente terminologice formaliste.

Să reținem că ar fi ridicol să se vadă în noțiunea de *intertextualitate* o prismă miraculoasă, prin care s-ar putea explica toată dinamica formelor artistice. Ea nu înseamnă o limitare apriorică, impusă cercetătorului literaturii, ci desemnează o viziune deschisă asupra tuturor mesajelor care se fixează prin semne grafice. Și poate exista – grație scriiturii – și fără a fi acceptată de cititor, fără a fi impusă acestuia în mod didacticist. Antrenantă și foarte profitabilă la lectură, intertextualitatea nu este o „grilă” menită sa-i neutralizeze cititorului intuiția personală și facultățile subiective de receptare și percepere a operei. Însă odată utilizată în actul lecturii, intertextualitatea îl „intertextualizează” pe cititor: adică îl obligă să facă diferite trimeri la o mulțime de texte și surse extraliterare, (re)activîndu-i, în acest mod, întreaga lui erudiție literară și culturală. Ea îl transformă pe cititor, dacă e să invocăm aici spiritul lui Sorin Titel, dintr-un subiect „pasiv” al lecturii într-un agent „activ” al acesteia, cu atît mai mult cu cît într-un asemenea caz cititorului i se mai cere și partea lui de contribuție la definitivarea materiei semantice a cărții.

Rezultă de aici o anume situație a intertextualității dincolo de realitățile literare tradiționale. A opera cu ea nu se poate decît printr-o anumită complicitate, printr-o anumită inițiere, printr-o anumită adeziune la funcționalitățile ei polivalente. Toate implicațiile intertextualității nu reprezintă în definitiv altceva decît expresia complexă a unei sensibilități artistice (și critice) *culturalizate*. Ea nu refuză noutatea, deviația de la normă, nici diferențele, ci, dimpotrivă, le provoacă și le stimulează, consacrîndu-le pe ele însele ca norme. Ea se comportă deci, în direcția amintită, asemenea

curentelor literare ale modernismului timpuriu, urmărind, ca și acestea, o extindere hegemonică ilimitată.

Vom remarca aici că folosirea noțiunii de intertextualitate în exegeza literară din Republica Moldova vine ca urmare a necesității studierii din **alt** unghi a literaturii, în special a celei contemporane. Altfel spus, în spațiul acesteia din urmă fenomenul intertextualității **există** și are o zonă de iradiere incontestabilă, iar însușirea unor noțiuni exegetice noi, fie cu o conotație semantică locală, poate conduce uneori la înnoirea perspectivei de abordare a unor probleme. Există mai multe dovezi în acest sens: *Poezia generației '80* de Nicolae Leahu; *Jocurile alterității* de Maria Șleahțiuți; *Poezia de după poezie* de Emilian Galaicu-Păun; *Poezia optzeciștilor: nevoia de înnoire artistică* de Eugen Lungu; *Efectul Menard. Rescrierea postmodernă...* de Tamara Cărăuș; *Coordonate ale poeziciei postmoderniste* de Natalia Plăcintă ș.a.

Dacă în România au apărut mai multe lucrări care abordează fenomenul și teoria intertextualității, în Republica Moldova aceste materii au fost supuse explorării științifice abia în ultimii ani.* Există însă (inclusiv la noi) o întregă literatură care, suferind de-a lungul timpului anumite transformări tipologice, nu-și dezvăluie multitudinea sensurilor, plenitudinea estetică etc., decât printr-o incisivă interogație intertextuală. Și e timpul să se recunoască – întru binele cititorului – că această literatură își ascunde, deseori, anumite fațete valorice tocmai acolo unde acesta – specializat ori nu – nu a fost învățat să le caute: în procedeele formaliste prin definiție plurivalente și re-modelatoare. Motivațiile cercetării științifice a intertextualității sînt determinate, prin urmare, de însuși procesul obiectiv de intertextualizare

generală a literaturii de astăzi – o literatură marcată de diverse crize, dar care pare a fi supusă totodată și unui adevărat „șoc al viitorului”, dacă e să folosim aici expresia toffleriană.

Nu trebuie neglijată nici funcția pragmatică a unei asemenea investigații... Or, mutațiile culturale actuale impun și necesitatea cultivării unui cititor erudit și emancipat, liber în acțiunile lui nu numai de autoritatea interpretărilor antecesorii, ci și de autoritatea „clasicității” auctoriale.

Născută în mare parte din literatură, literatura de azi (și nu numai cea de azi) trebuie ajutată să-și formeze un cititor nou, unul sensibil la articulațiile estetice și semantice ale textului cel puțin în limitele în care i-o cere ceea ce Umberto Eco numește **intentio operis** [1, p. 12].

Promovarea intensivă a teoriei intertextualității de teoreticienii francezi în anii '60 pare a fi fost instrumentalizată anume în această direcție...

Folosit cu o frecvență sporită în literatura de specialitate din ultimele patru decenii, conceptul de intertextualitate a cunoscut diferite definiții, dar și multiple clasificări, întreprinse în baza unor tot atît de variate criterii. În funcție de acestea, se vorbește de „...o intertextualitate **generală** (**generalizată**), de un „**continuum**” intertextual, ca și de o intertextualitate **restrînsă** – condiție de existență a anumitor tipuri de texte care nu „semnifică” decît în raport cu altele; se face distincție între o intertextualitate **intenționat** practicată de autor și una involuntară, datorată impregnării sale firești cu datele unui context cultural, social, istoric etc. Intertextualitatea poate fi, de asemenea, **explicită** (materializată în text, de obicei, prin reproducerea elementelor împrumutate – de exemplu *citatul*) sau **implicită**, difuză, ascunsă (prin prelucrarea subtilă a respectivelor elemente, de exemplu aluzia, reminiscența)” [2, p. 88]. Fiind imposibilă stabilirea frontierelor certe ale intertextualității, putem vorbi convențional și despre o intertextualitate **internă** (în sensul relaționării unor elemente ale structurii textului); despre o intertextualitate

* A se vedea, în acest sens, subcapitolul 6.4. *Intertextualitatea* al cărții (extrem de dense) **Opera ca text. O introducere în știința textului**, 2002, de Ion Plămădeală.

propriu-zisă (care leagă textul cu celelalte texte); precum și despre o intertextualitate *externă* – una care-i prescrie textului niște relații aproape imperceptibile cu ceea ce J. Kristeva numea *textul lumii*.

Odată acceptate în discursul teoretic și în cel critico-exegetic de azi ca formule ce exprimă realități literare incontestabile, intertextualitatea și intertextualismul au atras impunerea a încă unui concept „de familie” – cel de **intertext**, acesta reclamându-și, la rîndul lui, demarcațiile semantice de rigoare, dat fiind faptul că el **nu este** sinonim cu intertextualitatea. Așa cum rezultă, cu regret, din chiar titlul unui valoros studiu al aceleiași incontestabile autorități în materie Cristina Hăulică [3, p. 3]. Privit din perspectiva esteticii receptării, intertextul este acel *summum*, variabil și eterogen, al tuturor textelor pe care le poate asocia unui text – în funcție de erudiția lui – cititorul. Din perspectiva acțiunii de semnificare a textului, intertextul este produsul obținut în procesul scrierii prin respectarea concepției intertextuale asupra literaturii. El este textul (finit sau „infini”) care integrează, transformă și resemnifică alte texte, asigurându-și altfel propria existență și prestanță tipologică (post)modernă. E **locul** în care se întreține, dialoghează și se susțin ori se subminează reciproc (ca în **Bibliografia generala** a lui M. H. Simionescu) o multitudine de texte și o serie *n* de referenți extraliterari. El nu constituie un aspect calitativ – fie și foarte important – al producției de autor în ansamblu ori al producției paradigmatică mai largi, ci singurul **domeniu** – deschis completamente înspre exterior – în care literatura își materializează, în toată amploarea, funcțiile și dimensiunea intertextuală. Ca probe relevante în sensul dat ne pot servi (dacă e să facem trimitere întîi de toate la literatura română) **Levantul** de Mircea Cărtărescu, **Nunțile necesare** de Dumitru Țepeneag, **Ultimele sonete închipuete ale lui Shakespeare...** de Vasile Voiculescu și un șir infinit de alte cărți din literatura universală. Ele nu pot fi calificate, în nici un caz, drept „intertextualități”. Drept **intertexte** – fără vreo dificultate.

Studierea intertextualității presupune deci – dincolo de analiza semnificării textului din perspectiva încorporării în spațiul său a altor texte ori discursuri – și o reluare a dezbaterii privind specificul literaturii. Or, intertextualitatea funcționează, în anumite condiții, ca principiu generativ, ca factor **poietic**, constituind nu numai un mecanism interior de funcționare a textului, ci și un principiu care participă la facerea acestuia. Concepută ca principiu activ de materializare a interdiscursivității, intertextualitatea apare ca o sursă / condiție esențială a devenirii literaturii de azi, devenire pe care o înțelegem ca pe o prefacere continuă prin care literatura își (re)pune în discuție vechile ei frontiere. E ceea ce Cristina Hăulică definea – cu aplicație la creația lui J. L. Borges – drept „principiu constant de generare a textului” [3, p. 181]. (De fapt, procesul are o istorie mai veche: încă Mallarmé își manifestase voința de a contopi, într-o substanță unică, literatura și gîndirea literaturii.) Libertatea aceasta ilimitată a literaturii de a-și contesta, regîndi și modifica propria materie – mecanismul esențial al modificării fiind, cum s-a mai spus, intertextualitatea – ne sugerează încă o dată ideea că această noțiune tinde să se confunde cu *poietica* operei însăși, „avertînd” cititorul asupra structurii labirintice, „plurale” și palimpsestice a textului. Există însă aici ceva ce îl avantajează pe cititor în raport cu scriitorul: posibilitatea de a stabili, pe parcursul lecturii, conexiuni în ambele direcții temporale. El poate citi, de exemplu, **Baltagul** din perspectiva **Mioriței**, dar poate preceda și invers – să citească **Oda...** lui M. Eminescu din perspectiva **Odei în nici un fel de metru** de N. Stănescu. Nivelul competenței și al culturii literare al lectorului constituie atuurile lui irefutabile... Să ne reamintim totuși că intertextualitatea sfidează și înfrînge, grație naturii sale citante, limita dintre lectură și scriitură. Făcînd trimiteri la alte opere, elaborîndu-și textul în funcție de dinamica interioară a altor texte, scriitorul ia concomitent și ipostaza de cititor / interpret al acestora. Cititorul propriu-zis se prezintă și el,

urmînd un comportament similar, ca un (co)producător activ de sens. Astfel se face că ambii subiecți vor fi siliți să-și asume anumite acțiuni unice vizavi de obiectul literar în curs de modelare-interpretare. Una din rațiunile acestei practici este aceea de a-l obliga, pe această cale, să-și sporească gradul de inițiere în materie de literatură. Pe de altă parte, aceeași practică instituie, pare-se, o nouă variantă a dialogismului, însă nu al unuia bazat pe succesiunea enunțurilor-replici, ci al unuia constitutiv, construit, am putea spune, pe modelul spectacolului în care însuși procesul schimbului de replici formează materia lui semnificantă. Privită din acest unghi, literatura devine o experiență predilectă a plăcerii de a dialoga, debarasîndu-se de exclusivismul pe care și-l afișa cu ostentație în perioada modernismului timpuriu. Iar funcțiile ei „representative” sînt înlocuite prin cea de **înscenare**, o **înscenare** în interiorul scriiturii, pe modelul teatralității, a unui joc de citate și voci discursive diferite.

Dacă definim intertextualitatea ca preluare și transformare între limitele unui text a altor texte și considerăm că ea reprezintă atît un principiu de funcționare a textului, cît și unul de constituire a acestuia, reiese că ea însemnează nu numai o calitate a literaturii **ca produs** al practicii artistice, ci și **producerea** însăși a operei (sau a sensului), prin antrenarea în acțiunea respectivă atît a scriitorului, cît și a cititorului. Perspectiva în care ne situăm aici tratează deci *textul* nu ca pe o categorie pur lingvistică, ci ca pe una **poietică** în curs de încetățenire. Noțiunea de intertextualitate implică, din acest punct de vedere, sensuri foarte largi, prezentîndu-se ca o posibilă denumire a unui nou **principiu creator**, susținut, în egală măsură, atît de scriitor, cît și de lector – joc concurențial întru cîștigarea paternității sensului textual, unul fără nici o șansă de a se încheia vreodată, și tocmai în aceasta rezidă fascinația lui.

Intertextualitatea participă totodată la inventarierea și teaurizarea, în interiorul textului, a dimensiunilor stilistice proprii tradiției literare. (De-

osebit de elocvent în acest sens este **Levantul** lui Mircea Cărtărescu.) Ea își asumă – deopotrivă – și funcția unei tehnici de **actualizare** a literaturii tradiționale prin „ajustarea” stilistico-semantică a acesteia la sensibilitatea și orizontul de așteptare a cititorului (post)modern.

Pot fi constatate așadar, în raport cu perspectivele de cercetare, mai multe funcții ale intertextualității, principala dintre ele fiind dezvăluirea unui nou mod de a fi al literaturii prin chiar participarea la refacerea substanței acesteia. Intertextualitatea reprezintă deci un factor constitutiv al (inter)textului și pune, implicit, în evidență o ideologie textuală care pretinde – și instaurează – relații inedite între autor, cititor, text (operă) și evenimentul extraliterar.

E de menționat aici că intertextualitatea, care „guvernează” producerea operei, e dependentă ea însăși de locul rezervat literaturii în epistema contemporană, de frontierele pe care aceasta le instituie între literar și nonliterar, precum și de modul în care e gîndit raportul subiectului cu alteritatea. Or, revoluționarea conceptului de poeticitate (și de literaritate), regîndirea naturii literaturii etc. „...corespunde unei mutații fundamentale a modelului general al gîndirii, mutație pregătită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și săvîrșită prin epistema secolului XX. E o mutație prevestită de Nietzsche, intuită de Mallarmé, înfaptuită, în științe, de geometriile neeuclidiene, de teoria relativității și, mai ales, de mecanica cuantică, o mutație asumată ca nouă atitudine culturală de scriitori atît de diferiți, cum sînt: J. Joyce, T. S. Eliot, Th. Mann sau Ion Barbu” [4, p. 160]. În ce constă această mutație? „În promovarea unei imagini a lumii alcătuită nu din obiecte discrete, nu din entități individualizate substanțial, ci dintr-o **țesătură de evenimente interrelaționale**” (subl. n.) [4, p. 161].

Intertextualitatea derivă din acest mod de gîndire a lumii. Ea este o expresie a lui „locală”, fixată pe planul strict al poeziei. Iată de ce utilizarea conștientă a intertextualității în perioada modernă nu ține

de modă. A judeca astfel lucrurile ar însemna adoptarea unei poziții inadmisibil de simpliste. Cu atât mai mult cu cât scopul utilizării intertextualității nu este acela de a oferi „modele” de scriitură sau tipare interpretative, ci de a dezvălui legătura profundă a literaturii cu sine însăși și cu alți factori implicați în devenirea obiectului literar. Căci există în cadrul fiecărui registru scriptic și forme ale discursului altuia, ascunse, semimascate, difuze. Există chiar texte care transformă exploatarea intertextualității în principiu al propriei lor generări. Anume ele constituie acele probe literare care tind să instituționalizeze intertextualismul ca fenomen. Ele posedă un statut literar distinct și obligă cititorul la o descriere a lor în termenii unei critici textualiste sau semiotice. Cea mai bună cale în această direcție o constituie... lectura relațională, aptă să recupereze, printr-un efort susținut, totalitatea textelor preexistente, căci „tradiția nu poate fi moștenită, ci trebuie s-o dobândești printr-o grea strădanie” [5, p. 22]. Una dintre metodele posibile de dobândire a acesteia ar fi deci aceeași receptare a literaturii prin prisma intertextuală. Este o idee pe care o susținea, cu feroarea ce-l caracteriza, Roland Barthes. Cităm: „Citind un text raportat la Stendhal (dar care nu-i aparține), îl regălesc pe Proust... Altundeva, dar în același mod, la Flaubert, merii normanzi în floare sînt cei pe care îi citesc pornind de la Proust. Savurez atotputernicia formulelor, răsturnarea originilor, dezinvolvura care face ca textul anterior să vină din textul ulterior” [6. p. 200]. N.B!: Afirmăția că extragerea textului anterior din textul ulterior se datorează „atotputerniciei formulelor” – deci și a formulei literare intertextuale – sugerează ideea că aceasta din urmă se deschide spre un spațiu foarte larg, în care literatura, confruntîndu-se cu propria ei devenire istorică, tinde să-și însușească un nou mod de existență, să-și cucerească o altă condiție ontologică.

Merită reținut faptul că tendința aceasta e de natură să ducă la răsturnări radicale și pe alt plan: să schimbe spectaculos ponderea

termenilor în consecuția autor – text – cititor. Astfel, dacă în antichitate rolul principal în funcționarea acestei consecuții îl deținea textul, ca purtător de mesaj inviolabil, „sacru”, iar în literatura umanist-renașcentistă acest rol îi revenea cititorului, ce-și asuma ipostaza de instanță demiurgică, în contemporaneitate el îi revine – datorită dimensiunii intertextuale a scriiturii – cititorului. Intertextuală prin excelență, opera de azi nu mai funcționează plenar fără implicarea în procesul de fabricare (și dezvăluire) a sensului, a celui alt termen – cititorul. (De aici, probabil, și apariția – ca necesitate – a *esteticii receptării*.) Emancipat, cititorul contemporan are conștiința producătorului de sens, căci el știe că acum „sensul” este interrelaționare, procesualitate care-l solicită în calitate de coautor.*

Ipoteza care se impune, în fine, este aceea că finalitatea intertextualismului ca **atitudine** (căci noi vedem în spatele fenomenului anume o atitudine ideologică) este de a contopi, într-o materie unică, totul ce ține de utilizarea alfabetului.

E semnul unei vârste literare critice, care va duce, poate, la nașterea – ca dintr-un palimpsest – a unei literaturi cu adevărat noi.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, Constanța, 1996.
2. *Terminologie poetică și retorică*, Iași, 1994.
3. Hăulică, Cristina, *Textul ca intertextualitate*, București, 1981.
4. Petrescu, Ioana Em., *Modernism / postmodernism. O ipoteză // Portret de grup cu Ioana Em. Petrescu*, Cluj, 1991.
5. Eliot, T. S., *Eseuri*, București, 1974.
6. Barthes, Roland, *Plăcerea textului // Romanul scriiturii*, București, 1987.

* Fenomenul își găsește o descriere mai credibilă în remarcabilul eseu *Eu, cititorul* de Ioana Em. Petrescu, publicat în revista „Tribuna” nr. 9 / 1986.

Elena UNGUREANU

„FILOLOGOS, CARI DEȘTUL CERCI A PUNE PĂ DANTEA...”

D'ale „Levantului”
de Mircea Cărtărescu

Deși „avertizați” de însuși Auctorele să nu pierdem timpul căutând „greșalele” strecurate în macrameul textului („zeci și sute”!), nici nodurile rău înfiripate, căci în poema-i „totul este artificiu” (ne-am gândit că, în felul ăsta, măcar ni se sugerează o temă de cercetare, cum ar fi „Autoritatea artificului”); deși citatele se lasă anevoie desprinse din această vrăjitorie textuală (Cornel Regman), c-alfel se destramă întreaga dantea; deși puține alte scrieri ale postmodernismului românesc au beneficiat de atâtea comentarii critice apreciable, epopeea despre care vorbim aici (*Levantul*, București, 1990, o adevărată alchimie cu parfum muntenesc) oferă un impresionabil volum de lucru atât pentru lingvist, cât și pentru criticul literar, și, în virtutea meseriei, nu am putut (și nici nu ar fi fost chip) s-o trecem cu vederea, căci în *D'ale „Levantului”* rămân încă multe de investigat.

Op(us) reprezentativ al ludicului și ironicului, al parodicului și paștisei, al aluziei și carnavalescului, al jocului cu limbajul și cu întreaga literatură „de la origini până în prezent”, „adevărat manifest literar postmodern”, în care aripile imaginației „bat nebunește spre absolut” (Ovid S. Crohmălniceanu), *Levantul* este este una dintre cărțile care, dacă te-a prins în mrejele sale, te îmbată de plăcerea lecturii și a artefactului (poeticii). Cine a avut răbdarea s-o citească până la capăt, căci chiar cere un anume efort, a putut să se convingă de adevărul aprecierilor criticilor literari („**Criticos**, ce-n veci în mânuri ai satâr și ai nuia...”), și nu de-atât că acesta, la rândul lui, a

fost pus la stâlpul infamiei: „De-njura-vei epopeea-mi, tu pre tine te înjuri”, criticul nefiind altcineva decât poetul nerealizat, ci pentru că chiar merită a fi reținute unele dintre superlativele care i s-au adus: „Metapoezia atinge aici punctul cel mai înalt” (Radu G. Țeposu); „Strălucitorul său *Levant* confirmă, la cota perfecțiunii, ingeniozitatea artificului” (Emilia Afană-Parpala); „cea mai conștientă și detașată formă a intertextualității poetice în literatura noastră”; „efort de totalizare fără precedent”; „o operă ineludabilă în succesiunea formelor poeziei românești” (Nicolae Leahu); „atâta farmec încât să împace cu poezia și pe cei care au renunțat să o mai citească” (Ovid S. Crohmălniceanu); se „bate cu *Levantul* orice record în direcția conceperii unei poezii extravertite” (Cornel Regman); *Levantul* reprezintă „apogeul intertextualității” (Nicolae Manolescu); epopeea cărtăresciană „disprețuiește închiderea, este «opera apertă», nu suportă definitivul, limitarea, absolutizarea. Registrul stilistic este debordant” (Florentina Pascu) etc.

Mai întâi ne-am întrebat de ce s-o fi chemând *Levantul*? Am căutat prin dicționare, prin studii („op care să-l poarte pe erou prin geografia migrației și emigrației post-pășoptiste, pe traseul București – Istanbul – Arhepeleag și viceversa, ceea ce cu un cuvânt se cheamă *Levantul*” (Cornel Regman) și... am dedus că autorul ne-a „păcălit” și de astă dată! Unul dintre sensurile derivatului *levantin* este „necinstit, intrigant” (întocmai cum și-a conceput autorul opera – „de fiștic și de halva”). Dar, a se mai reține, pe lângă faptul că *Levant* ar trebui să însemne, la origine, „trezit”, „răsărit”, „*Levant* era o denumire dată în trecut (până la 1920) litoralului oriental al Mării Mediterane (Asia Mică, Siria, Liban, Israel, Egipt), aflat sub dominație musulmană, unde se practica un comerț intens, dezvoltat de negustori creștini (în special din Veneția și Genova), până în sec. 15” (DEI, p. 1465). *Levant* mai este denumită o regiune în Spania orientală, Alicante și Murcia), cu climă mediteraneană, unde se practică viticultura și se cultivă măslini. Celebră prin

adăposturile în stâncă, ornate cu picturi parietale (scene de vânatoare, de dans, agricole), realizate în mileniul 7 î.Hr. (epoca epipaleolitică). Și aici începe „epopeea” tălmăcirilor! Adj. *levantin*, -ă, la care face trimitere numele propriu *Levantul*, era denumită persoana care făcea parte din populația Levantului sau care era originară de acolo; prin restr. *negustor originar din aceste locuri*; care aparține, este specific Levantului sau levantinilor (**DEI**, p. 543-544). Dar nu e totul...

Levantin mai semnifică „(din) ultimul etaj al pliocenului din România”;

Pliocen – (din) epoca superioară a neogenului;

Neogen – (din) a doua perioadă a neozoicului;

Neozoic – (din) ultima eră geologică care durează de la sfârșitul mezozoicului până astăzi și în care continuă dezvoltarea mamiferelor și apariția omului; era terțiară, cenozoic;

Mezozoic – (din) a treia eră geologică, între paleozoic și neozoic, în care au apărut pentru prima dată mamifere, păsări și pești osoși, era secundară;

Paleozoic – (din) a doua eră geologică (dintre precambrian și mezozoic, era primară)...

Dar ce are geologia cu literatura? mă veți întreba. Proiectată pe fundalul literaturii, această interpretare, această hermeneutizare barocă indică, de fapt, ordonarea, acumularea, trecerea, repetarea, intertextualizarea epocilor „literare” de mult apuse sau în plină desfășurare. În limbaj figurat, *Levantul* ar trebui să însemne și „întoarcere la rădăcini”, „reluare”, „suprapunere”, dar și „re-facere” continuă de texte.

Apoi ne-am întrebat dacă trebuie și merită a fi „cercetate” neologismele, barbarismele, arhaismele... sau exorbitantul număr de fenomene sintactice, cum ar fi anacolutul / discontinuitatea în textul epopeii, și am zis că merită, ca și frecvența subordonatelor circumstanțiale de loc, dar ne-am lăsat păgubași. Și am hotărât să ne ocupăm de SEMN-ul textului în general – semnul poetic, semnul în relația lui cu alte semne, semnul în relația cu emițătorul, care, dintr-o perspectivă semiotico-pragmatică,

ni s-au părut mult mai relevante. Dar despre ele ceva mai jos.

Operă foarte comentată, „totală” și totalizantă („Totul e ca tu, **iubite cetitor**, să intri-n transă” – p.153), *Levantul* intertextualizează masiv, într-o manieră aproape fără precedent (poate doar la Ion Budai-Deleanu în vestita lui *Țiganiadă*), parodiind fără prejudecăți stilul și maniera celor mai recunoscuți poeți români, unora dintre ei (celor șapte (șase?) corifei ai literaturii naționale: Eminescu, Arghezi, Barbu, Bacovia, Blaga, Stănescu și... Cărtărescu) oferind în corpul epopeii pagini de neuitat. Autorul exploatează din plin și cu bună știință procedul, dar mai și întrebându-se asupra rostului textului construit din alte texte:

*Cât dăn lume, lumea mare, cât
dăn stele, cât dăn creer,*

*Dăn real și dăn visare sunt
în stare să cutreer?*

*Cât dăn iad și cât dăn raiu, cât
dăn dor și cât dăn patemi,*

*Cât dăn tot ce fu vreodată scris
cu râset și cu lacrimi*

*Mai poci însumi a rescrie
cocârjat pă foi cu drag?*

(p. 80-81).

Pe lângă realele calități de stil și de viziune, acest „îmn închinat literaturii și puterii creative” (Alexandru Cistelean), deschide, pentru prima oară poate, atât de larg ușile în fața oricui vrea să vadă „cum se face textul poetic”. Asistarea la actul de naștere a artei (creației, textului) i se permite oricărui participant la actul lecturării. Bineînțeles că **Cititorul/ Lectorul** este cel mai vizat, căci pe el se contează cel mai mult:

Cetitoare mult iubită, ce cu
filele acestii

*Sprijinești, să vezi mai bine,
cercevelele fereștii*

*Care-n vergele de plumburi
sticle are, cu colori,*

*Dăn posomoreala-mi neagră
te gândesc adeseori!* (p. 41);

Lector ipocrit, desigur visul
ăsta-i un pretext

*Pentru a-mi vâri iar coada în
istoria ce-o torc* (p. 74).

Autorul își imploră cititorul să se autocruțe, ironizând, de fapt, căci

scriitura sa nu are pentru toți aceeași valoare/semnificație/putere de greutate, îndemnându-i de aceea să „**ia din carte numai cât e pentru sine**” (p.114).

Altă dată adresarea către ipoteticul său cititor, pe care și-l dorește cooperant la această formă de comunicare, devine și mai familiară, autorul renunțând la aparatul terminologic al teoriilor moderne ale textului:

*Tu, care cetești „Levantul”
tolănită pe sofa,
La bulgari văzuși alalteri filmul
„E la nave va”? (p.160);
Crede, nu știu opul ista,
epopeea de alviță
Ce ți-am pus-o între mâni,
domnișor sau copiliță,
Dă ce lupt s-o-nchei, când poate
nu-i decât o nălucire (p. 114).*

Dar Cărtărescu se îngrijește de toți posibiii cititori (întâmplători, pigmei sau critici vajnici, oricine o fi) și le menajează pe rând confortul, apreciindu-le efortul lecturii:

*Cetitor sau cetitoare (vâj bătrân
sau domnișoară)
Ce-n lumină de opaiț mă cetești
în astă seară
Năzuind să afli taina marelui
Ampotrofaq,
A lui Languedoc i proci, dac-ai
ști cât mi-ești de drag!*

Autorul însă nu e grav: el se joacă, se distrează, se amuză atât pe seama Cititorului, cât și pe seama „creaturilor” sale, râde inclusiv pe seama sa, își cercă personajele de fire și de minte, ca și pe cititori, de altfel. La un moment dat, poetul îi trezește din adormire-lectură cu o șfichiuire memorabilă:

*Ducul înțelept le fuse Dechebal,
viteazul rigă,
Ci săraci era și mândri, căprior
cu mămăligă
De avea la cină, dachii era
foarte mulțumiți.
(Am cercat cu-anacronismul
cetitorii adormiți,*

*Căci adus fu cocuruzul în
Evropa multe vacuri
Mai apoi, cum se vădește de
citești în almanacuri) (p. 23)*

Adresările sunt din ce în ce mai „îndulcite”, pentru a-l intriga pe cititor / adresant și pentru a-i câștiga simpatia:

„scumpe cetitor, iertare!”, „cetitoare mult iubită”, „dragă cetitoare”, îi cere indulgență: „fii, gingașo, răbdurea/ Că nemica nu rămâne în final neespliat”, „fecioară pală”, „juno, pentru care scris-am cântul patru special / Ai să vezi...”. Mai mult, Cărtărescu își învață cu multă răbdare cititorul să „cetească pântre slove” (141) sau să se regăsească în personajele de hârtie ale epopeii „de alviță”:

*D-ai putea privi în ochii
melancolici și adânci
Lui Manoil, cetitoareo, ca-n
oglinde, ca în undă,
Te-ai vedea pre tine însăși,
visătoare, surăzândă,
Brună poate, au roșcă
(cât iubesc să mi te-nchipui!)
(p. 80).*

Poezia postmodernistă reușește să recupereze vocea Creatorului, integrându-l, ca personaj cu aceleași drepturi, în textul care se „creează” în fața ochilor Cititorului. Anume prin atitudinea față de Referent se deosebește textul postmodernist de textele care l-au precedat. S-a tot discutat în literatura de specialitate despre impersonalizarea discursului poetic ca produs al izolării emițătorului. Iată că lucrurile nu mai stau la fel în texte ca *Levantul*, comunicarea cu Lectorul devine nu numai empatetică, ci și participativă: „soarta de papir” a personajelor o împărtășește și **Naratorul (Poet(ic)ul, Au(c)toarele, Scribul)**, care între timp devine și el personaj:

*Blestemată soarte ce
m-adusă-aci!
Însă taci, tu, auctore, și
urmează-a povesti (p. 71);
Fapt e că ajuns-am, iată,
personagi neînsemnat
– Mircea, uită-te pă boltă!
(p. 130).*

Neavând putere de decizie asupra faptelor și felului de a recepta lumea Textului de către Cititor (decât să-l accepte așa cum este, atât cât l-au făcut lecturile), autorul are totuși deplină putere de influență asupra **Personajelor/ Actanților**, care alcătuiesc galeria „iroilor epopeii”: Manoil (o altă fațetă a scriitorului, căruia autorul, parcă autocompătîmîndu-se, îi face remarcă: „Mi-e să nu îți perzi

simțirea dac-ai ști ce se urmează” – p.15), Leonidas ampotrofagul, Iaurta Chiorul, Zenaida, Languedoc Brilliant, feea Hyacint, Nastratin, Zotalis, Zoe... Astfel, Autorul le creează, le pune la treabă, le facilitează acțiunile, le este părtaș la suferință, le ascultă cum sforăie și-i „tulbură horăind alexandrinul” (p. 107), le apără, le primește la el în ospetie, stă cu ele la masă, le servește cu un pahar de „Jidvei”, personajele îi povestesc întâmplările prin care au trecut în opul Naratorului, acesta le liniștește, asigurându-le că, orice li s-ar întâmpla, au asigurată viață fără de moarte:

*Bravilor, grăii, de moarte voi
nicicum să n-aveți teamă:*

*Fiind voi doar **personajii**,
Nastratin, Zotalis, Zoe
Vă iscați în textul cărții numai
unde e nevoie,*

*Iară chiar de vă ucide vun
dușman, e în zadar:
Trăiți iarăși când un ochiu literile
dă tipar*

*Deslușește, **cetitorul** când
desface cartea-n brață* (151),
chiar dacă la despărțire de dragile lui
personaje Autorul nu-și poate stăpâni
lacrimile.

O voce (in)distinctă în epopee
este cea a **Muzei**, pe care autorul o
invocă în mai multe rânduri, conștient
că numai datorită ei își poate așterne
pe hârtie „vocea de seraf”:

***Musă!** Ce odat pretins-ai că îmi
ești ca soțioară... (141)*

***Musă dragă**, dă-mi o voce
de seraf, să pot să-l cânt* (157)
*Nu așa cum se zărește, ci așa
cum mi-l închipui* (158)
(Bucureștiul!).

Considerând textul poetic post-
modernist branșat la Marele Text al li-
teraturii, care postează scriitura (face-
rea textului, scrierea lui) în prim-plan,
apelând în acest scop la inepuizabila
rețea intertextuală, acesta face dova-
da celei mai conștiente utilizări atât a
mijloacelor poetice din cele mai diferite
registre stilistice concomitent, precum
și segmente vizând toată evoluția, cu
posibile interferențe ale semnelor altor
limbi, ale semnelor altor limbaje și altor
arte etc. „...Poemul se construiește,
prin cuvinte, din *acte de limbaj*” (Emilia

Afană-Parpală), deja utilizate anterior,
dar re-făcute, re-scrise, poemul fiind
„și unul de montaj” al unui „fantastic
mehanism: Poesia” (p. 93). Poemul
inventează realități semiotice, nu
factice, și aceste „alte realități” devin
o manieră de a vorbi despre sine –
despre posibilitățile codului și despre
dimensiunea semiotică a limbajului.
Semnul există ca **FUNCȚIE-SEMN**,
corelată cu alte funcții-semn conform
regulilor de cod.

Derivând dintr-o estetică a Totu-
lui, în viziunea de astă dată a exege-
tului Mircea Cărtărescu, textul poetic
postmodernist (de aici încolo ne vom
referi și la câteva texte postmoderniste
ale poezilor basarabeni) reprezintă la
modul cel mai direct un macrosemn,
care stabilește legături cu toate tipu-
rile de semne (agentive, beneficiare,
receptive, interpretative etc.)

Se pot identifica următoarele
tipuri de relații:

Intrasistemice:

macrosemn – microsemn (în
care textul poetic relevă dimensiunea
unui element al său). Acesta poate
reprezenta toate nivelurile limbii
(fonematic, morfematic, lexematic,
sintaxematic). De exemplu, explica-
rea modului de utilizare a unui anumit
lexem:

*Că de ce am zis aicea „**vițiu**”
și acoalea „**viciu**”,
Nu pricepi că în poema-mi totul
este artificio? (p. 177);*

Macrosemn – macrosemn
reluat doar secvențial, din cauza im-
posibilității de a fi reluat în întregime,
creând astfel o reproducere circulară:

*Pe copertă-n literi d-aur, într-un
fabulos chenar
E încondeiat / Levantul /
o deschide spre sfârșit...,*

care e o trimitere la textul în care se
află textul textului scris și așa mai
departe;

Macrosemn – pseudosemn,
cu indicarea semnului deja utilizat,
fără ca acesta să fie preluat, con-
tându-se și de astă dată, pe atenția
cititorului. De exemplu, la capitolul 6
al unui lu-u-ung poem de-al lui Gala-
icu-Păun (cel mai temerar și fecund
intertextualist de la noi) stă scris:
„(continuare din cap. 4)” (Emilian

Galaicu-Păun. **Cel bătut îl duce pe cel nebătut**, Cluj-Napoca, 1994, p. 47), obligându-și astfel cititorul să-i revadă textul.

Extrasistemice:

Macrosemn – semn al altor texte (modificate / nemodificate) (pastașă, parodia, calcul, citatul, pseudocitatul, aluzia etc. – toate semne ale intertextualității). În *Levantul*, într-unul din cânturi, recunoaștem cu ușurință ritmul *Glossei* eminesciene:

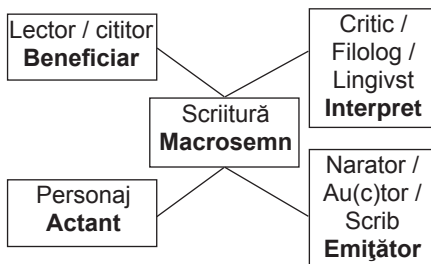
*Totul este scriitură,
Totul este doar holon,
Lumi turtite-ntreșesură
Ca să facă lumi-balon.
În Geneză lumea crapă
Cu troznit de-Apocalips.
Lumi zidite-n lumi se-adapă
Din iluzie, eclips (p. 142-144).*

Macrosemn – semn al altor sisteme lingvistice (insertia interlingvistică), bunăoară, latina clasică plasată în textul epopeii cărtăresciene: *Dilecta sum cetate, quae Domnul o deplânge...* (p. 92) sau nenumărate alte secvențe de text (ușor decodificabile) în mai multe limbi: engleză, rusă, franceză, țigănească etc.

Macrosemn – semn al altor sisteme semiotice (pictopoezia, adaos de fotografii, inscripții, benzi desenate, muzică, ecranizări – aici s-ar putea ilustra cu un fragment din *Budila-Expres* de Alexandru Mușina sau cu poezii de Gellu Naum sau Romulus Bucur).

Autorul de text postmodern dirijează, cu o uimitoare capacitate, sudura elementelor textului, inclusiv dimensionarea lor pragmatică. Astfel, macrosemnul, pe de o parte, le cuprinde și le interpretează, iar pe de alta – le influențează și se autoinfluențează prin intermediul lor.

Relațiile cu textele altor autori se realizează după același model:

Cazul major al raportului macrosemn – macrosemn îl reprezintă reluarea integrală a textelor altor autori. Prezentăm în continuare unul dintre ele. Borgesianul Pierre Menard, cel care rescrie *Don Quijote* respectând litera, dar torsionând complet spiritul textului, este personajul literar cel mai apropiat de idealul postmodern. Principiile școlii intertextualității de factură borgesiană au pătruns și în poezia basarabeană. De exemplu, Adrian Ciubotaru, în *Omul roș*, Chișinău, Prut Internațional, 2002 (carte despre care se zice că ar reprezenta, în contextul liricii anului 2001, un „debut de excepție” – Nicolae Leahu. *Poezia // Semn*, 2002, nr. 1-2, p. 4), semnează o neordinară „poezie”, cunoscută bine cititorului de literatură română:

Și dacă...

de Pierre Menard

*„Și dacă ramuri bat în gear
Și se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii.*

*Și dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l,
E ca durerea mea s-o-mpac
Înseninându-mi gândul.
Și dacă norii deși se duc
De iese-n luciul luna,
E ca aminte să mi-aduc
De tine-ntotdeauna.” (p. 26).*

Originalitatea acestei poezii constă în faptul că poetul nu face altceva decât să reproducă literă cu literă poezia-macrosemn semnată cândva de marele său predecesor, diferența constând doar în plasarea absolut corectă și indicată a ghilimelelor, inclusiv indicația „*De Pierre Menard*”, care trebuia să sugereze clar că este vorba de o tehnică de citare/citaționistă, practică pentru prima dată conștient de Pierre Menard, cel care, cum spuneam mai sus, a încercat să rescrie renumitul roman spaniol al lui Cervantes.

Ceva mai încolo, peste un anumit număr de pagini ale cărții, sub același titlu al poeziei eminesciene, autorul mai cutează o dată și experimentează cu macrosemnul poetic, dat de-a gata, plasându-i elementele într-o cu totul altă ordine și altă for-

mulă, conferindu-le astfel un cu totul alt sens (dedicându-i-o de astă dată!):

Și dacă...

lui Pierre Menard

*Un geam cutremurat
și plopii îmi deșiră ramuri
Sufletul bătând și dacă
în mintea mea apropiere*

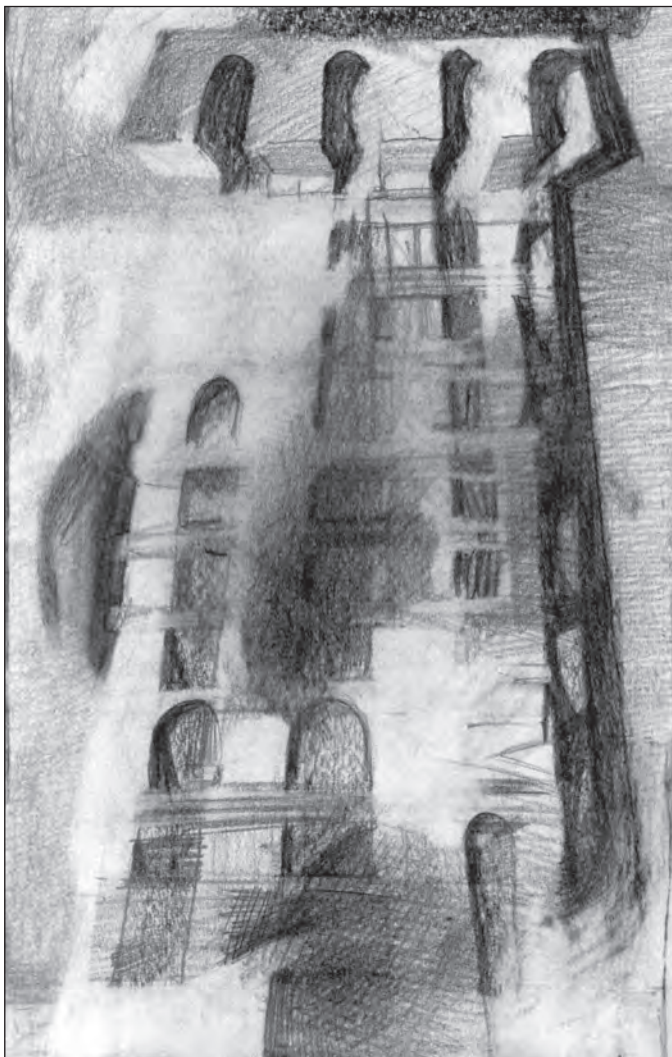
*În nervii mei desimea
lucind împrăștie golașă
Întotdeauna ziua plină
aminte luna printre nori*

*Un gând senin și dacă
lumină alungând pe lac*

*Și cu-mpăcare gândul
durerilor adânc e ca* (p. 33).

Temerară încercare și, se pare, demnă de reținut în contextul noii lirici basarabene. Dar să ne întoarcem la textul *Levantului*, care ne-a fascinat atât... Semnul-text nu este și nici nu rămâne imuabil, cel puțin în perioada facerii lui. În viziunea autorului, plămuierea operei are aceeași amploare și se produce cu același elan (și responsabilitate, am spune) ca și construirea unei corăbii de navigat pe oceane sau în spații cosmice:

*Așa-mi fac și eu poema, tot
cetesc și tot revăd,*

Ștefan Eșanu. *Peisaj urban*

Îndes câlți în crăpături, topesc
smoală în cazane,
Dau la găuri cu burghie, mai
cioplesc la cabestane,
Ca odată-mpinsă-n mare strop
de apă să nu ia (p. 107).

În „corăbioara” textului cărtărescian însă încape chiar cosmosul; lumi mari și mici asistă la spectacolul „creației”; chiar Muza sa neobosită reflectează asupra condițiilor pământestești ale Scribului:

Uf, s-a dus și cântul ista.
Ostenit sunt preste poate.
O să treacă oare anul pân-o să
le văd pe toate
Isprăvite? În o sticlă fumurie-o
sta macheta
Dă corăbioară sveltă, mișălită
cu penseta?
La ce bun? Doi ani dân viață
pentru astă jucărea...
Uneori îmi pare vană, alteori
mi-i dor de ea
Și cetesc la întâmplare...
Nu știu, nu știu ce să spui.
E întâi april dân anul '88.
Prea soare nu-i.
În bucătărie țăcăn la mașina
mea de scris... (p. 122).

Ceașca de cafea pe masă, vase
multe în chiuvetă
Și, privind în ochii-ți negri,
un bărbat cu verighetă
Ce își odihnește palma p-o
claviatură gri (p. 127).

Pe tot parcursul textului în care hălăduiesc cuvinte din toate straturile limbii: de la cel oral, mahalagesc la cel cult, savant, încărcat de neologisme, care aproape că nu pot fi scoase din corpul textului pentru a fi analizate, am avut surpriza întâlnirii cu de toate, n-am întâlnit însă nici un cuvânt indecent, nici măcar incident(al) sau accident(al), fapt care se cuvine a fi remarcat măcar și pentru simplul motiv că postmodernismul nu trebuie asociat nicicum (așa cum mai cred unii) cu un desfrâu și libertinaj al cuvintelor dintr-un strat anume al lexicului. În schimb, erotismul *Levantului* l-am găsit într-un extraordinar enunț, care ar merita să fie plasat în antologiile de dragoste ale lumii:

Oh, „Levant”, ca d-o fămeie
dragă eu mă despărțesc (p. 187).

Ar mai fi multe-multe de comentat, de, ca la orice operă de valoare. În speranța că „n-am destrămat danteaua” textului, ne oprim aici. Sperăm, de asemenea, că liceenii din Moldova vor avea și ei posibilitatea să studieze, din manuale noi, modern concepute, (și) opera lui Mircea Cărtărescu, în speță *Levantul*, căci, la facultate, ar fi o eroare să nu se predea! Întinsă exact cât un manual de limbă și literatură pentru liceu (p. 224) (până una-alta așteptăm o nouă ediție, care ar merita să fie una de lux, dar iată că se dovedește tocmai cazul când o operă excepțională a fost tipărită pe o hârtie de proastă calitate, fapt care nu i-a minimalizat cu nimic valoarea), opera aceasta carnavalescă care prezintă perpetue formări și deformări ale limbajului – am evitat a le înșirui aici tocmai pentru că se află la îndemâna oricui – poate înlocui perfect un studiu de sinteză (și nu numai!) a literaturii române „de la origini până în prezent”. Cu o singură condiție. Să se cunoască totul ce s-a scris de atunci încoace.

BIBLIOGRAFIE

1. Cornel Regman, *Mircea Cărtărescu – Levantul* // Dinspre „Cercul Literar” spre „Optzeciști”, Cartea Românească, 1997.
2. Ovid S. Crohmălniceanu, *Prezentare pe coperta a IV-a a cărții Levantul*, București, 1990.
3. Radu G. Țeposu, *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Editura Eminescu, 1993.
4. Nicolae Leahu, *Poezia generației '80*, Editura Cartier, 2000.
5. Emilia Afană-Parpala, *Poezia semiotică*. Promoția '80, Craiova, 1994.
6. Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Postfață de Paul Cornea, București, 1997.
7. Florentina Pascu, *Mircea Cărtărescu și Levantul său – o exemplificare a postmodernismului românesc* // Analele Universității din Craiova. Seria Științe Filologice. Anul XIX, 1997, nr. 1-2.
8. Alexandru Cistelean, *Cărtărescu, Mircea* // Dicționarul esențial al scriitorilor români, București, 2000.

Ofelia ICHIM

DESPRE DEGRADARE ȘI RISC ÎN EUROPA, CU VINTILĂ HORIA

Până la sfârșitul vieții departe de țară, și totuși atât de aproape prin gând și faptă... Putem spune că acesta a fost destinul lui Vintilă Horia, împătimitul de dragoste pentru tot ce a însemnat frumusețe și înălțare spirituală românească. Precum un alchimist dibace, el a știut să aducă în prea-plinul istoriei Europei, de foarte multe ori întunecată de intrigi, războaie și trufie, lumina blândeții sufletului românesc, ale cărui izvodiri străvechi se trag de pe muntele **Om** sau de pe înălțimea sacră a muntelui **Kogionon**.

Eseul *Despre degradare și risc* a fost scris de Vintilă Horia în anul 1961, cu intenția de a însoți romanul **Cavalerul resemnării**, într-o necesară încercare de a explica cititorilor săi diabolicul mecanism prin care s-a dorit denigrarea personalității sale, pricinuite de acordarea premiului Goncourt. Editorul nu a fost de acord cu publicarea acestui text, temându-se de represalii din partea acelor publicații care l-au atacat pe Vintilă Horia. Pentru prima dată a fost publicat în 2002, în volumul **Întoarcerea lui Vintilă Horia**, alcătuit de Marilena Rotaru. Eseul constituie o pledoarie pentru adevăr, împotriva relei-credințe, a urii și a minciunii. Dovadă a mândriei de a fi român, mărturisind iubire pentru adevăratele valori, datorită cărora acest neam dăinuie de veacuri, și nicidecum ură, căci cei care l-au umilit au fost instrumentele diabolice ale unui regim politic de împrumut, străin de adevărata matrice a sufletului românesc, sunt romanele trilogiei exilului, precum și **Mai sus de miazănoapte**, ultimul roman scris de Vintilă Horia, redactat, pentru prima dată, direct în

limba română. „Aparțin unui popor de țărani și de poeți, – mărturisește el cu mândrie, dar și cu nostalgie – al cărui contact cu istoria a fost totdeauna dureros și tragic. Un popor care adesea s-a retras din istorie (filozofii noștri Lucian Blaga și Mircea Eliade au explicat bine acest fenomen), s-a ghemuit dincolo de vizibil, în pădurea miturilor lui. Este vorba de o promisiune sau de un mesaj pe care Ovidiu și Radu Negru, personaje ale celor două romane ale mele, l-au pus în lumină. Acest popor a avut întotdeauna, în formă dacică antică, sau în cea românească modernă, un sens religios despre viață, care evită orice tendință spre extremism, fie acesta optimismul sau pesimismul exagerat. Filozofia sa este aceea a resemnării, așa cum e prezentată în paginile ultimului meu roman (**Cavalerul resemnării** – 1961): o libertate care se autorestrânge la acțiunea pur umană, lipsită de posibilitatea momentană de a se realiza pe dimensiuni mai înalte și mai durabile. Acest fel de a fi nu implică o separare de divin”¹.

Tulburarea și pervertirea normalității politicii și a metapoliticului sunt resimțite fie de către exilatul poet Ovidiu sub strălucirea amăgitoare a Romei antice, fie de Radu Negru în frenezia ospețelor deșănțate din Veneția, ori de Toma Singuran în închisorile României și în pustietatea Bărăganului, într-un cuvânt, de Vintilă Horia prin toate aceste personaje, dar și prin rechizitorii precum *Despre degradare și risc*, *Autobiografie spirituală*, *Ceva despre locurile înalte*, *Există o singură problemă în Transilvania: comunismul*, *Către o regăsire în ființă*, *Ce ne mai poate fi de folos*, *O armată pentru un nou început*, *Pentru o biserică mai unită*, *O știință despre lume și despre noi cu totul nouă*, *Ce nu-ți dolesc ție*, *Întoarcerea la real* etc.

Meditând la deșertăciunea gloriei spre care toți împărații romani se consideră mai mult decât îndreptățiți să acceadă, disprețuind sinceritatea și adevărul în favoarea minciunii și a intrigilor mercantile, Ovidiu, personajul central al romanului **Dumnezeu s-a născut în exil**, constată realitatea efemeră, sortită pieirii imperiului: „Tre-

buie să fii ori inconștient ori favorit al regimului ca să nu dorești o schimbare, ca să nu-ți dai seama de un lucru foarte grav: că am pierdut orice libertate și că ajunge un cuvânt, rostit de un sclav la urechea unui polițist, ca să-ți pierzi averea și viața. Este deci logic să gândești că pacea lui Augustus este pacea fricii și că, la Roma sau la Tomis, există oameni care cugetă altfel decât senatorii. Mulți au primit pedeapsa pe negândite, ca mine, și au descoperit adevărul abia după ce au simțit pe pielea lor asprimea lui [Jupiter]².

Frică, teroare, umilință sunt armele regimurilor totalitare care s-au repetat în istorie ca niște molime cărora mulțimi nevinovate nu le-au putut face față. Cum bine se știe, **Salvarea de ostrogoți**, ultimul roman al trilogiei exilului, este un rechizitoriu, o denunțare a realității crunte din țară, unde fărădelegile comunismului nașteau monștrii și ucidau adevăratele valori intelectuale. Toma Singuran este condamnat la exilul singurătății și al pustiului din propria sa țară. Nu trebuie să pleci dincolo de granițele țării tale pentru a te regăsi mai aprig condamnat la celula singurătății decât între zidurile unei închisori. Exilat în tine însuși ca într-o peșteră pe ai cărei pereți te chinai să desenezi amintiri în încercarea de a te salva de negura uitării, așa cum picturile rupestre de odinioară alcătuiesc fragmente dintr-o memorie colectivă risipită precum nisipul în clepsidră, îți rămâne doar libertatea de a visa și de a-ți așeza gândurile în lăcașul secret al unui caiet. Toma Singuran, profesorul universitar condamnat, mai întâi, la cincisprezece ani de închisoare, se vede osândit, pentru a doua oară, de astă dată la izolarea din Bărăgan și, implicit, la exilul interior. „Nu deznădăjduia, nu avea nici măcar chef să plângă sau să strige, tristețea i se dizolva cu încetul în sânge, era deja obișnuit, căci singurătatea îi dezvăluise sensul ei ascuns și alinător: ea era țara lui, se contopea cu ea de cincisprezece ani, această nouă pedeapsă îl întârise în realitatea lui dintotdeauna, în vreme ce închisoarea îl despărțise de ea. Închisoarea ca înfățișare a

străinului, a ocupației, a unei oribile și nivelatoare impunerii venite din afară, silind pe toată lumea să cunoască teama, care este unul din numele singurătății. Închisoarea, simbol viu și palpabil al ceea ce se petrecuse în țară după război. Înstrăinarea prin trup și spirit. A izola pe cineva între ziduri ostile, a-l pune în lanțuri și a-l fixa de butuc însemna a-l expatria, a-l zvârli în afara spațiului său. Ocupația străină era un exil, o transumanță pe loc. Pentru ca acest miracol demonic să fie cu puțință, ocupantul crease rasa călăului. Mii de călăi, torționari, bătăuși cu simbrie, gardieni înarmați și implacabili, asasinii oficiali deveniți funcționari de stat a căror misiune consta în a face posibilă pentru cetățenii țării *călătoria în străinătate*, transumanța pe loc. Sângele și durerea, în viață și moarte, înlocuiau trenurile, vapoarele și avioanele de odinioară, mijloace burgheze de a călători oriunde. Acum, a călători însemna a propune un singur peisaj, un itinerariu unic, acela al izolării între ziduri sub vântul loviturilor și al injuriilor. Vremurile noi, acest romantism sadic, impuneau lumii propriile lor mijloace de transport. Oamenii erau alungați de pe pământurile lor, condamnatul la călătorie fiind silit să-și îngusteze spațiul, vinoații fiind constrânși să existe în nucleul de anti-natură, tot mai reduse, ca niște condensări în rău. Totul fusese astfel inversat – binele însuși devenise rău, frumosul se preschimbăse în urât, fericirea în nenorocire, fuseseră însă păstrate cu grijă etichetele originale, aplicate doar pe conținuturi contrarii – astfel călătoria se deghizase în nemișcare, iar țara în străinătate.”

Ce poate fi în sufletul tău când vezi că nimănui nu-i pasă de soarta poporului tău, ba mai mult, când primești un refuz categoric la inițiativa ta plină de entuziasm de a apăra valorile spirituale și materiale ale unui colț creștin de lume față de invazia altor religii și puteri materiale? Negru Vodă se vede silit să abandoneze speranța într-o cruciadă care ar fi putut salva țările creștine din Europa de cotropirea păgână, asigurând Țării Românești, mai întâi, bunăstarea spirituală, și

apoi, pe cea materială. De ce? Pentru că, la vremea respectivă, o țară creștină, care ar fi putut juca un rol hotărâtor în a schimba soarta Europei, a preferat să-și recunoască doar propriile interese. Repetabilul egoism și indiferența față de țări cu nume mai puțin sonor pentru principii și alți conducători au făcut ca aceeași atitudine să fie preluată la nesfârșit în istorie. Inconștiența conducătorilor politici a transformat, de cele mai multe ori, istoria propriei țări într-o diformă pagină a timpului ce și-a revărsat conținutul mutilând devenirea altor popoare. Romanul **Cavalerul resemnării** consemnează efortul lui Radu Negru de a aduna creștinăta-tea într-o încercare disperată contra păgânității. Dogele Veneției nu poate accepta o asemenea ipoteză, prea-binele politicii de moment îi acoperă orizontul devenirii propriei republici: „Cum să demonstreze dogelui – se întreabă Radu Negru – că acest răgaz se va sfârși într-o zi printr-un dezastbru și că fiecare corabie venețiană încărcată cu mărfuri, navigând spre Istanbul, sporea puterea dușmanului, că fiecare monedă de aur câștigată de Veneția nu era decât o falsă bogăție, o garanție a catastrofei viitoare? Cum ar fi sprijinit Veneția o cruciadă, în acest moment în care setea de cuceriri a turcilor părea domolită? (...) Și, dacă ar da greș, la ce ușă ar trebui să bată, dacă Franța întreține relații cu Poarta pentru a găsi în turci niște aliați împotriva Spaniei și Austriei, dacă Austria, în mod direct cea mai amenințată dintre puterile europene, părea că nu-și dă seama de primejdie? Cum să realizeze o unitate de vederi între țările creștine, dacă războiul între ele atârna mai greu în preocupările lor decât orice idee de cruciadă?”⁴.

Această inconștiență se află sub semnul întrebării, deoarece sub masca ei multe jocuri calomniatoare au mărginit viitorul altor state și multe principii de reală și bună înțelegere între națiuni s-au spulberat. Vintilă Horia, cel căruia premiul Goncourt, acordat pentru valorosul roman **Dumnezeu s-a născut în exil**, era sortit retragerii datorită aparatului antiuman al Securității, conceput contra bunului-simț și perceput ca

atare de aproape întreaga societate academică, dar, din păcate, din aceleași rațiuni ca cele ale dogelui Veneției, prea puțin înregistrate ca o reală amenințare, conștientiza, în 1961, pericolul diabolizării politicii: „Cred, – mărturisește scriitorul – că asistăm astăzi la un proces înspăimântător de diabolizare a politicii, devenit posibil în momentul în care lupta dintre bine și rău, prezentă în orice suflet omenesc, a fost câștigată de către adversar (...). Adversar al lui Dumnezeu, deci și al oamenilor, Calomniatorul, prinț al răului, n-a putut niciodată să triumfe. Victimele lui n-au fost decât victime parțiale: până în momentul când omul a decretat moartea lui Dumnezeu, iar Adversarul a rămas singur în mijlocul nostru. De atunci totul a fost umilit prin politică”⁵.

Pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei este percepută de tânărul care tocmai se pregătea să plece cu funcția de atașat de presă la Roma ca „sfârșitul unei lumi românești”, „o dramă cumplită” – „se încheia un ciclu din istoria României”⁶. Celui care copilărise câțiva ani pe meleagurile Basarabiei, căci tatăl său fusese numit inginer agronom la Cahul și apoi la Chișinău, celui care avea un frate mai mic născut în această parte a României i-a fost dat să trăiască, alături de mii de români condamnați la aceeași suferință, mărturia nepăsării conducătorilor marilor puteri politice ale lumii față de drama unui popor mic, dar care a dat atâtea jertfe pentru ca cei mari să doarmă liniștiți. În plină actualitate a anilor '90, de fapt, chiar în martie 1990, impresionat și plin de speranță în normalizarea viitorului României, Vintilă Horia sintetiza într-un interviu întreaga istorie a țării: „istoria românilor este istoria unor patimi care încep, așa zice, cu sinuciderea lui Decebal la Sarmizegetusa și se termină cu morții de la 22 și 23 decembrie”. În eseu *Despre degradare și risc*, autorul trilogiei exilului se transformă în vocea acuzării, autorizată de suferința exilului și de conștiința sa de român, demascând pierzania adusă de comunism în România, precum și lipsa de solidaritate a țărilor care ar fi

putut influența în sens pozitiv istoria. Probabil că tocmai tonul tranșant, departe de a acorda circumstanțe atenuante pentru întâmplările dure-roase din propria sa țară, a făcut ca acest eseu să nu vadă lumina tiparului în timpul vieții autorului. Vintilă Horia a ales soarta poetului Ovidiu, percepând, inițiativ, exilul ca pe unica șansă de a-și apăra conștiința de blestemul comunist, prin purificarea adusă de suferința distanței fizice față de spațiul-matrice, de jertfirea fiecărei zile trăite la mii de kilometri depărtare, în Italia, Argentina ori Spania, pentru tomurile scrise cu gândul bun și curat față de poporul român și istoria deloc blândă ce i-a fost hărăzită. „Prăbușirea frontului francez, în mai 1940, – rememorează Vintilă Horia momentele care au zguduit existența românilor – a fost pentru noi începutul apocalipsului. Durerea noastră amestecată cu deziluzia, aprinsă de teamă și de furie, a fost imensă și sinceră. Am văzut lumea plângând pe străzi atunci când jurnalele anunțau rupea liniei Maginot, deoarece, pentru noi, înfrângerea Franței însemna și înfrângerea celeilalte extremități a comunității europene. În iunie 1940, după un ultimatum, ai cărui termeni n-au fost nici măcar respectați, și cu consimțământul *sine qua non* al aliatului nazist, Uniunea Sovietică a invadat Basarabia și Bucovina de Nord. Scene oribile au avut loc atunci în acele regiuni, scene obișnuite și tipice situației în care armata Utopiei pătrundea pe teritoriul Omeniei. Și nimeni, din întreaga lume, n-a strigat în numele nostru, căci noi nu mai aveam glas pentru a striga, nici lacrimi pentru a plânge, cum spuneau bătrânii noștri cronicari. După două luni a fost rândul Transilvaniei și al Dobrogei meridionale. În foarte scurt timp, România pierduse un sfert din teritoriul ei și nimeni în Europa, nici măcar puterile care ne garantaseră integritatea frontierelor – Franța și Anglia – nu mai erau în măsură să ne apere. Lumea părea să fi devenit prada celor doi aliați, care-și împărți-

seră întâi Polonia: Germania lui Hitler și Rusia lui Stalin”⁸.

În plină dictatură comunistă, respectiv în anii '60, Vintilă Horia își asumă răspunderea și riscul de a acuza și de a denunța întregii lumi pericolul și consecințele falselor precepte de libertate și egalitate impuse de comunism. Astfel orânduită încât să nu poată sau să nu dorească să respingă minciuna și nedreptatea acestui regim al terorii, istoria secolului XX a fost băntuită de pericolul extinderii coșmarului pe care, din nefericire, unele popoare l-au trăit cu adevărat. Umanistul Vintilă Horia identifică neșansa proliferării acestei maladii spirituale și materiale și, tocmai de aceea, încearcă să avertizeze Europa prezentului și a viitorului: „Comunismul este astăzi factorul care se opune omului, ideii de libertate, ca și progresului, poate mai material, dar nu mai puțin uman, al buneii stări.

Dacă în 1936 sau în 1938, comunismul și fascismul erau în inegală măsură răspunzători de calamitățile omenirii, după moartea fascismului, comunismul a rămas unicul mare responsabil. Stalin ar fi putut salva comunismul în 1945, dacă s-ar fi prezentat în fața popoarelor europene, sărăcite și terorizate, ca un eliberator. El a ratat, însă, în fond, unica ocazie favorabilă comunismului, arătând în schimb lumii fața lui adevărată: imobilismul, imposibilitatea de a evolua. În loc să elibereze popoarele, Stalin le-a transformat în sclavi, demonstrând, încă o dată, că ideologia comunistă nu era decât haina falsă a unui monstruos și perimat imperialism, nu mult deosebit de cel al țărilor de altădată. Ceea ce s-a întâmplat la Budapesta în 1956 n-a făcut decât să pună în evidență din nou ceea ce Stalin începuse, intrarea în decadentă a ideii de revoluție și prăbușirea îngerilor răzvrățiți în propria lor îngrozitoare aventură”⁹.

Pentru a nu permite mutilarea conștiinței sale, scriitorul s-a retras din calea torționarilor, impunându-și soarta rătăcitorilor fără de țară. În 1945, judecat în lipsă de Tribunalul

Poporul din România, este socotit criminal de război și condamnat. Fără a pactiza cu forțele oculte, Vintilă Horia a argumentat în nenumărate rânduri că nu a fost legionar, așa cum era acuzat de către emisarii regimului de la București, pentru a-l discreditat și a-l compromite în Europa. Campania dezlănțuită în mass-media cu prilejul acordării premiului Goncourt pentru romanul **Dumnezeu s-a născut în exil** este elocventă pentru duplicitatea sistemului politic românesc. Așa cum el însuși recunoaște, ceea ce deranja autoritățile din România erau articolele sale anticomuniste. În ciuda atitudinii ostile și amenințătoare, el continuă să acuze și să demaște minciuna și teroarea ca dominante ale regimurilor comuniste: „Ceea ce s-a întâmplat după război – rememorează el cu suferință – o știm cu toții. E inutil, deci, să revin aici asupra unei Budapeste, de zeci de ori jucată pe scenă, dincolo de Cortina de Fier. Țara mea a fost comunizată, în ciuda tuturor angajamentelor luate de Stalin la încheierea armistițiului și a păcii, în ciuda, de asemenea, aliaților occidentali. Mari părți, din teritoriul nostru, din cel al Poloniei, al Finlandei, al Cehoslovaciei, al Germaniei, toate Țările Baltice, au fost ocupate de așa-zișii eliberatori. Numele însuși al țării mele a fost schimbat și denaturat, pentru ca să-și uite originea ei latină. Țăranii și scriitorii au umplut închisorile. Lagăre de concentrare și de muncă silnică, închisori noi au înflorit peste tot, la umbra unei revoluții care-și încheiase ciclul și devenise propriul ei antipod. S-au inventat noi torturi, printre care faimosul Canal Dunăre – Marea Neagră, canalul morții, unde au pierit mii de oameni. Piteștii au completat sinistra imagine”¹⁰.

Nu numai soarta țărilor din Europa l-a preocupat pe Vintilă Horia, ci orice situație de criză pricinuită nu atât de natură, cât de necugetarea oamenilor. El se simte solidar cu suferința celor aflați în plin război în Vietnam și se întreabă, cu sinceritate și spaimă provocată de conștientizarea atrocităților de care este în stare

omul: „Cum putem suporta atâta injustiție și atâta durere?

Niciodată n-am suferit atâta, alături de niște oameni atât de îndepărtați, atât de frățește aproape”¹¹.

Teama de ceea ce mințile diabolice ale unor oameni pot produce ducând spre pierzanie popoare și culturi l-a urmărit mereu pe scriitorul român. Ca un inițiat datorită încercărilor exilului, el oficiază cu fiecare roman o ceremonie prin care își re-unește destinul cu țara. „Pentru scriitor – explica el – exilul este o tehnică a cunoașterii (...), o cheie supremă pentru a ajunge la ultima cunoaștere.” Conferind acest sens depărtării de țară, îi este mai ușor să-și accepte destinul și să pătrundă în universal. Căci, așa cum mărturisea, „dragostea, exilul și moartea sunt cele trei chei ale cunoașterii”¹².

NOTE

¹ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 114.

² Vintilă Horia, *Dumnezeu s-a născut în exil*, Craiova, Editura Europa, 1991, p. 37.

³ Vintilă Horia, *Salvarea de ostrogoți*, Craiova, Editura Europa, 1993, p. 10.

⁴ Vintilă Horia, *Cavalerul resemnării*, Craiova, Editura Europa, 1991, p. 40.

⁵ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 110.

⁶ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 38.

⁷ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 15.

⁸ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 122-123.

⁹ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 125-126.

¹⁰ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 128.

¹¹ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 166.

¹² Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 73.

Diana VRABIE

METAMORFOZELE PERSONAJULUI ROMANESC ÎN SCRIERILE LUI ANTON HOLBAN

Cu excepția **Romanului lui Mirel**, scriere de tinerețe, celelalte romane ale lui Anton Holban (**O moarte care nu dovedește nimic**, **Ioana**, **Jocurile Daniei**) par să aibă același protagonist – Sandu, căruia nu i se cunoaște biografia, căruia nu îi este descris aspectul fizic și a cărui dramă se ghicește din însemnările zilnice de jurnal, aparent fără nici o preocupare literară. Astfel, „Potrivit datelor teoretice implicite detașate din contextul romanelor sale, Holban crea în literatura noastră un concept al vagului, al impalpabilului, al fragmentarului. Ca urmare a unui astfel de orizont deductiv, personajul de roman suferă o profundă mutație. Fiind figurat numai la modul fragmentar, eroul romanesc nu mai este o ființă reprezentabilă. A devenit o prezență polisemică, din a cărei mișcare deducem faptul că putem afirma extrem de puține lucruri certe cu privire la om”¹.

Refuzând privilegiul scrierilor tradiționale, în care romancierul „știe tot”, romanul modern se definește, dimpotrivă, prin faptul că povestitorul nu domină în întregime cele povestite, iar adevărul pe care îl deține poartă pecetea relativului. Individul închis în propriul univers nu poate avea o părere obiectivă despre altcineva, dar nici despre sine. Romancierii moderni sugerează, sub influența vădit existențialistă, că oamenii sunt ființe complexe condamnate a nu se cunoaște, deși sunt însetate de ideea autocunoașterii. Etimologic, cuvântul „a exista” (lat. *ex sistere*) înseamnă

„a fi plasat în afară de ceva”. Noțiunea de existență comportă, astfel, sensul tragic al unui exil perpetuu. „Nu putem fi siguri de ce e înăuntrul nostru”, susține personajul lui Anton Holban. Sandu din **O moarte care nu dovedește nimic** încearcă să surprindă resorturile interioare ale Irinei, dar este deznădăjduit: „Cum să știu adevărul asupra ei, când nu știu adevărul asupra mea?”. Cu reflecțiile asupra extraneității individului, față de sine însuși și față de semenii săi, Anton Holban se situează în intimitatea coordonatelor existențialiste.

Imposibilitatea ontologică de definire a realității și a propriei persoane este primul topos esențial în opera lui Anton Holban. Pentru majoritatea scriitorilor experiențialiști, întrebarea „Cine sunt eu?” va provoca o adevărată dramă a cunoașterii și a autodefinirii. Protagonistii lui Anton Holban au o dominantă a personalității lor – dorința de a se cunoaște. În căutarea propriei identități, ei vor să știe totul despre ei înșiși, dar și despre viața interioară a celorlalți. Anton Holban nu face altceva decât să se retragă în umbra personajelor sale și să le lase să se scufunde în labirintul introspecției. Cunoașterea de sine este o necesitate organică pentru ele. În acest proces de cunoaștere, în suprapunerea ipotezelor, se naște intensitatea emoțională râvnită de personajele lui Holban. Ele nu caută liniștea certitudinii, ci febrilitatea căutării. „Nu-i interesantă certitudinea, ci drumul spre ea”, exclamă Sandu din **Ioana**. Imposibilitatea de a cunoaște ființa umană creează în romanele lui Holban o atmosferă de continuă incertitudine, deoarece personajul narator nu poate cunoaște evenimente la care nici nu a participat, nici nu a fost, cel puțin, martor.

Ștefan Gheorghidiu, fratele gem al lui Sandu, este mereu altul, pe măsură ce timpul se scurge. Personajul lui Camil Petrescu constată schimbarea continuă, ce se petrece în sine și alterarea condiției psihologice

fundamentale: îndrăgostit, soț gelos, soț indiferent. „Eu însumi mă surprind zilnic sub forme care mă miră”, susține și personajul din **O moarte care nu dovedește nimic**. „Am de atâtea ori impresia că nu sunt un singur om, ci sunt în fiecare clipă altul, și între ei nu există nici o legătură”, spune Sandu din **Ioana**. Singura certitudine pe care o au aceste personaje este că individul nu reprezintă unicul, ci multiplicitatea, multitudinea de manifestări.

Boala ciudată formează un alt nucleu în scrierile lui Anton Holban. Obsesia bolii este devorantă și există puține momente de calm, de echilibru interior. La Blecher și la alți congeneri, boala își pierde regimul excepțional, reprezentând substitutul stării normale. Mihai Zamfir îl califică pe Sandu drept un „neurastenic”: „Neurastenia, sub o formă specială – schizoidia geloziei – stă la baza tuturor romanelor lui Anton Holban”². „În general, neurastenie, cărți, mare, dragoste, ură, gelozie, moarte” – notează, într-o însemnare grăbită, Anton Holban, rezumând parcă motivele prozei. Neurastenia lui Sandu derivă mai degrabă din tulburarea pe care i-o provoacă neputința de a fi în rând cu oamenii, dar mai ales cu sine. Această neșansă este consecința aspirației spre *altceva*, dar și a dorinței de a râvni întotdeauna contrariul. Astfel, Sandu din **O moarte care nu dovedește nimic** când nu o are pe Irina alături, o dorește intens, iar când sunt împreună, se plictisește cu ea. La Paris, își amintește despărțirea lor, în gară, cu un soi de ușurare. De îndată însă ce nu primește vești de la ea, se neliniștește. Intuind apariția, în viața Irinei, a unui alt bărbat, se vede în stare, pentru a o recupera, să accepte orice umilință: „m-aș duce la dânsa, aș lăcrima, aș spune vorbe tainice, cu planul vag de a o redeștepta și a o întoarce”. Este suficient însă să primească de la Irina, după o lungă așteptare, o telegramă dătătoare de speranță, ca

să se relaxeze și să devină indiferent față de ea. Asemenea personajelor lui Camil Petrescu, Sandu este victima lucidității excesive. Luciditatea aceasta maladivă duce la ruperea de sine a conștiinței. Mihai Măngiuca în **Introducere în opera lui Anton Holban** vorbește despre un complex de „neadevare la propriile sale dorințe despre sine”. Aici se află, probabil, semnificația metafizică a dramei lui Sandu, model de inconsecvență și dualitate psihică. Aceste nevroze, la limita normalului, suscită serioase devieri de comportament. Sandu, asemenea personajului lui Blecher, suferă de o boală existențială. Eroul narator este măcinat de drama erotică, ce nu este decât o reapariție a „bolii fundamentale” din romanul lui Blecher: „dând coerență existenței, iubirea se cuplează la Holban cu obsesia thanatică, inseparabilă. Blecheriana boală fără nume capătă aici o formă specială; aparenta fixație erotică nu trebuie să ne inducă în eroare, este tot o boală existențială, stare definitorie a eroului ieșit din comun”³.

Obsesia trecerii în neființă a căpătat forme dintre cele mai variate în scrierile lui Holban – fie că este vorba de moartea propriu-zisă (**O moarte care nu dovedește nimic**), de moartea ratată (**Ioana**) sau de moartea simbolică prin separare (**Jocurile Daniei**). „Ideea morții a devenit la mine un tic”, mărturisește Sandu. „Talentul morții” sau „voluptatea morții neîndurătoare” îl leagă pe Sandu de Irina. Moartea este subiectul predilect al conversațiilor dintre cei doi iubiți. Trăind reversul erosului – gelozia –, personajele lui Anton Holban descoperă sensul ultim al existenței și își trăiesc anticipat moartea. Eros cheamă inevitabil Thanatos, într-o îmbinare pe care Anton Holban o cultivă în mod deliberat. Cunoașterea absolută spre care aspira neobosit scriitorul modern trebuia să înainteze odată cu îndrăzneala de a surprinde viața în intimitatea ei și chiar dincolo

de ea – în imediata apropiere a morții. Noua generație, în numele autenticității, își va revendica dreptul de a spune totul până și asupra morții. Erosul, boala și obsesia thanatică formează o constelație organică în opera lui Anton Holban.

Autorul **Jocurilor Daniei** nu oferă definiții caracterologice, ci încearcă să surprindă seismele interioare ale personajelor, înregistrând fluxul dezordonat al stărilor, fără a le influența înțelesul. Efectul unei asemenea înregistrări este autenticitatea. „Eroul de roman nu mai are atribuțiile sale tradiționale. Sandu, neidentificabil din punct de vedere fizic, nu este identificabil nici psihologic, pentru că nu mai este *unul*, ci *multiplicitatea* în virtutea mișcării stranii a sensibilității sale”⁴.

Scriitorul transpune în Sandu propriul său sentiment al înstrăinării, setea de certitudine, amorul exacerbant. Exegeții (Pompiliu Constantinescu, E. Lovinescu) au susținut aspectul autobiografic al scrierilor lui Anton Holban, dar și caracterul de experiență netransfigurată artistic. Scriitorul se descrie parțial în fiecare din personajele sale, dar autenticitatea biografică este de obicei simulată. El pornește de la realitate, dar nu se limitează să o expună în nuditatea ei, ci o transfigurează, atenuând sau accentuând anumite trăsături de caracter, într-un cuvânt, introducând un coeficient de ficțiune.

Portretul lui Sandu poate fi reconstituit dintr-o pendulare continuă între diferite trăsături: „cultivat, inteligent, cazuist, sentimental, masochist, torturat de dorința de a explica totul, ceea ce-l face etern nefericit în iubire”⁵. Teama de a nu fi ridicol („frica de *ridicol* e mai presus de dragoste” (I., p. 205); „aș prefera să mă omor decât să fiu *ridicol*” (O. m., p. 143); „cum am trăit clipa aceea și ce *ridicol* mă simțeam” (J.D., p. 55) și o luciditate excesivă, care mărește toate lucrurile de câteva ori, îi interzic lui Sandu orice efuziune.

Dar Sandu apare în fiecare roman într-o altă ipostază, în funcție de care substanța narativă dobândește o problematică specifică și degajă o semnificație aparte. Nicolae Manolescu îl numește pe Sandu, din **O moarte care nu dovedește nimic**, „fratele mezin al celorlalți”⁶. Foarte tânăr, el trece stadiul de emancipare, datorat vanității virile; el se consideră superior Irinei și o tratează corespunzător. Opiniile lui Sandu sunt aproape întotdeauna deformate de orgoliul său și de conștiința superiorității sale. Liviu Petrescu consideră că Sandu este un om slab, care încearcă să-și învingă complexele printr-o exacerbare a personalității și prin umilirea partenerei⁷. „Egoismul și suficiența masculină îl determină să vadă în Irina o relație banală pe care nici n-o poate rupe, nici n-o poate face mai interesantă.”⁸ Comportamentul erotic al lui Sandu se dovedește a fi o simplă fațetă a nevoii sale de a domina și de a se impune, ca urmare a unui „sentiment de insuficiență interioară”. El trăiește iubirea dintr-o „poziție paternalistă”, de educator, iar gelozia sa decurge „mai curând din instinctul proprietății, deci din egoism”⁹. Nici trăirile cuceritorului Don Juan nu îi sunt străine: „în dragoste, succesele mele mi se păreau indiscutabile”, iar gelozia lui aparentă travestește o doză impresionantă de egoism „patologic, al bărbatului pentru care viața Irinei (...) nu contează decât atâta vreme cât este necesară capriciului său”¹⁰. Al. Protopopescu consideră că în toate scrierile lui Anton Holban există doar un singur tip – cel al „Veleitarului erotic”: „Virtual, Sandu este un Don Juan”¹¹. Deși întrunește calitățile unui veritabil Don Juan: nestatornicia, afectivitatea ambulatorie, aspirația, Sandu va rămâne doar un virtual Don Juan.

În **O moarte care nu dovedește nimic** este dominantă incertitudinea erotică a personajului narator, incertitudinea asupra sentimentelor sale. Sandu din acest roman este un

tip anxios, irascibil, vanitos, oscilând nevrotic între dragoste și orgoliu, între sinceritate și afectare ridicolă.

Sandu din **Ioana** este mult mai matur. Iubirea devine un dialog între parteneri de aceeași talie, gelozia fiind, de data aceasta, un sentiment adult. Ioana se bucură de considerație din partea lui Sandu și își câștigă, prin spiritualitatea ei, dreptul (care îi fusese refuzat „neînsemnatei” Irina), de a dialoga.

În ciuda ascendentului de vârstă și experiență, Sandu din **Jocurile Daniei** nu are nici o putere asupra Daniei; el este primul dintre personajele lui Anton Holban care nu mai crede că își educă iubita. „Sandu din **Jocurile Daniei** este cel mai tolerant poate fiindcă este și cel mai îndrăgostit. E mai sensibil la farmecele iubitei decât la propriul spirit de analiză; iar gelozia nu l-a prins în mrejele ei.”¹² Nicăieri Sandu nu a fost atât de singur și atât de îndrăgostit. El o evocă mereu pe Dania, o imaginează, o creează în fața lectorilor. Revelator în acest sens este faptul că majoritatea fragmentelor care compun romanul încep cu numele Daniei: I – „Cu frenezie m-am apropiat de Dania...”; II – „Tocmai pe când am cunoscut-o, Dania era pregătită...”; III – „Un fluierat de tren. Dania pleacă” etc. Începutul microfragmentelor, care reiau ca un ecou repetat numele iubitei, frecvența acestui nume pe parcursul romanului transmit caracterul obsesiv al sentimentelor. În general, Dania este evocată la persoana a treia, dar când tensiunea emoțională atinge apogeul, iar absența ei este tragic resimțită, persoanei a treia îi ia locul persoana a doua și vocativul: „Așteptările, Dania, cu speranțele și deprimările lor, le cunoști tu?” sau „nu mai au rost jocurile, Dania...”.

Sandu rememorează avatarurile iubirii pentru capricioasa Dania, dominat de o neașteptată împăcare

cu destinul. Chinurile s-au atenuat acum. Ceea ce rămâne sunt doar „vibrațiile nostalgice ale unui om care, presimțindu-și apropiatul sfârșit, mai are răgazul (...) să se lase prins iarăși în „jocurile” (...) existenței, căci Dania este o tentație, o invitație la fericirea terestră”¹³.

A schița un unic portret al lui Sandu, derivând din cele trei romane, ar însemna a proiecta o construcție personală atât timp cât nici el însuși nu se cunoaște destul de bine, după cum se înțelege clar din afirmația citată și mai înainte: „Am de atâtea ori impresia că nu sunt un singur om, ci sunt în fiecare clipă altul și între ei nu există nici o legătură” (I., p. 341).

NOTE

¹ Ion Vitner, *A. Holban și fragmentarizarea personajului românesc*, în *Semnele romanului*, Editura Cartea Românească, 1971, p. 317.

² M. Zamfir, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 151.

³ *Idem*, p. 152.

⁴ Ion Vitner, *op. cit.*, p. 321.

⁵ Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, vol. II, Editura Minerva, București, 1985, p. 170.

⁶ *Idem*, p. 171.

⁷ Liviu Petrescu, *Realitate și romanesc*, Editura Tineretului, București, 1969, p. 43.

⁸ Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 171.

⁹ Mihai Măngiulea, *Introducere în opera lui Anton Holban*, Editura Minerva, București, 1989, p. 83.

¹⁰ Nicolae Florescu, *Divagațiuni cu Anton Holban*, Editura Jurnalul Literar, București, 2001, p. 46.

¹¹ Al. Protopopescu, *Romanul psihologic românesc*, Editura Eminescu, București, 1978, p. 167.

¹² Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 172.

¹³ Nicolae Florescu, *op. cit.*, p. 164.

Constantin ȘCHIOPU

PROCEDEE DE VALORIFICARE A TEXTULUI LITERAR: SITUAȚIA DE OPȚIUNE MORALĂ

O sarcină fundamentală în realizarea unui învățământ cu prioritate formativ este dezvoltarea capacității de gândire creativă a elevilor, conturarea unei personalități mobile, care se va putea integra cu ușurință în societate. Printre metodele didactice care solicită la maximum gândirea elevilor se înscrie și problematizarea. Prin specificul ei, problematizarea se întemeiază pe crearea unor situații conflictuale, care conduc gândirea elevului din descoperire în descoperire până la epuizarea conținutului unei teme.

Înscriindu-se în aria situațiilor de problemă, situația de opțiune morală reprezintă o totalitate de condiții și circumstanțe, didactic justificate, în cadrul cărora elevii, prin activitatea emotiv-cognitivă, însușesc valorile etic-estetice determinate de caracterul faptelor, comportamentul personajului operei literare, de fenomenele ori obiectele lumii înconjurătoare.

Datorită naturii sale, situația de opțiune morală, ca procedeu de valorificare a textului literar, determină apariția și dezvoltarea la elevi a necesității de cunoaștere, a unor formațiuni psihice noi. Întrucât problema, care stă la baza situației de opțiune morală, prin esența sa, presupune existența unor puncte de vedere diferite, ea contribuie la realizarea dialogului autentic ca parte

componentă și foarte importantă a lecției. Este vorba de realizarea dialogului „elev – elev – operă literară” (în mod tradițional la lecții se mai practică dialogul „elev – profesor”).

Referindu-ne la structura unei situații de opțiune morală, subliniem că aceasta include:

- a) descrierea propriu-zisă a cazului;
- b) prezentarea câtorva soluții ale problemei.

Pentru o mai bună înțelegere a celor menționate, propunem în continuare un model al situației de opțiune morală:

Ion, feciorul Zenobiei și al lui Alexandru Pop Glanetașu, este un băiat harnic, chipeș, voinic. Are patima pământului, dar e foarte sărac. Permanent simte dureros prăpastia dintre el și „bocătani” satului. O iubește pe Florica, cea „cu obrazii fragezi ca piersica și ochii albaștri ca cerul de primăvară”. Dar frumoasa fată e mai săracă decât dânsul. În același timp Ion este iubit de Ana, fiica bogătașului Vasile Baci, care-i cam slută. Căsătoria cu Ana e un mijloc, la îndemâna lui Ion, de a scăpa de sărăcie. Astfel, pe de o parte, personajul dorește să intre în stăpânirea averii lui Vasile Baci, iar, pe de alta, gândul îi zboară tot mai des la Florica.

Cum ar trebui să procedeze Ion?

Soluții:

a) Dragostea nu e de ajuns în viață. Ea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelia unei căsătorii fericite. Să se căsătorească deci cu Ana.

b) Să se căsătorească cu Florica: nu poți fi fericit cu o ființă pe care nu o iubești.

c) Conflictul apar în familie din cauza sărăciei, a neajunsurilor. Nu va fi fericit cu Florica. Să se căsătorească deci cu Ana.

d) Să mai aștepte. Poate lucrurile se vor rezolva de la sine.

e) Cu timpul, o va îndrăgi pe Ana, care, eventual, poate deveni mama copiilor lui. E o alegere reușită.

f) Să se căsătorească cu Ana. Florica îi poate deveni, cu timpul, amantă.

g) Dacă ai altă părere, formuleaz-o.

Utilizarea tehnicii de lucru respective în procesul receptării operei literare impune cunoașterea de către profesor a procedurii de aplicare a cerințelor care stau la baza întocmirii unei situații de opțiune morală, a avantajelor și dezavantajelor utilizării ei.

Cât privește procedura de aplicare, remarcăm patru etape de activitate: lucrul individual, discuția colectivă (dezbaterea), jocul instructiv pe roluri, analiza propriu-zisă a textului literar.

Lucrul individual al elevilor include:

- cunoașterea prin lectură a situației (a cazului);
- alegerea unei soluții din cele propuse ori formularea alteia;
- argumentarea în scris (maximum 3-5 enunțuri) a soluției alese.

Discuția colectivă (dezbaterea). După ce s-au împărțit în grupe, în funcție de opțiunile lor, elevii / grupele se vor concentra asupra argumentelor pro și contra pentru fiecare punct de vedere. Când se vor discuta argumentele, elevii vor avea în vedere întrebările:

- Ce argumente există pro sau împotriva fiecărui punct de vedere?
- Care sunt cele mai convingătoare argumente și de ce?
- Care ar putea fi consecințele aplicării fiecărei soluții asupra părților implicate și asupra altor personaje?
- Există alternative? Care sunt ele?

Menționăm că în procesul dezbaterii elevii, încercând să rezolve problema, vor apela la cunoștințele lor despre natura faptelor morale, la experiența lor de viață.

Selectând una dintre multiplele soluții posibile ori formulând alta, ei o vor compara cu valorile, idealurile, viziunile lor. Momentul acestei corelații generează nu numai o analiză rațională a modalităților, a căilor posibile de comportare a personajului literar, dar și atitudinea emotivă a elevului față de aceste modalități. În acest proces de analiză elevul ajunge să înțeleagă că experiența de viață nu-i este suficientă pentru a rezolva problema. Mai mult decât atât, el simte necesitatea de a căuta o soluție ce l-ar satisface. Astfel, luarea unei hotărâri capătă un caracter pur personal, devine unul dintre motivele activității de cunoaștere a elevului. Locul acestui motiv se afirmă mai întâi în sistemul motivațional al elevului, apoi „se deplasează” și se consolidează în procesul jocului instructiv pe roluri și al lucrului cu opera literară.

Jocul instructiv pe roluri poate avea mai multe forme de desfășurare:

a) profesorul va acorda un timp suficient pentru ca elevii să-și construiască rolurile pe baza cazului, după care ei vor acționa în problema dată, improvizând și alte situații;

b) elevii vor fi solicitați să se transfigureze, să „intre” în pielea personajului, având ca punct de pornire întrebarea: „Cum aș proceda eu în locul lui Ion (al Floricăi, Anei etc.)?”.

La finele jocului pe roluri se vor discuta următoarele aspecte: Cum s-au simțit elevii în rolurile respective? De ce au tratat în modul respectiv situația sau personajul? Ce au învățat din experiența trăită? Când le-a fost mai ușor sau mai greu să ia o decizie (în momentul în care s-au exprimat la persoana a III-a ori când s-au exprimat la persoana I)? De ce?

Aceste și alte întrebări le vor ajuta elevilor să înțeleagă mai bine gravitatea problemei cu care se confruntă personajul, conflictul psihologic pe care îl trăiește acesta.

Subliniem în această ordine de idei că sarcina principală pe care trebuie să o realizeze profesorul atât în procesul dezbaterii, cât și în timpul jocului pe roluri este formarea la elevi a atitudinii față de problema discutată, față de personajele literare. Acest scop va fi atins, dacă fiecare elev va fi inclus într-o discuție și într-un joc activ, va fi ajutat prin intermediul întrebărilor să găsească argumente convingătoare, dacă lui i se va oferi posibilitatea de a compara punctul său de vedere cu acela al colegilor, iar mai târziu, cu punctul de vedere al autorului operei respective.

Se cuvine să fie reținut și faptul că în timpul dezbaterii și al jocului pe roluri se manifestă nemulțumirea elevilor în legătură cu luarea unei hotărâri colective. Insatisfacția elevilor este determinată de apariția unor noi argumente și întrebări, care stimulează necesitatea lor de cunoaștere.

Necesitatea cunoașterii îi include în activitatea de lectură a operei literare, le dirijează lectura.

Lucrul cu opera literară (comentariul propriu-zis) poate fi efectuat din diverse perspective:

a) elevii vor căuta răspuns, prin analiza mai multor fragmente din operă, la un șir de întrebări apărute în timpul dezbaterii și al jocului instructiv pe roluri (ex: Ce reprezintă totuși pământul pentru Ion? Care este viziunea lui asupra sentimentului iubirii? Ce crede Ana despre Ion? etc.);

b) elevii vor relua dezbaterii problemei, susținându-și punctul de vedere cu argumente din opera literară. Este posibil ca unii dintre ei să-și schimbe opțiunea inițială, să părăsească grupul și să adere la altul.

Cunoașterea procedurii de aplicare a situației de opțiune morală e o operație necesară, dar insuficientă, întrucât se impune respectarea unor cerințe față de elaborarea ei.

Or, o situație de opțiune morală trebuie să satisfacă următoarele cerințe:

– să aibă un caracter de problemă;

– să conțină un conflict, o dilemă în fața căreia se află personajul;

– să reprezinte unul dintre cele mai tensionante momente ale operei;

– să propună soluții alternative ale problemei, acestea reflectând diverse niveluri de dezvoltare morală a elevilor;

– să conțină un caz relevant și interesant pentru elevi;

– să permită elevilor posibilitatea de a lucra individual, în colectiv și de a fi antrenați într-un joc instructiv pe roluri.

Vorbind despre avantajele utilizării procedurii, remarcăm, vizavi de cele menționate pe parcurs, și faptul că el:

– oferă elevilor posibilitatea de a analiza o situație (un caz) în care există un conflict ori o dilemă;

– asigură elevilor posibilitatea de a analiza faptele, de a lua și susține decizii și de a căuta consecințele acestor decizii;

– dezvoltă capacitatea de gândire logică, analiză independentă, gândire critică și luare a deciziilor;

– generează emoții și sentimente;

– captează interesul și imaginația elevilor;

– îi ajută pe elevi să coreleze faptele personajelor literare cu experiențele vieții lor.

Ca dezavantaj considerăm faptul că, în cazul în care elevii cunosc soluția propusă de scriitor, ei ar putea să nu-și manifeste gândirea individuală. De aceea, e nevoie ca situația de opțiune morală, la prima etapă de lucru, să fie propusă elevului înainte ca el să fi citit opera.

Cecilia CĂPĂȚÎNĂ

TIPURI STRUCTURALE ALE LOCUȚIUNILOR ADVERBIALE

1.1. Prezentăm în cele ce urmează o clasificare a îmbinărilor adverbiale și propunem criterii de stabilire a caracterului locuțional, rezultate din observarea aspectelor semantice și gramaticale ale acestor grupuri. Tipologia variată a combinațiilor este determinată de natura morfologică a termenilor componenți.

Clasificarea prezentată de Gheorghe N. Dragomirescu (**Locuțiunile adverbiale**, p. 63-67) propune trei categorii. În prima intră „locuțiuni simple formate prin compunerea simplă cu 1-3 prepoziții... sau locuțiuni prepoziționale”, având ca element lexical plin un substantiv, adjectiv, adverb, pronume, numeral (*în față, cu de-amănuntul, din greu, de asemenea, de aceea, după aceea, într-una, în două, de altfel...*). În cea de-a doua categorie intră „locuțiuni adverbiale în a căror alcătuire s-a aplicat compunerea prin repetiție, și anume repetiția cuvântului de bază legat prin prepoziție sau prin conjuncția **și**: *cot la cot, așa și așa, când și când...*, repetiția cuvântului accesoriu (prepoziție sau conjuncție), pentru a lega cuvinte identice ca parte de vorbire, dar deosebite sau chiar opuse ca elemente lexicale și care exprimă: alternanța (*de voie, de nevoie, pe ici, pe colo...*), acumularea (*cu una, cu două, cu chiu, cu vai...*)” (*op.cit.*, p. 63). În ultima categorie intră locuțiunile „în a căror alcătuire, compunerea simplă este dublată de un procedeu lexico-morfologic, și anume” participiul feminin cu sens neutru, mai ales negativ, precedat de **pe** (*pe alese / nevăzute...*), un adverb / o locuțiune adverbială precedat(ă) de *când / cât* (*cât colo / pe-aci / pe ce...*), două substantive / adverbe cu rimă (*tărăș-grăpiș, calea-valea, harcea-parcea*).

Acestor tipuri de locuțiuni adverbiale propriu-zise Gh. N. Dragomirescu le adaugă categoria numită „locuțiuni adverbiale proverbiale” (care nu sunt altceva decât „expresii rupte dintr-un context cu caracter istoric sau care amintesc o situație ori o întâmplare odată notorie, devenită ulterior un simbol pentru toate situațiile analoage posibile: *de la Ana la Căiafa, la botul calului...*”) și alta de „locuțiuni adverbiale frazeologice” (definite ca „propoziții care și-au pierdut, prin tocire, orice urmă de accent predicativ, ajungând să exprime numai o circumstanță adverbială a predicatului altei propoziții: *pe zi ce trece, da de unde, vorbă să fie...*”) (*op.cit.*, p. 65-66).

Considerate de către Gh. N. Dragomirescu expresii perifrastice ale adverbului, locuțiunile adverbiale „fac obiectul lexicologiei, dar ele reprezintă totodată un fenomen de morfologie a limbii, atât prin categoria gramaticală căreia îi aparțin, cât și prin aspectul flexionar al elementelor componente” (*art.cit.*, p. 67).

Clasificarea pe care o prezentăm cuprinde nu numai toate îmbinările considerate locuțiuni adverbiale în lucrările citate, ci și altele, al căror comportament lexicogramatical unitar permite încadrarea lor în tiparele combinative. Apar în această clasificare și unele îmbinări cu un caracter expresiv mai pronunțat. Facem precizarea că, deși în opinia noastră expresivitatea este trăsătura fundamentală a expresiilor, și nu a locuțiunilor, admitem existența unor locuțiuni mai expresive decât cuvintele sinonime cu ele. Comparând, de pildă, locuțiunile adverbiale *nici în ruptul capului, cu chiu, cu vai, cu toptanul, pe îndelete*, al căror statut locuțional este indiscutabil, cu sinonimele lor: *deloc / nici(de) cum / defel, greu, mult / enorm, atent / rar*, constatăm marcarea pozitivă, respectiv neutră a expresivității.

O expresivitate evidentă asociaată cu o organizare sintactică clară caracterizează expresiile (de exemplu, *c-o falcă-n cer și cu una-n pământ, cât ai bate din palme, cât ai clipi din ochi*), iar o sintaxă internă deviantă,

mai mult sau mai puțin expresivă, caracterizează locuțiunile (*de-a amănuntul, de cu seară, pe nimerite, ceas de ceas, la o adică, la un loc, cu ruptul, într-o fugă* etc.)

Distingem următoarele tipuri de îmbinări sintactice în care se încadrează și locuțiunile adverbiale:

– prepoziția **cu** + substantiv / locuțiune (+determinant): *cu aplomb / asprime / amănuntul / acuite / alai / anii / aproximație / ascunzișuri / binele / binișorul / bucata / bunăvoință / brio / bucurie / carul / cap / cale / chibzuială / chef / chirie / convingere / ceasurile / crezământ / drag / desăvârșire / (de) osebire / domolul / dreptul / dichis / dispreg / dragoste / dreptate / dulceață / durere / forța / foc / folos / frică / fuga / furie / ghiotura / grămada / gândul / grăbire / gust / haz / hotărâre / importanță / inimă / intenție / intermitență / încetul / înconjur (uri) / înfrigurare / înlesnire / întârziere / înțeles / japca / jind / lopata / luna / lunile / lipici / lăcomie / miile / metodă / mia / măsură / mărunțișul / necesitate / neîndurare / nepreget / nerăbdare / necaz / nervozitate / nesaț / nevinovăție / noimă / nonșalanță / noroc / număr / ocolișuri / ora / orele / (o) rânduială / orbire / ostentație / parul / pasiune / patimă / patos / păcat / perdea / picătura / piciorul / picioarele / plăcere / poala / poftă / predilecție / preferință / premeditare / prisos / precădere / putere / puțință / răceală / răspundere / răvnă / rândul / regularitate / ridicata / ruptul / soare / socoteală / sălbăticie / sârg / seriozitate / sete / siguranță / sinceritate / sfințenie / soț / spor / stăruință / stângăcie / strășnicie / surle / sutele / stupoare / suflet / știință / tabiet / tâlc / temei / temeinicie / timpul / treabă / trudă / trufie / toptanul / totul (și cu totul) / ușorul / ușurință / viață / viteză / voie (voia cuiva) / vremea / zor(ul); cu brațele întinse / toată bucuria / orice chip / drept cuvânt / alte cuvinte / coada ochiului / tot dinadinsul / mare (mult / atâta) drag / tot dragul / toată (multă) dragostea / duhul blândeții / durere de inimă / toată hotărârea / toată (dragă) inimă / limbă de moarte / aceeași măsură / ochii închiși / pași repezi / pânzele întinse / pielea*

goală / multă (toată) plăcerea / nici un (orice) preț / prețul vieții / multă (toată) rezerva / sânge rece / sânge iute / sânge albastru / toată seriozitatea / bună știință / mare ușurință; cu vârf și îndesat; cu băgare de seamă / luare-aminte / părere de rău / mai cu seamă / cu tragere de inimă;

– prepoziția **în** + substantiv (+determinant): *în ajun / amfiteatru / amonte / amurg / ansamblu / aparență / aval / barbă / bie / bloc / brațe / buiestru / cârcă / cerc / construcție / continuare / contradicție / credință / cruce / culise / cumpănă / dar / declin / deșert / deplasare / depozit / deșert / detaliu / devenire / diagonală / disperare / disponibilitate / doliu / dos / drum / dungă / draci / esență / evantai / extras / expectativă / faptă / față / felurimi / ființă / flank / fond / front / frunte / fugă / galop / glumă / gol / grabă / grup / hop / interior / jur / lături / lege / libertate / linie / liniște / lipsă / margine / materie / mână / medie / miijloc / miniatură / minoritate / mișcare / natură / (ne) orânduială / nepăsare / neștire / nocturnă / număr / opoziție / ordine / osândire / pace / pagubă / pantă / paranteză / parte / particular / păr / părăsire / păstrare / pâlcuri / permanentă / persoană / perspectivă / piept / pierdere / potcoavă / practică / preajmă / pripă / principiu / privesc / public / pustiu / putere (puteri) / rate / răscruce / răspăr / răstimpuri (răstimp) / realitate / regulă / reprize / rezumat / risipă / roiuri / rotocol / schimb / semicerc / serie / sfârșit / silă / societate / spate / speță / spinare / subsidiar / subordinea (subordinele) (cuiva) / șagă / șir / șirag / șurub / taină / talie / tangentă / tăcere / teorie / termen / toi / toamnă / total / travesti / treacăt / trecere / trecut / unanimitate / urmă / valuri / val-vârtej / van / vânt / veci (veac) / vecie / vecini / vid / viitor / vileag / viteză / voie / zadar / zare / zbor / zori; în aer liber / primă audiție / cap de noapte / orice caz / câmp deschis / plin câmp / nici un chip / coadă de pește / crucea amiezii / toate direcțiile / dorul lelii / așa fel / fuga calului / graba mare / ultimul grad / gura mare / așa hal / ultimul hal / ultimă instanță / linii mari / linii generale*

/ ultimul moment / momentul de față / tot momentul / așa măsură / mare (mică, largă, egală, aceeași) măsură / bună pace / bună parte / toate părțile / pasul calului / bună păstrare / doi peri / pielea goală / această privință / toată puterea (vârstei) / toată regula / bună regulă / primul rând / ruptul capului / stare născândă / stil mare / același timp / timp util / toată voia / plină viteză / viața mea (ta, sa...) / versiune originală / vârful picioarelor / vara asta / două vorbe / puține zile / toate zilele / zori de zi; în semn de...;

– prepoziția **de** + substantiv (+determinant): de bunăvoie / comă / copil / rea-credință / curând / dimineată / drept / duzină / excepție / exemplu / fapt / față / formă / gardă / istov / izbeliște / încercare / o măsură / mijloc / moarte / obicei / obște / ocazie / o măsură / mijloc / mântuială / mirare / milioane / minune / moarte / nădejde / nevoie / paradă / pildă / plăcere / plească / pomană / povață / preferință / prăpădenie / prisos / probă / rând / regulă / sărbătoare (sărbători) / sămânță / spaimă / o șchioapă / vale / voie / o vreme / zor; de un an / doi ani / un cârd de vreme / data aceasta / data asta / dragul lui / mama focului / (o) așa manieră / multe (nenumărate, puține, câteva...) ori / bună seamă / bună voie;

– prepoziția **fără (de)** + substantiv / locuțiune (+determinant): fără (de) alege / asemănare / astămpăr / cap / căpătâi / chibzuială / complimente / discuție / frică / glumă / greș / teamă / istov / înconjur / întârziere / întrerupere / îndoială / însemnătate / margini / măsură / milă / minte / motiv / noimă / număr / ocol / ocoliș / odihnă / omenie / oprire / (de)osebire / pauză / păcat / părtinire / păs / păsare / perdea / plăcere / popas / pretenții / preț / pricină / răgaz / răsuflare / rezervă / rezultat / rușine / saț / seamăn / sens / sminteală / spor / stavilă / șagă / șovăială / șovăire / știre / tăgadă / țintă / veste / voie / vorbă / vreme / vrere; fără nici o frică / nici o pricină / multă vorbă / voia cuiva; fără tragere de inimă;

– prepoziția **din** + substantiv (+determinant): din abundență / apro-

piere / bătrâni / belșug / cap / datorie / depărtare / față / ferice / fugă / grabă / inimă / întâmplare / jur / loc / localitate / naștere / născare / neatentie / neferice / nenorocire / nimereală / obișnuință / oficiu / păcate / profil / politețe / principiu / rădăcină / răputeri / spate / start / suflet / temelie (temelii) / timp / topor / treacăt / trecut / umbră / veac / veci / vedere / viață / vreme / vremuri / zări / zbor; din adâncul inimii / adâncul sufletului / cale-afară / capul locului / fundul pământului / toată inima / primul moment / toate părțile / toate puterile / tot sufletul / vârful buzelor / două vorbe / nebăgare de seamă;

– prepoziția **la** + substantiv (+determinant): la alege / anul / botul calului / brodeală / cataramă / cerere / cheie / coadă / culme / datorie / deal / disperare / discreție / dispoziție / distanță / fel / frigare / început / înghesuială / întâmplare / loc / un loc / lună / lumânare / măsură / mijloc / minut / mișto / moment / nebulie / nemurire / nevoie / nimereală / noapte / un noroc / obiect / un pahar / parte / o parte / pământ / perfecție / piele / plecare / post / păstrare / picioare / punct / pupitru / răcoare / rând / repezeală / rigoare / sânge / scară / sfârșit / soroace / subsuoară / suprafață / termen / timp / toamnă / toartă / țanc / țară / unison / urmă / ușă / vale / vară / vedere / vreme / o vreme / zi / ziuă; la o adică / adicătelea; la calende grecești / tot ceasul / lumina zilei / un moment dat / ordinea zilei / ora actuală / ore mici / tot pasul / doi pași / spartul târgului / sfântul-așteaptă / scurt timp / prima vedere / voia întâmplării / vremea asta; mai la vale;

– prepoziția **pe** + substantiv (+determinant): pe brânci / cale / un cap / capete / cuvânt / daiboj / datorie / dos / drojdie / față / fugă / jumătate / lături / loc / lumină / lună / măsură / merit / mofturi / moment / muchie / nas / ninsoare / noapte / nume / oră / osteneală / parcurs / picioare / ploaie / pustie / răcoare / rând / sfer / spate / sponci / sprânceană / șest / șleau / teren / timpuri / urmă / veci / vecie / veresie / viață / viitor / vine / vremuri; pe bandă rulantă / cale bucală / toate cărările / drept cuvânt / bună dreptate

/ toate drumurile / înțelesul tuturor / nepusă masă / mâna dreaptă (stângă) / o nimica toată / ochi frumoși / picior greșit / picior mare / scară întinsă / scară mare / scară largă / trei sferturi / vremea aceea / toată ziua;_

– prepoziția **într-** + substantiv (+determinant): într-adevăr / o clipă / o clipită / un cuvânt / o doară / un duh / o fugă / un glas / un grai / o întinsoare / un minut / o parte / o părere / o privință / un răstimp / o rână / un rând / o vreme / o suflare / un suflet / o veselie; între patru ochi; între două vârste; într-o bună zi; între patru ziduri; întru început;_

– prepoziția **peste** + substantiv (+determinant): peste an / așteptări / drum / fire / măsură / mână / noapte / pravilă / puțință / săptămână / seamă / stradă / vară / voia / zi; peste tot locul / puterea (puterile) cuiva;

– prepoziția **după** + substantiv (+determinant): după amiază / cuviință / lege / masă / măsură / natură / prânz / puțință / ureche / vremuri; după bunul plac / placul cuiva / pofta inimii / voia inimii; după chipul și asemănarea cuiva;

– prepoziția **prin** + substantiv (+determinant): prin abuz / apropiere / atracție / contrabandă / dos / fracție / excelență / față / forță / jur / naștere / preajmă / străini / spate / urmare / vecini; prin forța împrejurărilor / viu grai;

– prepoziția compusă **de-a** + substantiv / adjectiv / adverb / numeral (+determinant): de-a amănuntul / berbeleacul / binelea / bușilea / cufundul / curmezișul / dreptul / îndărăteala / ndoase(lea) / inotul / latul / lungul / picioare(lea) / pururea / pururi / rândul / roata / săniușul / tumba / valma; de-a doua / douălea / dreapta / dura / gata / sărita / surda / fir a păr; pe de-a-ntregul;_

– alte prepoziții + substantive (+determinanți): de cu seară / toamnă / vară / iarnă / primăvară / noapte (a) / zi(uă); de la un timp / o vreme / distanță / capăt / început / bun început / obraz / o poștă; de pe băncile școlii; până la toamnă / saturație / un punct / ziuă / nori / refuz / sânge / Dumnezeu / unul / una / urmă / o vreme / un

punct / acest punct; despre / către ziuă; dintr-o vreme / o răsuflare / o dată / un foc / un cuvânt; înainte de toate / vreme; pe de-a-ntregul; pe de rost / lături / o parte; pe sub mână; pe de-a-ntregul; până în măduva oaselor / temelii / pânzele albe; până într-un loc; până peste urechi / cap; (pe) sub soare / nas / nici o formă; pentru veșnicie / totdeauna / moment; printre picături; sub cerul liber / nasul cuiva / toate rezervele / orice critică;_

– determinant / adverb + substantiv: câtă vreme; cât timp; data trecută / viitoare; (de) astă dată; la un an o dată; întâia(și) dată; pentru prima oară; toată vremea; a doua zi; toată ziua / noaptea / ziua; ziua toată; nevoie mare; nu glumă; nici un moment; nici un leac; nici un pas; nici un fel de; o țără; nici un strop; nici oleacă; (câte) un pic; nici pic; nici vorbă; nici pomeneală; nici discuție; așa fel; o palmă de loc;

– adverb (+prepoziție) + substantiv / pronume (+determinant) (prepoziție / conjuncție + substantiv): ca apa / fulgerul / lumânarea / lumea / oamenii / nelumea / neoamenii / pașa / un pașă / pământul / plumbul / untul / vântul; ca din / în palmă; ca la moară; ca pe apă / ață; ca prin urechile acului; ca dracul de tămâie; ca un făcut; ca din gură de șarpe; ca nuca în perete; ca prin minune; ca în codru; ca prin vis; ca pe Tatăl Nostru; ca frunza și iarba; ca pe dânsul / dânsa; ca pe el / ea...; ca atare; cât cepele; cât negru sub unghie; nici cât o ceapă degerată;

– prepoziție / adverb + (pronume) adverb / adjectiv (substantivizat): în abstract / comun / cruciș / definitiv / dreapta / general / jos / jur / larg / lat / lung / mare / mic / original / particular / plin / prealabil / sec / special / stânga / sus / tot; de altfel / astăzi / ieri / jos / jur împrejur / mâine / mic / sine stătător / tânăr / timpuriu / tot / viu; pe alocuri / atunci / bune / deplin / dinafară / dincolo / (ne)drept / furiș / gratis / liber / mâine / potrive / scurt / viu; din dreapta / greu / jur / nou / proaspăt / scurt / senin / vechi; la extrem / figurat / infinit / negru / propriu / rece; a pustiu / rău; într-adins; spre

dreapta / stânga; cu adevărat; prin absurd; de la sine înțeles; fără doar și poate; peste poate; mai presus de / decât; mai abitir (ca / decât); mai ieri; mai de mult; mai bine de; mai-mai (să...); mai bine-zis; cât colo; cât pe-aci; când colo; cât pe ce;

– supin (precedat de una dintre prepozițiile: **pe / de / la / în / din**): pe adormite / alese / apucate(lea) / ascuns / brodite / băute / băjbăite / cântărite / crezute / dibuite / furate / furișate / isprăvite / îndesate(lea) / înfundate / înserat(e) / întrecute / înțeles(ul tuturor) / mărunțite / mormăite / ocolite / odihnite / neașteptate / nebăute / negândite / nejudicate(lea) / nemâncate / nemestecate / nemuncite / neobservate(lea) / nepoffite / nerăsuflăte / nesimțite / (ne)știute / (ne)văzute / nimerite / pipăite / rupte(lea) / sărite / săturate / scăzute / sfârșite / sosite / șoptite / tăcute / terminate / vrute / nebăgate de seamă; pe vrute, pe nevrute; de ajuns / neconceput / neimaginat / neînchipuit / (ne)întrecut / plâns / preferat / purtat / speriat; la nesfârșit / pețit; din auzite / mers; în ascuns / pețit / scris; într-ales; după căpătat;

– construcții corelative: de colo până colo; de sus până jos / în sus și-n jos; din cap până în picioare; din tălpi (până) în creștet / din tălpi până-n subsuori; din tată-n fiu; de la Ana la Caiafa; de la o zi la alta; din zori și până în seară; din zori până în noapte; de acum încolo; de aici încolo; de azi pe mâine; din(tr)-una în alta; dintr-un moment în altul; dintr-un loc în altul; dintr-un minut în altul; c-o falcă-n cer și una în pământ;

– construcții cu repetiție: așa și așa; an de an; din bob în bob; bob cu bob; braț la braț; cap la / în cap; de la caz la caz; cât de cât; când și când; din ce în ce; ceas de ceas; de colo până colo; din colț în colț; corp la corp; cot la cot; cuvânt cu cuvânt; zi de zi / din zi în zi / zi cu zi / de zi cu zi; rând pe rând; noapte de noapte; de la egal la egal; față în față; fir cu fir; gură în gură; din generație în generație; iarnă de iarnă; încetul cu încetul; întâi și întâi; literă cu literă; din loc în loc; lună de lună; mână de la mână; (din)

mână în mână; din minut în minut; din moment în moment; ochi în ochi; din om în om; din oră în oră; oră de oră; pas cu pas; perete în perete; piept la piept; pic cu pic; picătură cu picătură; picior peste picior; poartă în poartă; punct cu punct; rânduri-rânduri; săptămână de săptămână; seară de seară; strop cu strop; sută în sută; din timp în timp; tot în tot; umăr la umăr; valuri-valuri; din vreme în vreme; din vorbă-n vorbă; de unde până unde; tot unul și unul; unul câte unul; neam de neamul meu / tău / său / lui...;

– construcții cu pronume (cu prepoziții / adverbe): după asta / aia / aceea; pentru aceasta / asta / aceea / aia; de aceasta / asta / aceea / aia; cu toate acestea; într-aceea; pe nimic; la noi; care mai de care; întru nimic / cu nimic; unul după altul; până una-alta; nu de alta; de la sine; ca atare; pe deasupra; (nici) pe departe; pe puțin;

– construcții cu numerale: întâia oară / dată; prima oară / dată; a doua oară; nu o dată; încă o dată; o dată; de două ori; de unul singur; până la unul; cât patru; mai întâi (și-ntâi); pe din două; în / pe din două; în patru; una-două; într-una; din două una; una din două; nici una, nici două; cu una, cu două;

– construcții cu rimă: de silă, de milă; de voie, de nevoie; cu șoșele, cu momele; cum-necum; harcea-parcea; nitam-nisam; tam-nisam; (mai) treacă-meargă; cu chiu, cu vai; de joi până mai apoi; târâș-grăpiș; calea-valea; mort-copt;

– alte construcții: până și; și mai și; nici pe departe; cel mult / puțin; în cele din urmă; cu un cap mai sus; întru câtva; val-vârtej; mai ales; pur și simplu; azi-mâine; mult și bine; nu de ieri, (de) alaltăieri; până mai ieri alaltăieri; câtuși de puțin; sus și tare; zis și făcut; la drept vorbind; văzând cu ochii; și așa mai departe; dat dracului de; de ieri, de alaltăieri; de bine, de rău; hăt și bine; mai mult ori (sau) mai puțin; fără doar și poate; nu mai puțin; nici mai mult, nici mai puțin;

– (prepoziție / conjuncție+) substantiv (+conjuncție) (+prepoziție) + substantiv / adverb: zile, nopți; zi, noapte; nici zi, nici noapte; zi și noap-

te; nopți și zile; zi(ua) și noapte(a); cu ziua-n cap; cu noaptea-n cap; cu vârf și îndesat; cu dosul în sus; cu trup și suflet; pe viață și pe moarte; fără număr și fără seamă; cu surle și trâmbițe; mai în glumă, mai în serios; culmea ironiei; colac peste pupăză; trup și suflet; cu susul în jos; din an în Paști; nici în clin, nici în mănecă; cu sufletul la gură; cu asupra de măsură; din pământ, din iarbă verde; cu mâna pe inimă; din pământ, din piatră seacă;

– propoziții (complete sau eliptice): nu știu cum / unde / când / cât; cum trebuie; de nu se mai poate; (pe) cât se poate; cum nu se poate mai mult; cum poate / pot / poți...; precum se cade; pare că; vorbă să fie; cât ai bate din palme; cât ai clipi din ochi; cât vezi cu ochii; cât îl ține gura; cât te-ai șterge la ochi; cât ai zice pește; cine știe unde / când / cum / cât; te miri unde / când / cum / cât; în treacăt fie zis; între noi fie vorba; vorba vine; pe zi ce trece; ce mai încolo, încoace; după cât(e) văd; cât e ziua / ziuca de mare; cât (e) lumea și pământul; de când (e) lumea; da de unde; vezi-ți de treabă; ba bine că nu; vezi bine; vorbă să fie.

Această clasificare cuprinde 25 de tipuri de combinative, în care au fost incluse locuțiuni, expresii și îmbinări adverbiale. Cele mai productive sunt tiparele formate din prepoziții + substantive / adjective / adverbe cu sau fără determinări, construcțiile bazate pe repetiția unui element și cele cu supin. Mai puțin productive sunt formațiile cu rimă sau cele corelative.

În cele ce urmează propunem criterii pe baza cărora identificarea locuțiunilor adverbiale să fie posibilă.

Un prim criteriu este caracterul neanalizabil al structurii interne a locuțiunii (*la o adică, de-a-n boulea, pe dibuite, fără doar și poate, de-a fir a păr, la un noroc* etc.) De aceea, nu atribuim statut locuțional îmbinărilor cu structură perfect analizabilă, cum sunt grupurile:

– de tip propozițional: *nu știu unde / când / cum, precum se cade,*

cât vezi cu ochii, cine știe unde / cum / când / cât etc.

– formate din determinant / adverb + substantiv: *toată ziua, nici vorbă, data trecută, data viitoare, de astă dată* etc.

– care conțin o comparație: *ca vântul, ca nuca în perete, ca la moară, ca frunza și iarba* etc.

– formate dintr-un supin precedat de o altă prepoziție decât **pe**: *de neimaginat, la pețit, din mers, după căpătat* etc.

– corelative: *de ieri până azi, de colo până colo, de sus până jos* etc.

– cu numerale: *prima / întâia oară / dată în două / patru* etc.

– cu două substantive legate prin conjuncții copulative: *zi și noapte, nici zi, nici noapte*.

Expresivitatea evidentă și organizația internă clară plasează unele dintre îmbinările prezentate în clasificare în rândul expresiilor (*cu limbă de moarte, în coadă de pește, din vârful buzelor, la spartul târgului, c-o falcă-n cer și una-n pământ, de joi până mai apoi, trup și suflet, din an în Paști, din pământ, din iarbă verde, cât ai clipi din ochi, cât ai zice pește* etc.)

În ciuda unei organizații sintactice clare, îmbinările construite dintr-o prepoziție și un pronume demonstrativ sunt locuțiuni adverbiale. Caracteristicile locuționale constau în prezența formelor invariabile de feminin singular (*după asta / aia / aceea, de asta / aceea / aia*) sau feminin neutru plural (*cu toate acestea / astea*), forme care sunt nemotivate din punct de vedere semantico-gramatical și se înscriu – în opinia noastră – în seria aspectelor deviate ale unei locuțiuni. Comparând contexte diferite care conțin aceeași îmbinare, constatăm că motivarea sau nemotivarea semantico-gramaticală a acesteia este dependentă contextual, acest lucru fiind esențial în neacordarea sau acordarea statutului locuțional: *După cartea aia a ascuns scrisoarea, nu după asta*. vs. *A învățat, și-a scris temele și după asta s-a uitat la televizor. Se teme de vecina aia, nu de asta*. vs. *Era bolnav și de asta n-a venit. Are multe cărți, tablouri, discuri*

și se mândrește **cu toate acestea** vs. *A răspuns foarte bine și, **cu toate acestea**, a luat o notă cam mică.*

Alte argumente decisive în acordarea statutului de locuțiune adverbială sunt:

I – prezența limitată, în special, la îmbinarea locuțională:

a) a unor arhaisme, cuvinte învechite, cuvinte foarte rar folosite în limba română actuală și forme aberante: *abitir / adicătelea / adins / alocuri / berbeleacul / brânci / brodeală / bunăvoie / bușilea / cătuși / chiu / clipită / cufundul / cuviință / daiboj / dichis / dinadinsul / doară / ghiotura / greș / hal / harcea / istov / izbeliște / îndelete / îndoaselea / îndărătelea / întinsoare / japca / jind / lături / mântuială / născare / nelumea / nemiluia / nepreget / nesaț / nimereală / nisam / nitam / noimă / osebire / osteneală / paragină / parcea / părtinire / păs / păsare / pic / picioarele / pomeneală / potriva / preajmă / prejos / presus / pripă / prisos / privință / puțință / răscruce / răspăr / răstimp / răstimpuri / rână / rost / sârg / seamă / sponci / șest / șoșele / tam / tăgadă / toi / toptanul / treacăt / țanc / țără / valma / van / veci / veresie / vileag / vrere / zadar / ziuă;*

b) a unor neologisme: *amonte / aplomb / aval / bie / brio / calende / efracție / expectativă / intermitență / nocturnă / nonșalanță / ostentație / parcurs / patos / permanentă / predicție / premeditare / saturație / speță / stupoare / subordinate / subsidiar / ștaif / unison;*

II – pierderea autonomiei morfosintactice, manifestată în:

a) forma anormală de feminin neutru plural a supinului cu prepoziția **pe**: *pe alese / negândite / neașteptate / înserate...* (Nu considerăm, în schimb, locuțiuni adverbiale celelalte construcții cu supin în care apare forma de masculin neutru singular a participiului, deoarece, din punct de vedere gramatical, această formă este normală, iar semantic nu s-a produs nici o transformare: *de preferat / neconceput ...la pețit ...în scris ...după căpătat*.)

b) forma invariabilă a substantivului din locuțiune în context adver-

bial (care se opune formei variabile a aceluiași substantiv nelocuțional): *M-am întâlnit, **din întâmplare**, cu...* vs. ***Din această întâmplare / din aceste întâmplări** ai învățat că...;* ***Din păcate**, nu pot veni.* vs. *Și-a mai spălat **din păcate / din păcatul** făcut, ajutându-l. Cânta **după ureche**.* vs. *Și-a dat **părul după ureche / după urechi / după urechea dreaptă**. Te-a invitat **de formă**.* vs. ***De formă / de o formă sferică**, obiectul acela e ușor de desenat. **De obicei**, se întoarce târziu.* vs. *Nu-și mai amintește **de acest obicei / de aceste obiceiuri**. **Fără discuție** că va avea succes.* vs. *Nu putea fi ales **fără această discuție / fără aceste discuții** între partidele aflate la guvernare.*

c) pierderea oricărui posibilități combinatorii ale substantivului din locuțiune (spre deosebire de același substantiv dintr-un context nelocuțional, care-și păstrează intacte valențele): ***Fără îndoială** că va veni.* vs. ***Fără îndoiala** aceasta ar putea să-l creadă...* ***Din greșeală** a confundat subiectele.* vs. ***Din greșeala** de neiertat a șoferului s-a produs accidentul. **Dintr-o greșeală** de neiertat a confundat subiectele.*

Când substantivul dintr-o îmbinare are formă fixă, pentru că și-a pierdut autonomia, caracterul locuțional al acelei îmbinări este cert. De exemplu, îmbinările: *cu siguranță, cu socoteală, de pildă, peste noapte, din principiu, din bătrâni, de fapt*, într-un anumit context, decisiv pentru sensul și funcția de adverb, au ca element component un substantiv cu formă fixă, deci invariabil în raport cu numărul sau articularea, posibilitățile lui combinatorii fiind nule: ***Cu siguranță** că se va descurca.* **Cu aceeași / această / multă siguranță** că se va...* ***Bea cu socoteală**.* **Bea cu socoteala** aceasta / făcută / încheiată. **Observăm, de pildă**, că genul...** ***Observăm, de această / acea pildă**, că... **Rămâne la noi peste noapte**.* **Rămâne la noi peste noaptea** aceasta / toată / cealaltă. **Nu minte din principiu**.* **Nu minte din acest / alt / vreun principiu. **Din bătrâni** se povestește că-n tot anul negreșit...*** **Din bătrâni***

noștri / aceștia / lor se povestește...

De fapt, ne-a mințit.* De acest / ori-care / același fapt ne-a mințit.

d) prezența articolului hotărât sau nehotărât / numeralului cardinal nemotivat gramatical sau semantic: *la o adică, la anul, cu binele / binișorul, într-o clipă / o clipită, într-un cuvânt, dintr-un cuvânt, dintr-o dată, într-o doară, dintr-un foc, într-o fugă, într-un glas / un grai, încetul cu încetul, cu încetul, într-o întinsoare, de o vreme, la un loc, cu miile, la un moment dat, pe o nimica toată, la un noroc, într-o parte, la o parte, pe de o parte, de la o poștă, într-o privință, până la un punct, într-un răstimp, dintr-o răsuflare, într-o rână, într-un rând, în subordinea / subordinele (cuiva), într-un suflet, într-o suflare, cu sutele, de la un timp, de un timp, cu timpul, cu totul, într-o veselie, de o vreme, de la o vreme, într-o vreme, până la o vreme, dintr-o vreme, la o vreme, cu zecile;*

e) forme de singular sau plural nemotivate: *în draci, în subordinele (cuiva), în / prin vecini, în linii generale / mari, de milioane, din păcate, din răputeri, din bătrâni, pe capete, pe picior greșit / mare, peste așteptări, prin străini, de pe băncile școlii, pe bune;*

f) contextul comparativ, incompatibil cu statutul altor părți de vorbire decât adjectivul și adverbul. Teoretic, orice locuțiune adverbială ar trebui să fie ocurență în contextul specific comparației, practic însă lucrurile nu stau deloc așa. Mioara Avram observă că unele locuțiuni adverbiale au „numai comparativul de superioritate” (exemplificând cu: *mai cu seamă*, la care adăugăm pe: *mai prejos, mai presus, mai abitir, mai bine de, mai bine-zis, mai ales*), altele au „numai pozitivul și comparativul de superioritate (*pe urmă*), iar unele au sens de superlativ și servesc la redarea superlativului absolut al altor adverbe și al adjectivelor, de exemplu: *cu totul (și cu totul), de tot, din cale afară*” (Avram, **Gramatica pentru toți**, p. 263).

Examinând comportamentul locuțiunilor adverbiale din acest punct de vedere, constatăm că au compa-

rativ de superioritate unele locuțiuni adverbiale construite din prepoziție și un substantiv / pronume sau din două verbe (*mai pe șleau / lumină; mai la nimereală / obiect / întâmplare / o parte / tot pasul; mai din timp / vreme / topor; mai de dimineață / voie; mai în față / pripă / răspăr / șagă / amonte / spate / urmă / frunte; mai cu aplomb / dichis / inimă / noimă / jind / sârg / perdea / ștaif; mai într-o doară; mai prin preajmă; mai de-a fir a păr; mai ca nelumea; mai pe înserate / înțeles; mai pe nimic; mai treacă-meargă*). Celelalte tipuri nu apar în contextul unei comparații. Paradoxal, tocmai locuțiunile cu adverb / adjectiv ca element de bază nu au grade de comparație (cu câteva excepții, *mai de timpuriu, mai pe scurt / larg, mai pe alocuri*). Concluzia pe care o tragem din examinarea comportamentului adverbial al locuțiunilor – din acest punct de vedere – este că ocurența în context comparativ a locuțiunilor adverbiale care conțin substantive (rar, pronume sau verbe) trebuie considerată un argument în sprijinul statutului locuțional.

III – pierderea totală sau parțială a sensului propriu sau figurat al elementului de bază, manifestată prin deviere semantică, adică prin dobândirea de către substantivul din îmbinare a unui sens nou, cât și printr-o folosire semantică anormală a prepoziției. Despre o astfel de extensie semantică e vorba și în cazul locuțiunii *pe parcurs*. Flora Șuteu constată, pe bună dreptate, că „dintr-o locuțiune adverbială locală a devenit o locuțiune adverbială cu nuanță temporală și modală” (Șuteu, **Expresii „la modă”**, p. 57). De exemplu, **de pomană** („fără temei, fără rost, fără scop”, sens diferit de cel al substantivului *pomană* și care e dependent de un anumit context adverbial: *A venit de pomană* vs. *L-a dat de pomană*), **la discreție** (cu sensul nou „cât poțtești, cât vrei, fără nici o restricție, din belșug”, total diferit de al substantivului *discreție*: *Se găsesc mărfuri la discreție*. vs. *I-a mărturisit, gândindu-se la discreția lui*), **pe loc** (sensul nou e acela de „imediat, într-o

clipă”, fără nici o legătură cu vreunul dintre sensurile substantivului *loc*: **Pe loc** s-a răzgândit și-a plecat vs. Când stă **pe loc**, pare liniștit), fără perdea, cu lipici, fără soț, în deșert, în vânt, în bloc, din topor, la sânge, la culme, cu carul, cu ștaif, cu cale, pe cale, cu ruptul, în păr, în lege, în draci, în frunte, în speță, de-o șchioapă, la întâmplare, la nebulie, din urmă, pe urmă, pe față, pe capete, pe sprânceană, peste mână, pe de rost (sensurile noi sunt obținute, cel mai adesea, prin metaforă sau comparație, prin transformarea sensului de bază. Astfel, sensul „impar, fără pereche, în număr nepereche” al locuțiunii fără soț se bazează pe o imagine comparativă). Cât privește folosirea anormală din punct de vedere semantic a prepozițiilor, exemplificăm cu locuțiunile: *pe cuvânt, pe moment, pe lumină, într-adevăr, peste mână, peste noapte, prin vecini / străini*. Tot anormală este și asocierea unor prepoziții în locuțiuni, ca: **pe de** (rost, lături), **de cu** (seară, toamnă, vară), **pe de-a** (-ntregul).

IV – elipsa unui element care are drept consecință încărcarea termenului prezent cu semnificația celui elidat: *în dreapta / stânga* (= *în partea dreaptă / stângă*), *în definitiv* (= *în sfârșit, în cele din urmă*), *la lumânare* (= *la lumina lumânării*), *la timp* (= *la timpul potrivit, exact*), *de ocazie* (= *de ocazie specială, festivă*), *la anul / vară* (= *la anul / vara care vine*), *cu intenție* (= *cu intenție răutăcioasă, cu gând rău*), *în evantai / cruce* (= *în formă de evantai / cruce*), *după masă* (= *după masa de prânz*), *în lung* (= *în linia lungă*), *în gol* (= *în spațiu gol, fără țintă / folos*), *peste poate* (= *peste cât se poate, peste atât cât se poate*). Referindu-se la o locuțiune adjectivală, *de calitate*, Flora Șuteu identifică una dintre cauzele exprimării stereotipe, „globale, nenuanțate”, și anume „comoditatea”. Aceasta conduce la crearea și utilizarea de șabloane, prin elidarea unui termen al unei sintagme, și, după cum bine precizează Domnia sa, la „sacrificarea conținutului de idei” (*art. cit.*, p. 58).

În privința delimitării diverselor îmbinări adverbiale, avem în vedere funcționarea unitară a construcției, autonomia lexico-gramaticală a elementelor componente și sintaxa internă a grupului. Dacă elementele componente se combină după un tipar sintactic, păstrându-și atât autonomia lexicală, cât și pe cea gramaticală, alcătuiesc o sintagmă. Dacă elementele îmbinării au autonomie lexicală, dar nu au autonomie sintactică, în ciuda unei sintaxe interne evidente, grupul e un compus. Când autonomia lexico-gramaticală a elementelor componente e pe cale să se piardă sau s-a pierdut, iar organizarea internă e neclară, grupul e o locuțiune.

Considerăm că trăsăturile fundamentale ale locuțiunilor adverbiale sunt fuziunea semantică a elementelor alcătuitoare într-un tipar sintactic invariabil și determinarea contextuală, iar trăsăturile particulare, posibilitatea redusă de disociere (*cu mult aplomb, cu mult sărg, la mare nimereală*), ordinea fixă a elementelor și gradul diferit de sudură a elementelor.

Așadar, statutul de locuțiune adverbială se bazează pe semnificația globală de adverb, determinată de un anumit context, și pe pierderea totală sau parțială a autonomiei morfosintactice a cuvântului plin al îmbinării.

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei R.S.R., 1986.

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei R.S.R., 1975.

Dragomirescu, Gheorghe N., *Locuțiunile adverbiale*, LL V, 5, 1961 (p. 59-69).

Gramatica limbii române, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei R.S.R., 1966.

Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediție adăugită și îmbogățită, București, 1984.

Ion ȚURCANU

SENSUL VIEȚII ȘI AL ISTORIEI ÎN OPERA LUI CIORAN

Despre *sensul istoriei*, problema care a frământat cel mai mult pe oricine s-a interesat de filozofia existenței umane, gânditorul român Emil Cioran s-a pronunțat destul de limpede, apodictic: „Sînt plictisit de... istorie”, zice tînărul filozof în **Pe culmile disperării**, lucrare la care ne vom referi în continuare. „Dacă timpul n-ar fi ireversibil, n-aș regreta deloc să trăiesc în orice epocă a istoriei, fiindcă nici una nu e mai bună decît cealaltă”, așa încît evoluția istorică nu poate oferi altceva decît insuficiențe și limite aflate mult sub așteptările omului¹. „Întreaga istorie, adaugă el, îmi pare atît de nulă, încît mă mir cum de există oameni care toată viața se ocupă numai cu trecutul.” Ea trebuie negată pentru faptul că, luată ca întreg, este un eșec², dar de aici nu rezultă, cum cred unii analiști ai scrierii, că Cioran nu avea „nici o considerație față de istorie și fenomenele ei”³. Prima sa carte infirmă categoric această impresie, chiar dacă filozoful însuși, prin permanența sa metodă, niciodată dezmințită, de învăluire a partenerilor săi de dialog cu afirmații neordinare și spontane, a putut încuraja, uneori, anume o astfel de înțelegere a istoriei. Dar un fapt în sine nu poate fi negat exclusiv pe motiv că nu-ți place; aceea ce există independent de voința mea și aceea ce îmi place mie sînt lucruri care fac parte din două sfere complet străine una de alta sub raport ontologic și de cunoaștere. Da, zice gânditorul, istoria nu poate fi pe placul omului, ba mai mult: ea este un adevărat masacru, va mărturisi el la un moment dat⁴, însă de aici nicicum nu rezultă posibilitatea ignorării ei, ci doar realitatea respingerii afective pe motivul

subiectiv al insatisfacției. „Nimeni nu neagă istoria dintr-un capriciu trecător, ci sub imboldul unor mari tragedii pe care puțini le bănuiesc” (p. 104), altfel spus, numai în situația conștientizării dramatismului condiției umane. „Oamenii cred că ai gîndit abstract asupra istoriei și apoi ai negat-o în urma calculului și a reflecției, cînd în realitate negația izvorăște din cea mai mare întristare. În acest moment cînd neg întreg trecutul umanității, cînd nu mai vreau să iau parte la viața istorică, sînt apucat de o întristare mortală, dureroasă pînă dincolo de închipuire” (*Ibid.*). Neg funciamente istoria tocmai pentru că este, în virtutea raportului ei catastrofic cu mine, fapt ce mă face să-i substituiesc ceva realmente reconfortant, o realitate care ar putea oferi sufletului meu, copleșit de atîtea întrebări fără răspunsuri, să peregrineze nestingherit pe nenumărate căi nebănuite ale cunoașterii. „Nu găsesc eu o împăcare mai mare în contemplația eternității? se întreabă Cioran. Nu om și istorie, ci om și eternitate, iată un raport valabil în lumea în care nu merită nici să respiri” (*Ibid.*). Perspectiva, ca și observațiile din care aceasta se naște, este clară și mai ales este fantastic de promițătoare. Dar cum se poate omul proiecta realmente în ea? Iată soluția lui Cioran: „*Istoria este ceva ce trebuie depășit* (subl. n.). Și nu poți depăși istoria decît atunci cînd trecutul, prezentul și viitorul nu mai au pentru tine nici o importanță, cînd îți este indiferent *cînd și unde* trăiești” (p. 103). Această idee curajoasă și originală, nedistanțată prea mult, ce-i drept, de teoriile dospite pe faimoasa „teroare a istoriei”, a rămas la Cioran pentru totdeauna elementul central al filozofiei sale cu privire la istorie⁵.

Tot așa ca mai toți marii gânditori clasici – antici și moderni –, Cioran nu poate vedea sensul istoriei în afara *frumosului*. „Am avut momente, zice el, cînd frumusețea unei flori a justificat în fața înțelegerii mele existența unei finalități universale” (p. 175). Aporie, cum credea cutare filozof, sau dovadă ingenuă de lirism, „act de estetizare prin limbaj”⁶, cum își

poate atât de ușor închipui un critic literar? Nici una, nici alta. Nici urmă de deconcertare sau de deșarte reflexe estetizante. În viziunea tînărului filozof, în mod normal, omul își leagă durata sa istorică de idealuri, dar nu ca forme, bineînțeles, ci ca esențe fundamentale. Tocmai de aceea frumusețea e partea ineluctabilă a existenței, e valoarea fără de care lumea aceasta nu mai are nici un rost; pierzînd frumosul, „așa ajungi să pierzi totul...” (p. 105). Normalitatea umană a existenței, cu toate componentele ei, fiind dată peste cap, omul nu mai are ce aștepta de la realitățile în care vegetează și este silit să găsească o altă modalitate de viață, „așa cum natura n-a mai cunoscut înaintea lui” (*Ibid.*). Soluția nu poate fi decît evadarea în altă durată a existenței, depășirea *acestei* istorii, saltul, prin conștiință și printr-o stare sufletească specială, în eternitate, unde nu numai valorile și mizeriile istorice, dar nici chiar moartea nu-l mai poate teroriza pe om. „Depășind istoria, realizezi supraconștiința, care intră ca un element important în experiența eternității. Supraconștiința te duce într-o regiune unde toate antinomiile, toate contradicțiile și incertitudinile acestei lumi nu mai au nici o valoare, unde nu mai știi că ești și că mori” (*Ibid.*). Experiența aceasta existențială, care pentru conștiința istorică este cu totul neobișnuită, ba chiar se arată fantastică, nu este deloc imposibilă, dacă se bazează pe o contemplație de intensitate maximă și de durată nelimitată. În caz contrar, adică atunci „cînd revii din contemplația eternității” (*Ibid.*), cazi în timp, deci te întorci la perspectiva terifiantă a istoriei.

Iată că, văzute fiind drept loc de concepere a perspectivei existențiale, culmile disperării lui Cioran, în loc să fie îngrozitoare, cum s-a crezut întotdeauna și cum pare să fi sugerat chiar și gînditorul, dimpotrivă, se propun ca unica șansă de salvare a omului, prin realizarea unui alt rost și a unei alte durate a vieții sale, considerate în cu totul alți parametri existențiali, de vreme ce rămîne stabilit definitiv că

pe sine însuși el nu se poate anula. Dacă această soluție trebuie înțeleasă, așa cum pare să se impună, ca o alternativă la istoria pe care scriitorul român n-o acceptă, atunci aici se potrivește foarte bine atitudinea lui K. Popper, cu condiția să o raportăm la un cadru existențial incomparabil mai larg decît istoria politică la care se referă critic filozoful raționalist englez: „Deși istoria scop nu are, noi trebuie să-i impunem scopul nostru, și cu toate că istoria nu are sens, noi putem să-i dăm un sens” (subl. a.)⁷.

Nu cumva aceste observații vor să insinueze că filozofia lui Cioran nu este nici pe departe atât de pesimistă cum se crede de obicei și că, mai degrabă, sub veșmîntul cernit și atât de incomod al disperatului incurabil, se ascunde un optimist ce se agață de viață pînă și cu ultimele rezerve ale ființei sale? Și atunci, dacă este anume așa, nu ne vedem nevoiți să formulăm o sarcină complet nouă a cercetării acestei opere, care ar concentra toate accentele pe separarea limbajului, care orientează eforturile spre ținte false, de ideile „fără formă”, care fac specificul gîndirii sale, a filozofiei cioraniene eliberată de stilul care a aservit-o cu desăvîrșire? Avînd o astfel de sarcină, va trebui să reacționăm cu cea mai mare atenție la stăruința gînditorului de a ne convinge că „resursele lirice ale subiectivității indică o prospețime și o adîncime lăuntrică dintre cele mai remarcabile” (p. 8). Aici prudența este necesară nu pentru a pune la îndoială complexitatea și conținutul inepuizabil al universului subiectiv, ci spre a-l separa de mijloacele artistice care caută să-l exprime sau chiar să i se substituie. „Caută” indică tendința, nu rezultatul, deosebirea dintre ele fiind, în cazul de față, enormă.

Istorie înseamnă viață, și viceversa. De aceea, în mod obișnuit, sensul uneia este același și pentru cealaltă. Nici opera lui Cioran nu face deosebire principială între cele două expresii ale existenței umane. Totuși, în unele cazuri, o anumită distincție se impune, ca atunci cînd gînditorul operează cu termenii *lume*, *existență*, *destin* ș.a.

Dar discursul său asupra sensului vieții nu poate fi separat de ceea ce spune el despre sensul istoriei.

Prima carte a tînărului filozof trebuie să fi fost influențată nu doar de experiența sa existențială, care era destul de puțină, ci și de lecturile sale, fie filozofice sau literare, în care subiectul era tratat cu subtilitate și cu tristețe, ca în *Plăcerile și zilele* lui Marcel Proust, în care se spune că „viața face rău la suflet”. Cioran atacă subiectul mai pe neocolite, pentru a ne spune că, spre deosebire de om, „orice ființă, ca parte din existență, poate vieții, întrucît pentru ea existența, din care face parte, are caracter de absolut. Pentru om, viața nu e un absolut..., ea este un semn de întrebare” fără răspuns, „deoarece viața nu numai că n-are nici un sens, dar nici nu poate avea unul” (p.169). Evident că o situație descurajantă ca aceasta necesită lămuriri. Cioran o explică din două unghiuri; în ambele cazuri, el nu face o deosebire netă între noțiunile *viață* și *lume*. Într-un caz, sistemul de referință îl constituie relația omului cu propria sa viață, experiența sa existențială. „Dacă lumea ar fi avut un sens, zice el, s-ar fi relevat pînă acum și noi l-am fi aflat. Cum să pot concepe că acest sens se va realiza în viitor, cînd pînă acum ar *fi trebuit* să se arate?” (subl. a.; p. 151). În alt caz, el pornește de la deosebirea categorică, în ceea ce privește durata, dintre viața omului concret și întreaga existență umană, trecută, prezentă și viitoare; evident, aici istoria este văzută ca segment al celei de a doua durate, nesfîrșite, și tocmai aici constatăm că *lumea* este văzută incomparabil mai larg decît *viața*. „Lumea n-are nici un sens nu numai fiindcă este irațională în esența sa, dar și fiindcă este infinită. *Sensul* este conceptibil numai într-o lume finită, în care poți *ajunge* la ceva, unde sînt limite care se opun regresiei noastre, în care există puncte sigure și delimitate, astfel ca lumea să poată fi asimilată unei istorii cu convergență universală și precisă, așa cum face concepția progresului” (*Ibid.*; subl.a.). Deci viața este examinată, în manieră leibniziană, ca parte a existentului

infini și chiar a neantului; *viața* nu are sens în sine, prin însăși natura ei, iar cealaltă parte, numită altfel *lume*, nu are sens din cauza extensiunii sale nemăsurabile. Avem de a face aici cu cea mai autentică metafizică, de care tînărul filozof nu spune nimic, dar în care îi place să „planeze” în-totdeauna: „*Sînt convins că nu sînt absolut nimic în univers, dar simt că singura existență reală este a mea*. Și dacă aș fi pus să aleg între existența lumii și existența mea, aș înlătura pe cealaltă împreună cu toate luminile și legile ei, încumetîndu-mă să planez singur în neantul absolut” (p. 54-55; subl. a.). Dincolo de un anume teribilism subiectiv, pe care autorul și-l recunoaște de altfel, constatăm încă o dată că viața este admisă și dorită cu putere înaintea nimicului și peste acesta. Dar la Cioran, fie că e vorba de prima sa carte sau de oricare alta, calea meditației nu duce implacabil și neabătut spre o anumită concluzie; mișcarea gîndului său este sinuoasă, și nu areori contradictorie. Exacerbat, pornind de la un subiectivism exagerat, filozoful susține că există tot felul de „determinante intime care te pot duce la o negație totală a sensului vieții. Căci în ce privește atitudinea în fața vieții nu mai există adevăr și neadevăr, ci numai reacția spontană a intimității ființei noastre”. Dar oricîtă prestidigație frazeologică ar încerca gîndul său, el va rămîne frămîntat mereu de două mari probleme existențiale: cum să suporte viața și cum să se suporte pe sine⁸. Față cu aceste constatări, tînguirile despre lipsa de sens a vieții și despre „nulitatea și insignifianța” celui care se tînguie au o relevanță destul de redusă.

Zbuciumările între pulsația puternică a vieții și decepțiile în ceea ce privește comoditatea ei este de fapt singura sursă – e adevărat, foarte puternică – a inconsecvenței discursului filozofic al lui Cioran. Veșmîntul verbal pe care scriitorul va ști să-l potrivească cu rară măiestrie ideilor sale, mai cu seamă în operele de mai tîrziu, nu va reuși să depășească acest handicap, care pe el nu pare să-l fi supărat vreodată. Oare nu aici se află explicația

faptului că el și-a contestat mereu cu îndărătnicie statutul de filozof? Un cititor mai puțin obișnuit cu astfel de scrieri va fi oricând deconcertat de faptul că pe de o parte scriitorul îi vorbește cu pasiune sumbră că viața nu merită să fie trăită, iar pe de altă parte „manifestă o impaciență de a trăi și de a se bucura de viață”⁹. El susține că ireversibilitatea vieții nu are altă țintă decât moartea și disoluția, dar totodată protestează împotriva ireparabilului, vociferând cu disperare că răul din lume nu este și răul său (p. 194-195). Anume în asemenea situații disperarea sa e sinceră, în rest este jucată – ce-i drept, adeseori, cu procedee și prin gesturi admirabile. Când nu se îngrijește însă de aceste mijloace, disperarea sa nu face doi bani, ca atunci când zice: „Aș putea crede în această lume, când ea s-ar schimba pentru mine” (p. 195). Văzută din asemenea unghi, extravaganta soluției de îndreptare a existentului pare în firea lucrurilor: „Ar trebui mai puțin ireparabil și mai multă absurditate acestei lumi, pentru ca să se poată schimba” (*Ibid.*).

Dar, așa cum vom vedea mai jos, când va fi vorba despre poziția gânditorului în chestiunea optimismului istoric, în ultimă instanță gânditorul nu se mulțumește să constate că această viață nu are sens, ci caută să găsească pentru om un alt rost, o altă viață. El constată că omul ia destinul ca atare, chiar dacă acesta se arată ireparabil, dar la fiecare experiență grav eșuată el va striga repetat cu indignare: *niciodată!* Nu se va deceptiunea însă niciodată într-atît încît să renunțe la viață, nici măcar în gînd: „De ce să mă sacrific în gînd, de ce în ordinea conceptibilului să nu admit că eu m-aș putea potrivi într-o altă formă de viață, într-o altă alcătuire de existență?” (*Ibid.*; subl. a.). Această împăciuitoare expresie retorică, în care interogația este superfluă, ar putea fi un punct final la digresiunile teribiliste ale lui Cioran despre disperare, arătînd ceea ce ele vor să fie, dar demonstrînd totodată că sînt reversul a ceea ce aștepta gânditorul de la viață. Iraționalismul său și pornirea de a nega totul nu sînt decît un exercițiu al scrisului care

se revoltă obsesiv împotriva tiparelor tradiționale, pe cînd el nici nu avea de gînd să renunțe la viața pe care o avea în schimbul unei existențe iluzorii. „Deși pentru mine viața este un chin, se confesează el, nu pot să renunț la ea, fiindcă nu cred în absolutul valorilor transvitale pentru ca să mă sacrific în numele lor” (p. 55).

Periplul nesfîrșit printre marile tentații ale vieții și dezamăgirile ei la fel de mari, pendularea constantă între extaz și deprimare, alternarea neîncetată a urcușilor către cele mai luminoase speranțe cu prăbușirile în mizeria cotidiană fac dificilă determinarea principiilor care ar putea sta la baza rostului vieții după Cioran. Ceea ce este însă evident e că el nu dezarmează niciodată, în pofida propriilor sale declarații contrare; de la înălțimea observațiilor sale, el poate opta pentru o altă viață dacă aceasta este, pentru el, depășită definitiv. Văzută de pe culmile disperării, viața își arată nu numai neîmplinirile, ci și toate splendorile ei. Acesta este marele avantaj al poziției pe care a reușit să și-o cîștige gînditorul.

NOTE

¹ Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 103-104. În continuare, trimiterile la această operă se fac în textul articolului de față.

² Florin Berindeanu, *The History According to Cioran*, în *Essays on E. M. Cioran*, Arizona State University, 1999, p. 24-31 ș.a.

³ *Pro & contra Cioran. Între idolatrie și pamflet*. Antol., cuv. înainte și note de Marin Diaconu, București, 1998, p. 40.

⁴ Fernando Sabater, *Eseu despre Cioran*, București, 1998, p. 167-168.

⁵ Vezi Aleksandra Gruzinska, *E. M. Cioran: le temps humain et l'éternel present*, în *Essays on E. M. Cioran*, p. 96-97.

⁶ *Eugen Simion comentează pe...*, București, 1994, p. 111.

⁷ Карл Поппер, *Открытое общество и его враги*, том II, Москва, 1992, с. 320.

⁸ Vezi Florin Berindeanu, *op. cit.*, p. 32.

⁹ *Pro & contra Cioran*, p. 36.

Diana VRABIE

NAE IONESCU ȘI GENERAȚIA CONDAMNATĂ LA LUCIDITATE

Profesorul de logică și de metafizică, dascălul de gazetărie mereu actual, mentorul de gândire al unei întregi generații, „filozoful” în gazetărie și „gazetarul” în filozofie, polemistul bătaios, Nae Ionescu se situează în viața bucureșteană ca elev al lui N. Iorga și ca moștenitor spiritual al lui V. Pârvan.

„Profesorul de neliniști”, cum zicea N. Steinhardt, s-a format înainte de primul război mondial (când a început războiul avea 26 de ani). C. Rădulescu-Motru a fost nu numai profesorul său, ci și acela care i-a orientat destinul, primindu-l printre colaboratorii „Noii Reviste Române” și trimițându-l apoi la doctorat, în Germania, la München. Ulterior, în 1920, C. Rădulescu-Motru îl va introduce în corpul universitar ca asistent al său, încredințându-i cursurile de logică, de teoria cunoștinței și metafizică și tot el va fi acela care îl va lansa pe fostul său student în câmpul unei ziaristici care îi va aduce lui Nae Ionescu gloria, la fel de mare ca și cea a renumitelor sale cursuri universitare. Alături de C. Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu a fost cel de-al doilea dascăl care a contribuit la formarea intelectuală a viitorului doctor münchenez. Admirator fanatic al lui N. Iorga, care i-a fost profesor și mentor spiritual, Nae Ionescu nu va ezita, după ani de zile, să polemizeze cu profesorul său¹.

Influența lui Nae Ionescu s-a propagat în medii diferite, dar a rodit mai bogat în mediul universitar, începând cu anul 1922. În viața universi-

tară, Nae Ionescu se situează ca un descendent direct al lui N. Iorga și se recunoaște ca unul „din elevii săi cei mai „puri”, crescuți adică în realismul istoric, fenomen românesc dinamizat de N. Iorga”. Cronologic însă Nae Ionescu apare ca un „descendent” al lui V. Pârvan. „Căci de la 1926 încoace are în fața sa o masă de studenți care crescuseră sub magia lui V. Pârvan și care nu-și mai găseau nici un maestru spiritual.”² Nae Ionescu va gândi în continuare orientarea spirituală, căci studenții „nu caută la Universitate numai o bună și precisă învățătură”, ci mai ales „o metodă de viață și de gândire, un maestru spiritual, adică un om destul de sincer ca să nu șovăie” și „destul de viu ca să nu piară el însuși, copleșit de conștiința acestei zădărnicii”³. „Profesorul” se dovedește de la bun început un tip socratic prin refuzul oratoriei și al metafizicii exterioare. „El va readuce metafizica la punctul ei inițial: cunoașterea de sine. De la prima sa lecție de metafizică – problema ființei va rămâne centrul de preocupări teoretice ale profesorului Nae Ionescu. Structură antioratorică, el introduce în Universitate tehnica socratică a lecțiilor familiare, calde, dramatice. Creează repede un stil, pe care îl imită studenții: vorbire directă, fraze scurte, exemple frivole.”⁴ Nae Ionescu va susține metoda gândirii cu „minte proprie”, cu priză la real și cu perceperea vieții ca ipostază vie a realului. Mulți dintre tinerii care vor săvârși marea deschidere a culturii române spre universal au fost discipolii lui Nae Ionescu. Deși personalități complexe și total diferite, ei s-au simțit apropiați prin aceleași crezuri și prin dezbaterile atât de actuale în acea vreme – „cunoașterea de sine”, „autenticitatea”, „trăirea”, „experiența” pe care le aflaseră în ideile lui Nae Ionescu. Datorită metodei „socratice” a „Profesorului”, foștii săi elevi sunt „atât de personali, atât de rotunjiți sufletește, chiar atât de deosebiți între ei”⁵.

Mircea Eliade va fi unul dintre acei care au trăit cu intensitate „aventura” cunoașterii, enunțată de Nae Ionescu. Simpatia dintre Mircea Eliade și Nae Ionescu a fost reciprocă. Discipolul vede în profesorul său un mentor spiritual care se adresează studenților chemându-i să reflecteze asupra diverselor probleme și învățându-i să le rezolve singuri printr-o reflectare proprie. Datorită lui, Mircea Eliade pătrunde la „Cuvântul” și devine cunoscut într-un cerc larg de intelectuali. Profesorul îi intuiește posibilitățile și îi supraveghează lecturile filozofice care se înmulțesc simțitor: Bacon, Kant, Steiner. Mircea Eliade a păstrat o adâncă recunoștință față de mentorul său spiritual, dovadă este inițiativa sa de a aduna într-o culegere articolele politice ale lui Nae Ionescu, scrise în 1926-1933. Acestea vor fi publicate în 1937, la Editura Culturii Naționale sub titlul **Roza vânturilor**, însoțită de o scurtă prefață a autorului și cu o amplă, elogioasă postfață a îngrijitorului ediției – Mircea Eliade. Aceasta va fi singura carte, apărută în timpul vieții sale⁶. După moartea lui Nae Ionescu (15 martie 1940), s-a constituit un Comitet pentru editarea operei sale, alcătuit din foști studenți și colaboratori ai profesorului (Const. Floru, Const. Noica, M. Vulcănescu) care au beneficiat și de sprijinul altora, sub coordonarea academicianului Octav Onicescu. Acest comitet a editat patru cursuri celebre: **Istoria logicei** (1941, cu un memorabil portret al lui Nae Ionescu, scris de V. Băncilă), **Metafizica** (1942 – este vorba de cursul despre *Cunoașterea imediată*, ținut în 1928-1929), **Logica generală** (1943), **Metafizica II** (1944 – este vorba de cursul despre *Cunoașterea mediată*, ținut în anii 1929-1930).

În **Izvoare de filozofie. Culegere de studii și texte, II** (Editura Bucovina, București, 1944) vedea lumina tiparului teza de doctorat, în limba germană (susținută de Nae Io-

nescu la Universitatea din München, la 3 aprilie 1919).

Nae Ionescu va fi acela care îl va descoperi și pe Mihail Sebastian, în 1927, când prezida Comisia de bacalaureat la Liceul din Brăila. Remarcând calitățile excepționale ale tânărului candidat, profesorul Nae Ionescu l-a invitat să vină la București pentru a intra în redacția ziarului „Cuvântul”. Astfel a început cariera de scriitor și publicist a lui M. Sebastian. La București l-a cunoscut pe M. Eliade (care avea să-l introducă în cercul fruntașilor tinerei generații – M. Vulcănescu, P. Comarnescu, Arșavir Ațterian, Ionel Jianu – care erau mai vârstnici decât el cu vreo 3-4 ani). M. Sebastian a fost bine primit și s-a bucurat de protecția a două personalități importante care i-au înlesnit ascensiunea în lumea literară – Nae Ionescu și Al. Rosetti, directorul „Revistei Fundațiilor Regale”. M. Sebastian a rămas un admirator fidel al lui Nae Ionescu, deși între ei exista o contradicție flagrantă. Nae Ionescu era un reprezentant al influenței germane în România, un susținător al ideilor naționaliste de extremă dreaptă, pe când M. Sebastian era un adept al culturii franceze și avea convingeri democratice de stânga. Conflictul nu a întârziat să apară, în 1934, atunci când M. Sebastian i-a cerut lui Nae Ionescu o prefață pentru romanul său **De două mii de ani** în care relatea suferințele unui tânăr student evreu din pricina prigoanei milenare împotriva poporului său. Nae Ionescu a scris o prefață în care a susținut că aceste persecuții sunt necesare potrivit legilor istorice, deoarece poporul evreu nu și-a recunoscut Mântuitorul. Când a primit această prefață, M. Sebastian s-a aflat în fața unei crunte dileme: să publice prefața și să confirme, astfel, teza lui Nae Ionescu ori s-o restituie autorului cu explicațiile de rigoare. „M. Sebastian, printr-un act de bravură, a publicat prefața, fără s-o însoțească cel puțin de o postfață în

Ștefan Eșanu. *Casa străbunicii*

care să combată teza net antisemită a binefăcătorului său. Abia mai târziu a publicat o broșură separată în care a încercat să explice soluția pe care a adoptat-o.⁷ În urma eseului *Cum am devenit huligan* al lui M. Sebastian, oricine ar fi putut întrevădea destrămarea prieteniei lor. Dar nu va fi așa, căci autorul **Orașului cu salcâmi** va continua să-l aduleze pe cel pe care îl numise „directorul de conștiință”. În **Jurnal**, poate cea mai paradoxală pasiune intelectuală pe care o face M. Sebastian, este cea pentru Nae Ionescu, pe care îl apelează simplu și călduros, Nae. Deși demult nu mai era student, discipolul nu lipsește de la nici unul din cursurile profesorului pe care le comentează pasionat în însemnările sale. Fascinat de fantasticul joc al ideilor, M. Sebastian nu se poate abține să nu noteze și uriașele crize de orgoliu ale lui Nae Ionescu, tiradele sale naționalist-extremiste, ca și fabulațiile pe teme politice. La moartea idolului, o durere acută străbate ființa lui M. Sebastian: „A murit Nae Ionescu (15 ianuarie 1940). Plâns nervos, imposibil de reținut. Se duce cu el o întreagă perioadă din viața mea. Ce soartă stranie a avut

omul ăsta extraordinar care moare neîmplinit, nerealizat, învins – și dacă nu mi-ar fi greu s-o spun – ratat. Mi-e atât de drag tocmai pentru că a avut așa de puțin noroc”(16 martie 1940).

Dincolo de opiniile contradictorii la adresa acestei personalități atât de controversate în epocă – etichetat de unii „mesianic pe dos”, „seducător agent al Diavolului”, „profesor de logică, acuzat de plagiat”, „monument de cinism, cupiditate și mercantilism, snobism și țopenie balcanică”; iar de alții – „profesor de neliniști” și „director de conștiință”, „creatorul elitei gânditoare”, „incredibilul model intelectual” – Nae Ionescu a știut să conducă orientarea spirituală a tineretului, având un impact decisiv asupra lor. El a fost acela care a reușit să dea filozofiei românești, pentru prima dată, „o identitate inconfundabilă în cugețarea universală, câștigându-și un loc echivalent cu cel deținut de Descartes în filozofia franceză, de Bacon în cea engleză, de Kant în cea germană și de James în filozofia americană”⁸. Chemarea lansată de Nae Ionescu a însemnat o sincronizare cu întregul curent literar european; desăvârșirea mai mult sau mai puțin împlinită, în

funcție de talentul fiecăru – avea să vină din partea discipolilor săi. „Momentul spiritual pe care îl alimentează neconținut lecțiile și articolele lui Nae Ionescu aparține unui alt ciclu. Se cere, înainte de toate, o totală sinceritate față de sine și față de ai tăi. Nu știi decât ceea ce trăiești tu; nu rodești decât în măsura în care te descoperi pe tine. Orice drum e bun, dacă duce în inima ființei tale, dar mai ales drumurile subterane, marile experiențe organice, riscurile, aventura. Un singur lucru e esențial: să rămâi tu, să fii autentic, să nu-ți trădezi ființa spirituală.” Tinerii erau învățați să creadă în aventură și să nu devină robi ai teoriilor generale, ai dogmelor seci; sinceritatea era promovată pretutindeni, iar exasperarea – privită cu simpatie. Nae Ionescu nu le cerea tinerilor decât un singur lucru: să-și găsească drumul către ei înșiși, să aibă dragoste pentru trăirea interioară, să fie sinceri și să fie autentici. „Omul se verifică prin viața și capacitatea sa de rodire – și poate nădăjdui mântuirea prin sinceritatea sa față de sine. Tot așa un neam supraviețuiește prin sinceritatea față de sine, prin curajul său de a se cunoaște așa cum este; prin autenticitate (...). Autenticitatea, fără de care nimic nu e valabil, îți cere să fii tu însuși – dar realizând-o, te recunoști dincolo de tine (...). Caută-te pe tine însuși – cu sinceritate, cu îndrăzneală – și vei vedea că tu ești în altă parte decât în tine; te vei găsi sub umbra lui Dumnezeu”¹⁰.

Nae Ionescu a lansat în epocă conceptul de „trăire”, a pledat pentru ortodoxie, pentru renașterea românească, s-a conectat la tot ce a dezbătut „generația tânără” în acea vreme – „experiență”, „aventură”, „autenticitate”. „Ca să poți ajunge undeva, oriunde, trebuie înainte de

toate să fii tu însuși, să fii autentic. În această dramatică și necesară luptă pentru autenticitate – fără de care nimic nu se poate crea – profesorul Nae Ionescu a jucat rolul de frunte.”¹¹ De numele lui Nae Ionescu se va lega activitatea „noii generații spiritualiste”, generația patetică a intelectualilor care se simțeau irezistibil atrași de vâltoarea acțiunii.

NOTE

¹ Dezacordul dintre Nae Ionescu și Nicolae Iorga a fost mai mult de natură politică. Ceea ce-i reproșa Nae Ionescu lui N. Iorga era faptul că niciodată acesta nu a transformat o acțiune declanșată de el sau în care avusese un cuvânt hotărâtor de spus și n-a întezit flacăra atunci când i-a fost cu putință.

² Nae Ionescu, *Roza vânturilor*, Editura Hyperion, Chișinău, 1993, p. 274.

³ *Idem*, p. 274.

⁴ *Ibidem*, p. 275.

⁵ *Ibidem*, p. 428.

⁶ În timpul vieții i-au mai apărut articole răzlețe în presa vremii. Într-un volum colectiv al Institutului Social Român – *Doctrinile partidelor politice*, Editura Culturii Naționale, București, 1924 – îi apăruse conferința despre *Sindicalism* (rostită în 1923). La acestea se adaugă și câteva prefețe sau introduceri la volumele altora, cea mai faimoasă rămânând prefața la romanul *De două mii de ani*, amplu dezbătut în epocă.

⁷ M. Sebastian evocat de Ionel Jianu, în *România literară*, 17-23 septembrie, 1997, an. XX, nr. 37, p. 10.

⁸ *La început de drum* de Dan Zamfirescu în *Roza vânturilor*, ed. cit., p. 4.

⁹ *Idem*, p. 276.

¹⁰ M. Eliade în *Roza vânturilor*, ed. cit., p. 282-283.

¹¹ *Idem*, p. 276.

Ion HADÂRCĂ

ARHITECTURA BUCURIEI

Dacă cioranienele **Exerciții de admirație** veneau să defrișeze întru câțva savanele de splin și angoase crepusculare ale ilustrului sceptic, retras solitar *pe culmile disperării*, atunci **Exerciții de bucurie** ale Romaniței Rusu (Editura Timpul, Iași, 2004) sunt expresia pură a unei stări juvenile, aflate, dacă nu la polul opus, atunci cu siguranță la alt meridian, al vârstei edificatoare, al continentului sincerității făurindu-se calm împlinite. Ambele formule sunt, în fond, exerciții adecvate celor două lumi imaginare, cu precizarea că expresia bucuriei, netrucată de artificiiile experienței, e cu siguranță mai sinceră și mai proprie stării trăirilor.

Arhitecta de azi a Marsiliei și Aix-en-Provence-ului, Romanița Rusu este fiica celor doi mari prieteni ai Basarabiei, ilustrului eminescolog Aurelia Rusu și savantului-filolog, basarabeanului Valeriu Rusu, fondatorul Școlii de traducători din literatura română la Universitatea din Aix-en-Provence. Presupun că volumul în cauză este surpriza a doi părinți iubitori pentru vlăstarul lor împlinit, care a părăsit în anii adolescenței, preuniversitari, ideea unui traseu literar, inițiat (la vârsta de 13-15 ani!) în pagini de poezie, file de jurnal, eseuri literare, scrise în limba română și franceză, pledând în consecință în favoarea poeziei geometriilor arhitecturale. E o restituire tardivă, dar necesară, prin întoarcerea în albia literaturii române a unui talent autentic, născut la interferența a două arte și două culturi.

Exerciții de bucurie se deschid cu autograful faximilat al poetului Ioan Alexandru, autentificând (în 1986) nașterea „Logosului devenit

istorie” prin binecuvântarea „semnelor unei ieșiri” de bun augur: „Dinspre nuntă către cuvânt intrarea în natură poate fi semnul ieșirii către cele spirituale”!

Evident, intrarea (ieșirea) către cele spirituale este posibilă doar prin descifrarea simbolurilor arhetipale: *Legenda, Orașul, Roata, Taina timpului, Formula magică, Dreptatea, Spirala, Contradicții, Biblioteca, Nunta, Clepsidra, Calea soarelui și Le miracle de l'enfance* sunt câteva din titlurile-cheie ce indică perseverența căutării acelei descifrări. „Orașul e minunea cea dintâi / adusă-n dar de zei / primului om / care-a uitat singurătatea; și pentru că zeii erau păgâni, / au răspândit actori și clovni (...) Orașul s-a schimbat / și clovni rătăcesc / înstrăinați de noii zei; / însă și astăzi / Curtea Miracolelor ne așteaptă / la fiecare pas, pe fiecare stradă.” (*Orașul*). Versul Romaniței Rusu este epifanic și apodictic în același timp: „Mâine din umăr rupem brațul / și-l dăruim / cu-n surâs zburătorilor înecați. / Din dar în dar, / decența publică ne cere / să ne târâm cât mai departe / făptura ciuntită-n care bate / pendula neagră...” (*Generozitate*).

Sunt predilecte viziunile „ochiului de rouă” ale începutului: „An de an, / cu-aceeași bucurie, / lumina sleită a florilor răsărea / ca o nouă credință din căutările iernii” (*Amintire*). Sau: „În fiecare dimineață / învăț să număr de la capăt” (*Joc de copii*). Sau „Fiecăruia ne-a fost dăruit începutul” (*Mărul de aur*). Sau: „Întoarcerea la punct / regăsește în invizibilul, / nebăgatul în seamă grăunte, / preaplina echilibrului dintâi” (*Microscopică*). Aici, ca peste tot, este impresionantă intuiția proporțiilor, explorarea limbajului geometric: punctul, sfera, „globul de cristal”, spirala, jumătatea, curba, muchia, tăișul, cumpăna. Pentru formula-i perfectă este integral citabilă poezia Rod: „Când iubirea / se leagă-nă-n hamacul amintirii, / merii rodesc păsări de aur / și preoteasă e doar Fericirea. / Nici-un cuvânt, nici-o privire / nu i-ar sluji-n altar mai bine”(!). Ușoarele reminiscențe (tipologii?) din Ion Barbu („Mă încredințez tăcerii, / orbirii dimpreună – / rotund compact și pur / gonit prin cețurile sure”, *Rânduri-gânduri*) se interpătrund cu cele din Arghezi, Tagore, Valery, Bacovia, Eminescu. Edificatoare este poezia *Contrast*. Trăirea contrastantă debutează cu tușe argheziene („Soarele azvârle / cu gesturi leneșe și largi / săbii subțiri de foc / găurind inimile / frunzelor de aur străvechi”), apoi parcurge imaginea de brahman indus a râului timpului („Un râu de scânteii cărunte / curge mohorât / peste convoiul frunzelor / săgetate”), ezită-n ramificările lugubrelui bacovian („Lugubre se-nalță / ca tuburile unei orge, / ramurile pădurii schingiuite”); se esențializează eminescian („Natura toată e un arc slăbit / ce se-ncovoie”) și culminează apoteotic în propria sa afirmare: „Eu mă înalț în primăvara mea, / înaltă și dreaptă, / verticală din natura întinsă”! La fel de coerentă ca formă și imagine rondelică este structura poemului *Taina timpului*, una din

cele mai rezistente piese ale acestui volum, un poem marcat de sobrietate, măreție ciclică, glacială, ca o spirală în abis: „Sonorul ram pe umed trunchi / Își pleacă trupul cel inert. / Răresc al timpului mănunchi / Secunde. Fug în deșert! // Își pleacă trupul cel inert / Copacii; tac și nu-mi răspund. / Secunde. Fug în deșert? / Au taina lor nu le-o pătrund?”.

Funciamente înzestrată în gândire lucidă („Dreptatea ține la ochi legată, / Îndoiala – cumpănă nedreaptă”), viziune poetică („O nouă toamnă se arată / (ce mult fermecătoare!) / și zgârie într-o cădere / prelungă și metalică / pereții triști ai pușculiței de ceramică”) și simț arhitectonic al proporțiilor („Din trei în trei / mă-ntorc la turla cea dintâi / și-adaug la zidire altă turlă”), până la urmă tânăra a optat pentru poezia volumelor geometrice caligrafiate în peisajul urban. A fost o opțiune pe muchie și fără scăpare, precum se destăinuie poeta în poemul omonim: „Am un cub – cubul meu de lumină: / fiecare față își oglindește fidel opusa, / în deplină armonie... / Narcis zâmbește, mulțumit de sine! // Doar muchia visează încordată / la Marea Nebunie / de-a se descătușa... / vreodată... / în sferă!” (*Fără scăpare*). Acest poem al încununării gândirii geometrice confirmă că armonia sferică, împlinirea spirituală poate fi atinsă doar prin opoziție, prin exaltarea tăișului. Cel cu toate suprafețele comode – Cubul – nu va ieși niciodată din comun.

Jurnalul *En traversant l'Europe toute seule a 15 ans* și eseurile de literatură comparată *Le miracle de l'enfance* și *Jacques Prevert et Marin Sorescu: interferens* întregesc profitul unui copil înzestrat și cu har literar, care, credem, prin acest debut tardiv, sporește valențele culturii și literaturii române (și, precum s-a văzut, nu doar ale unei singure culturi!).

Romanița RUSU

ORAȘUL

Orașul e minunea cea dintâi
adusă-n dar de zei
primului om
care-a uitat singurătatea;
și pentru că zeii erau păgîni,
au răspîndit actori și clovni,
i-au pus să joace săptămîni
spre a înlocui,
spre a sărbători
tărîmul părăsit de-atunci...
Orașul s-a schimbat
și clovni rătăcesc
înstrăinați de noii zei;
însă și astăzi
Curtea Miracolelor ne așteaptă
la fiecare pas, pe fiecare stradă.

ELEMENTE

Aripa fluturelui – plasa pescarului
zădărnicită-n așteptare –
ochiurile goale n-au știut să prindă
polenul ne-mplinit în miez de floare.
Petala nufărului – ochi de fecioară
din propriul plîns se adapă –
disperarea-și macină zadarnic avînturile
rupte între dorul de vînt sau de apă.
Ovalul șarpelui – lianele verii
căzute la pămînt fără de vlagă –
și oare ce ar ști să domolească
înlănțuirea vrejurilor ce nu se mai dezleagă?

CONTRAST

Soarele azvîrle
cu gesturi leneșe și largi
săbii subțiri de foc,
găurind inimile
frunzelor de aur străvechi
pe a căror față văd
luciri crepusculare.

O ultimă ciocîrlie,
 obosită,
 ca un semn închircit,
 mai încearcă o dată,
 cu aripi de plumb,
 să-și sărute iubitul ceresc.
 Un rîu de scînteii cărunte
 curge mohorît
 peste convoiul frunzelor
 săgetate.
 Lugubre se-nalță,
 ca tuburile unei orge,
 ramurile pădurii schingiuite.
 Natura toată e un arc slăbit
 ce se-ncovoie.
 Eu – mă înalț în primăvara mea,
 înaltă și dreaptă,
 verticală din natura întinsă.

CÎND ÎNFLORESC CAIȘII

E primăvară!

Anotimpul mireseilor
 și al plăpîndelor nuntiri
 din florile buimace de cais...
 Zîmbește îndoit caisul
 sub norul de fluturi roz-albi.
 Și-și zvîrle-n slavă inconștii
 înaltele-i subțiri crenguțe.
 E tot un fluture, plină ofrandă,
 zîmbet uimit, fantasmagoric...

Mirat, copilul s-a oprit –
 Stau față-n față –
 doi copii...
 Cu mîna-i fluture ghioc
 copilu-atinse o mlădiță
 și rîse floare și băiat...
 Zvon de copil și zbor de fluturi,
 gingașe aripi în ninsoare –
 Risipă fi-va ori ofrandă?

TAINA TIMPULUI

Copacii vineți strîng cu greu
 Sonorul ram, pe umed trunchi;
 Se frîng clipitele mereu,
 Răresc al timpului mănunchi.

Sonorul ram pe umed trunchi
 Își pleacă trupul cel inert.

Răresc al timpului mănunchi
Secundele. Fug în deșert!

Își pleacă trupul cel inert
Copacii; tac și nu-mi răspund.
Secundele. Fug în deșert?
Au taina lor nu le-o pătrund?

Copacii; tac și nu-mi răspund,
Privesc cadența unui zbor.
Au taina lor nu le-o pătrund?
Ce fuge timpu-așa ușor?

Privesc cadența unui zbor
Și mîna plină-aș vrea să simt.
Ce fuge timpu-așa ușor?
Mă doare că nu pot să-l prind.

Și mîna plină-aș vrea să simt
Cu apa-vie: timpul meu.
Mă doare că nu pot să-l prind...
Copacii vineți strîng, cu greu...

RÎNDURI-GÎNDURI

Amicii mei, să nu-mi vorbiți,
În noaptea-șătrărească,
de prietenie, de iubire –
de fructe putrede-n pahare,
sucul cel negru-ar irupe
în cioburi mii, imunde,
zăgazuri,
preschimbate-n cupe...
să nu-mi vorbiți, asemeni,
de flori și de... uitare –
cuvintele deșarte
ar fremăta pe unde,
la mine să ajungă:
Și tot așa cum luna
și-aruncă-n bălți stătute
profilu-i de sidef,
ofrandă luminilor mărunte,
alcătuirilor de praf,
pe care pofta lor smintită
de ne-nceput și de plăcere
o soarbe-n clipa cea hulpavă,
de seacă amăgire –
știi și eu chipul travestirii
în cumpăna întoars-a firii.

Nu mai cred în zăpadă,
în geometria albă
a apei ce se frînge
în ea și în adîncuri
spre-a s-alinta mai pură

În palmă, printre rînduri.
Sub muntele de gheață,
pustiul toamnei geme;
sămînță picurată, otrava din brîndușă
deschide largi corole,
de vinete capcane.

Și nu-mi plîng ochii, lacrima-i secată,
de prealumina îndelung răbdată;
nici mă dor tălpile adînc brăzdate
de cremenea din piscuri fulgerate,
ci truda lungă care o să fie
pîn' la zăpada din copilărie.

E soare iar...
Un soare blem impersonal;
din zori mă-ncearcă ceața;
în vene să-mi pătrundă,
și, trîndavă, să mă-mpresoare
și să mă țeasă-n crisalidă –
Cerc a mă-mpotrivi: zadarnic,
în pîcla din cetate,
sub fiecare fulg de ceață,
clepsidrele se frîng în cioburi,
nisipurile se încheagă,
din curba sticlei desfirate...
Doar frigul stă să mă adune,
iar ceața-ncepe a se prelinge
pe buze lin și pe pleoape –
Mă-ncredințez tăcerii,
orbirii dimpreună –
rotund compact și pur
gonit prin cețurile sure...

DREPTATEA

Am pus în talerul stîng
armura albă
de luptător în prag de izbîndă;
și-am așteptat,
și am chemat
ursitoarele să se înfrunte.

Prima a scăpat în talerul drept
galbenul amăgirii;
următoarea – albastrul despărțirii;
scînteia roșie a clipei...
și cîte și mai cîte
culori nemaivăzute pierdute-n griul talerului drept.

Cumpăna a căzut într-o rînă
și nu mi-a mai rămas
decît să-ntind o mînă,

să mai încerc o dată
s-adaug o iluzie-n partea dreaptă.

Dreptatea ține, la ochi legată,
îndoiala – cumpănă nedreaptă.

DUET

1 – neiertătorul tăiș
al singurătății;
lama rece, lucidă,
a eu-lui
în căutarea de sine.

2 – curba amăgitoare,
cîrligul fragil
al iluziei de a te regăsi
pe tine
în 1-ul altuia.

Ah! drumul bătătorit
al întoarcerii din 2 în 1...

AMINTIRE

De casa bunicilor –
în fiecare primăvară –
cireșul rezema mirarea albă
a rodului ce-avea să vină.

An după an,
cu-aceeași bucurie,
lumina sleită a florilor răsărea
ca o nouă credință din căutările iernii.

În grădina bunicilor
cireșul de odinioară
s-a uscat; și-a ars odată cu el
și amintirea imobilizată a copilăriei.

AMNEZIE

În globul de cristal al zilei de ieri
caut înverșunat învinuirea din mâine
și, clocotind în neștire
o-nchipuire cu câte-o amintire,
topesc în ieri pe azi și mâine

schimbându-le costumele ca-n piese
 făcute din oglinzi și din reverse:
 pînă ce jocul-nșelător și dublu,
 uitîndu-și începutul,
 mă-nșeală și pe mine.

Pînă ce stropii umezi de lumină
 se smulg din colbul părăsit
 iertîndu-l pe mîine de orișicare vină.

STARE DE VERDE

Mi-s ochii dragului atît de verzi,
 că primăvara,
 clipeșc în ei toți mugurii-nvierii
 și uit să văd cum în fereastră – merii
 se scutură de floare – alb.

Mi-s ochii dragului atît de verzi,
 că vara,
 mă adîncesc ca-n fîn cosit
 și uit că-n geam e mărul prăbușit
 sub rîs de mere – roșu.

Mi-s ochii dragului atît de verzi,
 că toamna,
 pîndesc în fiecare șoaptă o-ntristare
 și n-aud cîntecul luminii adunate
 în mere coapte – galben.

Mi-s ochii dragului mai verzi ca marea
 cînd își coclește-n valuri repetarea;
 și ca faleza, în decembrie, pustiită,
 apuc tîrziu în iarnă să mai văd
 cum mere verzi în muguri se ridică.

FĂRĂ SCĂPARE

Am un cub –
 cubul meu de lumină:
 fiecare față își oglindește fidel opusa,
 în deplină armonie...
 Narcis zîmbește,
 mulțumit de sine!

Doar muchia visează încordată
 la Marea Nebunie
 de-a se descătușa...
 vreodată...
 în sferă!

Emil VRABIE

AL. STURZA, SCRIITORUL

Alexandru Scarlat Sturza (Sturdza) e unicul filozof român din sec. XIX care a dezvoltat și a popularizat în întreaga Europă filozofia creștină. Mărturie sunt lucrările lui ce au văzut lumina tiparului în timpul vieții sale, precum și *Operele postume religioase, istorice, filozofice și literare*, editate în limba franceză în cinci volume, între anii 1858-1861, păstrate și azi la Biblioteca Națională din Paris. Lucrările lui s-au bucurat de o înaltă apreciere din partea multor personalități de vază ale timpului: Filaret Scriban, Mihail Kogălniceanu, Vasili Jukovski, G. Byron și alții. Dentu, editorul său de la Paris, scria: „Nimeni n-a fost mai capabil și mai vrednic de a apăra cauza comuniunii ortodoxe de Orient (Constantinopol – *n.n.*, *E.V.*) decât autorul acestui volum”.

Al. Sturza s-a născut la 18 noiembrie 1791 la Iași. În următorul an părinții lui se strămută în Rusia. A fost crescut și educat în spiritul creștinesc, al unei bogate culturi universale. Cunoștea limbile română, rusă, greacă, latină, franceză, germană.

A lucrat la Ministerul de Externe al Rusiei, mai întâi ca mic funcționar, apoi ca diplomat la Viena, Paris și Berlin. A participat activ la pregătirea Congresului de la Viena. Numele lui e strâns legat de actul de constituire a Sfintei Alianțe.

Timp de câțiva ani activează la Ministerul Cultelor și Învățământului al Imperiului Rus. Dar din cauza sănătății și a decepțiilor legate de rezolvarea unor probleme diplomatice, demisionează, iese la pensie și se stabilește cu traiul la Odesa. Se consacră muncii științifice. Anii 1830-1854 au fost cei mai fructuoși ani ai vieții sale. În această perioadă el scrie cele mai valoroase lucrări: *Eseu despre legile fundamentale ale societății și instituțiile umane*, *Considerente despre filozofia creștină*, *Mențiuni despre Rusia* etc.

Moare la 13 iunie 1854 la moșia sa de la Manzâr, județul Tighina.

Al. Sturza este cunoscut și ca un mecena al culturii și științei naționale. I-a promovat și i-a susținut în activitatea lor pe mulți oameni de știință, scriitori, inclusiv pe Al. Hâjdău, M. Kogălniceanu, F. Scriban și alții. La 1835 Al. Hâjdău, la propunerea lui Al. Sturza, e ales membru corespondent al Societății de agricultură din Odesa. În 1839, la fondarea Societății de istorie și antichități din Odesa, domnitorul Moldovei M. Sturza e ales membru de onoare, iar peste un an în calitate de membru activ al acestei societăți – M. Kogălniceanu. Cu susținerea lui Al. Sturza, F. Scriban ajunge episcop al Stavropolului.

În rândurile de mai jos ne vom referi la unele lucrări mai puțin cunoscute ale autorului, în special la cele inserate în volumul *Amintiri și portrete*, în care se relevă harul de scriitor al lui Al. Sturza.

Al. Sturza s-a manifestat în literatură ca eseist. Practica, mai ales în ultimii ani de viață, schița literară. Mănuia cu iscusință pana (scriitoricească), reușind să realizeze portrete, medalioane, evocări din propria viață și cea a eroilor săi. El întreține și o corespondență inedită cu apropiații săi ori cu unii oameni de vază din prima jumătate a sec. XIX. E cunoscut mai cu seamă schimbul de scrisori între Al. Sturza și poetul V. Jukovski, acestea fiind publicate în ziarul orășenesc din Odesa. Numindu-i oameni distinși în literatură, redactorul le propune cititorilor să urmărească schimbul de păreri între aceste două personalități – unul poet-creștin și altul creștin-filosof, „deși nu în egală măsură înzestrați ca literați”.

Al treilea volum al operelor postume ale lui Al. Sturza e intitulat **Amintiri și portrete**. Aici sunt inserate câteva lucrări literare valoroase: „Amintiri despre viața surorii mele pentru cei care au iubit-o”, „Amintiri despre domnia împăratului Alexandru I”, portretul vestitului filosof francez Joseph de Maistre, al renumitului medic și savant german C. Hufeland, socrul autorului, și altele. Un șir de evocări, cum ar fi cele despre N. Karamzin, N. Gogol, I. Inzov, precum și corespondența sa cu F. Scriban, M. Pogodin, E. Marțela și alții sunt mai puțin cunoscute.

Vom preciza că Al. Sturza a demonstrat har scriitoricesc și în lucrările traduse sau publicate în limba română.

Asemeni multor scriitori, Al. Sturza îl îndeamnă pe cititor să scruteze realitatea, meditănd asupra vieții, fiind pentru fiecare individ inedită, trăită, pățimită. Iată impresiile și observațiile personale despre vestitul filosof francez Joseph de Maistre, expuse de Al. Sturza în schița „Contele de Maistre”: „Contele a fost un om neobișnuit, el păstrează vioiciunea tinereții mele și reprezintă prima figură impozantă pe care am întâlnit-o, după ce am terminat școala și am

părăsit căminul părintesc. Aș vrea și acum să-l văd în fața mea pe acest bătrân nobil, care părea mereu cu capul ridicat, acoperit cu păr albit de natură și capriciile modei. Fruntea-i lată și fața palidă reflectau trăsături ale unui caracter uimitor, aidoma gândurilor luminate, ochii lui albaștri, cam stinși de vegherile nocturne, adânci și obositoare; în sfârșit, costumul lui absolut elegant, vorba și manierele lui politicoase – toate acestea creează în conștiința mea o integritate originală, plăcută, cu care imaginația mea și astăzi este luminată. Oricine va privi atent portretul contelui de Maistre din frontispiciul operelor sale, va păstra o impresie vie și durabilă precum chipul său mi s-a întipărit și în memoria mea”¹.

Autorul evocă personalitatea ilustrului filozof francez J. de Maistre, precizând concepțiile lui politice, atitudinea față de Marea revoluție franceză (1789), față de Napoleon, comentează opiniile contelui despre religie, face o succintă analiză a operelor lui, expune gândurile lui de Maistre, deseori neacceptate de el, realizând astfel o imagine completă a contemporanului său.

Cu multă dragoste, dar obiectiv, descrie Al. Sturza chipul surorii sale Roxanda în eseul „Amintiri despre viața surorii mele pentru cei care au iubit-o”. Autorul își deapănă firul gândului începând cu anii copilăriei. Roxanda a fost o a doua mamă pentru cei mici. „Greșelile noastre, bolile și zburciunile noastre copilărești erau acceptate de inima ei și ea le purta cu dragoste pentru ca nouă să ne fie mai ușor. Însă grijile pe care noi i le dădeam, creșteau pe măsură ce caracterele și pasiunile noastre se dezvoltau fizic și moral. Spiritul judicios și plin de clarviziune al surorii mele nu putea să prevină ceva, nici să repare, dar sufletul său tandru știa să aline.”²

Tot aici autorul își amintește și de buna sa dădacă, Maria Sandamuri, o femeie simplă, pioasă, liniștită la vorbă și cu o inimă plină de dragoste; despre preceptorul său,

eruditul savant francez Jean Joseph Dopagne, pe care-l caracterizează ca pe un om destoinic și fidel familiei sale.

Roxanda a fost domnișoară de onoare la Curtea imperială, una dintre persoanele apropiate ale împărătesei Elizaveta, viețuind într-o societate de elită. Pentru devotamentul său față de familia împăratului, pentru inteligența sa, contesa Edling-Sturza obține, la 1824, o concesiune de 10 mii de desetine în Basarabia, lângă Tighina. Într-un stil eseist, concis, Al. Sturza descrie modul de gospodărire pe moșia Manzâri (sat lângă Tighina, azi Lesnoe, Ucraina): „Întreprinderea creată la Manzâri se mărea văzând cu ochii și semăna cu o vrajă ieșită dintr-un pământ necultivat. Sora mea împreună cu soțul său izbutiseră să creeze această oază în mijlocul stepelor; ea a fondat pe o scară largă un sistem rural, având la bază *munca liberă și just retribuită*. Această vastă întreprindere se diviza în trei ramuri ale industriei agricole din stepele noastre: creșterea oilor cu lână fină, cultivarea cerealelor și vieritul... Valea din Manzâri, unde creșteau ici și acolo stejari, se acoperea încetul cu încetul cu tufe umbroase și astfel arborii fură protejați de incendiile atât de frecvente provocate din cauza ierburilor înalte de stepă”.

Este impresionantă presimțirea morții de către Roxanda. Când bolile s-au agravat (suferințe sufletești, afecțiuni de inimă), ea trimite scrisori tuturor membrilor familiei, pentru a sărbători împreună Sfintele Paști din anul 1843. Acesta a fost ultimul Paști în viața sa.

Într-o lucrare literară redusă ca volum, Al. Sturza realizează o caracterizare amplă a acestei personalități culte, care a trăit între oameni aleși; cu diverse aptitudini, inclusiv de fermier, cu trăsături de caracter deosebite: bună, atentă față de cei din jur, fidelă, săritoare la nevoie și ingenioasă.

Al. Sturza recurge deseori în lucrările sale artistice la descrieri pe-

isagistice, creând tablouri surprinzătoare, pentru a evidenția caracterele personajelor, sentimentele, mai ales cele religioase. Într-o scrisoare, adresată mamei și surorii sale, din august 1836, el descrie locurile splendide din Elveția, unde își urma tratamentul: „Acești munți uriași, acoperiți până la mijloc de nori, aceste cascade, care cad cu repeziciune de la înălțimi mari și aceste locuri adânci și străvezii, împrejmuite de trei lanțuri de munți, situați succesiv în niveluri; toate, dragă, îți uimesc și înduioșează inima... În acest Tibet european, în aceste cupole de verdeață, piatră și numai piatră, ghețuri veșnice Dumnezeu a fost binevoitor să ne dea un punct de sprijin pentru a cugeta despre măreția Lui”³.

Fastuoase tablouri ale naturii redă autorul în „Carnetul călătorului de nevoie”, publicat în revista *Moskviteanin*, la începutul anului 1847. Sunt niște note de călătorie din Italia, unde a fost în vara lui 1845 – iarna lui 1846. Iată un fragment în care transpare cu elocvență verva de scriitor: „O zi întreagă am urcat spre creasta munților și am coborât când se lăsa întunericul nopții de toamnă, spre o trecere pe un pod vechi plutitor peste un râu rapid într-o regiune dintre cele mai pustii, care ne amintea de măicuța Rusie. În zori de zi, panta sud-vestică a munților a deschis în fața ochilor noștri somnoroși o priveliște pitorească, inedită pentru noi: coboram pe treptele munților spre Marea Mediterană ce se vedea azurie în depărtare și pe fiecare terasă o minunată vegetație ceda loc alteia. Din crângurile de chiparos am intrat în stratul inferior de aer, prielnic pentru măslinei sălbatici și pentru castani; coborând mai în vale ne-am pomenit printre pomii de lămâi și rozacee, printre care se zăreau gospodării suburbane și căscioare de basm. Apropiindu-ne de Sarzana, am descoperit adevărate zăplazuri de trandafiri pe ambele părți ale drumului. Fiecare pas parcurs de la Sarzana spre Piza ne bucura cu farmece tot mai noi și mai noi: Carrara, unde se

dobândește cea mai bună marmură folosită de sculptori; drumul șerpuind printre munți și păduri verzi, sclipirile mării azurii; orașelul Massa cu vechiul castel și crângul de portocali de pe piața centrală a acestui orașel, cu care se mândresc și îl admiră locuitorii; în cele din urmă – Lucca, fosta capitală a fostei republici (Lucca din Evul Mediu – *n.n., E.V.*) – toate acestea ne-au compensat din belșug trecerea anevoioasă prin Apenini, frumusețea cărora cedează munților Alpi. Am ajuns la Piza, odinioară rivala Genovei, și ne-am oprit pe mările fantasticului Arno și, după cum ne-au sfătuit medicii, ne-am decis să iernăm sub cerul blând al Toscanei⁴.

Specifică pentru unele opere ale lui Al. Sturza e folosirea digresiunii (abaterea de la subiectul tratat). Astfel, în „Carnetul...” menționat deja, autorul consemnează: „Într-adevăr, în ziarele cele mai proaspete, am citit o informație despre tratativele Curții Sardiniei cu cea a Spaniei privind retrocedarea către orașul Genova a rămășițelor pământești ale ilustrului cetățean al ei, Columb, care au fost transportate din Sevilla, locul decesului acestuia, pe insula Cuba și se odihnesc acolo, avându-se în vedere că anume el a descoperit continentul America. Poate nu toți știu că geniul lui Columb, înaripat de credință, s-a străduit să lărgească universul nu numai din simpla sete de cunoaștere. Gândul și inima lui erau preocupate de instaurarea dorită de el pe pământ a noii împărății a lui Hristos⁵.”

Într-o altă lucrare – „Priviri istorice asupra învățaturii și duhului bisericii ortodoxe” – Al. Sturza apelează la o curiozitate revelatorie și azi: „Numărul patru, respectat de Pitagora, atât de consecvent în matematici, este sfințit prin semnul crucii. Combinat cu numărul trei, el oferă numărul șapte, care este arhetipul funcțiilor sistemului nostru planetar⁶.”

Interesantă e digresiunea inclusă în discursul „Știința antichităților”, rostit la deschiderea Societății de Istorie și Antichități din Odesa: „Ale-

goria lui Ianus (Ianus cu două fețe), care cuprinde cu privirea sa dublă trecutul și viitorul, pare să ne ofere o emblemă, ingenioasă și fidelă, a științei pe care o cultivam (știința antichităților – *n.n., E.V.*) și această imagine, în mijlocul Romei, avea templul său, păzitor al păcii și prosperității publice⁷.”

Întreaga operă a lui Al. Sturza e scrisă într-o limbă neaoșă, expresivă. Cine a citit lucrările lui în original (a scris mai mult în limba franceză), neapărat a savurat fraza aleasă, cuvântul dăltuit cu iscusință.

Proprie limbajului literar al lui Al. Sturza e utilizarea maximelor, citatelor celebre în latină sau greaca veche, precum: „Salus populi suprema lex est” (Salvarea poporului să fie legea supremă), „Pandere res alta terra et caligine mersas” (A scoate la iveală lucrurile ascunse în adâncul pământului și în beznă), „Felix qui potuit rerum cognoscere causas” (Fericit e acela care a putut afla cauzele tainice ale lucrurilor) – din „Eseul despre legile fundamentale ale societății și instituțiile umane”.

Dovada măiestriei sale e concentrată și în utilizarea metaforei și metonomiei, antitezei și comparației, invocației și întrebării retorice etc. „Talisman admirabil”, „fluctuație perpetuă”, „pârghie puternică în mâna Providenței” – iată câteva metafore și epitete utilizate pentru reliefația noțiunilor de opinie publică, forță influentă în societate.

Comparații și epitete reușite găsim și în alte lucrări. Astfel, în „Amintirile mele despre Karamzin” Al. Sturza scrie: „Până la el (Karamzin – *n.n., E.V.*) istoria Rusiei semăna cu aceste regiuni polare spre care trebuie să pornești la drum prin niște gropi și zăpezi adânci, la lumina purpurie a aurorei boreale sau prin bezna nopților. El a croit și a desțelenit cărările, care au dus la cunoașterea trecutului...”⁸. În discursul „Știința antichităților” Al. Sturza compara societatea antichităților cu o torță a istoriei, a geografiei și

cronologiei, iar limba, graiul – cu un depozitar divin al adevărilor sublime și al celor mai prețioase tradiții. Tot în acest discurs autorul pune, chibzuit și oportun, mai multe întrebări retorice. Pentru a exemplifica această teză, dar și pentru a vedea cât de actuale sunt gândurile filosofului și scriitorului nostru, reproducem un scurt text: „Noi trăim într-un secol al industriei și calculului, unde prezentul e totul, unde combinațiile materiale absorb toate gândurile noastre. Setea de câștig oare nu ajunge în zilele noastre până la specula cu osemintele generațiilor stinse și la extragerea lor în masă pentru ca acestea să servească drept îngrășăminte câmpiilor și pășunilor noastre pentru cele mai josnice animale?”⁹.

Exemplificările expuse mai sus ne permit să conchidem că eseurile din volumul III al operelor postume ale filozofului, puțin cunoscute publicului basarabean, precum și alte lucrări de aleasă ținută literară prezintă interes pentru cercetătorii și publicul larg. Fapt subliniat și de M. Kogălniceanu la 1848 în prefața

cărții lui Al. Sturza **Etudes religieuses, morales et historiques**: „pana și talentul domnului Sturza, sunt cunoscute și apreciate în Europa de tot ceea ce este mai distins în litere și științe”.

NOTE

¹ Al. Sturza, *Oeuvres posthumes religieuses, historiques, philosophiques et littéraires*, Paris, Dentu, a. 1859, vol. III, p. 170-171.

² *Ibidem*, p. 44.

³ E. Vrabie, *Alexandru Sturza. Viața și opera*, Chișinău, Centrul editorial al U.S.M., 2002, p. 26-27.

⁴ Al. Sturza, *Zapisnaia knijka pu-teșestvennika protiv voli II Moskviteanin*, 1847, nr. 1, p. 14.

⁵ *Idem*, p. 34.

⁶ Al. Sturza, *Priviri istorice asupra învățaturii și duhului bisericii ortodoxe*, Făgăraș, 1931, p. 30.

⁷ Al. Sturza, *Oeuvres posthumes religieuses, historiques, philosophiques et littéraires*, Paris, Dentu, vol. IV, 1861, p. 3.

⁸ *Ibidem*, p. 24.

⁹ *Ibidem*, p. 3-4.

Ștefan Eșanu. **Sculeni**

Nicolae FUȘTEI

BISERICA SF. DUMITRU DIN CHIȘINĂU

Repere istorice

Creștinii, zidind biserici și mănăstiri, au pus ceva și din sufletul lor în ele, și-au arătat dragostea pentru credința cea dreaptă. „Biserica este singurul sălaș al lucrurilor frumoase, create de geniul poporului, care a rămas până azi”, spunea Nicolae Iorga.

În această ordine de idei, se înscrie și istoria ridicării, înzestrării și restaurării bisericii Sf. Dumitru din Chișinău. Terenul bisericii Sf. Dumitru este amplasat în sectorul Botanica, în centrul cartierului locativ format de străzile Dacia, Traian, Cuza-Vodă și Independenței. Istoria acestui locaș de cult începe în anul 1889, când Petru Donici, preot la biserica Sf. Teodor Tiron, hotărăște construirea unei biserici în suburbia Mălina Mare¹ a orașului Chișinău, pe banii și pe pământul domniei sale. Însă nu se învrednicește să vadă nici măcar începutul construcției, deoarece, după o boală necruțătoare și îndelungată, care l-a ținut timp de patru luni la pat, la 28 septembrie 1889², trece în lumea celor dreți.

Grija pentru edificarea și organizarea vieții noii parohii cade pe seama preotului Nicolae Druganov³. La 23 martie 1890, Secția de Construcții de pe lângă Administrația Gubernială din Basarabia, prin decizia nr. 39, aprobă planul construcției sfântului locaș⁴. Peste puțin timp, cu binecuvântarea Î.P.S. Serghie (Leapidevski) (+1898), arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, este sfințit locul viitoareii biserici de piatră și în același an încep lucrările de construcție a bisericii, care urma să poarte hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel⁵. Peste un an, deși clădirea încă era în construcție, parohia își începe activitatea. Din 1891

aici se administra Taina Sf. Botez și Taina Mărturisirii, completându-se și registrele necesare⁶.

În timp ce construcția clădirii bisericii Sf. Dumitru era stopată din cauza lipsei de mijloace financiare, în 1893, cu binecuvântarea Î.P.S. Neoft Nevodicikov, arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, pe lângă parohia Sf. Apostoli Petru și Pavel a început să funcționeze o școală parohială⁷.

În 1895 părintele Nicolae Druganov trece în lumea celor dreți. După moartea părintelui Nicolae, responsabilitatea pentru construcția bisericii și păstoria celor peste 1.500 de enoriași, care proveneau din 172 de gospodării⁸ ce intrau în circumscripția parohiei, a trecut în grija preotului Efimie Ieremia Chișcuță, care fusese transferat aici de la biserica din suburbia Buiucani din Chișinău⁹.

Candidatura părintelui Efimie nu a fost întâmplătoare, căci avea de acum experiența construcției de biserici. Astfel, în 1886, îl găsim la parohia Valea Rusului, județul Bălți, și în comuna Ursoaia, Bender, pentru construcția bisericii. În același an, la propunerea Î.P.S. Serghie este transferat în comuna Palanca, Orhei, pentru reparația capitală a bisericii¹⁰, iar acum vine la parohia Sfinților Apostoli Petru și Pavel din suburbia Mălina Mare pentru „finisarea lucrărilor de construcție”, așa cum aflăm din *Registrela clerului* (*Церковные Ведомости*) pentru anul 1898.

Situația materială a parohiei era foarte grea, resurse financiare nu ajungeau nici pentru întreținerea clerului, puțin numeros, doar diaconul-cântăreț și preotul paroh, la care se mai adaugă și familia răposatului părinte Nicolae: soția Olimpiada Fedodorova cu cei trei copii, Alexei, Fedodor și Nicolae. Parohia nu avea nici pământ și nici case parohiale, astfel că slujitorii bisericii nu primeau salariu și erau nevoiți să închirieze locuințe pe care le plăteau din banii proprii¹¹, deci nu este de mirare că lucrările de construcție se desfășurau anevoios.

În legătură cu această stare de lucruri, *Registrela clerului* pentru anul 1897 notează următoarele:

„Construcția este întreruptă în anul 1890. Din cauza ploii zidurile din piatră se distrug, se deteriorează. Nu sunt mijloace suficiente pentru continuarea și finalizarea lucrărilor. Nici nu este vreo posibilitate de a le căpăta în scurt timp”¹².

Lucrurile au luat altă întorsătură după ce, în anul 1899, negustorul Dumitru Ciolac își dă acordul să finanțeze continuarea construcției, însă cu două condiții: prima – ca hramul bisericii să fie în numele Sfântului Dumitru de la Salonic; și a doua – sub biserică să fie construit cavoul familiei Ciolac. Propunerea a fost acceptată de Consistoriul Duhovnesc de la Chișinău prin decizia nr. 11558 din 23 iunie 1899.

La 7 august 1899, în cadrul ședinței Secției de Construcții de pe lângă Administrația Gubernială din Basarabia, este examinat dosarul nr. 135 și aprobat proiectul cavoului sub biserică de piatră Sf. Dumitru din suburbia Mălina Mică din Chișinău¹³.

Din darea de seamă a protopopului bisericilor din Chișinău Ioan Savva, din 28 iulie 1902, aflăm că la acea dată clădirea bisericii era gata, rămânând ca până în toamnă să fie finisat și instalat iconostasul¹⁴. Însă așa cum se vede din darea de seamă nr. 55 din 10 februarie 1903 a protopopului orașului Chișinău, biserica Sf. Dumitru mai figurează în lista celor aflate în construcție¹⁵, probabil deoarece iconostasul încă nu fusese instalat. Cu toate acestea, putem spune că, în linii mari, în anul 1902 lucrările de finisare a bisericii au luat sfârșit. În *Registrele clerului* pentru anul 1902 se menționează, că „biserica este de piatră, cu o clopotniță de piatră, având o arhitectură deosebită”.

După finisarea clădirii, parohia Sf. Dumitru își desfășoară cu succes activitatea în toate sferile de asistență spirituală a credincioșilor. Astfel că, în 1903, biserica a putut fi trecută în categoria a doua în așa-numitele *Разрядные списки церквей и причтов*, dat fiind posibilitatea întreținerii clerului – putea avea un preot și un cântăreț¹⁶.

La parohie funcționa o școală bisericească pentru studierea grama-

ticii, în care erau instruiți 41 de băieți și 11 fete¹⁷.

Pe lângă parohie funcționa și o mică bibliotecă, care se completa cu cărți și reviste din mijloace proprii. După cum aflăm din raportul nr. 953, din 16 septembrie 1911 alcătuit de protopopul or. Chișinău, biserica Sf. Dumitru cheltuisese 4 ruble numai pentru abonarea la revista *Церковные Ведомости* pentru anul 1912¹⁸.

Deși parohia avea un venit mai mult decât modest, spre exemplu, în 1904 adunase jertfă de la enoriași doar 37 ruble și 75 copeici, totuși conducerea parohiei a găsit de cuviință să participe cu donații la diferite activități din viața religioasă – atât din țară, cât și de peste hotare¹⁹. Aceste donații sunt chiar mai mari decât cele făcute de către unele biserici din protopopia orașului Chișinău, care aveau un venit cu mult mai mare. Probabil că la parohia Sf. Dumitru activau oameni mărinimoși, care nu se limitau doar la interesele proprii sau la cele de ordin local. Acestea se referă în special și la parohul bisericii, părintele Efimie Chișcuță. Era o personalitate multilateral dezvoltată, nu întâmplător, la ședința din 13 august 1912 a clerului din protopopia orașului Chișinău, părintele Efimie a fost ales, în unanimitate, membru al Comisiei Istorico-Arheologice din Chișinău²⁰.

După reunirea Basarabiei cu Patria-Mamă și trecerea Bisericii din Basarabia în jurisdicția Bisericii Române, viața parohiei Sf. Dumitru a intrat pe un făgaș firesc. Serviciul divin a început să fie oficiat în limba română, ceea ce permitea enoriașilor, care în marea lor majoritate erau de origine români, să înțeleagă sensul slujbelor.

În perioada interbelică aici a fost construită și o casă parohială care servea drept locuință pentru preoți.

Părintele Efimie Chișcuță a condus parohia până în anul 1927, când este pensionat și în locul lui vine părintele protoiereu Luca Comendant.

Pentru succesele obținute în lucrarea păstorească clericilor și slujitorii parohiei Sf. Dumitru au fost menționați de conducerea Arhiepiscopiei Chișinăului. Astfel, părintele

protoiereu Luca Comendant a fost decorat cu paliță la 25 mai 1928, în baza referatului Consiliului Eparhial din Chișinău, aprobat de Î.P.S. Mitropolitul Gurie al Basarabiei²¹; preotul Andrei Volovei, în baza aceluiași referat, este decorat cu camilaucă²², iar epitropul Ioan Carlic este menționat cu binecuvântare²³.

Viața pașnică a basarabenilor a fost întreruptă de invazia sovietică din 28 iunie 1940. O bună parte din locuitorii acestui teritoriu au fost nevoiți să se refugieze în România. Printre refugiați au fost și preoți, care, în speranța de a scăpa de teroarea roșie, au părăsit parohiile fugind peste Prut. Printre bisericile ai căror preoți s-au refugiat în dreapta Prutului se numără și biserica Sf. Dumitru din Chișinău²⁴.

Locurile preoților refugiați le-au ocupat călugării. Așa s-a întâmplat și în cazul parohiei Sf. Dumitru, unde este trimis la ascultare ieromonahul Gârle Iacov (Ioan), care până în 1940 slujea la biserica de pe lângă mitropolie²⁵.

Îndată după instalare, regimul comunist a început lupta împotriva religiei. În acest scop la Chișinău funcționa „Casa roșie”, un mijloc de propagandă comunistă contra oricărei religii. Sovieticii considerau că orice creștin este un dușman al principiilor comuniste²⁶. Ura comuniștilor se răsfrângea chiar și asupra clădirilor bisericesti.

După cum aflăm din expertiza făcută casei parohiale de la biserica Sf. Dumitru, la 10 februarie 1942, de către delegatul Arhiepiscopiei Chișinăului, arhitectul V. Lupu-Ulinici, „toată casa de dimensiuni destul de considerabile a fost distrusă de sovietici în interior și în momentul de față se află într-o stare de degradare de nedescris. La început, sovieticii, dorind să transforme casa parohială într-o școală, au dărâmat mai toți pereții despărțitori din interior, transformând camera de locuit în clase, lucrările nefiind terminate, clădirea a fost părăsită căzând pradă bandelor și hoților care au furat uși și ferestre, au stricat tencuielile, sobele, dușumelele etc.”²⁷.

Distrugerile provocate de comuniști în timpul celor aproape 12 luni, cât s-au aflat în Basarabia, au putut fi reparate abia după 22 iunie 1941.

Când sovieticii au fost nevoiți să părăsească acest teritoriu, la parohia Sf. Dumitru este numit preot paroh părintele Andrei Volovei, care a păstrat aici până în anul 1944.

În timpul acesta, enoriașii de la Sf. Dumitru urmau să-și lecuiască rănilile provocate de cele două calamități abătute asupra lor în 1940: invazia comunistă și cutremurul de pământ.

La 13 septembrie, inginerul-arhitect Gheorghe Cupcea, la rugămintea Consiliului Parohial, efectuează o expertiză a stării bisericii Sf. Dumitru după cutremurul din 10 noiembrie 1940. În urma acestei expertize, s-a constatat că biserica nu poate să fie deschisă pentru serviciul divin, deoarece turla și clopotnița prezentau pericol pentru viața enoriașilor²⁸.

Peste câteva luni, delegatul Arhiepiscopiei Chișinăului, asistat de preotul Andrei Volovei, parohul bisericii Sf. Dumitru, epitropul Vasile Comendant și membrii Consiliului Parohial efectuează expertiza casei parohiale. În urma expertizei, s-a constatat că interiorul casei a fost complet distrus de sovietici²⁹.

La 22 mai 1942, Biroul de arhitectură „Lupu-Ulinici” întocmește devizul nr. 609, pentru lucrările de reparație a bisericii Sf. Dumitru din Chișinău, conform căruia urma să se demonteze arcadele degradate la turla și clopotnița bisericii.

Urmau să se rezidească 6 arcade, 3 colțuri la turlă și 2 arcade la clopotniță, 2 ferestre drepte la clopotniță și 2 coșuri³⁰ și să fie executate legăturile, brăurile la turlă și clopotniță și consolidarea crăpăturilor de la perete.

Pentru efectuarea acestor lucrări era necesară suma de 286.760 lei³¹.

Același birou întocmește, la 22 mai 1942, devizul nr. 610 pentru reparația casei parohiale de la biserica Sf. Dumitru, deviz care prevedea suma de 295.625 de lei³².

La 25 mai 1942, Consiliul Parohial al bisericii Sf. Dumitru s-a

Întrunit în ședință sub președinția părintelui paroh Andrei Volovei, fiind de față preotul al doilea Petre Caisin, cântăreții parohiei, consilierii parohiali și mai mulți enoriași, având la ordinea zilei două probleme: reparația bisericii și a casei parohiale pentru locuința preoților și găsirea mijloacelor necesare reparației.

Într-o cuvântare argumentată, părintele Andrei Volovei arată necesitatea reparației bisericii și a casei parohiale, care au suferit de pe urma cutremurului din noiembrie 1940.

Valoarea lucrărilor, conform devizelor alcătuite de către arhitectul Lupu-Ulinici, se ridică în total la suma 582.385 de lei.

Parohia a prevăzut în bugetul ei la art. 9, 10, 15 pentru reparația sf. locaș suma de 100.000 lei și a casei suma de 17.000 lei, în total 117.000 lei. Din care 53.980 lei, proveniți din cotizații și donații de la enoriași, iar 63.020 lei din vânzarea lumânărilor.

Pentru efectuarea reparației necesare mai era nevoie încă de 465.385 lei. Neavând alte fonduri, enoriașii fiind săraci, la Adunarea parohială au rugat pe părintele paroh Andrei Volovei să facă demersurile convenite la Sf. Arhiepiscopie pentru a interveni pe lângă forurile în drept și în putință să vină să ajute parohia.

Întru împlinirea celor propuse de adunare, la 29 mai 1942, parohul bisericii se adresează conducerii Arhiepiscopiei Chișinăului cu un demers în care roagă să binevoiască a interveni pe lângă Ministrul Cultelor și Guvernământul Basarabiei, ca să vină în ajutorul parohiei Sf. Dumitru din Chișinău cu suma de 465.385 de lei. Iar până la acordarea ajutorului solicitat, să binevoiască a binecuvânta începerea lucrărilor de reparație cu suma de 117.000 lei, prevăzută în buget la articolele 9, 10 și 15a³³.

Arhiepiscopia a binecuvântat inițierea lucrărilor de reparație, astfel că la 14 iunie 1942, la ședința Consiliului de reparație a bisericii Sf. Dumitru, s-a discutat angajarea prin concurs a antreprenorilor.

Consiliul a găsit de cuviință că cea mai avantajoasă ofertă era cea a dlui Mihail Harighiri și a propus să se

încheie un contract cu acesta³⁴. La 12 iulie 1942, a fost semnat un Contract de Angajament cu privire la executarea lucrărilor de reparație la biserica Sf. Dumitru și la casa parohială de pe lângă ea³⁵, act încheiat între parohia Sf. Dumitru, prin președintele Consiliului Parohial, preot paroh Andrei Volovei, pe de o parte, și meșterul zidar Mihail Harighiri, pe de altă parte.

Lucrările de reparație au putut începe deoarece și conducerea Arhiepiscopiei Chișinăului a venit în ajutor cu suma de 180.000 de lei, care era un avans acordat pentru reparația bisericii și a casei parohiale³⁶.

Munca se desfășura cu succes, fapt despre care comunică preotul paroh Andrei Volovei conducerii Eparhiei Chișinăului în scrisoarea nr. 1492 din 9 noiembrie 1942, totodată trimitând și actele de justificare pentru avansul acordat cu ordonanța de plată nr. 2750/942, în sumă de 90.000 lei pentru reparația bisericii și tot atât pentru reparația casei. Pe lângă aceasta, mai este solicitat un avans de 90.000 lei pentru terminarea lucrărilor de reparație la casa parohială, lucrări ce se ridicau la suma de 265.031 lei³⁷.

Tot în anul 1942 era în proces de construcție la parohia Sf. Dumitru o casă „din pământ și piatră” cu suprafața de 128 m. p., acoperită cu olane.

Până în 1944, parohia Sf. Dumitru revenise la viața de altădată. Venitul bisericii era în creștere. Astfel, dacă în anii 1940-1941 parohia a avut un venit curat de 14.007 lei, iar în 1941-1942 – de 5.165 lei, apoi în anii 1942-1943 venitul atinsese suma de 65.404 lei. Creșteau și cheltuielile pentru reparația și întreținerea bisericii. În anii 1940-1941 s-au cheltuit 41.700 lei, în 1941-1942 – 50.930, iar în 1942-1943 s-au cheltuit tocmai 131.700 lei³⁸.

Crescuse considerabil și numărul de enoriași, ajungând la 998 de familii cu 4.171 de suflete, dintre care 2.043 erau parte bărbătească, iar 2.124 parte femeiască. Parohia avea două case parohiale. Una, destinată preoților, avea 12 încăperi și era construită din piatră, iar alta, pentru oficiul parohial și servitor, avea 5 în-

căperi, fiind construită din pământ și piatră. Pe lângă parohie funcționa și o bibliotecă care număra 115 volume.

La acel moment, parohia Sf. Dumitru făcea parte din categoria celor cu două sau mai multe cleruri, în ea activau doi preoți: Parohul Andrei Volovei și preotul Petru Caisin, care a slujit aici până în septembrie 1942, ambii erau familiști având câte 2 copii³⁹. În septembrie 1942, în locul preotului Petru Caisin vine părintele Leonid Merenco⁴⁰, succedat de părintele Ioan Irimia, care a rămas în parohie până la venirea sovieticilor în 1944.

Probabil, datorită lucrării conștiințioase a preoților, aici nu erau creștini de confesiuni străine, doar 1 baptist și 3 molocani (care formau o familie)⁴¹.

În anul 1944 vin armatele sovietice. De frica noii ocupații, o parte din clerul basarabean este nevoit să apuce calea pribegiei, evacuându-se în dreapta Prutului. Printre aceștia erau și preoții de la biserica Sf. Dumitru din Chișinău. Trei slujitori de la această parohie și-au găsit refugiu în România, fiind primiți în diferite biserici din Țară. După cum aflăm din *Tabloul de personal* (preoți, diaconi și cântăreți) *din Arhiepiscopia Chișinăului refugiați din Basarabia și stabiliți în județul Dolj și în alte Eparhii din Țară*, parohul bisericii Sf. Dumitru, părintele Andrei Volovei este primit la Ungureni, județul Dolj⁴², cântărețul Vladimir Cazacu la Filași, Dolj⁴³, iar părintele Ioan Irimia este primit la biserica Icoanei din București⁴⁴.

Numai în Mitropolia Olteniei, în toamna anului 1944, fuseseră angajați 103 preoți refugiați din Basarabia⁴⁵.

În august 1944, parohia Sf. Dumitru rămâne vacantă⁴⁶, fiind nevoită să suporte toate consecințele noii situații.

Locul preoților de mir, ca și în 1940, sunt nevoiți să-l ocupe călugării. Astfel, la biserica Sf. Dumitru revine același părinte ieromonah Gârle Iacov (Ioan), care slujise aici între anii 1940-1941. În timpul războiului părintele Iacov slujea la biserica Înălțarea Domnului din or. Chișinău, nu s-a evacuat, rămânând în Basarabia⁴⁷. De astă dată va păstori creștinii

de la Sf. Dumitru timp de patru ani, până în 1948.

O dată cu instaurarea puterii sovietice, toate locașurile de cult urmau să fie înregistrate la un Serviciu Special de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului. Cu acest scop, în 1945, este înregistrat la Împuternicitul cu afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.S.M. un nou Consiliu Parohial compus din 6 membri: Comendant Vasile C. – episcop; Țuguischi Feodor V., Bumbu Stepan D., Lungu Petru D., Bumbu Petru D. și Utium Feodor N. – membri ai Consiliului⁴⁸. La 27 februarie 1946, este înregistrată și Comisia de Revizie din care făceau parte trei persoane: Anton Lebădă, Timofei Bumbu și Filip Pădureț⁴⁹.

Deoarece noua guvernare naționalizase toate bunurile bisericesti, creștinii, pentru a-și putea continua viața religioasă, erau nevoiți să ceară de la stat, întru folosință, bisericile și obiectele de cult. De aceea, la 1 aprilie 1948, este semnat un Contract cu privire la folosirea clădirii bisericii și a obiectelor de cult și primirea acestora de la Consiliul Executiv al orașului Chișinău. Contractul a fost semnat de către reprezentantul Consiliului Executiv Artemi Ivanovici Baicov și reprezentanții Consiliului Parohial al bisericii Sf. Dumitru⁵⁰.

La 17 august 1947, prin decretul nr. 255 semnat de episcopul Chișinăului, P.S. Ieronim, este numit paroh la biserica Sf. Dumitru părintele Iacov Gârlea⁵¹, care, de fapt, activa aici încă din 1944. Doar cu o zi înainte, adică la 16 august 1948, a primit actul de înregistrare nr. 4 de la Împuternicitul pentru afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse⁵².

În 1948, ieromonahul Iacov Gârlea este înlocuit cu părintele Gherasim Păduraru. În timpul păstoriei părintelui Gherasim, în 1949-1950, s-a reparat și casa parohială, scop pentru care Consiliul Parohial, la 4 decembrie 1949, a alocat suma de 8.289 ruble și 50 de copeici⁵³.

Una dintre metodele preferate ale comuniștilor în lupta împotriva clerului era perceperea unor impozite exagerate. A fost și cazul părintelui Gherasim Păduraru. Povara impoziti-

telor era așa de mare, încât acesta a fost nevoit să plece de la parohie.

La 10 decembrie 1951, Consiliul Parohial și Comisia de Revizie ale bisericii Sf. Dumitru examinează cererea preotului Gherasim Păduraru privind stabilirea unui salariu fix pentru acesta, deoarece organele fiscale l-au supus unor impozite exagerate, fără a lua în considerare condica de venituri ale preotului, astfel că el nu mai era în stare să le achite și dorea să părăsească parohia. Consiliul a hotărât ca, de pe data de 10 decembrie 1951, preotul să fie trecut la un salariu lunar de 1.500 ruble, iar veniturile încasate de la taxa de epitrahil să fie vărsate în casa bisericii⁵⁴. În aceeași zi a fost încheiat chiar și un contract între preotul Gherasim Păduraru și Consiliul Parohial⁵⁵.

Păstorirea părintelui Gherasim la parohia Sf. Dumitru a durat până în septembrie 1953, când este suspendat din funcție, chipurile, pentru încălcări canonice, însă în realitate, pentru că desfășura o activitate periculoasă, după cum considera noua putere, întrucât aici se aduna prea multă lume, în unele duminici curtea bisericii era plină ca la Învierea Domnului.

După Gherasim Păduraru, la Sf. Dumitru vine părintele Mina Polihovici, care slujește aici mai puțin de un an (1953-1954), fiind succedat de părintele Mihai Sevirin care a păstorit doar câteva luni (primăvara anului 1954), în locul lui venind preotul Feodor Rozmainschi, care s-a aflat în parohie doi ani (1954-1956). Ultimul preot paroh care a slujit la biserica Sf. Dumitru până la închiderea ei a fost părintele Gheorghe Harghil (1956-1962).

Cândva liderul sovietic N. Hrușciiov promisese că poporul sovietic va intra în comunism „fără popi și bețivani”. Pentru aceasta, în anii '60 s-a dezlănțuit o propagandă anti-religioasă feroce. Erau organizate adunări la care „poporul muncitor” cerea lichidarea bisericilor, acestea fiind, în viziunea lor, niște focare de incultură și ignoranță, care sustrag forțele poporului de la principala lui sarcină – construirea viitoarei societăți luminoase – comunismul.

La 17 iulie 1961, este înregistrat ultimul Consiliu Parohial și Comisia de Revizie ale bisericii Sf. Dumitru care au funcționat până la închiderea ei.

Membrii Consiliului Parohial erau: Xenia Pădureț – epitrop, T. C. Comendant, F. Pădureț, V. Comendant, S. Comendant, M. Ipati, T. Țurcan, T. Țuguischi, T. Lebadă, D. Danu, P. Polizu, P. Ignatenco, M. Cârlig, I. Mocreac și P. Mămăligă. Tot atunci, P. Romenski, împuternicitul pentru afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M., a înregistrat și ultima componentă a Comisiei de Revizie. Mai fusese propuși ca membri ai Consiliului Ilie V. Grăjdean și Petru D. Lupu, însă în dreptul numelor lor este scris, probabil cu mâna aceluiași P. Romenski – „нет”, adică – nu⁵⁶.

Au fost întreprinse măsuri operative privind lichidarea parohiei Sf. Dumitru. În urma propagandei ateiste, dar și a presiunilor asupra enoriașilor și a preotului, s-a micșorat numărul credincioșilor care frecventau biserica, ceea ce a dus la scăderea resurselor financiare ale parohiei. Astfel, venitul bisericii a scăzut de la 11.000 ruble în 1960 – la 7.500 ruble în 1961. Totodată, s-a micșorat numărul de botezuri de la 170 la 134, în aceeași perioadă⁵⁷.

Preotul Gheorghe Harghil, care era destul de bătrân și obosit, a fost „înduplecat” să se pensioneze. Pentru a-l face mai „receptiv” i s-a dat chiar și un apartament în oraș; până atunci locuia în casa de pe teritoriul bisericii. Dar părintele n-ar fi renunțat la parohie, dacă nu i s-ar fi promis că în locul lui va fi trimis un preot mai tânăr. De aceea, în ianuarie 1962, părintele Gheorghe, după o Liturghie de Duminică, și-a luat rămas bun de la enoriași cu speranța că în curând va fi înlocuit de un preot mai tânăr și mai energic. Însă așa s-a întâmplat că această Liturghie a fost ultima săvârșită la biserica Sf. Dumitru, după care ea a fost închisă.

Deoarece preotul bătrân se pensionase, iar un altul tânăr nu a mai fost trimis aici, a încetat oficierea serviciului divin. Comitetul Executiv al raionului Lenin din Chișinău propu-

ne Comitetului Executiv orășenesc să închidă biserica Sf. Dumitru. În ședința din 7 iunie 1962, Comitetul Executiv, prin Hotărârea nr. 180, închide biserica Sf. Dumitru și roagă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. să permită refacerea acesteia în club⁵⁸.

Însă, luând în considerare că, prin Decizia Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. din 1 decembrie 1944⁵⁹, hotărârea despre închiderea bisericilor putea fi luată numai cu acordul Consiliului pentru afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., conducerea orașului a hotărât să respecte formalitățile. Astfel, la 28 iulie 1962, M. Popovtenco, adjunctul președintelui Comitetului Executiv al Sovietului deputaților muncitorilor al orașului Chișinău, trimite lui A. I. Oleinic, împuternicitul pentru afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. pentru R.S.S.M., o referință în care explică motivele deciziei cu privire la închiderea bisericii Sf. Dumitru, rugându-l să aprobe această hotărâre⁶⁰.

La 12 decembrie 1962 vine și răspunsul de la A. I. Oleinic, în care se spune că propunerea Comitetului Executiv privind închiderea (mai bine zis lichidarea – *n.n.*, *N.F.*) bisericii Sf. Dumitru trebuie să fie satisfăcută⁶¹. Însă această dispoziție a lui A. I. Oleinic nu era suficientă, urma să fie luată o decizie definitivă de către Consiliul pentru afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. Decizia a fost adoptată în ședința din 29 decembrie și fixată în protocolul nr. 41⁶². Iar la 13 februarie 1963 apare Hotărârea nr. 58 a Consiliului de Miniștri al R.S.S.M. cu privire la scoaterea de la evidență a bisericii Sf. Dumitru. Mai departe evenimentele se desfășoară cu o repeziciune uimitoare. Deja la 3 martie episcopul Xenia F. Pădureț este constrâns să predea tov. P. D. Stepanov cheile bisericii, iar la 12 aprilie 1963 reprezentanții Comitetului Executiv al raionului Lenin, E. P. Strețcu și P. D. Stepanov, luau în primire (mai bine zis confiscau) de la Xenia F. Pădureț averea parohiei Sf. Dumitru⁶³.

După închiderea bisericii, biblioteca acesteia a fost distrusă, toate

cărțile fiind aruncate în cavoul de sub biserică. Câțiva creștini au luat pe la casele lor un număr mic de cărți. Unele dintre acestea, prin intermediul dlui F. Pădureț, au nimerit în biblioteca părintelui Serafim Dabija. Altele au rămas la fostul episcop, care, la 19 octombrie 2002, a reîntors bisericii unele exemplare: **11 Minee**, editate între anii 1892 și 1894 la tipografia „Cărții bisericești” din București [pe lunile ianuarie (2 exemplare), februarie, martie, aprilie, iunie, iulie, august, octombrie, noiembrie]; un coligat în care se află o **Evanghelie** românească, tipărită în 1818 la Mănăstirea Neamț, și alta slovenească, tipărită în anul 1876 la Moscova; un **Apostol** din 1940; un **Ceasoslov** slavon și un **Pateric**, apărute la Kiev în 1883.

Multe din odoarele bisericii au fost scoase noaptea și duse în pădurea Orheiului unde au fost arse.

După desființarea comunității religioase și închiderea bisericii, a început lichidarea edificiului, încât acesta să nu mai amintească nimănui că aici a fost cândva o biserică, cupola și clopotnița au fost distruse. Teritoriul bisericii și clădirile au fost sechestrate, iar în incinta sfântului locaș au funcționat, pe rând, un atelier mecanic, apoi un club muncitoresc, iar mai târziu – un ansamblu de muzică.

Începând cu anul 1988 crește numărul de cereri din partea cetățenilor care doresc să aibă o biserică în localitatea lor și, ca rezultat, se simte o schimbare a atitudinii statului față de Biserică. Și în sectorul Botanica din Chișinău sunt inițiate acțiuni de colectare a semnăturilor pentru redeschiderea bisericii Sf. Dumitru. Inițiativa aparține viitorului episcop al bisericii Sf. Dumitru, dl. Andrei Simion Lupu ș.a.

Prima slujbă după redeschiderea bisericii a fost oficiată pe data de 8 februarie 1990. Primul preot după redarea locașului în oblăduirea Mitropoliei Chișinăului și a Moldovei este părintele Pavel Borșevschi. În timpul păstoririi lui s-au efectuat o serie de lucrări, care urmau să-i redea sfântului locaș strălucirea de odinioară, ba mai mult, au fost inițiate și o serie de construcții noi. Prin străduința domniei sale este restituită o parte din teritoriul bisericii, este ridicată cupola și clo-

potnița, în baza fotografiilor păstrate (arhitect – V. Dubilari), au fost reparate interioarele și executate picturile interne de o înaltă ținută artistică, a fost săpată o fântână în curtea bisericii. Urmează lucrările de ridicare a gardului, a casei parohiale și a portalului.

O mândrie a parohiei Sf. Dumitru este iconostasul. Ideea și proiectul acestuia aparține arhitectului Vladimir Dubilari. La executarea iconostasului și-au adus contribuția câteva colective. Ajustarea tuturor pieselor a fost efectuată de către Anatol Puha, pictor-restaurator în secția de artă decorativă la Muzeul Național de Arte Plastice din Chișinău. Acoperirea cu aur a iconostasului au executat-o specialiștii aceluiași muzeu, pictorii-restauratori Natalia Golenco și Gheorghe Nicolaescu.

În urma cererii adresate de către comunitatea creștinilor de la parohia Sf. Dumitru, Primăria Chișinău, prin Decizia nr. 23/2-41 din 19 octombrie 1992 *Cu privire la atribuirea terenurilor de pământ*, repartizează bisericii Sf. Dumitru un lot pe bd. Traian cu o suprafață de 0,5 ha, cu o condiție – ca beneficiarul să păstreze spațiile verzi atribuite, să prevadă trecerea pentru pietoni între școală și complexul sportiv și să convină cu Direcția generală pentru arhitectură și urbanism asupra tipului de gard⁶⁴. Prin aceeași decizie Direcția generală pentru arhitectură și urbanism era obligată să elibereze la cererea bisericii Sf. Dumitru actele necesare pentru folosirea lotului de pământ.

La parohia Sf. Dumitru activează o Școală Duminicală cu trei clase – pentru elevii din clasele primare, din cele medii și superioare, astfel urmând tradiția școlii bisericesti care funcționase pe lângă acest locaș încă din 1893.

După redeschiderea parohiei, prin străduința preotului paroh Pavel Borșevschi, sunt adunate cărți pentru deschiderea unei biblioteci parohiale. În decurs de trei ani au fost achiziționate câteva sute de cărți, care se păstrau în altarul bisericii. Creștea și numărul doritorilor de lecturi religioase, astfel încât părintele nu mai reușea să se ocupe singur de difuzarea cărților. În 1993 se planifică înființarea unei biblioteci permanente pe lângă parohia Sf. Dumitru.

O dată cu darea în folosință a clădirii Școlii Duminicale, în anul 2000, la parterul acesteia a fost rezervată o încăpere spațioasă, cu o suprafață de circa 36 de metri pătrați, destinată bibliotecii parohiale.

A început inventarierea cărților și întocmirea cartotecii. De acum cititorii pot veni, zilnic, să consulte o carte sau alta. Aici ei au la dispoziție și reviste de specialitate, cum ar fi *Studii de Teologie, Biserica Ortodoxă Română*, ediții ale Bisericii Ortodoxe Române, sau *Ecclesia* editată de mănăstirea Noul-Neamț cu binecuvântarea P.S. Dorimedont, episcop de Briceni, *Ortodoxia* editată cu binecuvântarea aceluiași P.S. Dorimedont. Biblioteca dispune de una dintre puținele colecții complete ale ziarului *Curierul Ortodox* și *Православный Вестник* care se edita în anii 1995-1997 în Republica Moldova. Tot în fondurile bibliotecii Sf. Dumitru se păstrează un număr mare de exemplare ale ziarului *Vestitorul Ortodoxiei*, editat de Patriarhia Română, ziar care poate fi găsit și la biblioteca Academiei Teologice din Chișinău. La biblioteca Sf. Dumitru se păstrează și o colecție completă a buletinelor eparhiei Bricenilor *Steaua Betleemului* și *Вифлеемская звезда*. Sunt și unele periodice care au apărut în secolele XIX și XX. Printre acestea vom menționa 24 de numere ale oficiosului Eparhiei Chișinăului și Hotinului *Кишиневские Епархиальные Ведомости* pentru anul 1873; numerele 23-36 pentru anul 1906 ale revistei *Церковные Ведомости*, acestora se adaugă și nr. 7-12 ale revistei *Вера и Разум* pentru anul 1902. Printre edițiile periodice se numără și *Противосектантские издания Херсонского Епархиального Миссионера Михаила Александровича Каменева*, editate la tipografia eparhială din Odesa la începutul secolului XX. Fondurile bibliotecii conțin și documente originale din secolele XIX-XX, spre exemplu, așa-numitele *Клировые Ведомости* ale parohiei Sf. Apostol Ioan Teologul din comuna Rujnița, județul Soroca, pe anii 1895-1925. Tot aici se mai găsesc o serie de lucrări cu carac-

ter enciclopedic, diferite dicționare ș.a. Biblioteca parohiei Sf. Dumitru dispune și de un impunător număr de rarități bibliografice, apărute încă în secolele XIX sau chiar XVIII, care prezintă interes pentru cercetătorii din domeniul istoriei, științei și culturii. Printre acestea sunt cărți în limbile română, slavonă, rusă și bulgară.

Fondul de carte rară al bibliotecii prezintă un interes deosebit pentru cercetătorii preocupați de istoria cărții și a culturii. Astfel că o eventuală lucrare ar putea include și descrierea exemplarelor de carte rară de la biblioteca parohiei Sf. Dumitru din or. Chișinău.

În prezent biblioteca are un fond de peste 3.600 de exemplare și un număr de 1.310 cititori, de diferite vârste, etnii și categorii sociale.

Din cele relatate conchidem că biserica Sf. Dumitru, fiind un monument de cultură și spiritualitate, o mărturie a spiritului creștin și a talentului poporului nostru, este și o aducere-aminte permanentă a prinosului oamenilor de credință care au lucrat la ea, înălțând-o spiritual și material, și o verigă de legătură cu generațiile următoare, care, la rândul lor, cu ajutorul lui Dumnezeu, își vor aduce obolul la creația creștină, păstrând în memoria neamului aportul premergătorilor.

NOTE

¹ Mălina Mare, localitate de la sud de Chișinău, cunoscută deja la începutul secolului al XIX-lea. La mijlocul aceluiași secol devine suburbie a Chișinăului. Era ocupată în majoritate de livezi, vii și păduri.

² Свящ. Елевферию Кровецкий, *Некролог священника Феодоро-Тироновской церкви г. Кишинева о Петра Донича*, în *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, nr. 20, din 15 octombrie 1889, p. 860.

³ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare AN a RM), fondul 208, inventarul 12, dosarul 136, fila 126.

⁴ AN a R.M., f. 6, inv. 4, d. 638, f. 149.

⁵ AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 150, f. 25.

⁶ AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 136, f. 213.

⁷ AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 136, f. 213.

⁸ AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 136, f. 217.

⁹ AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 136, f. 215-216.

¹⁰ AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 136, f. 213.

¹¹ AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 150, f.

205-210.

¹² AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 132, f. 155-158.

¹³ AN a R.M., f. 6, inv. 4, d. 638, f. 149.

¹⁴ Она совершенно готова дело за иконостасом, который к осени будет готов. Vezi AN a R.M., f. 208, inv. 2, d. 3299, f. 395.

¹⁵ AN a R.M., f. 208, inv. 2, d. 3229, f. 53-56.

¹⁶ AN a R.M., f. 208, inv. 32, d. 3302, f. 23.

¹⁷ AN a R.M., f. 208, inv. 12, d. 150, f. 205-206.

¹⁸ AN a R.M., f. 208, inv. 3, d. 4551, f. 30.

¹⁹ AN a R.M., f. 208, inv. 3, d. 3465, f. 96.

²⁰ AN a R.M., f. 208, inv. 3, d. 5249, f. 7.

²¹ *Ranguri onorifice*, în *Luminătorul*, nr. 12, 1928, p. 13

²² *Ibidem*, p. 15.

²³ *Ibidem*, p. 17.

²⁴ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3528, f. 1.

²⁵ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 5.

²⁶ AN a R.M., f. 679, inv. 1, d. 6598, f. 52-55.

²⁷ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 12.

²⁸ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 11.

²⁹ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 12.

³⁰ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 14.

³¹ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 13-18.

³² AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 19-25.

³³ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 1.

³⁴ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 32.

³⁵ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 29.

³⁶ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 28.

³⁷ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 35.

³⁸ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3548, f. 19.

³⁹ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3528, f. 11.

⁴⁰ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 507, f. 11.

⁴¹ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3548, f. 20.

⁴² AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3460, f. 10.

⁴³ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3460, f. 13.

⁴⁴ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3460, f. 20.

⁴⁵ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3528, f. 15-16.

⁴⁶ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3528, f. 1.

⁴⁷ AN a R.M., f. 1135, inv. 2, d. 3460, f. 96.

⁴⁸ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 3.

⁴⁹ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 11.

⁵⁰ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 35.

⁵¹ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 5.

⁵² AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 7.

⁵³ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 32.

⁵⁴ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 49.

⁵⁵ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 50.

⁵⁶ AN a R.M., f. 3046, inv. 2, d. 3, f. 57.

⁵⁷ AN a R.M., f. 3046, inv. 1, d. 122, f. 283.

⁵⁸ AN a R.M., f. 3046, inv. 1, d. 122, f. 291.

⁵⁹ AN a R.M., f. 3046, inv. 1, d. 64, f. 173.

⁶⁰ AN a R.M., f. 3046, inv. 1, d. 122, f. 292.

⁶¹ AN a R.M., f. 3046, inv. 1, d. 122, f. 283.

⁶² AN a R.M., f. 3046, inv. 1, d. 132, f. 9.

⁶³ Arhiva curentă a parohiei Sf. Dumitru, d. 1.

⁶⁴ Arhiva curentă a parohiei Sf. Dumitru, d. 1.

Andrei VARTIC

PRINCIPIILE POLITICO- MORALE ALE PROFESORULUI ION BORȘEVICI

Pierderea trenului european și calitatea de cea mai săracă țară a Europei nu înseamnă că și principiile care au fost puse la fundamentul eliberării noastre de totalitarism sunt greșite. Dintre acestea cele pe care le-a altoit Ion Borșevici sunt de-a dreptul remarcabile.

Când la 17 aprilie 1990 apărea la tribuna primului Parlament democrat pentru a-i deschide și modera lucrările, profesorul Borșevici făcea deja parte din elita politică democratică a fostei R.S.S.M. Conducerea echipei care a pregătit legislația lingvistică, legiferarea limbii române ca limbă de stat și revenirea la alfabetul latin, organizarea inteligentă a sesi-

unii a XIII-a a fostului Soviet Suprem și, nu în ultimul rând, participarea și luarea de cuvânt la Marea Adunare Națională din 27 august 1989 îl transformase în adevărat erou al zilei. Aclamat de stradă și iubit de sat, respectat de tinerii politicieni democrați, dar și de liderii de atunci ai R.S.S.M., apreciat chiar de păcătoasa cohortă a răuvoitorilor, și de organele represive ale timpului, *Ion Borșevici apăru la tribuna Parlamentului ca o figură politică unanim acceptată pentru acel rol*. Abia după ce și-a rostit discursul, care se transmitea în direct la radio și TV, am realizat că bunul Dumnezeu ne ajutase și de această dată: Ion Borșevici se întâmplase să fie și decanul de vârstă al parlamentarilor aleși atunci prin vot direct. Fiind deci trecut și prin sита votului popular, *el era cu adevărat pregătit pentru a conduce țara până la alegerea unui Președinte al Parlamentului*. Spunem „a conduce țara”, fiindcă cele 10 zile care au urmat au schimbat în mod revoluționar nu numai structura birocratică a fostei R.S.S.M. prin adoptarea unui regulament democratic al Parlamentului, care devenea practic Constituție a țării în acele circumstan-

Chișinău. Casa Limbii Române, august 1999.
Prof. Ion Borșevici împreună cu poetul Ion Hadârcă
la inaugurarea expoziției „1989” de Tudor Iovu (stânga)

țe istorice, ci și prin implementarea la scară parlamentară, deci și a întregii țări, *a unui nou mod* de abordare a actului legislator, *a unei noi calități a omului politic*, ba chiar și *a unui nou mod de comunicare* între deputați, deci și între toți cetățenii țării.

A trebuit însă să treacă *14 ani* ca să apreciem cea mai importantă lucrare pe care a realizat-o Ion Borșevici în acele zile, și anume: zidirea unor înalte principii politico-morale la temelie actului legislator. Conștient de pionieratul celor ce le avea de făcut, Ion Borșevici a rostit în deschiderea ședințelor Parlamentului de la 17 aprilie 1990 un discurs remarcabil, neîntrecut în toată practica noastră parlamentară. Aruncând la o parte formulele de politeță diplomatică, aprecierea istorico-politică a evenimentului și construcțiile gramaticale aflate în uz, Ion Borșevici a sunat energic în „clopoțelul puterii” și a spus: *Vă salut din toată inima pe Domniile Voastre, aleși ai poporului, urându-vă curaj, bărbăție și demnitate în activitatea dumneavoastră de deputați, de parlamentari angajați pe viață și moarte întru propășirea meleagului străbun.*

Apoi, după un scurt respiro, în care a lăsat ca mesajul „*angajării pe viață și moarte întru propășirea meleagului străbun*” să ajungă până la ultimul ascultător (reamintim că discursul se transmitea în direct la radio și TV), el a continuat: *Am certitudinea că nu vom avea sorți de izbândă, nu vom îndreptăți aspirațiile alegătorilor noștri, într-un cuvânt, nu vom reuși să scoatem republica din impas, dacă nu vom elabora, nu vom adopta și nu vom supraveghea traducerea în viață a unor legi reformatoare și echitabile, legi înțelepte, ancorate nu în ziua de azi, ci în cea de mâine.*

Simplu, clar, fără înflorituri publicistice sau demagogice, Ion Borșevici a chemat, și pe legislatori, și pe cetățeni, să se debarazeze fără întârziere de mentalul de șurubaș al fostului regim comunist și să se apropie de cuceririle Europei democratice. Atragem în mod special atenția cititorului asupra triadei politico-morale puse de domnul profesor chiar în introducerea

discursului său: nu vom avea sorți de izbândă, nu vom îndreptăți aspirațiile (și acele aspirații acopereau o imensă epocă de crime, sărăcie și întuneric), nu vom reuși să scoatem republica din impas, dacă... Și urma o altă triadă, care tot nu și-a pierdut și nu și va pierde actualitatea: dacă nu vom elabora, adopta și (foarte important acest lucru) supraveghea traducerea în viață a unor legi reformatoare, echitabile și înțelepte ancorate... în ziua de mâine.

Merită aceste principii să fie încrustate cu litere de aur în marmora de la intrarea în Parlamentul Republicii Moldova? Cu siguranță. Mai ales că sumbra certitudine a dlui profesor s-a și împlinit: nu am ieșit din impasul crizelor fostului imperiu comunist, nu am scăpat de sărăcie și umilințe, nu am fost acceptați în familia europeană și nici nu se vede ziua când vom fi acceptați. Mai mult: trebuie să tipărim și pe antetul tuturor proiectelor de lege depuse în Parlament sintagma borșeviciană ce cheamă la „*curaj, bărbăție și demnitate în activitatea dumneavoastră de deputați...*”, fiindcă listele de parlamentari pe care le votează actualmente electoratul (nu oamenii) nu pot fi controlate de cetățeni anume sub aspectul luptei „*pe viață și moarte pentru propășirea meleagului străbun*”. Mașina iresponsabilă de vot în care s-a transformat Parlamentul de la Chișinău continuă să fie roaba vechiului mental comunist, a interesului geopolitic la gurile sângerânde ale Nistrului și Dunării, lărgind astfel prăpastia dintre noi și Europa. Or, după opinia noastră, deputații unui asemenea Parlament de listă (mai corect – de „*spisoc*”) trebuie să treacă obligatoriu școala etică a profesorului Borșevici și, poate, chiar să dea un jurământ în sensul respectării principiilor morale borșeviciene.

Dar conținea discursul din 17 aprilie 1990 și o cale de urmat pentru a ieși din impas (reamintim dogmaticilor comuniști, care și pe atunci o duceau foarte bine, că rafturile magazinelor erau pustii, că la benzinării nu se găsea strop de benzină, că rubla rusească căzuse de sute de ori ca urmare a căderii prăpăstioase

a economiei sovietice și că, astfel, ea anihilase toate economiile cetățenilor)? Da, fiindcă istoria oferă puține șanse în bifurcările sale și cea mai importantă șansă care ni se oferea atunci era cea a purificării morale. Numindu-și discursul în unison cu acele șanse „*Ni s-a oferit o șansă istorică*”¹, Ion Borșevici ne chema să punem temeuri solide statalității prin condamnarea „*totalitarismului, tiraniei și terorismului practicat de fostul regim*”, prin scoaterea din listele clasei politice a celor care au „*deportat floarea neamului*”, care au „*aprobat foamea din 1946-'47 și violența... contra intelectualității*”.

A doua cale propusă de Ion Borșevici în același discurs era cea „*a stârpirii din rădăcina a diabolicelor mecanisme ale asimilărilor culturale și lingvistice, ale învrăjbirii naționalităților conlocuitoare*”. Am reușit să stârpim aceste structuri și aceste mecanisme? Nu, și astfel regimul dictatorial de la Tiraspol otrăvește și astăzi relațiile dintre naționalitățile conlocuitoare în Republica Moldova, păstrând și privilegiile pe care le aveau funcționarii fostului regim, dar și o prezență militară în zona țării noastre, care înmulțește incertitudinea, sărăcia și degradarea morală.

Și încă un principiu fundamental al devenirii întru ziua de mâine a fost expus de Ion Borșevici la 17 aprilie 1990. Era vorba de „*renașterea economică a plaiului privat și în contextul său european*”. Acest „*contextul său european*”, acest pronume posesiv excepțional demonstrează nu numai dreptul basarabenilor la europenismul lor istoric, de fond, nu doar faptul că noi facem parte din familia europeană prin tradiția cultural-istorică, ci și credința fermă că nici nu putem să ne închipuim ziua de mâine fără acest context. Anume conexiunea inteligentă la contextul lor european și refuzul aderării la un CSI, sărac, violent, dominat de complexul militar rusesc, a permis statelor baltice să fie primite în NATO și UE. Anume refuzul parlamentarilor de la Chișinău de a uni Republica Moldova cu contextul ei european ne-a aruncat în bezna neagră a subdezvoltării, din care

numai o minune dumnezeiască ne mai poate scoate.

Un discurs politic, mai ales în timpuri revoluționare, nici nu poate fi închipuit fără referința istorică. Și la acest capitol profesorul Ion Borșevici a demonstrat o cunoaștere profundă și a fenomenului politic, și a felului cum a fost administrat de înaintași. Citatul din Vasile Stroiescu, cu care dl profesor și-a încheiat discursul, devenea astfel parte componentă a mesajului mobilizator transmis atunci de la tribuna noului Parlament și elitelor politice, și cetățenilor. „*Carte și iar carte! Școli și iar școli! Biserici și iar biserici*”, rostea cu seriozitate academică Ion Borșevici. Azi, când nu le avem pe toate astea, când competiția politică este practic lichidată, azi, mai mult ca oricând, „*trebuie să avem inimă, gânduri și mâini curate*”, dacă vrem să nu pierdem nu numai contextul nostru european, ci și pe cel uman.

În aceste zile, când profesorul Ion Borșevici împlinește 75 de ani, anume acum principiile lui politico-morale sunt mai actuale ca oricând. Fiindcă, în pofida răului care este sortit oricum pieirii, principiile lui Ion Borșevici țintesc „*numai binele neamului și al țării noastre*” și asemenea principii nu pot fi șterse nici din cartea vremii, nici din cea a omului.

NOTE

¹ Vezi cuvântarea *Ni se oferă o șansă istorică* în ziarul guvernamental *Moldova Suverană*, 1990.

PROFESOR ȘI ISTORIC DE SEAMĂ

Anatol Petrencu, reabil specialist în domeniul istoriei contemporane a românilor și al celei universale, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, s-a născut la 22 mai 1954, în orașul Căușeni, jud. Tighina. În anii 1961-1971 a învățat la școala de cultură generală nr. I din Căușeni. În 1980, după satisfacerea serviciului militar obligatoriu, a absolvit Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova (U.S.M), după care doi ani este asistent la catedra Istorie Universală, U.S.M. Urmează apoi stagiul de doctorand la Institutul de Cercetări Economice și Politice al Academiei de Științe a Federației Ruse, Moscova (1982-1985). Revinând la Chișinău, continuă activitatea la U.S.M. în calitate de asistent, conferențiar, profesor universitar (1999), decan al Facultății de Istorie a U.S.M. (1990-1992).

În 1986 susține teza de doctor în științe istorice cu tema *Relațiile româno-italiene în anii '70 – prima jumătate a anilor '80*, iar în 1998 – și pe cea de doctor habilitat (*Politica României privind Basarabia [1940-1944]*).

Tematica cercetărilor științifice ale profesorului Anatol Petrencu este variată și include: istoria secolului al XX-lea (probleme controversate ale celui de-al doilea Război Mondial, destinul popoarelor ocupate, totalitarismul ca fenomen al secolului al XX-lea – studii comparative); istoria țărilor Europei de Vest și ale Ame-

ricii; politica națională în Basarabia.

Anatol Petrencu este autorul a peste 110 lucrări științifice, inclusiv 4 monografii. Este angajat plener în procesul de elaborare a materialului didactic pentru învățământul istoric universitar și preuniversitar. Manualele *Istoria Universală. Epoca contemporană (1939-1995)*. Europa, S.U.A., Canada. *Prelegeri și Istoria Universală contemporană. 1914-1999 (clasa a IX-a)* au fost reeditate în mai multe rânduri.

Profesorul Anatol Petrencu a participat la fondarea și redactarea mai multor publicații de specialitate: a fost membru al colegiului de redacție al revistei de cultură istorică *Patrimoniul* (1992-1994), membru al colegiului de redacție al *Revistei de istorie a Moldovei* (1998), secretar, apoi membru al colegiului de redacție al revistei *Destin românesc* (1994-1998), membru al colegiului de redacție al revistei Centrului de Studii Românești din Iași *Romanian civilization* (1993-2002). Din momentul fondării (1990) și pînă în prezent este membru al colegiului de redacție al revistei de istorie și cultură *Cugetul*. Este membru al colegiului de redacție al Anuarului Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova (1999 – pînă în prezent).

În calitate de conducător științific al multor doctoranzi, masteranzi, licențiați și de membru al consiliilor specializate de susținere a tezelor de doctor habilitat și doctor în științe istorice la Facultatea de Istorie și Psihologie a U.S.M., la Institutul de Istorie al Academiei de Științe al Republicii Moldova, profesorul Anatol Petrencu are o contribuție substanțială la formarea noilor generații de cercetători în domeniul istoriei.

Este laureat al Premiului Salonului de Carte din Cluj-Napoca (1995), membru al Senatului U.S.M.

Din 1998 exercită funcția de președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova. Prin întreaga activitate științifică, pedagogică și publică dl A. Petrencu îndreptățește bunul nume de istoric.

Ion NEGREI

Viorica POPA

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN SPAȚIUL ETNOCULTURAL DACOROMÂNESC ȘI ÎN DIASPORA

În zilele de azi, deloc ușoare pentru Ministerul Culturii, care din ce în ce mai rar sprijină editarea unor volume de carte, reviste etc. sau, cu atât mai mult, organizarea unor manifestări științifice, a devenit o tradiție, însă, la Iași, desfășurarea unui Simpozion Internațional, organizat de Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași, în colaborare cu Asociația pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român ASTRA, Departamentul „M. Kogălniceanu”.

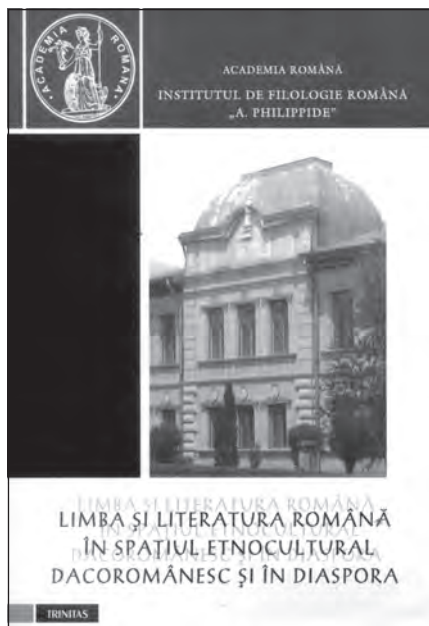
Majoritatea comunicărilor susținute sînt reunite apoi într-un volum editat de Institutul de Filologie Română „A. Philippide”.

Volumul **Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora**, îngrijit de Ofelia Ichim și Florin-Teodor Olariu, cuprinde comunicările prezentate la Simpozionul Internațional ce a avut loc la Iași, în zilele de 23 și 24 mai 2003.

Reunind cercetători din numeroase țări, ca Egipt, Franța, Germania, Republica Moldova, România, Slovacia, Spania, Ucraina, simpozionul în cauză și-a propus, cum menționa și Dan Mănuță, directorul Institutului de Filologie Română, să urmărească „modul în care se raportează românofonia la ei înșiși”.

Lucrarea este realizată pe secțiuni, de altfel ca și Simpozionul propriu-zis:

1. *Lingvistică (Limba și identitate; Aspecte ale dinamicii lingvistice);*
2. *Critică și istorie literară (Există frontiere literare; Diaspora și literatură);*
3. *Etnologie: Cultura populară*

– factor definitoriu al identității naționale.

Volumul începe cu articolul lui Dan Mănuță *Dacoromânism, diaspora și exil*, în care se insistă asupra definirii cât mai precise a noțiunilor *spațiul etnocultural, dacoromânism, diaspora*. Analizate fiind dintr-o dublă perspectivă (diacronică și sincronă), criticul literar va evidenția cîteva factori importanți, ca limba, literatura și cultura tradițională „capabili de a ordona și, totodată, de a impune respectarea identităților felurite din interiorul românismului, inclusiv dacoromânismului”, un subiect „extrem de delicat”.

Pentru a da o imagine cât mai amplă, cercetătorul încearcă să găsească răspuns la întrebări, de tipul: *Este dacoromânismul un factor coercitiv, chiar nociv? Se poate vorbi de o singură literatură română? Nu cumva un asemenea concept ar moșteni păcatele anexioniste ale dacoromânismului?* Există grupuri masive de autori care scriu românește, spre exemplu, în Statele Unite, în Israel. *Cărei literaturi aparțin acești autori? Sînt ori nu influențați de mediul literar majoritar în care trăiesc?*

Dat fiind faptul că termenii *spațiul etnocultural și diaspora*, prezenți în titlul Simpozionului, cît și al volu-

mului de față, sînt dificil de definit, Dan Mănuță propune el însuși și îi invită deopotrivă pe lingviști, istorici, informaticieni, chiar politicieni, în viitor, „să atingă cîteva din dificilele și delicatele chestiuni pe care le presupune abordarea unei problematici atît de vaste”.

În articolul *Identitatea națională între limbă și literatură*, Dumitru Irimia consemnează: „Stabilirea și recunoașterea identității unei limbi implică luarea în considerare, în primul rînd, a unei serii de elemente care țin de istoria ei și de raportul dintre istoria limbii și istoria poporului care o vorbește”. Lingvistul și-a propus două direcții de cercetare: recunoașterea existenței unei *identități lingvistice*, pe de o parte, și a unei *identități stilistice*, pe de alta. Pornind de la ideea că „identitatea lingvistică își are originea în raportul *limbă – popor – istorie*, identitatea stilistică în raportul *limbă – popor – Lume*”, autorul ia în discuție principalii „poli” ai identității naționale.

Denumirea limbii, prima marcă de identitate, trebuie, consideră lingvistul, „să își fixeze locul în logosul adevărat”. Demersul său interpretativ, susținut de citate din operele marilor scriitori români, evidențiază un fapt cunoscut de multă vreme, dar care este ignorat și încălcat: „limba vorbită de populația autohtonă în Republica Moldova, încă majoritară, una și aceeași cu limba vorbită în România, în regiunea Cernăuți și în alte teritorii vecine locuite de românii băștinași este limba română, singura limbă romanică din România orientală în stare de funcționare și că aceste populații sînt parte din poporul român”.

În studiul *Limba română, egală în rang cu orice altă limbă de cultură (europeană)*, Ioan Lobiuc face cîteva observații asupra raportului limbă – cultură, mai precis, asupra raportului *tip de limbă și tip de cultură*. Autorul vizează, în special, locul limbii române în raport cu orice altă limbă de cultură, concluzionînd: „româna nu cedează în nici o privință față de alte idiomuri europene, asiatice etc., dovadă că tot ce se poate spune în acestea se poate spune și în română,

mai ales că aceasta este creatoarea și purtătoarea unei culturi vechi, de largă recunoaștere europeană și chiar internațională”.

Articolul semnat de Silviu Berejan *Specificul regional ca piedică pentru restabilirea identității etnice și naționale la populația românească din Republica Moldova* analizează problema identității etnice (și naționale) și a identității de limbă în Republica Moldova, care, după cum afirmă autorul, „nu numai că n-a fost soluționată definitiv, dar nici nu s-a apropiat de soluționare (în afară de identitatea de limbă, pe care sînt nevoite să o recunoască chiar și forțele ostile) și nici nu are șanse reale să fie soluționată într-o perioadă previzibilă de timp”. Regretul lingvistului este cu atît mai mare cu cît, după o luptă de martir de mai mult de un deceniu încoace, „formarea conștiinței naționale pierdute, a simțului identității de neam, a sentimentului întregului etnic este o sarcină grea, utopică chiar, în special, în situația ce s-a constituit în prezent în republică”.

Puncte de vedere asupra identității limbii întîlnim și în următoarele articole: *Identitatea prin limbă – o dominantă în cultura românească* (Mariana Flaișer) în care se analizează relația dintre limbă și religie; *Exprimarea identității prin limbă în familiile mixte din Republica Moldova* (Vasile Dumbravă) în care autorul remarcă: „Identificarea cu o limbă sau alta (româna sau rusa) în familiile mixte a depins și depinde de reprezentările și atitudinile pe care le au părinții și copiii față de cele două limbi, de factori de ordin social și psihologic, precum și de politica lingvistică a statului, care se schimbă mereu”; *Limbă și identitate națională. Cazul României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* (Cătălin Turluc) în care se urmărește problema identității, precizînd unele elemente de ordin istoric și conceptual; *Limba română ca factor de menținere a identității etnice și a promovării culturii naționale în regiunea Cernăuți* (Felicia Vrînceanu) în care sînt expuse rezultatele unei anchete, ce vizează funcțiile sociale ale limbii române în regiunea Cernăuți.

Într-o epocă a globalizării informaționale și comunicaționale, informaticienii și lingviștii deopotrivă propun unele tehnologii de informatizare în studiul limbii române. În articolul *Menținerea identității prin limbă: instrumente și resurse lingvistice în format electronic*, Gabriela Haja propune proiecte naționale și internaționale ce ar contribui la realizarea de resurse, instrumente și tehnologii de prelucrare a limbii române, în toată complexitatea acesteia. Mai mult, autoarea notează că „odată puse în practică rezultatele cercetărilor de acest tip, problema amenințării identității lingvistice și implicit culturale a unei națiuni nu se mai pune, de vreme ce comunicarea vorbitorului de limbă română, prin Internet, cu orice vorbitor, indiferent de limba lui maternă, devine astfel posibilă”.

În studiul *Noi contribuții la informatizarea editării atlaselor lingvistice românești regionale*, Florin-Teodor Olariu, Vasile Apopei și Silviu Bejenariu sugerează un program de editare asistată de calculator a atlaselor lingvistice și a textelor dialectale. Prezentînd pe scurt maniera în care se realizează o hartă interpretativă, autorii evidențiază avantajele oferite de acest sistem informațional, menționînd în încheiere că „rezultatele obținute pînă la acest moment ne dau speranța că în viitorul apropiat aceste deziderate vor putea fi valorificate”.

În sistemul de învățămînt românesc actual, ca orice inovație, instruirea asistată de ordinator nu a fost receptată pozitiv, găsindu-se la jumătatea drumului dintre necesitate și rezistență. Mihaela Secrieru în articolul *Actorii cîmpului universitar și Internetul ca spațiu național și internațional de promovare a limbii române* dezbat problema „implementării tehnologiilor informaționale în spațiul universitar românesc”. Este lăudabilă munca autoarei în vederea enumerării unor site-uri românești, care contribuie la stabilirea unui contact permanent cu lumea științifică națională și internațională.

Tot la capitolul *Aspecte ale dinamicii lingvistice* remarcăm arti-

coarele semnate de Gheorghe Popa și Valeriu Rusu, care prezintă nivelul de predare a limbii române în Republica Moldova – cel dintîi și în Franța – cel din urmă. Apreciem rigoarea analizei cu atît mai mult, cu cît autorii pornesc de la niște realități concrete: Valeriu Rusu analizează modul de predare a limbii române la universitățile franceze și, în special, la Universitatea Provense, iar Gheorghe Popa se referă la pregătirea lingvistică universitară din Republica Moldova și formulează unele sugestii vizînd diminuarea gravității elementelor lacunare ale predării disciplinelor lingvistice în instituțiile de învățămînt.

Remarcabil este și gestul unor lingviști care, aplicînd o metodologie modernă, propun teme impresionante de investigații: *Concepte ale modelului etnometodologic în analiza conversațională cu aplicație la limba română* (Luminița Mirela Cărăușu); *Aspecte ale creativității lexicale în terminologia filozofică actuală* (Eugen Munteanu).

Cea de-a doua secțiune a volumului are în obiectiv critica și istoria literară, stabilind statutul literaturii românești indiferent de teritoriu și sistemul de valori ale imaginarului în beletristică.

O amplă și atentă prezentare este dedicată analizei literaturii din Republica Moldova. Pornind de la faptul că literatura din Basarabia „păstrează, prin memoria etnică, rădăcinile arheale românești, dar care sub «teroarea Istoriei» e bîntuită de o «conștiință sfîșiată», căutîndu-și specificitatea”, Adrian Dinu Răchieru, în articolul *Există o literatură basarabeană?*, examinează controversa literatura românească – literatura basarabeană (și/sau „moldovenească”). Studiile lingvistice, istorice, politice dau o imagine complexă a „sortii acestei literaturi”. Dincolo de cercetarea contextuală a literaturii din Republica Moldova, autorul speră că „într-o zonă a confluențelor și într-o epocă a globalizării, ea se va dezvolta endogen, apărînd valorile și modelele culturale care țin de spațiul românesc unic”.

În studiul *Etape ale literaturii din Basarabia (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, Vasile Ciocanu își propune să delimiteze câteva etape privind literatura basarabeană de până la 1918, urmărind condițiile socio-politice și culturale ale Basarabiei și relațiile ei cu Rusia și autoritățile de cealaltă parte a Prutului. Autorul afirmă că în Basarabia, în secolul al XIX-lea, „s-a scris relativ mult în românește și în rusește în special, doar că acestea s-au publicat cu mare întârziere și în afara țării de cele mai multe ori”. În plus, „o seamă dintre literații basarabeni s-au stabilit în Principatul Moldovei, în România, unde și-au continuat activitatea, integrându-se în mișcarea literară general românească”. Pe de altă parte, Vasile Ciocanu ne atenționează că „rezultatele pozitive înregistrate de literații basarabeni în această perioadă inspirau un anumit optimism și, în cazul evoluției normale a lucrurilor, literatura în acest spațiu ar fi progresat”.

Receptarea operelor literare este un alt aspect abordat în volum. Pentru a demonstra cum stau lucrurile în literatura din Basarabia, Ana Bantoș analizează, în articolul *O imagine a Chișinăului literar*, „universul artistic al scriitorilor basarabeni, „de la adâncirea într-o interioritate ancestrală folclorizantă și până la avântul către cele mai sofisticate tîrnuri și tîrnuri ale limbajului”, avînd ca punct de plecare „imaginea orașului ca șansă de raportare a personajului liric din poezia basarabeană la un orizont diferit, la un orizont mai amplu”.

O perspectivă imagologică de tratare a literaturii memorialistice este propusă la acest capitol de Alina Ciobanu-Tofan. După ce readuce în atenție cele trei elemente definitorii ale modelului psihosociologic al comunicării: reprezentarea de Sine, reprezentarea despre Celălalt și reprezentarea despre context, preluate

de la Jean-Claude Abric, autoarea studiului *Imaginea Celuilalt în memorialistica basarabeană* face o serie de observații cu privire la memoriile unor scriitori de la noi.

Un alt aspect al literaturii din Basarabia este mișcarea literară denumită „proza rurală”, care ia amploarea unui curent ideologico-literar, reprezentat prin creația unor talentați prozatori ca Ion Druță, Vasile Vasilache, Vladimir Beșleagă, Nicolae Esinencu, Vlad Ioviță, Nicolae Vieru ș.a. Cu referire la această temă, Anatol Gavrilov în articolul *Proza rurală, sămănătorismul și problema sincronizării accentuează* că: „proza rurală basarabeană poate fi considerată un tradiționalism sincronizat cu spiritul epocii sale de vîrf”, adăugînd că „în ea [în proza rurală – n.n.] ruralismul și-a găsit expresia artistică cea mai autentică”.

Un studiu comparativ, ce ne permite să determinăm locul limbii și literaturii române în alte țări europene, pe de o parte, și locul unei limbi și literaturi europene în spațiul cultural românesc, pe de alta, este realizat de Alberto Madrona-Fernández (*Pre-dare și traducere: două aspecte ale receptării limbii și literaturii române în Spania*) și de Sergiu Pavlicencu (*Receptarea literaturii spaniole în spațiul cultural românesc*). Reținem, în acest context, și articolul *Receptarea literaturii române în Slovacia* (Jana Palenikova).

Menționăm în încheiere că volumul **Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora**, prin problematica abordată (noi am amintit doar de unele articole), denotă, în ansamblu, interesul sporit al lingviștilor, literaților, folcloriștilor, istoricilor, informaticienilor pentru studiul multilateral al limbii, literaturii și culturii populare române atît sub semnul realizărilor, cît și sub cel al deficiențelor.

Irina CONDREA

DICȚIONARE CLUJENE

Dicționarul este întotdeauna o carte așteptată și căutată, căci are un cerc larg și constant de utilizatori și un conținut previzibil. Dar oricât de clar ar fi conturată aria tematică, fiecare ediție, fiecare autor intervine cu o viziune proprie, așa încât aceleași cuvinte, noțiuni sunt prezentate în diverse modalități. Orice nouă abordare este adoptată în intenția de a face dicționarul cât mai ușor de consultat, mai explicit și, drept urmare, mai eficient.

Profesorul universitar Onufrie Vințeler de la Cluj, unul dintre cei mai de seamă specialiști ai lexicografiei române actuale, a dovedit prin dicționarele sale din ultimii ani că sinonimele și antonimele pot fi prezentate altfel decât conform schemei bine cunoscute. Ultima apariție lexicografică semnată de Domnia sa – **Dicționar de antonime** în 2 volume (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002) – confirmă teza că dicționarul nu este și nu trebuie să fie doar o listă de cuvinte în ordine alfabetică. Lucrarea domnului profesor O. Vințeler ar putea fi definită mai degrabă ca un dicționar explicativ de antonime, ilustrat cu citate.

Cele două volume de dimensiuni considerabile (vol. I – 536 pagini, vol. II – 498 pagini) cuprind 5.200 de perechi de antonime, dicționarul dat fiind astfel cel mai complet din câte s-au publicat până acum. Autorul arată că „articolele din dicționar se compun din: a) titlu, care reprezintă perechile antonimice date în ordine alfabetică: *a accepta – a refuza, adevăr – minciună, deștept – prost, puternic – slab* etc.; b) definiții ale ambilor componenți ai perechilor. Definițiile sunt date după diferite dicționare explicative ale limbii române. În unele cazuri definițiile sunt înlocuite cu sinonimele cuvintelor-antonime. Și în acest caz am utilizat dicționa-

rele respective ale limbii române. În ambele cazuri s-a urmărit scoaterea în evidență a opoziției. A se vedea în acest sens: *Talentat* – care are talent, înzestrat cu talent – *Netalentat* – lipsit de talent. *Just* – corect, exact – *Greșit* – incorect, inexact; c) a treia parte a articolelor de dicționar o constituie materialul ilustrativ extras din literatura beletristică, din presă, din literatura social-politică, științifică etc.”.

Este de remarcat structura articolului lexicografic și modalitatea de prezentare a perechilor de antonime: pentru fiecare cuvânt-titlu și antonimul său, plasat pe același rând, este dată explicația, astfel că și sinonimele sunt aici foarte numeroase. Spre exemplu, pentru **infam** explicația este *josnic nedemn*, iar pentru antonimul **sublim** explicația este *măreț, înălțător, desăvârșit*. Citatul adus spre ilustrare cuprinde ambele lexeme ale perechii antonimice: „*Tot așa și în teatru. Poți pune să declame pe toți eroii generoși, toți martirii extatici, toți intriganții miserabili, toate remeile sublime și infame, toate închipuitele împrejurări ce pot rezulta din ciocnirea patimilor*” (I. L. Caragiale).

Felul cum au fost plasate în pagină cuvintele și textul însoțitor facilitează lectura, căci cuvintele-titlu sunt bine evidențiate și atrag privirea, stârnind totodată și curiozitatea cititorului: **Acru – Dulce** – care are gustul caracteristic al oțetului sau al lămâii, al mierii sau al zahărului.

„*Soacră, soacră, poamă acră, / De te-ai coace cât te-ai coace, / Dulce tot nu te-ai mai face*” (Ion Creangă).

Spre deosebire de alte dicționare, aici fiecare sens al cuvântului-titlu capătă aspectul de articol separat, cu antonimul său specific. Astfel, cuvântul **Adevăr** apare în perechi antonimice, cu structura descrisă mai sus (explicație, texte ilustrative), de 13 ori, fiind plasat în opozițiile: *adevăr – erezie, adevăr – eroare, adevăr – fals, adevăr – falsitate, adevăr – ficțiune, adevăr – halucinație, adevăr – minciună, adevăr – mister, adevăr – mit, adevăr – neadevăr, adevăr – presupunere, adevăr – verosimil, adevăr – vis*. Secvențele

aduse spre ilustrare nuanțează anume aceste aspecte ale sensurilor, de aceea sunt convingătoare. Bunăoară, pentru ultima pereche antonimică este prezentat un vers din Cincinat Pavelescu, care scoate în evidență această latură a opoziției: „*Slabă, tristă-ngălbenită, / – Între vis și adevăr – / Trece toamna despletită / Și cu frunze moarte-n păr*”.

Sensurile multor cuvinte se reliefează mai pregnant în opoziție, iar contextul pune în lumină toate nuanțele. Astfel, unii dintre vorbitorii basarabeni vor fi poate mirați că verbul *a dezice* este antonim doar cu *a zice* și nu are sensul cu care este folosit în mod curent la noi, cel de a *părăsi*, *a abandona*, *a renunța* (oricine a auzit spunându-se: *el s-a dezis de copii, altul s-a dezis de studii, noi ne-am dezis de examene* etc.). Dicționarul profesorului O. Vințel fixează clar că *a dezice* înseamnă *a contrazice*, *a nega*, *a retracta*, al cărui antonim este *a zice* cu sensul de *a spune*, *a afirma*, *a susține*, iar contextele în care sunt plasate cele două antonime sunt deosebit de elocvente: „*Și una câte una dezic ce am zis-nainte*” (D. Bolintineanu); „*Ce-au zis o vreme, altele dezic, / Ai desfrunzit a visurilor vară / Și totuși eu în ceruri te ridic*” (M. Eminescu).

Nu este exclus ca la o lectură „cu lupa” să se găsească în lucrare și anumite carențe, iar specialiștii în lexicografie să aibă alte viziuni și principii în privința structurii sau a definițiilor. Cert însă este că acest dicționar nu doar se consultă, el se citește cu plăcere și cu interes, ca o carte, și am constatat că toți cei care l-au văzut și l-au răsfoit și-ar fi dorit să-l aibă, căci totdeauna întrebarea, previzibilă de altfel, era: de unde poate fi cumpărat? La fel de previzibil, din păcate, era și răspunsul: eu nu știu unde se vinde acest dicționar. Dar știu că, pus în mâna unui profesor, a unui student sau elev, ar constitui o garanție a succesului la multe ore de curs și ar limpezi nenumărate situații dificile de exprimare în limba română.

* * *

Un dicționar care la sigur ar atrage atenția cititorilor noștri este

cel intitulat **Dicționar rus-român** de Diana Tetean, apărut la Editura Dacia Educațional în 2003. Întrebarea firească și legitimă ar fi: cum este prezentată limba rusă în raport cu româna într-un spațiu unde rusa nu se vorbește, nu se aude, nu se vede în inscripții ș.a.m.d.

În primul rând, se poate constata că autoarea a ales atent repertoriul de cuvinte, având grijă ca lucrarea să cuprindă lexemele din fondul de bază al limbii ruse, lucru îndreptățit și de destinația didactică a dicționarului. Pentru foarte multe cuvinte sunt date și sintagme uzuale, care ilustrează felul cum apar în vorbire cuvintele respective, printre acestea numărându-se și o serie de expresii frazeologice, proverbe, zicători, cu redarea lor în limba română. În acest sens, ar fi de folos pentru eventualii utilizatori basarabeni ai dicționarului să ia aminte că, mai ales frazeologismele, nu se traduc, oricât de clare ar fi cuvintele din care sunt alcătuite. Spre exemplu, binecunoscutele frazeologisme *курам на смех*, *как мокрая курица* în română nu se redau *ad litteram*, cum se obișnuiește la noi – „este de râsul găinilor”, „ca o găină plouată”, ci un pic altfel: *de râsul curcilor*, *ca o curcă plouată*, deci, „frazologic vorbind”, este *altă găscă*, deși e tot o pasăre. Procedul este confirmat de exemple în care schimbarea cuvântului apare și mai drastică: *стреляный воробей* nici nu mai este pasăre, ci un *vulpoi bătrân*.

Astfel, un cititor avizat va observa în acest dicționar, ca și în alte lucrări similare, că anume uzul este diferit – într-un fel se spune la Cluj sau la București și altfel la Chișinău, și exemple sunt multe. Bunăoară, cine n-a auzit la Chișinău de „brad de Anul Nou” sau „brad de Crăciun”, dar iată că dicționarul spune altceva: rusescul *елка* se traduce și *brad* dar și *pot de iarnă*, iar *новогодняя елка* se numește în română *pot de Anul Nou* – denumire practic neutilizată la noi. Asemenea exemple sunt foarte multe și micile noastre deosebiri se constituie într-o normă uzuală locală, care nu se mai încadrează în norma românei literare. Or, anume aceasta trebuie bine cunoscută și utilizată în

comunicarea îngrijită, iar dicționarul doamnei profesoare Diana Tetean oferă în acest sens numeroase soluții.

Tot de uzul specific sunt determinate unele explicații cam curioase pentru un cititor basarabean, familiarizat mai bine cu sensurile rusești, căci, de exemplu, rușii nu-l vor numi *абитуриент* pe un absolvent al liceului, așa cum găsim în dicționarul clujean, ci doar pe cel care dorește să se înscrie la o facultate (implicit tot absolvent de liceu) și care de abia a depus actele. Iar absolventul liceului (sau al altei instituții de învățământ) se numește în limba rusă *выпускник*. La fel de neconvingătoare este traducerea ruseșcului *блин* prin *plăcintă*, căci, deși este tot un preparat culinar din făină, el nu trebuie confundat cu bucatele românești. În alte cazuri anume expresia cea mai uzuală este omisă, de exemplu, la substan-

tivul *пар* lipsește frazeologismul *с легким паром*, la *быт* putea fi dat *дом быта*, dar și adjectivul foarte răspândit în rusă *бытовой*; nici acest dicționar, ca și multe altele, nu înregistrează substantivul *колготки*, cuvânt de uz curent în limba rusă.

Or, toate acestea nu pot fi numite lipsuri ale lucrării; ele ar fi mai degrabă niște doleanțe ale acelor care se zbat de multe ori să găsească cuvântul potrivit, ori să înțeleagă până la capăt mesajul textului rusec. Ca informație și ca volum **Dicționarul rus-român**, semnat de doamna Diana Tetean, este un instrument eficient de cunoaștere a limbii ruse, dar și de sesizare a unor particularități inedite ale limbii române.

Nouă nu ne rămâne decât să sperăm că aceste valoroase dicționare vor ajunge printr-o minune și la Chișinău, unde sunt foarte necesare și mult căutate.

Andrei Eșanu. *Nebuloasa*

Vitalie RĂILEANU

UBICUITATEA OMULUI DIN POEZIA LUI ADRIAN CIUBOTARU

N-ați observat că *secolul* care își cronometrează vertiginos începutul pare grăbit să anunțe și niște debuturi ieșite (prin textul lor, evident!) din comun?

Pentru noi, cititorii acestui nou *mileniu*, trăind vremuri de cumpănă și perversiune, ar fi destul de relevant să pătrundem și în fibrele cele mai ascunse ale poeziei lui Adrian Ciubotaru din volumul **Omul roș***, apărut la editura Prut Internațional. Acest poet, destul de incitant, după părerea noastră, și-a format un stil modern aparte, chiar pe alocuri exagerat prin extracții *expresioniste* și *suprarealiste*. Dar acestea nu ne incomodează, deoarece reprezintă așa-zisa particularitate preponderentă a plachetei. Deci Adrian Ciubotaru scrie o poezie a trăirilor și chiar a dramelor sale, instigate și perindate în universul secund al **Omului roș**. Accentul mesajului cade cu precădere pe exclusivismul postmodernist, iar autorul caută oarecum spontan, dintr-o necesitate percepută și trăită doar de el, să se asocieze cu versurile sale: *paronomasiei, chiasmului, asyntonului* împănat (și) mai ales *witz-ului* în cheia suprarealistă. Însă toate acestea par niște inele saturnice care asigură endosensibilitatea, mult mai ambițioasă: *înspre mine îndreptați-vă rănilor! / cu șorț alb tămăduitor, ochii-mi ard cîinește / ca două tășuri / înfipte în fundul sărat al mării. / Peste ligheanul din bronz al mitului / întindeți sfoara plăcerilor oprite, /*

afișați lista cu ploșnițe, hemoroizi / și stele căzătoare / din cerul hirsut al dorinței! // Călăuziți cîinele pluripod / și delirant semantic / spre budinca din creierul meu / mirosind inconfundabil / a sex de femeie... (Hubloul din marea cu monștri, p. 39).

Observăm că fiecare poezie își schimbă unghiul de lectură, în așa fel ca receptarea să fie conștientizată în acord cu intenționalitatea textului, care este de fapt o lume potopită de cuvinte, împinse în bizar de o „*siretenie retorică*”. Ironiile aluzive sunt triste din calcul: *nu știi dacă mai poți să scrii / cu ceea ce nu știi // și eu / mă gîndesc la o obsesie / e o greșeală care-mi explodează-n timpane / și mă urc / mă cațăr / cu tinerețea gîndacului / hotărît și nealegoric / pe rafturi / s-o caut // și ea / să mă găsească și să se uite / așa timp la mine / și eu la dînsa (iscoditor) / și să-i crească mai multe picioare / și s-o zbughească din pagină în / pagina albă a unui copil (Faute éclatante..., p. 32). Adrian Ciubotaru surprinde sensibilitățile contemporane, în gama unor culori fantast-derizorii, iar decorul realității este împrumutat și din lumea cuvintelor printre care se plimbă enigmatici și decepționați strămoșii... cărora: *li s-a mai zis meșteri ceasornicari alchimști / tăietori de lemne și vînători ai vînatului // Uneori zăboveau pe treptele izvoarelor / munților și gurilor de peșteră / și se priveau în oglinda apelor / ca într-o oglindă // De obicei erau singuri / li se mai spunea mulți / și totuși munceau anevoie / cu un simț neîndoios al inimii / și al tăcerilor pe care le ascundea / cristalul și cristalinul // Totul era o parte a părții / și limpede ca o ființă / și ființa era un cocoloș străveziu / cu picioarele din zmeură și gratuite / Visul lor era un zeu frumos / cu partea de sus a părții de jos / din cinabru și era visul meu (Strămoșii mei, p. 13).**

Poezia lui A. Ciubotaru nu poate fi citită și înțeleasă corect (ca și poezia multor contemporani de-ai lui) decît renunțînd la obișnuințele pe care alte cărți de debut ni le-a creat

* Adrian Ciubotaru, **Omul roș**, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2002.

nouă, și, în cele din urmă, ar însemna să neglijăm insolitul versului din **Omul roș**, denaturînd sensul. Autorul conferă profunzimi nebănuite acestui cuprins, privind scrisul ca pe o metaforă ascunsă: *mîine seară / examen de capacitate / redusă la întrebări despre zei timp și ființă / în ce fel de relații ești cu lumea / nu face decît să descifrezi algoritmul de mai sus / oricare altul // ești la teatru / vrei să dai replica cea mai / auzită / se uită unde se joacă de obicei / piesele / toate piesele / inclusiv antractele / pauzele de masă cafenelele literare șahul / Joc logic și măiestru cu mai multe posibilități. // iată de exemplu / morunul este un cuvînt / care traduce un pește în limba română / gîndiți-vă la sensul acestei fraze și veți / vedea că el nu este singur / nimeni nu este singur / mai ales sensurile pe care se sprijină lumea (**Mîine seară surprins să vezi iubirea**, p. 34).*

Fără dificultate observăm că monologul liric în poezia lui Adrian Ciubotaru nu are numai *facultatea* de a descrie, ci e și o *modalitate* de a evada din universul închis al *faptelor de creație*. Poetul respectă o succesiune, proprie doar lui, astfel încît poemele se înșiră lanț, alcătuint din **Cvadratura cercului**: *prima latură: / cîinele aleargă / în jurul cuștii / în jurul pămîntului / în jurul unui creier: // a doua latură: / atunci cînd / latră cîin^{le} / tu nu te gîndești / la moarte: // / more geometrico / dumnezeu a murit / înfometat / într-o cezură // a treia latură: / dacă vezi o cușcă / te gîndești la Empedocles / la singurătatea lui / sferică: // a patra latură: / pămîntul: femeia care / naște metru cu metru / începutul zilei femeia / pe care toți o privesc / de la înălțimea memoriei: (p. 5). Asistăm la o inserare lejeră a enunțurilor în răspăr, provenită din grupări excesive, această „logică” a adevărului care forțează realitatea în „ilogic” definește lirica lui A. Ciubotaru. E o realitate pe care poetul edifică parabole, elaborează degajat fragmente criptice, halucinează banalul sau amuză perplexul: *Palma**

*o lași pe balustradă, / iar eu plec în căutarea celuilalt obraz. / Știu că voi merge cu amîndouă mîinile / într-un buzunar, de rușine. / Mi-e frică să întîlnesc femeia / care-mi va recita cel mai frumos poem / scris de mine / și nu voi ști ce să fac / cu mîinile. / Bineînțeles că nu port oglinzi, / un buzunar fiind plin cu mîini, / iar celălalt cu pietre (**Celălalt anotimp**, p. 7). Demonstrația cuprinde, desigur, o componentă delimitativă, pe care tînărul scriitor are buna inspirație să o desfășoare fără emfază într-o formidabilă expansivitate a limbajului poetic postmodernist. Și dacă am pomenit de „ubicuitatea” omului în poezia lui A. Ciubotaru, să urmărim starea și de după spectacol, cînd sentimentul epuizării în singurătate devine impacient: *Îmi lipesc fruntea de copilăria mea / pitită ca un melc în pori de beton. / Îmi amintesc de un bătrîn care mergea / din poartă-n poartă și ne spunea povești: // Umbra unui corb trece grăbit / Pe alături. / Eu clocesc oul fadorii, / „iar mama are trupul tatei”. // Cu burta lui mare și grea ca un zeppelin, / el sădește-n grădină un șarpe lung-prelung. / Îl acoperă cu solzii plumburii ai pămîntului, / „iar tata are trupul mamei”... // Acesta era drumul / din cartea cu povești / cu proze arăpești; / vechi și-nciorchinat / cu fete de-mpărat (**Al șaptelea poem în proză**, p. 15). Festivitatea își aruncă masca plină de sens ascuns, iar toată filozofia poetului constă de acum în sesizarea eu-lui ca ființă „proiectată” în univers. Chiar dacă ne vom feri să trecem prin labirinturile poeziilor zoofobice (p. 40-49) din această plachetă, semnele alarmante, puțin colerice, sînt preluate ca niște ieroglife ale lipsirii: *femeia e ca o pagină pe care / o lași mereu necitită / pagina cu bibliografia // iar tu iarba vrei să-ți crească / direct din pori / să te culci pe propria ta piele / ca pe o zale obosită // sîngele poemelor învinse de tine / curge în sîngele poemelor tale – / rugina tropiilor în care / cîinele își bălăcește leșul // ea să te privească: / să-ți cadă părul din***

cap / ca tencuiala de pe trupul omizii / ea să-ți zîmbească: // din acel papion / desfacîndu-l pe dincolo / în două oglinzi paralele / să-și ia zborul / un strigăt înăbușit / de om spîn și roș: / ELSA (**Omul roș**, p. 46). Strofele parcă emană travaliul sufletului dominat de o tristețe onirică, ele (strofele) vin în principal din revelația brutală a timpului devorator.

Autorul perpetuează și o sensibilitate crepusculară, iar poezia se transformă în „laborator anatomic”, aproape deloc melancolicizat: *sunt unic în felul meu / și nu mă posedă nici un înger / nici o fiară fierbinte // doar ceilalți care sînt / mulțimulți / iar eu / ca un sens în fața mașinii de scris / nu găsesc un limbaj // dar nu asta face bine sănătății mele / poștei de a mă mișca / împotriva viermelui: din cercul pătratului / în pătratul cercului și invers: // pînă nu vine ea / și ne mănîncă pînă la / ciot / pînă nu ia ciotul / și nu-l aruncă pînă la / cer / pînă cerul nu se face / un morman de gunoaie / care urcă pînă la / gleznelor lui Dumnezeu / pînă bocancii nu mă strîng la / glezne / pînă nu strivesc cu ei / omida / pînă din ea nu țîșnește – / intestinul fosforescent din iarbă – / un fluture / pînă nu-și lasă acesta oul străveziu / în sînge / pînă sîngele meu / nu se-ncheagă / într-o gutuie / pînă gutuia / coaja sau poate miezul ei / n-adăpostește / un vierme / pînă nu vine ea / și ne mănîncă pînă la / ciot – o conservă / cu învelișul din tinichea / și transcendența-ncălțată-n / bocanci (**La ruptul capului**, p. 49).*

În cele din urmă, am mai remarca expresia neutră și chiar convențională a volumului de versuri, iar sub un aspect formal economia de cuvinte glisează spre brevitare. Structural, cele mai multe poezii au o desfășurare lineară, cu început și încheiere, apoi pliate în concizii poetice deprinse probabil de la Kavafis. Pentru confirmare, am mai menționat tendința poetului spre descriptivism, iar, ocolind picturalul, poezia se desfășoară ca o succesiune de notații cu funcție strict indicativă, aparent fără

nici o intenție disimulatoare, incluzînd oarecum pe neobservate un simbol: *ca niște / crini ingenui peste albul paginii / moartea te latră / cu creasta-i de faun p.m. / peste (capa și) spada pătată cu sosul absolut / cu creasta-i kubofuturist euy / azur culoare prost închisă / peste o pagină încă o pagină / din acest palimpsest necitită / cîinii in folio / roșcat litera aleargă între cei patru / pereți ai intestinului bucolic / repede-repede / și clopotul cu vid se închide / peste răsuflarea creierului meu / federalistă crinii vor fi tăiați / și dați cu tot cu frunze / la ciini (**Crinii lui Mallarmé**, p. 55). Simbolul crinului interpretează deodată altfel întregul poem, iar cheia de a percepe semnificația e ascunsă de poet chiar în textul **Bestiarului Zoretei**, în tot cazul, Adrian Ciubotaru nu ajunge la concizie și obscuritate prin însumare, ci prin aluzia anunțurilor mai degrabă, care indică o mișcare de coborîre, de plonjare spre acea latură a vieții ce nu poate fi cuprinsă în cercul luminos al conștiinței: *lubi-voi visul care-n chipul meu unește / Pătrat cu cerc? Un zbor de zeppelin cobește / Beția viermelui ascuns într-o grenadă / Și izbucnind. Ca dragostea de o naiadă // Se-mprăstie adulmecînd pămîntul rînced. / Pe el inert ea nu are loc. Amorul lînced / Născînd misterioasa mușcătură albă / Pe sînul roz. Dezbîn un duh, pe mijloc nalbă, // Pe părțile-i din stînga și din dreapta: Una. / Inge-nuu crin pe care povestind întruna, / De omul ce am fost îmi amintesc totuna. // Real și ireal: greșeala mi-au înfipt-o ele / În melci... Tăișul lor, cu jar pînă-n plăsele... / Din trup țîșnește Omultrop și joc de iele (**Țapul ispășitor**, p. 61).**

Deși, prin puterea de a comunica, fără mijlocire, cu lumea, poezia lui Adrian Ciubotaru este foarte migălos elaborată și, fără îndoială, cultivată, ea conține prospețime energetică, gingășie grea și se află într-o ascensiune continuă, iar poetul are toate posibilitățile să-și confirme numele printre scriitorii postmoderniști de forță din țară.

PLĂCEREA DE A GLUMI – II

Petru BĂNEȘTI

*Câmpina
n. 1944
subinginer*

„PÂNĂ LA DUMNEZEU TE MĂNÂNCĂ SFINȚII”

„Să nu te mănânce sfinții,
Mituie-i!” i-au zis părinții.
Și-a tot mituit, săracul,
Până când a dat de... dracul!

AMATORISM

– Lele, fi'ndcă te iubesc,
Pot oleacă să-ndrăznesc?
– Da, bădiță, mai insistă,
Că nu-s profesionistă!

SLOGANURI ELECTORALE

„Noi, ajunși la guvernare,
O să facem treabă mare!”
Și-o făcură, de mă mir
Cum de naiba mai respir!

Vasile TACU

*Ploiești
1908-1990
profesor*

FEMEIA

O iartă Domnul de greșește,
C-așa, de când o știi, i-e datul:
Femeia, sincer când iubește,
Sfințește până și păcatul!

AUTOEPIGRAMĂ

Public sub pseudonim,
Criticii stau ca de piatră,

Sunt atât de anonim
Că nici câinii nu mă latră!

EPITAF UNUI SOȚ INCINERAT

Stă cenușa-ntr-un borcan,
Soața-i ca vădanele,
N-a lăsat să treacă-un an
Și-a-ncurcat borcanele.

DIN SFATURILE LUI DON JUAN

Vrei să cucerești femeia?
Lasă-i clipa fericită
De virtute, clipa-aceea
Cât ezită!

INVITAȚIE

Vino, doamnă, fără teamă,
Sunt chirurgul ideal,
Operez c-o epigramă
Și pansez c-un madrigal.

Vasile Til BLIDARU

*Buzău
n. 1949
tehnician*

IMPERIUL

Un uriaș mereu la pândă,
Ce se gândește, când e-nfrânt,
Să-și lingă rana sângerândă
Cu-o nouă limbă de... pământ!

PATULUI MEU

Te-am părăsit în nopți pustii,
Te-am căutat în nopți de-amor.
Prieten intim, doar tu știi
C-am fost și prinț și cerșetor!

UNEI STRIPTEUZE

Eu, înaintea tuturor,
Din cei ce te privesc cu jind,
Ți-aș oferi un mărtișor...
Dar unde, naiba, să ți-l prind?!

TEATRU ÎN FAMILIE

Formăm un cuplu ideal,
Căci, în familie, soția
Îmi lasă rolul principal,
Iar ea semnează doar regia!

ÎNCURCĂTURĂ

Inspectorul cel nou arată
A fi un tip destul de dur
Că n-are mamă, n-are tată
Și-atunci de cine să-l înjur?

Constantin SACHELARIDE

*București
n. 1926-2000
jurist*

INTIMITATE

Privindu-și lungile picioare
Ce triumfaseră la mare,
Ea le zâmbi cu un oftat:
– În fine, v-ați alăturat...

PROUSTIANĂ

Adeseori pe-ascuns, dar și pe față,
Am risipit atâta timp în viață,
Dar cel mai cu folos l-am petrecut
În căutarea... timpului pierdut...!

SENECTUTE

La o vârstă, de gândești puțin,
Mici sunt bucuriile și rare:
O țigară, un pahar de vin
Și, din când în când,
o-nmormântare.

DE ZIUA TA

O! Ți-aș așterne la picioare
Covor de vise, alb ca norul,
De nu te-aș ști iubito-n stare
Să pui pe el aspiratorul.

**EPITAF UNUI MIC
SLUJBAȘ**

O viață-a tras, ca un hamal,
Ca din măgar s-ajungă cal:
Și visul i s-a-ndeplinit,
Că cine-a vrut l-a călărit.

Marian POPESCU

*Cluj-Napoca
n. 1930
economist*

STRADA

Voi muri, precum se știe,
Dar, ca fericit al sorții,
Mulțumescu-ți, primărie,
Că am groapă-n fața porții...

MĂRIA SA, FEMEIA

Uite-așa cât sunt de mic
I-am ajuns pân' la buric;
De-aș fi fost înalt, frumos,
Ajungeam eu... și mai jos!

SOȚIEI MELE

Tu dorești ca Moș Crăciun
Să-ți aducă ce-i mai bun,
Însă ce-i mai bun, îți spun,
N-am nici eu, nici Moș Crăciun.

GASTRONOMICĂ

Soacră-mea, când vine-acasă,
De departe i-aud vorba,

Iar când ne-așezăm la masă,
Dânsa... ne acrește ciorba.

Mihai MOLEȘAG

*Tulcea
n. 1951
tehnician*

CONSOARTEI

Atâta timp s-a dus de-a dura
De când cerui mândruței gura
Și nici acum, la anii mei,
Nu pot să scap de gura ei.

UNUI CHIRURG RENUMIT

Mare-n fapte și-n intenții,
Detestând trufiile,
Operează pacienții
...Care vin cu miile.

RUBEDENII

Mamă, tată, soră, frate,
La nevoi te-ajută, dar
Lucretul cel mai greu din toate
E să ai un vâr... primar...

EVLAVIE

Preacucernicul părinte,
Cu credință-n sfere-nalte,
E-n altar cu cele sfinte,
Iar în rest... cu celelalte.

**UNEI TINERE PERECHI
(un român
și o basarabeană)**

În parcul plin de flori și fluturi,
Pe-alee fericiți se plimbă,
Descoperind în lungi săruturi
Și legătura lor de limbă.

Mircea IONESCU-QUINTUS

*Ploiești
n. 1917
jurist*

FEMEILOR

De când îi știu iubirii mersul
V-am scris poeme de amor,
V-am dat și lira mea și versul,
Ba chiar și dreptul de-autor!

ALE TINEREȚII VALURI

Stau pe plajă-ntinși la soare
Un flăcău și-o fată mare;
Cum lăsatu-s-a-nserarea
Mare mai era doar marea...!

EPITAF UNUI DENTIST

Răposat-a întru Domnul
Și-ngropat de brazda humii,
Liniștit își face somnul
C-a scăpat de gura lumii.

CĂILE POEZIEI

Unii urcă greu Parnasul
Spre lumina lui Apollo;
Alții călărind Pegasul
Căd din nori exact acolo.

ÎNTRE VIS ȘI REALITATE

Nu regret c-am fost un an
În guvernul Stolojan,
Dar visam să fiu ministru
De la Tisa pân-la Nistru.

MIRCEA MATCABOJI

*Cluj-Napoca
n. 1921
pictor scenograf*

CONCLUZIE

Am înnoptat la un pahar
Și grija mă apasă;

POȘTA REDACȚIEI

Nu vă legați de toate aste
Și nu mai faceți pe ingrații!
Mai publicăm și lucruri proaste
Când le semnează consacrații...

SOȚII LA CUMPĂRĂTURI

Harul vieții nu-i refuză.
El modern și ea vetustă.
Ea, ochește câte-o bluză,
El, ochește câte-o „fustă”.

UNEI TINERE ACTRIȚE

A fost în grația arenei
Și a avut în teatru spor,
De când s-a dăruit și scenei
Și unui mare regizor!

AUTOEPITAF

Deși n-am griji, nu am nevoi,
Tristețile m-apasă
Și-aș da și „viața de apoi”
Doar pentru-o zi de-acasă.

S.O.S.

Prieteni, dacă mă iubiți,
Împotriviți-vă ursitei:
Sunt om, să nu mă lingușiți,
Că poate nu rezist ispitei!

Mircea C. DINESCU

*Ploiești
n. 1934
medic*

Vasile LARCO

*lași
n. 1947
inginer*

NOSTALGIE

În seri târzii, la braț, pe-alei,
Noi ne plimbam sub plopi și tei.
Și am fi mers la nesfârșit...
De nu ne-am fi căsătorit.

ÎNTOARCEREA FIILOR RISIPITORI

Părinții au primit pământ,
Cu drag lucrează și cu-avânt,
Iar fiii se întorc acasă
Să fie cât mai mulți la masă.

PERSEVERENȚĂ

I-am spus iubitei că oricine
Și-oricând n-o va iubi ca mine,
Dar, vrând să se convingă parcă,
Ea de atunci mereu încearcă...

AVATARURILE ISTORIEI

Doar cei bătrâni mai pot să spună
Ce-au tras sărmanii moldoveni:
Că s-au culcat cu „noapte bună”
Și s-au trezit cu „dobrâi deni”!

IARNA ȘI FETIȚELE TROUARULUI

Cum se tot plimbă pe trotuar
Așa-mbrăcate de sumar,
Se-ntreabă până chiar și pruncii:
– Nu le-a-nghetat obiectul muncii?

CUGETĂRI

Când bolilor le cazi în plasă
Și-n viață se adună anii,
Amicii-n pace toți te lasă,
Dar te înghesuie dușmanii!

DEMITIZAREA FOCULUI

N-a fost furat și dat din milă,
Cum în Olimp se susținea,
A fost la mijloc o idilă:
El Prometeu, ea promitea...

Ion GEANĂ

*București
1916-1996
economist*

AUTOEPITAF

La moarte, tot avutul meu
Să-l puneți, rogu-vă,-n sicriu,
Că-n drumul pân' la Dumnezeu
Câți sfinți voi întâlni, nu știu!

UNUI AVAR

Simțind că inima-i tresaltă,
De mila care-l copleșea,
Pomană începu să dea...
Din mâna dreaptă în cealaltă!

PROMOVARE

Că-ndrăznii să dau o rață
M-a respins, jignit, în față,
Amânându-mă la anul...
Ce să fac? Îngraș curcanul...

NAVETISTUL

Mulți navetiști, cum îi împarți:
Femei, bărbați, bătrâni și tineri –
Vin luni cu primul tren de marți,
Fug sâmbătă c-un tren de
vineri!

Elis RÂPEANU

*București
n. 1939
filolog (lector universitar)*

FEMEIA ÎN ACTUALITATE

Femeia are drept de vot
În Parlament și peste tot
Și mulți din deputați ar vrea
Să fie-n Cameră cu ea.

MĂSURĂ PREVENTIVĂ

Demagogia, azi, perfida,
Se ia în Parlament ca S.I.D.A.,

Deci să se pună preventiv,
La microfon, prezervativ.

PLÂNGEREA UNOR PĂRINȚI

Azi discuții nu încap –
Fetele ne lasă baltă:
Unele își fac de cap,
Altele de partea-ailaltă.

CĂSĂTORIA ÎNTRE DOI BĂRBAȚI

Nu există azi motiv
Să producă vreo mirare,
Doar că domnul cel pasiv
Se declară fată mare!

Geo OLTEANU

*Ploiești
n. 1927
inginer*

SOACRA DESPRE GINERE

Se crede zmeu dar n-are bani,
Frumos nu e, mașină n-are
Și-a mai pierdut și patru ani
Cu...studii universitare.

LA NUNTA UNUI PENSIONAR

Nunta lui s-a-nregistrat
Printre nunțile celebre,
C-a avut și-un invitat
De la „Pompele funebre”!

PRECEPTE

Morala chiar de-i e săracă
Realitatea-i e deplină:
Minciuna uneori ne-mpacă
Iar adevărul ne dezbină.

**Rubrică îngrijită
de Gheorghe BĂLICI**

AUTORII NOȘTRI

Alexei ACSAN, lingvist, cercetător științific, Institutul de Lingvistică, Academia de Științe din Moldova (A.Ș.M.); lector superior, ULIM.

Ana BANTOȘ, critic literar, membru al Consiliului de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova, cercetător științific superior, Institutul de Literatură și Folclor, A.Ș.M.; conf. univ., doctor, Universitatea de Stat din Moldova (U.S.M.), membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Gheorghe BÂLICI, poet, membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Silviu BEREJAN, lingvist, membru titular al A.Ș.M., cercetător științific principal, Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.; doctor habilitat în filologie, profesor universitar; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Petru BUTUC, conferențiar, doctor, Catedra de Limba Română și Filologie Clasică, U.P.S. „Ion Creangă” din Chișinău.

Grigore CANȚĂRU, doctor în filologie, cercetător științific, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M.

Cecilia CĂPĂȚINĂ, doctor în filologie, conferențiar, Universitatea din Craiova.

Claudia CEMĂRTAN, doctor în filologie, conf. univ., U.S.M.

Adrian CHIRCU, conferențiar, doctor, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, Universitatea Provence, Franța.

Anatol CIOBANU, doctor habilitat în filologie, prof. univ., șeful Catedrei de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a U.S.M., membru corespondent al A.Ș.M., membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Ion CIOCANU, critic și istoric literar, membru al Consiliului de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova, doctor habilitat, cercetător științific superior, Institutul de Literatură și Folclor, A.Ș.M.; membru al colegiilor de redacție ale revistelor *Limba Română* și *Viața Basarabiei*.

Theodor CODREANU, critic literar, prozator și eseist, profesor, Huși.

Irina CONDREA, doctor în filologie, conf. univ., prodecan, Facultatea de Litere, U.S.M.

Nicolae CORLĂTEANU, academician, cercetător științific principal, Institutul de Lingvistică, A.Ș.M.; profesor universitar; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Sabina CORNICIUC, doctor în filologie, conf. univ., U.S.M.

Teodor COTELNIC, doctor hab., prof. univ., U.P.S. „I. Creangă”.

Eugenia DODON, doctor în filologie, conf. univ., U.S.M.

Mihail DOLGAN, membru corespondent al A.Ș.M., dr. hab., prof. univ., șeful Direcției Literatură Contemporană, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M., șef Catedră Facultatea de Litere, U.S.M.

Anatol EREMIA, lingvist, doctor în filologie, cercetător științific coordonator, Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.

Victor V. GRECU, prof. univ., dr., Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Elena GROSU, ziaristă, lingvistă practiciană, redactor, Editura Epigraf, Chișinău.

Nicolae FUȘTEI, cercetător științific, Institutul de Istorie al A.Ș.M.

Ion HADÂRCĂ, poet.

Ofelia ICHIM, critic și istoric literar, cercetător științific principal gr. III, dr., Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași.

Adriana KORONKA, doctor, lector, Universitatea Petroșani.

Emilia OGLINDĂ, doctor în filologie, conf. univ., U.S.M.

Emilian MARCU, poet, Iași.

Ion MELNICIUC, lingvist, conferențiar, doctor în filologie, profesor, Facultatea de Litere a U.S.M.

Ion NEGREI, doctor în istorie, redactor-șef al revistei *Cugetul*.

Alexei PALII, doctor în filologie, conf. univ., șef de redacție, Editura ARC, Chișinău.

Anatol PETRENCU, doctor habilitat în științe istorice, prof. univ., președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova.

Viorica POPA, U.P.S. „Alec Russo” din Bălți.

Petru Demetru POPESCU, profesor de istorie, scriitor, București.

Mihail PURICE, lingvist, conferențiar, doctor în filologie, decanul Facultății de Litere a U.S.M.

Vitalie RĂILEANU, cercetător științific, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M.

Romanița RUSU, arhitect, Marcilia, Franța.

Valeriu RUSU, lingvist francez originar din Basarabia, doctor în filologie, profesor universitar, directorul Departamentului Filologie Romanică și Română de la Universitatea Provence, membru titular al Academiei din Aix-en-Provence; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*; Cetățean de Onoare al municipiului Chișinău.

Constantin ȘCHIOPU, lector univ., doctor în filologie, Universitatea Dunărea de Jos, Galați.

Ștefan ȘTEFĂNESCU, istoric, membru titular al Academiei Române.

Ion ȚURCANU, doctor habilitat în științe istorice, profesor.

Elena UNGUREANU, doctor în filologie, Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.

Estelle VARIOT, doctor în filologie, Universitatea Provence, Franța.

Andrei VARTIC, regizor și publicist.

Galaction VEREBCEANU, doctor în filologie, secretar științific, Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.

Diana VRABIE, U.P.S. „Alec Russo” din Bălți.

Emil VRABIE, publicist.

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Ștefan EȘANU

Născut la 14 februarie 1980 în Chișinău.
Studii: Liceul Republican de Arte Plastice *Igor Vieru*;
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice.
Expoziții reprezentative și lucrări în colecții private:
Republica Moldova, România, Federația Rusă,
Turcia.

